4. IZDANJE
prerađeno
i prošireno

ŽENE, OPROSTITE NAM!

ŠTO MI MUŠKARCI
MORAMO ISPRAVITI
O ULOZI ŽENE I MUŠKARCA

HANS-JÖRG RONSDORF

ŽENE, OPROSTITE NAM!

Što mi muškarci moramo ispraviti

O ulozi žene i muškarca

Hans-Jörg Ronsdorf

Tiskano izdanje (na njemačkom) može se naručiti na www.hans-joerg-ronsdorf.de po cijeni od 13,80 €, uz poštarinu.

4. prošireno izdanje, srpanj 2023. (njemačko izdanje)

Prevedeno s njemačkoga, 2026. – besplatno preuzimanje na www.hans-joerg-ronsdorf.de

© Hans-Jörg Ronsdorf – sva prava pridržana.

Albis 6½

87477 Sulzberg

Prijelom: Hans-Jörg Ronsdorf, u programu Papyrus Autor

Kontakt e-pošta: hj-ronsdorf@t-online.de

ISBN njemačkog izdanja 978-3-9820715-5-8

Oblikovanje naslovnice: Tobias Stricker

Grafike: Laura-Kristin Ronsdorf

Tisak: www.wir-machen-druck.de

Prijevod Biblije korišten u njemačkom izdanju, ako nije drugačije navedeno:

Elberfelder Übersetzung, Edition CSV Hückeswagen (njemački prijevod Biblije)

Za moju ljubljenu ženu,

za moje divne kćeri,

za moju poštovanu majku,

za moje bake,

za moju sestru,

za moje sestre

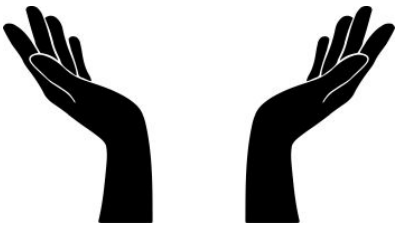
i prijateljice u Kristu,

sve Evine kćeri,

s kojima sam zajedno

radio za Božje kraljevstvo

i s kojima ću još služiti.

Sadržaj

1 Predgovor **10**

1.1 Predgovor drugom, proširenom izdanju **12**

1.2 Predgovor četvrtom izdanju **13**

1.3 Tko piše ovu knjigu **14**

2 Stvaranje i pad **19**

2.1 Kako je sve počelo **19**

2.1.1 Djelo šestoga dana 20

2.1.2 Čovjek: Božja slika – Imago Dei 21

2.1.3 Čovjek kao muškarac i žena 22

2.1.4 Čovjek i Božji nalog 23

2.1.5 Stvaranje Adama i Eve 24

2.1.6 Kratak ekskurs o hebrejskim ključnim riječima 25

2.1.7 Adamu treba pomoć 26

2.1.8 Eva je stvorena 28

2.1.9 Iz rebra 29

2.1.10 Mužica 30

2.1.11 Darovani jedno drugome 31

2.2 Pad u grijeh muškarca i žene **33**

2.2.1 Evin odgovor 36

2.2.2 Evin trud, trudnoća i potčinjenost 37

2.2.3 Za njim ćeš žudjeti, a on će vladati nad tobom 40

2.3 Prigovori jednakosti **43**

2.4 Različitost muškarca i žene **46**

2.5 Poredak stvaranja **49**

2.5.1 Od vrta u Edenu do Novoga Jeruzalema 51

2.6 On će vladati nad tobom – povijest **52**

2.6.1 Antika 53

2.6.2 Aristotel 54

2.6.3 Žena kao imovina 55

2.6.4 Patrijarhat 56

2.6.5 Grčki utjecaj na židovsku misao 57

2.6.6 Crkveni oci 58

2.6.7 Reformacija 59

2.6.8 Svjetovni pokret za prava žena 61

3 Isus, Mesija, i žene **64**

3.1 Učenice koje služe ... **65**
3.2 Žene trebaju učiti ... **66**
3.3 Svi jednaki ... **67**
3.4 Menstruacija više nije nečistoća ... **67**
3.5 Odbačena i pronađena ... **68**
3.6 Za preljub treba dvoje ... **69**
3.7 Stajati uspravno, u punoj veličini ... **70**
3.8 Bez dvostrukog morala ... **71**
3.9 Drska milost ... **71**
3.10 Križ: gdje su muškarci? ... **72**
3.11 Marija, apostolica ... **73**

4 Pavao, prijatelj žena ... **76**
4.1 Lidija ... **77**
4.2 Feba ... **78**
4.3 Priska ... **79**
4.4 Junija ... **80**
4.5 Marija, Trifena i Trifosa, Persida ... **81**
4.6 Evodija i Sintiha ... **82**
4.7 Kloja ... **83**
4.8 Nimfa ... **83**
4.9 Pavao, majka koja doji ... **85**

5 Muškarac i žena u braku ... **88**
5.1 Antička kuća i njezina pravila ... **88**
5.1.1 Kućni zakonici u Novom zavjetu ... 89
5.1.2 Učinak kršćanskih kućnih zakonika ... 91
5.1.3 Kućni zakonik u Ef 5 ... 91
5.1.4 Razlog uzajamne podložnosti ... 93
5.1.5 Upute za kršćanski život – danas ... 95
5.1.6 Žena u antičkoj kući ... 95
5.2 Glava i podložnost: Ef 5 ... **96**
5.2.1 Glava ... 97
5.2.2 Obitelj u antici ... 98
5.2.3 Shvatiti doslovno? ... 99
5.2.4 Kontekstualizacija ... 100
5.2.5 Još jednom: glava ... 101
5.2.6 Zaključci ... 103
5.3 Biti pokoran ... **105**
5.3.1 Zaključak ... 110

6 Muškarac i žena u crkvi **114**
6.1 1 Kor 11 – glava, kosa i veo **116**
6.1.1 Smjernice i napomene za tumačenje teksta 117
6.1.2 Područje važenja teksta 118
6.1.3 Tri para s jednom glavom 119
6.1.4 Što znači „glava“? 121
6.1.5 Pokrivanje glave u Korintu 124
6.1.6 Imati znak vlasti na glavi? 127
6.1.7 Današnja važnost 128
6.1.8 Objašnjavajuća parafraza 129
6.1.9 Završetak i sažetak 131
6.1.10 Drugačije čitanje 1 Kor 11 132
Primjeri citata **133**
6.1.11 Alternativni prijevod 1 Kor 11,2-16 134
6.1.12 Zaključak 136
6.2 Ne govoriti, nego šutjeti **138**
6.2.1 Pitanja 139
6.2.2 Nedoumica na kraju poglavlja 141
6.2.3 Čitanje kao citat 142
6.2.4 Rimski zakon? 144
6.2.5 Nipošto! 145
6.2.6 Druga objašnjenja 146
6.2.7 Vjerojatno ne od Pavla 148
6.2.8 Završna ocjena 154
6.3 Smiju li žene poučavati? **157**
6.3.1 Tekst 1 Tim 2,8-15 159
6.3.2 Povijesna situacija u Efezu 159
6.3.3 Okolnosti 161
6.3.4 Molitva na svakom mjestu, srdžba i nakit 161
6.3.5 Učiti u tišini i podložnosti 163
6.3.6 Ne poučavati i ne vladati mužem 164
6.3.7 Je li poučavati isto što i vladati? 164
6.3.8 Što znači „vladati“? 165
6.3.9 Adam i Eva u Efezu 168
6.3.10 Sada ne dopuštam 169
6.3.11 Spasenje rađanjem djece? 170
6.3.12 Prva poslanica Timoteju danas 171
6.3.13 Zaključci 172
6.3.14 Objašnjavajuća parafraza teksta iz Prve poslanice Timoteju 172

6.4 Opće i vremenom uvjetovane zapovijedi ... **173**
6.4.1 Biblicizam i Sola Scriptura ... 174
6.4.2 Doslovno shvaćanje i doslovni smisao ... 176

7 Svećenice, žene starješine i đakonice ... **178**
7.1 Opće svećeništvo ... **178**
7.2 Starješine i žene starješine ... **179**
7.3 Ona teži za lijepim djelom ... **180**
7.4 Đakonice ... **182**
7.5 Propovjednice ... **183**
7.6 Sažetak ... **185**

8 „Jedan u Kristu“: Gal 3,28 ... **186**
8.1 Što kaže tekst ... **186**
8.2 Što tekst ne kaže izravno ... **188**
8.3 Što tekst ipak kaže neizravno ... **188**
8.3.1 Židov i Grk ... 189
8.3.2 Rob i slobodnjak ... 189
8.3.3 Podaci o ropstvu ... 190
8.3.4 Muškarac i žena ... 191
8.3.5 Zemaljsko i duhovno? ... 191
8.3.6 Nema muškog i ženskog ... 192
8.4 Sažetak i zaključak ... **193**

9 Bog Otac, Sin i Duh Sveti ... **195**
9.1 Je li Bog muškog roda? ... **196**
9.2 Ne pravi sebi lika ... **198**
9.3 Ženske slike Boga ... **198**
9.4 Otac i Sin ... **199**
9.5 Podložnost vječnoga Sina? ... **200**
9.6 Isus i njegovih 12 učenika ... **202**
9.7 Zaključak ... **204**

10 Moje priznanje krivnje ... **205**

11 Zaključak i pogled naprijed ... **209**
11.1 Napomene i savjeti ... **211**

12 Razlika ... **214**
12.1 Model usmjeren na darove ... **214**
12.2 Hijerarhijski model ... **216**

13 Pogovori različitih čitatelja ... **218**

13.1 Slobodan pogled je zarastao! ... **218**
13.2 Što je sve moglo biti! ... **220**
„Žensko pitanje“ i „bratska ljubav“ ... **222**
13.3 Promjena ... **223**

14 Završni apel: je li žensko pitanje toliko važno? ... **225**
14.1 Ne radi se o nekoliko (zabranjenih) službi ... **225**
14.2 Što muškarci osjećaju, a što ne osjećaju ... **226**
14.3 Kako čitamo Bibliju u ženskom pitanju ... **227**
14.4 Osjećaj ... **227**
14.5 Što mi nije cilj ... **228**
14.6 Razlog za razdvajanje? ... **229**
14.7 Žene moraju ustati ... **229**
14.8 Jednom i sada ... **230**

15 Popis literature ... **231**

16 Knjige autora ... **235**

17 Preporučene knjige ... **236**
Hanna-Maria Schmalenbach ... **237**
Frausein zur Ehre Gottes ... 237

1 Predgovor

Još jedna knjiga o ovoj vječnoj temi? Nije li o tome već sve rečeno i napisano? Opet se prepirati ili nastaviti prepirku? Ne bi li neka apologetska tema bila važnija za obranu vjere? Postalo mi je jasno da i ova tema pripada apologetici. Riječ je o obrani općevažećih etičkih normi u postmodernom sekularnom društvu, ali i unutar konzervativnog i biblicističkog kršćanstva. Pokazat ću zašto vrijedi i ovo drugo.

Mali rat, borba i grčevito natezanje oko ovih pitanja nastavljaju se i bez ove knjige. Ta borba i dalje dijeli crkve. Neke već oko pitanja smije li se glas žena na bogoslužju uopće čuti. Druge oko pitanja smiju li imati đakonice ili žene starješine[1]. Ili smiju li žene obnašati službe vodstva i propovijedati.

Postoje stajališta koja su u našim glavama neosvojiva poput tvrđava: da se Božja riječ mora shvatiti doslovno, nasuprot svakom duhu vremena. A tu su i oni koji imaju pitanja i sumnje trebamo li je mi danas tako doslovno slijediti.

U ovoj knjizi sažimam svoje istraživanje teme. Tko poznaje literaturu o toj temi, teško da smije očekivati nove spoznaje. Ni pregled svih stajališta koja postoje, od krajnje konzervativnih do krajnje progresivnih. Ova knjiga *nije* studija otvorenog ishoda – ona je jasno stajalište. Trebala su mi desetljeća da ga pronađem i obrazložim. Ono odstupa od onoga što sam prije naučio i zastupao.

Treba li cijela knjiga da se to objasni? Je li to tako složeno? I da i ne. Ako pratite priče o sudskim pogreškama kakve se viđaju kod osuđenika na smrt u SAD-u, za dokazivanje nevinosti često je potreban golem trud oko dokaza i prikupljanja indicija. Ponekad je, međutim, dovoljan već jedan test DNK. Koliko god to bilo zahtjevno, pogledajte lica takvih osuđenika na smrt koji izađu na slobodu nakon 30, 40 ili 50 godina! Tako ćete i u ovoj knjizi naći jednostavne misli, a ponekad i nešto složenije. Bibliju nije uvijek lako razumjeti. Misliti drukčije bila bi zabluda. To primjećuje čak i ribar i apostol Petar kada govori o Pavlovim poslanicama (2 Pt 3,15-16), za koje kaže da ih nije lako razumjeti.

1. Na većini mjesta radi jasnoće koristim ovaj ženski oblik pojma. Danas je uobičajen, i u biblijskim izvornim jezicima, generički muški rod, koji uključuje i ženski oblik (vidi pod 6.4.1).

Kad se ova knjiga bude čitala, demantiji, pobijanja i ogorčenje neće dugo čekati. Poznajem te mehanizme i sâm sam bio dio njih. Čak i ako ne dođe do promjene mišljenja, barem će se o toj temi progovoriti.

Upravo sada, dok pišem ove retke, u evanđeoskom svijetu SAD-a o tome se ponovno žestoko raspravlja. Ne mogu tvrditi da sam ovu knjigu napisao bez emocija. Ipak, nastojao sam ostati objektivan. Neka to prosudi čitatelj.

I još nešto: naravno da postoje točke u kojima se može biti i drukčijeg mišljenja. Ondje donosim odluke tako da se, prema mojem razumijevanju, uklapaju u veliku biblijsku sliku.

Na srcu su mi mnoge žene i pogođeni muškarci koji slijede Isusa, a ovu temu rodnih uloga i zabrane govora, poučavanja i vodstva doživljavaju kao upitne i kao teret. Jer s jedne strane žele ozbiljno shvatiti Bibliju, a s druge strane to ne mogu provesti u djelo. Tomu se pridružuje, i to nije nevažno, kako nas u ovoj stvari doživljava svijet. Svijet kojemu donosimo evanđelje.

Je li nam Bog to tako otežao? Je li njegova namjera da se u ova pitanja ulažu milijuni sati proučavanja, molitve i rasprava? Da se prihvaćaju raskoli i žrtvuje jedinstvo?

Uvjeren sam – i ova je knjiga moj apel za to – da su ta pitanja krajnje aktualna. Jer ako žene hijerarhijski stoje ispod muškarca i ako je zato njihova služba u crkvama i zajednicama ograničena (unatoč svim uvjeravanjima da postoji bezbroj drugih, nejavnih službi), onda neka nam se Bog smiluje ako griješimo.

To je pitanje poslušnosti. Za oba spola. Ne legalističke, ropske i bojažljive poslušnosti.

Ova je knjiga sažetak mojih proučavanja, bezbrojnih razgovora i rasprava na internetskim forumima u posljednjih otprilike 40 godina. Mnogo sam mogao naučiti od drugih.

Pokušavam pokazati biblijski put. Objašnjavam što jednostavnije mogu. Ponekad će ponekoj čitateljici ili ponekom čitatelju to možda biti presloženo. Tada preporučujem da to ostave po strani i čitaju sljedeće poglavlje. Ne pišem kao teolog, niti za teologe ili za one koji misle da to jesu. Pred očima su mi oni s kojima sam dugo zajedno putovao i oni koji tek dolaze do vjere, kojima

trebam služiti poučavanjem. Nadam se i molim da ova knjiga bude pomoć i muškarcima i ženama.

Neke biblijske riječi treba iznova promisliti. Nije prvi put da se tako nešto događa. Za jedne je novo tumačenje biblijskih tekstova drsko i sumnjivo. Granice bi se, kažu, pomicale. Ali „*za teologiju koja sebe vidi u tradiciji reformacije bitno je da se navike preispituju, a biblijski tekstovi iznova čitaju*“.[2]

U ovoj ćete knjizi naći mnogo citata. Te sam dragocjene misli često pronašao u engleskom govornom području i želim ih učiniti dostupnima čitatelju njemačkoga govornog područja.

Na kraju: *Naša teologija nije nepogrešiva. Nikada.* Koliko god to željeli. Ova knjiga, kao i sve knjige, ima svoje pogreške, slabosti i snage. I za ovu knjigu vrijedi da bi je drugi napisali bolje. Zahvaljujem svim sestrama i braći koji su sudjelovali, za njihove misli, ispravke, napomene i pogovore. Posebno zahvaljujem Conny Endrös (Lauben kraj Kemptena u Allgäuu) i Berndu Hüskenu (Schwelm) za lekturu. To me raduje i podsjeća na moju mladost u Schwelmu, gdje sam odrastao i dobio dobar duhovni pečat.

Hans-Jörg Ronsdorf

Sulzberg (Allgäu), studeni 2020.

U tvojim se odredbama radujem, tvoju riječ neću zaboraviti.

Tvoji su propisi moja naslada, oni su moji savjetnici.

Trčim putem tvojih zapovijedi, jer ti mi širiš srce.

Ps 119,16.24.32 (Zürcher Bibel, njemački prijevod Biblije)

1.1 Predgovor drugom, proširenom izdanju

Za drugo izdanje odlučio sam se za laganu preradu i dopune. Smatrao sam potrebnim nekoliko ispravaka, ali više dopuna i stilskih poboljšanja.

Uglavnom sam preradio i dopunio poglavlja o trima ključnim tekstovima o ovoj temi, ali sam ih, gdje je bilo moguće, i skratio. To posebno vrijedi za

2. Wunderli, 53, „Ihm gegenüber“: Geschlechter-Gleichberechtigung in der Kirche und was die Bibel dazu (nicht) sagt, 2020

poglavlje o glavi, kosi i velu.

Nakon objavljivanja prvog izdanja pregledao sam još više građe, a nešto sam i sam izradio. Ponešto od toga naći ćete na mojoj internetskoj stranici www.hans-joerg-ronsdorf.de.

U SAD-u gotovo svaki mjesec izlazi nova knjiga o ovoj temi. One su uglavnom visoke teološke kvalitete i bave se tekstovima Novoga zavjeta. Osvjetljuju temu na način koji potvrđuje ono što želim reći u ovoj knjizi. Više nego ikada siguran sam da je puna jednakost ranga muškarca i žene u svim područjima života Božja volja.

Nadam se i molim da ova biblijska istina donese iscjeljenje u brakove, obitelji i crkve. Možda je knjiga tek sada onakva kakva treba biti. No ona je i dalje pogrešiva – nije istina, nego moje tumačenje.

Hans-Jörg Ronsdorf,

Sulzberg, srpanj 2021.

Treće izdanje postalo je potrebno zbog povećane potražnje. Ujedno sam iskoristio priliku da unesem daljnje manje ispravke i dopune. Na poruci ove knjige to ništa ne mijenja. Raduje me što se o ovoj temi sve više govori i što sestre u Gospodinu sve više shvaćaju koji je njihov poziv.

Hans-Jörg Ronsdorf,

Augsburg, studeni 2021.

1.2 Predgovor četvrtom izdanju

Prošle su gotovo 2 godine. Tema ove knjige i dalje je stalno aktualna. Ovih se dana u SAD-u iz Južne baptističke konvencije (SBC) isključuju crkve koje postavljaju žene u službe vodstva ili imaju pastorice. I to u južnim saveznim državama, u kojima su i mnogi kršćani Biblijom opravdavali ropstvo.

U ovom 4. izdanju postoji važna dopuna o temi zapovijedi šutnje u 1 Kor 14.

Pogledajte moju internetsku stranicu www.hans-joerg-ronsdorf.de, jer ondje stalno izlaze novi radovi o ovoj temi.

Hans-Jörg Ronsdorf

Augsburg, srpanj 2023.

1.3 Tko piše ovu knjigu

Sadržaj knjige obično je važniji od njezina autora. U ovom slučaju, kod teme koja je među konzervativnim kršćanima tako osjetljiva, želim čitatelju objasniti tko piše ovu knjigu. I kako je došao do stajališta koja su ovdje opisana.

Do svoje trideset i šeste godine bio sam sa svojom ženom i petero djece dio (zatvorene, ekskluzivne) skupštine Braće, poznate i kao „Stara skupština" („Alte Versammlung"). Sami sebe tako ne nazivaju, jer odbacuju svako „imenovanje". Na tim okupljanjima ili bogoslužjima žene šute. Ne sudjeluju. Gotovo uvijek muškarci i žene sjede odvojeno. Žene na bogoslužju ne nose hlače. Žene se pokrivaju.

Zatim smo postali dio jedne crkve (odnosno pokreta crkava) u Allgäuu, koja je nastala iz Božjeg djelovanja 80-ih godina. Ondje je u nekim crkvama ženama bilo dopušteno glasno moliti, dati svjedočanstvo o svojem životu ili predložiti pjesmu. Zbog svoje prošlosti s time sam imao poteškoća, jer 1 Kor 14 ženama zapovijeda da šute.

Nakon nekoliko godina ponovno sam se suočio s tim pitanjem i temeljito istražio Pismo. Doista mi je postalo jasno da je ta praksa – da žene mogu glasno moliti, svjedočiti i predlagati pjesme – posve biblijska. Moja obrazloženja nalaze se u poglavljima koja slijede.

Njihovo sudjelovanje doživljavao sam sve pozitivnije. Već bi se moglo prigovoriti da je moje istraživanje Pisma zbog tog pozitivnog stava već bilo usmjereno u tom smjeru. Nesvjesno je to možda i bilo tako. Svjesno nije. Pokazat ću zašto se točno promijenilo moje uvjerenje.

U toj crkvi žene nisu propovijedale i nisu smjele biti ni đakonice ni žene starješine. Tako je bilo, odnosno još je uvijek, i u prijateljskim crkvama. U nekima sestre čak šute, što se može pripisati utjecaju slobodnih skupština Braće u Njemačkoj i jednog crkvenog pokreta u Salzburškom području, odnosno blizini s njima.

Prije nekoliko godina napustio sam tu crkvu. Iz razloga koji ovdje ništa ne pridonose temi. To me dovelo do iskustva koje su imali i drugi. Prostorna i vremenska udaljenost otvara mi nov, analitički pogled na ono čemu je čovjek mnogo godina pripadao. Ondje sam sedam godina bio starješina i sâm sam imao, branio i primjenjivao takvo viđenje uloge žene. Ali udaljenost mi je omogućila da o tom pitanju iznova razmislim. Bez tog vanjskog pritiska zajednice s vremenom sam došao do drugih spoznaja. Bez te udaljenosti to vjerojatno ne bi bilo moguće.

Taj proces promjene mišljenja, koji od čitatelja ne skrivam, može se namjerno negativno protumačiti kao propadanje, otpad, posvjetovljenje. Takve obrasce mišljenja i prosudbe tuđih motiva gotovo „proročkih" razmjera poznajem od mladosti. Oni su snažni i duboko ukorijenjeni. Teško ih se čovjek oslobađa. I sâm sam bio njihov aktivni dio.

To je moja crkvena situacija i prošlost. Biblija daje veliku slobodu u životu crkve. Oblikovanje okupljanja nije propisano. Jedini ispravni put ne postoji. Iako ima kršćana koji u to vjeruju. Oblik bogoslužja – a njih ima mnogo – slobodan je! Uloga žena u njemu tema je ove knjige.

Ono najvažnije o meni još nedostaje. Ili bolje: najvažnija osoba u mojem životu. Moja žena Christine. Zbog nje sam ostavio oca i majku, da s njom dijelim život. Imamo petero odrasle djece. Moja je žena snažna osobnost. Majka lavica koja se zna boriti. Mudra žena. Za koju sam zahvalan iznad svega, kao što su i mnoga moja braća u Gospodinu zahvalna za svoje žene. Ona je dio mojeg osobnog putovanja spoznaje u pitanjima spolova. Bez nje ne bih bio ondje gdje sam danas. Jesam i ostajem učenik – i onaj koji griješi.

Oboje smo odrasli u slobodnoj i demokratskoj zemlji. Sa zakonom o ravnopravnosti muškarca i žene, iako su žene do danas zakinute. Govorim o Njemačkoj i zapadnom kulturnom krugu. Još nismo doživjeli rat. Ni glad. Ove godine doživljavamo prvu pandemiju naše generacije. Osjećaj vječne i nedodirljive sigurnosti i rasta prvi se put poljuljao.

Ta dosad iznimno pozitivna životna iskustva oblikuju naše razmišljanje i naš pogled na druge kulturne krugove. Ravnopravnost smatram blagoslovljenim postignućem moderne demokracije. Usporedivim s ukidanjem ropstva, koje nikada nije u skladu s Božjom voljom.

To spominjem zato što je naša socijalizacija bila određena razmišljanjem (ekskluzivnog) pokreta Braće. Ondje su se muškarac i žena smatrali, i još se smatraju, jednako vrijednima, ali je žena isključena iz sudjelovanja u crkvenom bogoslužju. Žena je podređena. Ona je muževa pomoćnica. Muž je glava i on vodi u braku. Tako ljudi vjeruju da su poslušni Božjoj riječi. Vjerni Bibliji.

Može se imati takvo uvjerenje. Ali dopušteno je pitati koliko to odgovara današnjoj životnoj stvarnosti i može li joj uopće odgovarati. Kako je izgledao moj brak i kako sam doživljavao brakove roditelja, djedova i baka, a danas prijatelja i poznanika koji iz uvjerenja pokušavaju živjeti različit rang ili autoritet spolova?

Iako sam u prvim godinama našeg braka mnoge stvari odlučivao sâm i bez dogovora sa svojom ženom, danas to gotovo više ne činim. Uvijek smo najbolje funkcionirali kada smo odlučivali i djelovali kao tim. Poštovanje i ljubav nisu jednosmjerna ulica. Uzajamna razmjena i zajednički život, razgovor i slušanje kao ravni s ravnima – to je idealno stanje. Svatko ima jača i slabija razdoblja. Nadopunjavati se kad god je potrebno, a to je ionako normalno. Ne ide uvijek muž naprijed. Može to biti i žena. Naizmjence. Nadopunjujući se. Usklađeno. Otvoreno. Spremni na ispravak. Slušajući. Moleći zajedno. To doživljavam kao životnu stvarnost. Sve drugo bio bi korak unatrag. Ne želim i neću voditi brak kao na starom Istoku, u vrijeme Abrahama ili Davida. Ni kao u Isusovo vrijeme, a jednako tako ni kao u vrijeme reformacije. Ni kao moji djed i baka. Zahvalan sam što, kad je o tome riječ, živim u 21. stoljeću.

Primjećujem da oni koji misle da u pitanju muškarca i žene žive vjerno Bibliji u praksi to žive jedva drukčije od nas. I njihov je brak obilježen ravnopravnošću – ne jednostranošću, nego dvojstvom u jedinstvu. Time želim reći da, izuzmemo li iznimke, nigdje ne vidim kršćanske brakove onakve kakve opisuju Pavao i Petar (o tim će tekstovima opširno biti riječi). Naprotiv, te supruge idu kroz život sa svojim muževima kao ravne s ravnima. Najčešće su tim. Paušalno podmetanje da žene žele manipulirati svojim muževima ili njima upravljati nepravedno je. Iako i toga ima. Grijeh ostaje malo ili veliko žarište u svakom braku. Ali uz dobar suživot ono se najčešće ugasi.

Kada u ovoj knjizi zastupam i obrazlažem upravo spomenuto viđenje braka i drukčiju ulogu žene u crkvi, to će kod nekih izazvati nerazumijevanje, odbacivanje, zaprepaštenje i užas. Zastupati svoje uvjerenje uvijek nešto stoji.

Osobito kada se argumentira protiv stajališta vlastite crkve ili prijatelja. Činim to s poštovanjem prema starim, konzervativnim stajalištima. Iako ih smatram pogrešnima. Ona prigušuju Božjeg Duha i opiru mu se. Svakom čitatelju želim da čita do kraja knjige i da izdrži. Rado ću razgovarati o sadržaju svoje knjige ako je pročitana cijela.

Slobodno mi se može pisati, sve dok su argumenti objektivni i bez podmetanja. Poznajem taj posao u kojem je upravo kod ovih pitanja često vruće i neobjektivno, a ponekad osobno i bolno.

Neka svatko ispita sebe pred Bogom i uvidi da naše spoznavanje dolazi djelomično i korak po korak te da ga snažno oblikuju naša okolina i njezino vrijeme.

Od mladosti su mi preporučivali da čitam Pismo. Svaki dan. I da ga proučavam. To sam i činio. Zahvalan sam za dobar biblijski temelj koji sam dobio u „Skupštini". Ova knjiga nije optužba ni obračun s mojom prošlošću, ako bi je netko htio tako tumačiti. Proučavanje Biblije u svakom je slučaju od moje rane mladosti postalo moj hobi i više od toga. I to je ostalo do danas. Tada sam htio postati i ugledan učitelj Pisma poput svojih uzora, od kojih neki još i danas žive. Taj motiv već dugo ne postoji. Kada netko toliko i tako temeljito proučava Pismo, što mislimo, kakve spoznaje iz toga proizlaze? Uvijek iznova jedno te isto?

Ponekad je pri proučavanju Pisma kao s Izraelom, koji ima koprenu na očima (2 Kor 3,15). Često, unatoč prisutnosti Duha Svetoga, uvijek vidimo isto. Ali tko uvijek iznova proučava Pismo, ne bi se trebao čuditi ako mu taj Duh odjednom pokaže nešto novo (Mt 13,52), i nakon gotovo 2000 godina. Nije li Božja riječ neiscrpna? I uz pomoć teologa i biblijske znanosti. Uz pomoć biblijskih škola i teoloških učilišta, koja također proučavaju Pismo. Ako se u ovom sklopu tema o muškarcu i ženi u crkvi, u braku i u Božjem kraljevstvu pojave nove ili drukčije spoznaje od onih koje se stoljećima smatraju jedinima ispravnima, ne bi ih trebalo odbaciti samo zbog toga. Ova tema nije presudna za spasenje i ne bismo se trebali ponašati kao da jest! Ona jednostavno nije kamen kušnje vjernosti Bibliji.

Iz iskustva znam što znači morati preispitati istine koje su nam kroz nekoliko desetljeća prirasle srcu, jer svjedočanstvo Pisma ipak nije tako jednoznačno i jasno kako se uvijek mislilo ili kako su nas učili. Procesi promjene

razmišljanja bolni su, oni nešto čine s nama. Pokazuju koliko smo pogrešivi, bespomoćni i jednostavno ovisni o Bogu. Njemu se možemo potužiti, njemu donijeti svoje neznanje i pitanja, pa i sumnje. I svoju „sljepoću vlastite sredine“, koja se neprimjetno pojavila ondje gdje je čovjek kod kuće samo u vlastitom crkvenom miljeu i svoj svijet doživljava kao jedini zakoniti ili vjeran Bibliji.

Nekoliko sam godina sudjelovao na jednom forumu o biblijskom grčkom. O mnogočemu se razgovaralo i konstruktivno raspravljalo. Raspravljalo se i o temi ove knjige. Mnogo sam toga tada prikupio, a sada ponovno pročitao. S udaljenosti od nekoliko godina upada mi u oči da argumentacije rijetko ili nikada nisu bile otvorenog ishoda. Koliko god jezična stručnost bila visoka, prethodna odluka i oblikovanost za neko stajalište bile su presudne za argumente za ili protiv. U ovom slučaju: smiju li žene uopće nešto reći na bogoslužju, trebaju li se danas pokrivati, a da i ne govorimo o poučavanju ili vodstvu. Može li se Biblijom doista sve dokazati ili opovrgnuti?

Nikada nisam namjeravao pisati o ovoj temi. Ona je sporna i oko nje se vodi borba. Minirano područje. Ovdje se ne mogu ubrati lovorike. Svoje sam vrijeme mogao lijepo uložiti u druge stvari Božjeg kraljevstva. Ali znao sam da sam osobno pozvan to učiniti. Podmetat će mi da se prilagođavam duhu vremena. Protiv toga ne mogu ništa. Ne branim emancipatorsko stajalište za koje se bori svijet. Moj put neka bude ono čemu me uči Biblija.

Tvoja mi riječ svijetli ondje kuda idem; ona je svjetlo na mojem putu.

Puno je čudesa ono što svjedočiš u svojoj riječi, zato se toga držim svim srcem.

Ps 119,105.129 (Neue Genfer Übersetzung NGÜ, njemački prijevod Biblije)

2 Stvaranje i pad

Da bi se neka stvar dobro razumjela, treba istražiti njezino podrijetlo. Gotovo svaka kršćanska knjiga koja se bavi ovom temom počinje s prapovijesti. Kada su farizeji htjeli Isusa navesti na tanak led u pitanju rastave braka, on je tu problematiku stavio u svjetlo pripovijesti o stvaranju (Mt 19,3-9). Za njega je bilo presudno kako je bilo na početku. Što je Božji dobri naum predvidio za čovječanstvo. Ono što je rekao o rastavi braka služilo je, uzgred rečeno, zaštiti žena, koje su više ili manje bile izložene samovolji svojih muževa kad je riječ o otpuštanju.

U ovoj knjizi nastojim dosljedno slijediti taj Isusov kut gledanja. Provodim vrijeme u rajskom vrtu i pomno ću promotriti što se dogodilo. Što je i kako stvoreno. Što je rečeno. Jer kad je riječ o odnosu žene i muškarca, prva tri poglavlja Biblije su presudna. *Ako početak – prije pada u grijeh – opisuje idealno stanje, onda je važan svaki detalj.* Ali priznajmo, to je pregledan tekst. Pripovijest o stvaranju jedinstvena je i duboka. Ali kratka. Na jeziku kojim se danas više ne govori. A pitanja koja su ljudi na starom Istoku postavljali o podrijetlu razlikuju se od onih koja postavljamo mi. Mnogo toga ostaje otvoreno.

Zato opća izvođenja ili obvezujuće zaključke treba uzimati s oprezom. U svakom slučaju, razmjerno kratak opis stvaranja prvoga ljudskog para ne smije se preopteretiti zaključcima.

2.1 Kako je sve počelo

U mnogim knjigama o ovoj temi gotovo se uvijek može uočiti da se, onako kako se tumači ova prapovijest, tumače i svi relevantni tekstovi Novoga zavjeta. Pogled na prapovijest postavlja skretnice za stajalište koje se zastupa o ovoj temi. Ovisno o obrascu tumačenja dolazi se do suprotnih stajališta koja jedno drugome proturječe. Uglavnom su to dva:

Jednakost ranga muškarca i žene bez hijerarhijske razlike (u engleskom govornom području naziva se egalitarizam).

Vodeća uloga muškarca i podložnost žene na temelju hijerarhijske razlike (komplementarizam).

Oba stajališta uvjereno zastupaju jednaku vrijednost i različitost, ali imaju različito razumijevanje uloga i hijerarhije spolova. U poglavlju 12 („Razlika“) naći ćete shematski pregled obaju stajališta.

Pojmove koji se koriste u engleskom govornom području smatram nespretnima za njemačko govorno područje. Komplementaran znači ‚koji nadopunjuje drugoga'. To vrijedi i kod različitog poretka ranga. Uzajamno nadopunjavanje, međutim, zastupaju oba stajališta. Jedno ipak s hijerarhijskom razlikom, drugo bez nje.

Počinjem znatiželjnim pogledom na događaje koji su prošli prije mnogo tisuća godina. Već zato što su zapisi i sam događaj tako davni, pogled na te pripovijesti nije bezvremenski niti se zbiva u prostoru bez tumačenja. Izvještaj o stvaranju napisan je u povijesnoj situaciji, naime u okružju staroga Istoka. *Taj tekst nije napisan nama u 21. stoljeću. Kao da smo mi u 21. stoljeću njegovi prvi primatelji. Ali ti su tekstovi napisani za nas.* Razlika koju se ne smije zaboraviti.

Apostol Pavao se u svojim poslanicama nekoliko puta poziva na stvaranje muškarca i žene. Ta mjesta *neću* uzimati kao pomoć za razumijevanje, *jer Pavao u tim tekstovima ne tumači niti objašnjava stvaranje muškarca i žene, nego ga primjenjuje na posebne situacije.* To je velika razlika. Pripovijest o stvaranju najprije će govoriti sama za sebe. Kasnije ću opširno doći do Pavlovih tekstova i njegova tumačenja. Najprije ocrtavam sliku iz pripovijesti prvih dvaju poglavlja Knjige postanka. Prije pada u grijeh. Prije negoli je bilo negativnih i deformirajućih kulturnih utjecaja na ulogu spolova. Dakle posve kao Isus kad govori o početku.

2.1.1 Djelo šestoga dana

Tek posljednjeg dana pripovijesti o stvaranju stvoren je čovjek. Zajedno s kopnenim životinjama, zemlja postaje njihov dom. Evo opisa šestoga dana, nakon što su stvorene kopnene životinje:

> [Post 1,26-31, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I Bog reče: *Načinimo ljude na svoju sliku, sebi slične; i neka vladaju* ribama morskim i

ama nebeskim i stokom i cijelom zemljom i svim gmizavcima što se miču po zemlji!

I Bog stvori čovjeka na svoju sliku, na sliku Božju stvori ga; muškarca i ženu stvori ih.

I Bog ih blagoslovi i Bog im reče: *Plodite se i množite i napunite zemlju i podvrgnite je sebi*; i vladajte ribama morskim i pticama nebeskim i svim životinjama što se miču po zemlji!

I Bog reče: Evo, dao sam vam sve bilje što nosi sjeme, koje je na površini cijele zemlje, i svako stablo na kojem je plod što nosi sjeme: neka vam bude za hranu; a svim životinjama na zemlji i svim pticama nebeskim i svemu što se miče po zemlji, u čemu je živa duša, dao sam svako zeleno bilje za hranu. I bi tako. *I Bog vidje sve što je bio načinio, i gle, bijaše veoma dobro.* I bi večer, i bi jutro: dan šesti.

Pri istraživanju ovog i svih daljnjih tekstova ne radi se o općem tumačenju ili egzegezi. Žarište je na dvojstvu žene i muškarca, u njihovu odnosu jednoga prema drugome i prema njihovu Stvoritelju. Kakvo svjetlo ti tekstovi mogu baciti na temu ove knjige? Kako su ih tumačili i primjenjivali?

Mnogo bi se toga moglo napisati, navesti i citirati. U okviru ove knjige bit ću kratak i pokušat ću opisati veliku sliku.

2.1.2 Čovjek: Božja slika – Imago Dei

Čovjek – hebrejska riječ je *adam (zemljanin)* – uzdignut je iznad svih drugih stvorenja. Možda to dobro izražava kolokvijalni naziv „kruna stvorenja". Očito je da je čovjek u odnosu na sve drugo izvanredan. Kao Božja slika, kao onaj koji mu je sličan, on u stvorenom, vidljivom prostoru postaje takoreći njegov zastupnik. Na zemlji mu je povjerena vlast, da je vrši umjesto Boga.[3] On postaje predstavnik svojega Stvoritelja. U toj „opremljenosti" kao Božja slika, njemu sličan (ne jednak), on je, za razliku od životinja, i onaj koji može razgovarati s Bogom. Biće nasuprot Bogu, s kojim Stvoritelj komunicira i ima zajedništvo.

3. Bog ozbiljno misli kad prenosi vlast na čovjeka. Sa svim mogućim posljedicama koje iz te ovlasti i slobode mogu proizaći za čovjeka. Dobrima i lošima. Bog poštuje taj nalog i neće neprestano zahvaćati da bi ispravljao.

Da bi to bio, Bogu sličan, čovjek je „veličanstveno“ opremljen i obdaren sposobnostima i mogućnostima koje ima i Bog. Budući da Bog nije tvaran, nego je duh, na zemlji u čovjeku postaje vidljivo mnogo toga od njega.

Na starom Istoku kraljevi i vladari postavljali su svoje kipove na pokorenim područjima kako bi pokazali svoje pravo na vlast. *Slika, bez tjelesne prisutnosti.*

Pripovijest o stvaranju zato je jedinstvena u kulturnom okružju u kojem je nastala, jer svakog čovjeka – ženu i muškarca, pa čak i robove – čini kraljevima i vladarima. *Svaki je pojedini čovjek Božja slika. I time dobiva dostojanstvo, vrijednost i zaštitu. To je biblijska slika čovjeka.* Temelj na kojem je utemeljeno sve ostalo što čini, ili bi trebalo činiti, ljudsko postojanje i suživot.

Svaki muškarac i svaka žena nose nezamjenjivo dostojanstvo bogolikosti. Biti čovjek kao muškarac i žena znači biti Božja slika.

2.1.3 Čovjek kao muškarac i žena

Uloga nositelja Božje slike pripada čovjeku, bez obzira je li muško ili žensko. To je, dakle, namjeravano i drukčije nije moguće: potrebna su oba spola da bi se predstavljao Bog i ispunio nalog stvaranja. Nitko na kraju krajeva ne može sam biti potpuna Božja slika.

Sam Bog ne daje nikakav komentar o razlici spolova. Bez ikakve razlike u sposobnostima, vrijednosti, značenju, ulozi i položaju oboje se spominju u istom dahu. Jednom riječju: čovjek. I to je za ono vrijeme jedinstveno. *Žena ovdje stoji uz muškarca kao jednaka po rangu.* U kulturama staroga Istoka to nije bilo uobičajeno.

Ovdje nije pitanje razlikuju li se spolovi po svojoj građi, funkciji ili ulozi. Na prvoj stranici Biblije, gdje se postavlja temelj za sve, najprije je riječ o jednakosti. To je biblijski ulaz u temu žene i muškarca. *To je najvažnija skretnica, premisa i temeljna pretpostavka samoga Svetog pisma, prema kojoj se objašnjava i usmjerava sve ostalo što ono kaže.* I prema kojoj se mi možda moramo ispraviti. U tom svjetlu, a ne obratno, treba tumačiti i Pavla. O tome više kasnije.

2.1.4 Čovjek i Božji nalog

Bog blagoslivlja ljude i time ih osposobljava da izvrše svoj nalog kao Božji zastupnici. To je, s jedne strane, vlast nad zemljom i životinjama. S druge strane, to je zapovijed da budu plodni i da se množe, kako bi napučili i zaposjeli zemlju, cijelu kuglu zemaljsku, brižno njome upravljali i obzirno je činili korisnom. Drugim riječima: da raj prošire po cijeloj zemlji. Ne znamo točno u kakvom se stanju nalazila priroda kad je taj nalog dan.

To je civilizacijski nalog. Naziva se i kulturnim mandatom. To je življenje svih od Boga danih sposobnosti u korištenju svih od Boga danih bogatstava zemlje, onakve kakvu ju je Bog stvorio. Životno okružje ovog teksta jesu poljoprivreda, ratarstvo i stočarstvo. Ali tisućljetni razvoj do danas pokazuje koliko su višeslojni zemlja i njezina bogatstva s jedne strane te sposobnosti i darovi čovjeka s druge. Potencijal koji je sam Bog položio.

Ne radi se o tome *kako* je nalog izvršen. To je nalog prije pada u grijeh.[4] On se nakon pada nije promijenio. Onako kako je ovdje opisan, vrijedi do danas, za muškarca i ženu.

Razmnožavanje, kakvo se događa i u životinjskom svijetu, mogu ispuniti samo muškarac i žena zajedno. Oba spola moraju se zajedno snaći s tom činjenicom i sa spolnošću.

U tom opsežnom, krajnje odgovornom nalogu muškarac i žena su jednaki, ravni jedno drugome, upućeni jedno na drugo jednako kao i na Božji blagoslov. Bez ikakve hijerarhije, bez pitanja ili propisa o autoritetu, tko u toj životnoj zadaći odlučuje.

Čovjeka – muškarca i ženu – u okružju rajskog vrta i s njihovim nalogom s pravom se naziva *kraljevima-svećenicima*.[5] S jedne strane, oni kao Božji predstavnici vladaju zemljom. Ali oni su i oni koji žive u Božjoj prisutnosti, u rajskom vrtu. Na oboje, na muškarca i na ženu, ta se uloga jednako odnosi.

Taj važan vid, koji se ovdje neće dalje produbljivati, proizlazi iz različitih *usporednica između raja u Edenu i simbolike hrama.*[6]

4. (status integritatis – stanje neoštećenosti prije pada, za razliku od status corruptionis – stanja iskvarenosti nakon pada)
5. Beale, Gregory K., 65 i d., Der Tempel aller Zeiten, 2011
6. *Između raja u Post 2 i hrama postoji izravna veza:* Istočni ulaz: ulaz u rajski vrt bio je, točno kao i sama hramska zgrada i tabor šekine, okrenut prema istoku (Post 3,24; miqedem = prema istoku).

S obzirom na muškarca i ženu u crkvi i na bogoslužnim okupljanjima, ovdje postoji prvi, iako neizravan, nagovještaj da su i ondje aktivni kao jednaki po rangu. Ovdje se već nagovješćuje opće svećeništvo.

2.1.5 Stvaranje Adama i Eve

U Post 2 pripovijest se konkretno bavi stvaranjem čovjeka. Ono što se u 1. poglavlju općenito izvješćuje u okviru djela šest dana Boga Elohima, sada prelazi u izražajnu pripovijest. Iz 1. poglavlja izdvaja se, da tako kažemo, ono najvažnije i produbljuje se. U 1. poglavlju nalazi se izvještaj o stvaranju, u 2. poglavlju izvještaj o raju. Vrt u Edenu mjesto je događanja. Božje je ime sada Jahve Elohim. Bog koji kao Stvoritelj oblikuje čovjeka, približava mu se i tu je za njega.

> [Post 2,4-9, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Ovo je povijest neba i zemlje kad su stvoreni, u dan kad je Gospodin Bog načinio zemlju i nebo, i prije nego je ikakvo grmlje poljsko bilo na zemlji i prije nego je niklo ikakvo poljsko bilje; jer Gospodin Bog nije bio pustio kišu na zemlju, i *nije bilo čovjeka da obrađuje tlo.*
>
> Ali para se dizala sa zemlje i natapala cijelu površinu tla. I *Gospodin Bog oblikova čovjeka, prah od tla, i udahnu u njegove nosnice dah života; i čovjek postade živa duša.*

Pripovijest prenosi stvaranje Adama iz praha zemlje. Onaj koji je Božja slika stvoren je od zemlje. Zemlja je njegov dom i uvijek će to biti. I u novom stvorenju. Njegova povezanost sa zemljom i njegova prolaznost dolaze do izražaja u tom neobičnom činu stvaranja. Od ilovače se zapravo grade kuće, a ne čovjek. Ali Bog to čini na taj neobičan, tajanstven način. Oživljen Božjim dahom, Božjim Duhom, Adam postaje živa duša.

Rijeka: rijeka koja izvire u Edenu ima svoj čudesni pandan u hramskoj riječi svetišta prema Ezekielovu građevnom nacrtu (Ez 47). Božja prisutnost: Božja se prisutnost i Božje hodanje mogli u vrtu u Edenu doživjeti na poseban način, kao u hramu (Post 3,8-9; Lev 26,11-12). Kerubini: kerubini, tako važni u vezi s hramom (npr. Izl 25,18; 26,1.31; 1 Kr 6,23.29), imali su u vrtu u Edenu vrlo značajnu stražarsku ulogu (Post 3,24). Bogoslužje: Adamov rad u vrtu opisan je glagolima „obrađivati" ('avad) i „čuvati" (shamar) kao služba Bogu (Post 2,5.15). Ti su glagoli u vezi sa svetištem tipične riječi koje opisuju bogoslužje svećenika i levita ('avad: Br 4,24.26.30.37.41.47; 8,11.15.19.22.25.26; shamar: Br 3,7.8.10.28.32.38; 18,3.4.5.7). Vidi kod Rogera Liebija u Genesis 2: Die Schöpfung des Menschen

2.1.6 Kratak ekskurs o hebrejskim ključnim riječima

U hebrejskim biblijskim tekstovima važno značenje imaju ključne riječi. One se, međutim, otkrivaju samo pri *slušanju hebrejskog teksta!*

Jedan takav niz ključnih riječi obuhvaća riječi Adam (čovjek), Adama (oranica), Dam (krv) – jezični korijen svih triju jest „crvena tvar". U tim pojmovima postaje vidljiva višestruka povezanost čovjeka sa zemljom.

„Adama" je zemlja. „Adam" je zemljanin koji je iz nje nastao. „Dam", krv, nositelj je života (ljudska krv koja je prolivena kad je Kajin ubio svojega brata Abela vraća se u zemlju – Post 4,10-11).

Štoviše: trostruka pupčana vrpca veže nas uz majku zemlju. Iz nje smo uzeti, k njoj je naš povratak, od nje se svi hranimo. … Adam i Adama povezani su zajedništvom sudbine koje nitko od nas ne može razvrgnuti. „Adam" nam se u Bibliji pojavljuje kao osobno ime prvoga čovjeka. Ali „Adam" je uvijek (i) opći pojam „čovjek", koji može označavati i sve Adamove potomke zajedno i svako ljudsko dijete kao pojedinca. U oba slučaja „zemljanin", kao oličenje vezanosti uz zemlju, upućuje na krhkost i smrtnost našeg ljudskog postojanja. U hebrejskom jeziku proročkih tekstova Biblije skupni naziv za svakog dvonošca jest „sin čovječji" (zapravo: sin Adamov), kako i sam Isus sebe naziva.[7]

> I Gospodin Bog zasadi vrt u Edenu na istoku i ondje smjesti čovjeka kojega je bio oblikovao. I Gospodin Bog učini da iz tla izraste svakojako drveće, ugodno za gledanje i dobro za hranu; i stablo života posred vrta, i stablo spoznaje dobra i zla.
>
> [Post 2,15, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I *Gospodin Bog uze čovjeka i stavi ga u vrt Eden da ga obrađuje i čuva.*

Nalog već opisan u 1. poglavlju ovdje postaje konkretniji. Ovdje je, među ostalim, riječ o obrađivanju tla i uzgoju jestivih biljaka i žitarica. Dakle o ratarstvu. Jednako tako, i jednako važno, o čuvanju mjesta koje je Bog pripravio čovjeku. Čuvanje pripada nalogu stvaranja. Prema tome, već u

7. Prema P. Lapide, War Eva an allem schuld? 1998, str. 71 i d.

opisanoj situaciji postoje negativne težnje i sile koje treba zadržati i odbiti. Zmija je primjer za to.

Ovdje je Adam u žarištu. Prije nego što je Eva stvorena.

2.1.7 Adamu treba pomoć

> [Post 2,18-20, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I Gospodin Bog reče: *Nije dobro da čovjek bude sam; načinit ću mu pomoć koja mu odgovara.* I Gospodin Bog oblikova od tla sve poljske životinje i sve ptice nebeske i dovede ih čovjeku da vidi kako će ih nazvati; i kako god čovjek nazove koje živo biće, tako da mu bude ime. I čovjek nadjenu imena svoj stoci i pticama nebeskim i svim poljskim životinjama. Ali *za Adama nije našao pomoć koja mu odgovara.*

U 1. poglavlju to se spominje kao nešto samo po sebi razumljivo: muškarac i žena svatko su za sebe, ali i zajedno Božja slika. Ovdje se spominje poseban proces kako je došlo do dvojstva. Teško je zamisliti da se sve to dogodilo šestoga dana. Od tijesne vremenske dimenzije šestoga dana koji traje 24 sata moglo bi se u mislima odmaknuti.

Ova pripovijest želi pojasniti ono bitno. Ono što Bog ovdje čini nije pokus za njega samoga, nego lekcija za Adama. I za nas. Davanje imena mnogim životinjama pokazuje blizinu svih živih bića, ljudi i životinja, ali i istaknut položaj čovjeka u odnosu na životinju. *Ovdje doista postaje vidljiva hijerarhija.*

Ako je šestoga dana stvaranja sve bilo veoma dobro, sada nešto nije dobro. Adam je bio društveno biće i kao takvo sam. Bog, poznavatelj ljudi, znao je to prije nego što je Adam to osjetio. Možda se to već moglo prepoznati po različitim stvarima. Je li već kod životinja vidio da postoje mužjak i ženka, a da njemu nedostaje žensko biće nasuprot njemu?

Nakon što je Adam, među ostalim, dao ime tiranosauru reksu, sabljozubom tigru, mravima i pčelama, potraga za partnerom bila je neuspješna. Nijedna životinja nije mogla biti to biće nasuprot njemu, taj dio slagalice koji nedostaje. Bog je tražio pomoć za Adama, da ispuni svoj nalog stvaranja. Sam nije bio potpun. I sam nije bio sposoban biti ono što je Bog zamislio. „Natječaj za radno mjesto“ traži nekoga tko bi Adamu činio dobro. *Srodnu dušu. Saveznika. Biće nasuprot njemu, nadopunu. Pandan svakom vidu njegova postojanja*: *tjelesno,*

duševno, duhovno; mentalno; izvanjski kao i iznutra. Sažeto, to je ono što se misli pod pomoći koja mu odgovara.

Adam nije opisan kao glava kojoj nedostaje tijelo / trup. Opisan je kao zemljanin kojemu je potrebna pomoć. *Ne treba mu podanik, ne treba mu asistent, nego jednako snažna osobnost uz njegov bok.* Pomoć koja omogućuje zajedničko djelovanje.

Muškarac se često ponaša kao onaj koji sve može sam. Koji ne traži pomoć. Bog gleda dalje. On zna što muškarcu treba da bi svladao život.

Za pojam „*pomoć koja mu odgovara*" citiram asiriologa i profesora semitskih jezika R. Davida Freedmana[8]: „Vjerujem da je uobičajeni prijevod tih dviju riječi [tj. ezer kenegdo ili ‚pomoćnik'], unatoč gotovo općem prihvaćanju, pogrešan. To nije ono što te riječi trebaju prenijeti. Umjesto toga trebalo bi ih prevesti tako da znače otprilike *‚moć ili snaga jednaka čovjeku'*. To znači: kad je Bog zaključio da će stvoriti drugo stvorenje kako čovjek ne bi bio sam, odlučio je stvoriti ‚moć ili snagu koja je jednaka čovjeku'. Nekoga čija snaga odgovara snazi čovjeka. Žena nije bila određena samo da bude muškarčeva pomoćnica. Ona je, naprotiv, trebala biti njegova partnerica."

„Freedman zatim usmjerava pozornost na sljedeću riječ, kenegdo, koja se često prevodi s ‚prikladan' ili ‚primjeren'. Ta se riječ u Bibliji pojavljuje samo jednom, tako da nemamo drugu biblijsku usporedbu koja bi nam pomogla pri prevođenju. Međutim, u kasnijem mišnajskom hebrejskom korijen te riječi znači ‚jednak'.

Freedman zaključuje (a mi preduhitrujemo sljedeći redak): „Kada Bog stvara Evu iz Adamova boka, njegova je namjera da ona – za razliku od životinja – *‚bude snaga (ili jakost) koja mu je jednaka'*. Vjerujem da ne postoji drugi način razumijevanja izraza ‚ezer kenegdo' koji se može filološki obraniti. Tradicionalni prijevod temelji se na kasnoj nijansi riječi ezer (pomoć), koja nije opravdana kontekstom".

I bez te jezikoslovne spoznaje svaka žena i svaki muškarac mogu zaključiti da je žena biće nasuprot muškarcu, jednaka po rangu. *Obilježja su jednakost naravi, različitost i nadopunjavanje. Ne hijerarhija, autoritet, slijeđenje ili podložnost.*

Žena, dakle, nije stvorena da služi Adamu, nego da služi zajedno s Adamom.

8. R. David Freedman, "Woman, a Power Equal to a Man: Translation of Woman as a 'Fit Helpmate' for Man Is Questioned," Biblical Archaeology Review 9, 1 (1983): 56.

Biti nekome pomoć ne zasniva hijerarhijsku razliku. I Bog je naš pomoćnik! Kobna je pogreška zaključiti da pomoć zasniva hijerarhijsku razliku. Kakva se time negativna, upravo tragična slika žene ocrtava i kakve su dalekosežne posljedice s time povezane! Ne radi se o tome da Adam ispuni svoj nalog stvaranja, nego da oboje ispune svoj zajednički nalog (1,28).

Kad muž pomaže svojoj ženi – a i to se, kažu, događa – hijerarhija se ne okreće naopako. Pomoć nema nikakve veze s hijerarhijom, ni u Bibliji ni u svakodnevici.

„Ideja u Post 2,18.20 jest da je žena izvor snage ili jakosti muškarca, kojemu služi kao prijatelj i saveznik. *Podložnost nije u namjeri teksta*."[9]

2.1.8 Eva je stvorena

> [Post 2,21-22, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I Gospodin Bog pusti dubok san na čovjeka, i on zaspa. I uze jedno od njegovih rebara i zatvori njegovo mjesto mesom; i *Gospodin Bog sagradi od rebra koje je uzeo od čovjeka ženu i dovede je čovjeku.*

Ova pripovijest izvješćuje o tajanstvenom događaju koji jedva možemo zamisliti. Ono što je ovdje opisano s malo riječi mogli su vidjeti samo anđeli. Ti su se sveti promatrači divili, kao što bismo se i mi divili. Iz njegova boka nastaje Eva. Kao da je rođena iz Adama. Nije stvorena od zemlje. Ne treba drugi Adam, treba čovjek koji Adamu posve odgovara. Da je Eva bila stvorena prva, i njoj bi trebao pomoćnik. Ni muško ni žensko po stvaranju nije zamišljeno da bude samo.

Ni u ovaj tekst ne smije se previše učitavati. Nema mnogo smisla razmišljati o genetskom materijalu i koštanoj srži ili kromosomima. To je dubok, tjelesno-duhovni događaj koji je s Božjega gledišta bio jedini put da nastane ono što Adamu odgovara, pomoć za Adama.

Da razumijevanje i prevođenje riječi nije uvijek dovoljno samo po sebi da bi se razumio tekst iz starine, neka primjerom pojasni ovo objašnjenje:

„Kad čitamo da je Adam utonuo u dubok san i da je Eva ‚načinjena', automatski mislimo da je Adam odveden u operacijsku dvoranu na zahvat. Ali

9. WKG-Studienpapier, rujan 2003

čovjek staroga Istoka ne bi tako mislio. Hebrejska riječ za ‚dubok san' koristi se u cijelom Starom zavjetu za označavanje vizionarskog iskustva. Tako bi to shvatio izraelski čitatelj. Vjerujem, dakle, da je taj dubok san za Adama bio vizionarski, a ne kirurški zahvat. Drugim riječima, on vidi nešto, a zatim sve više od Eve."[10]

2.1.9 Iz rebra

Priznajem da mi se taj opis čini stranim. Gotovo mitološkim. Kao što je spomenuto, za ondašnji svijet misli bio je razumljiviji nego za nas. Nema mnogo smisla promatrati taj događaj kroz prirodoznanstvene, medicinske, biološke ili anatomske naočale. Ipak, on je tako dubok i temeljan da iz njega treba izaći na svjetlo još nešto.

Oboje su, dakle, od iste tvari. Srodni po naravi. Nije svatko zasebno, pojedinačno stvorenje, nego zaseban izraz istoga stvorenja.

Čudno je zašto prevoditelji ovdje stavljaju riječ „rebro". Nigdje u Starom zavjetu ta se riječ ne prevodi tako. Za to ni ovdje nema razloga.[11] Najčešće se prevodi kao arhitektonski građevni dio: daska, bočna gradnja, oplata, krilo vrata i strana. Uvijek je riječ o gradnji. Zajednička je tim pojmovima „strana" (bok).

Eva je sagrađena iz boka (zela). Adam je takoreći izrađen od gline kao lončarev rad, a sada je Eva sagrađena iz boka (ili bočnog građevnog dijela). Pritom je riječ o slikovitom, a ne o anatomskom pitanju.

Muškarac ima 24 rebra i lako se može odreći jednoga. Ali bokova ima samo dva (vidi dva krila vrata u Salomonovu hramu, ista riječ, 1 Kr 6,34). Lijevu i desnu polovicu tijela. Ovdje se nastavlja par pojmova „muško – žensko" iz 1,27. Žena se ne sastoji od jedne kosti, nego od polovice muškarca. *„Uzeta je iz muškarčeva boka da bi oboje išli kroz život rame uz rame i da bi svatko u drugome našao svoju ‚bolju polovicu'."*[12]

Pinchas Lapide o tome piše: „Hebrejska riječ koja se ovdje koristi samo rijetko može značiti rebro i obično se prevodi kao bok ili strana. … *Nije onda čudo što*

10. John Walton, Interview by Kevin P. Emmert/ March 19, 2015
11. Bielefeldt, 43, Die Sache mit der Rippe, Die himmlische Idee von den Geschlechtern, Asslar, 2007
12. Bielefeldt, 45

je taj pogrešni prijevod ‚rebro' neizbježno morao dovesti do omalovažavanja žene u kršćanskom svijetu."[13]

S izmijenjenim tekstom redak glasi ovako:

> I Bog, Gospodin, posegnu u Adamov bok (ili: uze jednu Adamovu polovicu tijela) i opet popuni to mjesto. Zatim uze bočni građevni dio i od njega konstruira ženu.

Oni postaju dvoje ljudi koji se razumiju i privlače jedno drugo. Koji postaju jedno tijelo, kao da se razdvajanje poništava. To je tajna braka, saveza vjernosti i ljubavi muškarca i žene.

To što je žena sagrađena od jedne polovice muškarca možda nagovješćuje ono što će se ostvariti u plodnosti razmnožavanja: diobu zametne stanice. Stanice se dijele na pola i svaka je potpuna stanica. Ni žena nije bez muškarca ni muškarac bez žene.

Je li važno kako se ta riječ prevodi? Svakako. Rebro u ženama izaziva nešto zbog čega se osjećaju kao privjesak. Kako bismo se mi muškarci osjećali da smo sagrađeni od „rebra"?

2.1.10 Mužica

> *I čovjek reče: Ova je sada kost od mojih kostiju i meso od mojega mesa; ova neka se zove mužica (ischah), jer je od muža (isch) uzeta.*

Adam kliče i oduševljen je. Čujemo pjesničke riječi. Kakav svet trenutak! Pred njim stoji najljepša žena na svijetu. Gola i bez srama. Kao dar. Odmah vidi da ona ne dolazi iz životinjskog svijeta. Time se bio temeljito bavio. Ovo je sada nešto posve drugo. *Ona je ta koja mu je nedostajala. Koja mu je jednaka. Ista vrsta. Kao on, ali ona. Mužica. Adam kaže: Napokon netko poput mene!*

Je li Adam primijetio Božji zahvat, kad čak zna da je ona izašla iz njega? Ona mu nije strana, odmah su bliski. U vrtu postoje samo njih dvoje. I životinje.

> *Zato će muž ostaviti svojega oca i svoju majku i prionuti uz svoju ženu, i bit će jedno tijelo.*
>
> *I oboje su bili goli, čovjek i njegova žena, i nisu se stidjeli.*

13. Lapide, 161, Lapide, Pinchas, Ist die Bibel richtig übersetzt? Gütersloh, 2004

Eva, mužica, ubuduće će za muškarca biti tako privlačna da će on zbog nje sve ostaviti kako bi bio uz nju. Time se još jednom posebno ističe dostojanstvo žene. Ona je ta koju se želi. Ne opisuje se obratno.

Postati jedno tijelo pokazuje da više jedinstva i jednakosti nije moguće.

Te riječi treba promatrati *i povijesno*. Muškarac mora imati samostalnost da bi mogao živjeti bez svojih roditelja, da bi osnovao novu obitelj.

Ovdje se žena povijesno vidi tako da, za razliku od svojega muža, ostaje itekako povezana sa svojim roditeljskim domom i tako uživa određenu zaštitu. Ona ga ne napušta kao muškarac. U sigurnosti roditeljskog doma ili u njegovoj blizini, u krugu proširene obitelji, ona tako dobiva zaštitu od možebitno nasilnog ili prijevarnog muža. Žena dobiva pomoć živeći u blizini roditelja ili u njihovoj kući.

Ipak, njih dvoje tvore novu, uglavnom neovisnu i samostalnu cjelinu. Biti jedno tijelo označava ispunjenje naloga da budu plodni. Dakle spolni čin kao izraz, pa i vrhunac, jedinstva i začeća, odnosno razmnožavanja. Jedinstvo opisuje i cijeli život braka. Bračni savez, o kojem se ovdje izravno ne govori, opisuje povezanost jedne žene i jednog muškarca cijeli njihov život. *Kako kaže Isus, tako je bilo na početku i tako treba ostati.*

S više žena plodnost, a time i napučenost, na početku bi brže napredovale. Ljudi i društva uveli su poligamiju. Ali ona nikada nije bila Božja zamisao, čak i ako ju je morao podnositi kod svojih ljudi (npr. praoci, David itd.).

2.1.11 Darovani jedno drugome

Dvoje ljudi stoje jedno nasuprot drugome. Adam prima Evu kao Božji dar. Dvije različite vrste ljudi susreću se prvi put. Ta dva različita tijela, koja pristaju jedno drugome, darovana su jedno drugome i jedno za drugo. U različitom spolu i spolnosti koja mu pripada Bog pokazuje svoj naum ljubavi. Tako spolnost postaje Božji dar jednoga za drugo. To služi uzajamnom obogaćenju i ispunjenju i trebalo bi voditi zahvalnosti za spolnu različitost.

Dok je Adam bio sam, nije mogao izraziti tu zahvalnost u uzajamnosti. U svojoj samoći nije čak ni sposoban posve doživjeti sebe kao osobu, jer još nije bilo drugoga „ja“. Biti osobnost zahtijeva odnos i nekoga nasuprot sebi. *Za*

muškarca je žena pomoć da prepozna vlastito ljudsko postojanje i svijest o uzajamnom obogaćenju. Nije samo Eva dar, nego ona omogućuje Adamu da sebe prepozna kao dar za nju. Živjeti ne samo jedno s drugim, nego jedno za drugo – to je vrsta zajedništva kakvu je Bog zamislio. Tako oni odražavaju Božju ljubav kao uzajamni darovi jedno drugome, po svojoj muževnosti i ženstvenosti.

Adamova radost i njegova zahvalnost što u Evi ne vidi jednostavno podređenog pomoćnika, nego Božji dar, izražavaju dostojanstvo njezine osobnosti – koje je Eva sa svoje strane prepoznala i u Adamu. *Eva je slobodna, ravnopravna osobnost. Shvatiti to, i danas, znači prihvatiti je kao Božji dar i poklon. Ženstvenost je Božji dar. Prvi dar (osim njegova života i postojanja) koji je muškarac dobio.*

Autoritet koji zahtijeva podložnost niječe dar. Kad čovjek primi dar, na neki način dobiva autoritet nad tim darom. *Za što je Adam dobio ovlast kad je primio Evu? Da svoje tijelo s ljubavlju uloži za nju – i izvan spolnosti.* Ovlašten je da je primi – kao sestru. To nije autoritet da daje upute ili da vlada nad njom. To će tek biti zla posljedica pada u grijeh.

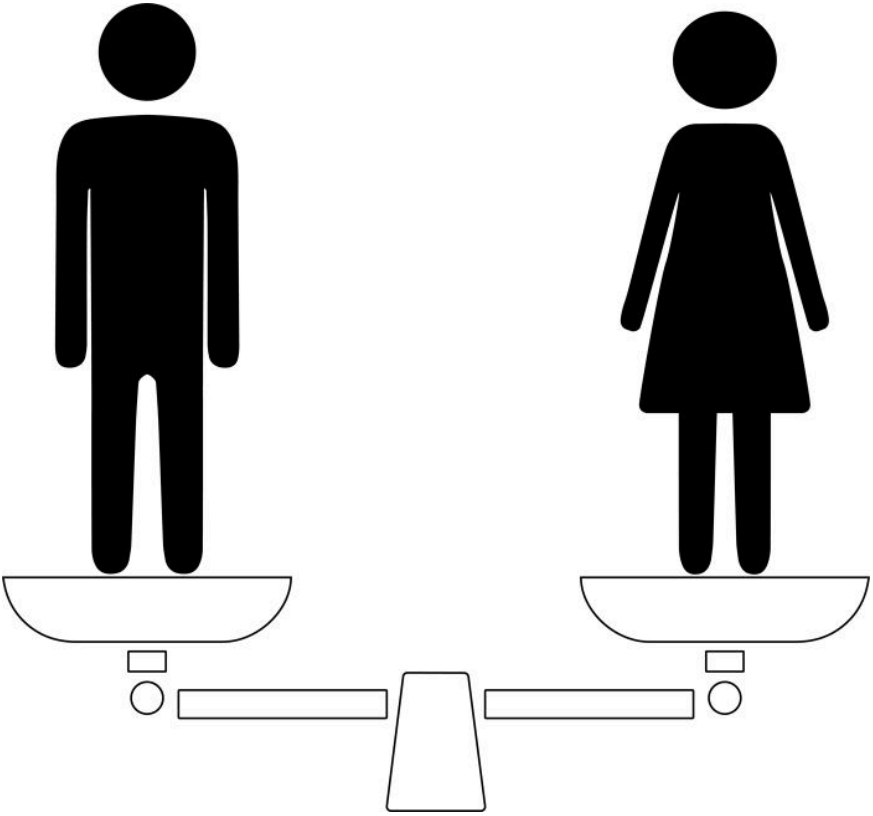
Adamove prve riječi kad ugleda Evu nalaze svoj odjek kod zaručnika u Pj 4,9: „Oduzela si mi srce, sestro moja, zaručnice; oduzela si mi srce jednim svojim pogledom."

Muškarac, stvoren prvi, ovlašten je da prvi ljubi, da se prvi žrtvuje, da prvi služi, da je prvi osnaži – a ne da nad njom vrši moć.

Taj stav zahvalnosti jednoga za drugo nalazi svoj savršeni izraz u Kristovoj ljubavi prema njegovoj Crkvi. To je ono što bi u našim crkvama, zajednicama i skupštinama trebalo biti vidljivo i opipljivo svima, i posjetiteljima koji ne vjeruju, i ljudima oko nas.

„Uvod u Bibliju obećava praljudski san: jednakost spolova i neopterećenu spolnost."

Arnold Angenendt

Tvoja pravednost ostaje pravednost zauvijek, a tvoja je uputa istina.

Ps 119,142 (Zürcher Bibel, njemački prijevod Biblije)

2.2 Pad u grijeh muškarca i žene

Kad prolazim kroz prapovijest prvih triju poglavlja, svjesno se odričem produbljivanja tipoloških tumačenja ili praslika. Riječ je o ljudskom postojanju, kako se ono pokazuje u odnosu muškarca i žene u njihovoj doslovnoj egzistenciji. Na ovom mjestu još nema smisla dozivati Pavlove tekstove u pomoć za tumačenje. Kažem „na ovom mjestu“, jer ću kasnije to svakako morati učiniti. Postoji važno pravilo pri čitanju Biblije: *kontekst*,

kontekst, kontekst. Najprije i prije svega otkriti tekst u njegovoj *neposrednoj povezanosti* i okružju te povijesnim okolnostima, koliko je to moguće. Za to danas postoje mnoga pomagala, a i izvori. Tek nakon toga daljnji koraci tumačenja idu dobrim putem.

Post 3 opisuje tragičnu prijevaru i neposlušnost Eve, a zatim Adama, koje su dovele do više razina slomljenosti: srama, krivnje, neprijateljstva, bolnog truda, smrti i progonstva iz vrta u Edenu. Bog se obraća svim sudionicima, zmiji, muškarcu i ženi, i upozorava ih na posljedice njihovih postupaka. I donekle ih priprema na sve što ih čeka. Postoji jedan redak koji je došao u središte rasprave. Riječ je o Post 3,16: „Čeznut ćeš za svojim mužem, a on će vladati nad tobom". No prođimo kao i prije ukratko kroz biblijski izvještaj [Post 3,1-7, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder]:

> I *zmija* bijaše lukavija od svih poljskih životinja koje je Gospodin Bog načinio; i reče ženi: Je li Bog doista rekao: Ne jedite ni s jednoga stabla u vrtu?
>
> I žena reče zmiji: Od ploda stabala u vrtu jedemo; ali za plod stabla koje je posred vrta Bog je rekao: Ne jedite od njega i ne dirajte ga, da ne umrete.
>
> I zmija reče ženi: Nipošto nećete umrijeti, nego Bog zna da će vam se onoga dana kad od njega jedete otvoriti oči i bit ćete kao Bog, znajući dobro i zlo. I žena vidje da je stablo dobro za jelo i da je naslada za oči i da je stablo poželjno jer daje uvid; i uze od njegova ploda i jede, *i dade i svojemu mužu koji je bio s njom, i on jede.*
>
> Tada se objema otvoriše oči i spoznaše da su goli; i spletoše smokvino lišće i načiniše sebi pregače.

Bog je bio rekao Adamu prije nego što je Eva bila tu [Post 2,16-17, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder]:

> I Gospodin Bog zapovjedi čovjeku i reče: Sa svakoga stabla u vrtu smiješ jesti po volji; ali sa stabla spoznaje dobra i zla, s njega ne smiješ jesti; jer onoga dana kad s njega jedeš, moraš umrijeti.

Zmija koja govori u svojem se varljivom manevru svjesno obraća Evi. Je li ona bila slabija? Ili od njih dvoje najlakša za zavođenje? Tako bi se ta situacija mogla protumačiti. Ne zato što je bila žena. *Nego zato što je zapovijed možda poznavala samo iz druge ruke. Ono što je znala, mogla je znati samo od Adama.*

Jedan mali detalj možda pokazuje da joj je Adam rekao više nego što je Bog rekao njemu. Ili da je ona ono što joj je Adam rekao nečim dopunila. Možda i kao mjeru opreza: *Ne dirati*, rekla je Eva. A posred vrta stajalo je ipak mnogo važnije stablo života, a ne stablo spoznaje dobra i zla (2,9).

Poneki u Evinim riječima već prepoznaje prve znakove slabosti ili neposlušnosti. Ali Evine riječi, kako ih je zapisao Mojsije, mogle bi prenijeti kako grijeh slikovito možemo shvatiti kao nečistoću. Tko je prema Mojsijevu zakonu *dotaknuo* nešto nečisto, bio je nečist i trebao je očišćenje. Levitski zakonik to opisuje više od 160 puta. Iz tog kuta gledanja Evine riječi pokazuju što znači pasti u grijeh i postati nečist.

Prijevara zavodnika, zmije, uspijeva. Ona sije sumnju u Božju dobrotu i istinitost. Eva u to povjeruje i zabranjeni plod postaje željeni plod. Nije glad, nego želja da dobije uvid i znanje koje im je Bog, kako se činilo, uskraćivao, potaknula Evu da posegne. Kobna odluka. Mali korak s velikim učinkom.

Eva i Adam bili su zajedno na mjestu događaja. Adam je bio s njom. Je li i Adam čuo zmiju kako govori? Je li napustio svoju vodeću ulogu? Sve je to nagađanje. Eva mu daje plod koji je i sama već okusila. Adam uzima zabranjeni plod. *Adam svjesno krši Božju zapovijed, koju je osobno primio od njega.*

Iako se iz ovog događaja ne može izvesti ništa dobro, i ta situacija pokazuje kako se oboje ponašaju jednako snažno i ujedno jednako pogrešno. Eva biva zavedena. Znala je da je stablo zabranjeno. Adam se bez riječi daje zavesti, iako je znao da je to stablo zabranjeno.

Istog trenutka spoznaju da su goli. Nova spoznaja. Kako je zmija obećala.

> [Post 3,8-19, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I začuše glas Gospodina Boga, koji je hodao po vrtu za dnevne svježine. I čovjek i njegova žena sakriše se od lica Gospodina Boga među drveće u vrtu. I Gospodin Bog zovnu čovjeka i reče mu: Gdje si?

Kakva nezamisliva povlastica: u rajskom vrtu svaki dan za dnevne svježine, u rano predvečerje, susretati samoga Boga u vidljivom obličju. Kao u svetištu. Ali sada je sve drukčije. Strah i probuđena savjest tjeraju ih na bijeg od Boga. Znaju da je dobar odnos narušen. Oglušili su se o nešto što je Bogu bilo vrlo važno.

> A on (Adam) reče: Čuo sam tvoj glas u vrtu i uplašio sam se, jer sam gol, pa sam se sakrio. A on reče: Tko ti je rekao da si gol? Jesi li jeo sa stabla s kojega sam ti zapovjedio da ne jedeš? *A čovjek reče: Žena koju si mi dao da bude sa mnom, ona mi je dala sa stabla, i ja sam jeo.*

Svijest o golotinji ide ruku pod ruku s prijestupom. Jedno slijedi drugo. Golotinja postaje razgolićenost, sramota. Znak krivnje. Nevinost je prošlost.

Bog konkretno imenuje prijestup. Adam je svjestan svoje krivnje. Ali traži drugog krivca, žrtvenog jarca, na kojega može prebaciti svoju krivnju. Koliko god to bilo jadno: on smatra odgovornom svoju ženu. Kako kukavički! Umjesto da prizna svoju krivnju, optužuje svoju ženu. I takoreći smatra (su)odgovornim Boga, jer mu je on darovao ženu.

Doista, Bog u ovoj pripovijesti ne rješava stvar u potpunosti s Adamom, nego se obraća i ženi. Svakome se obraća i svakoga promatra pojedinačno i kao jednakoga po rangu, kao što će Bog sve ljude suditi u pravednosti i neće previdjeti nijedan detalj.

2.2.1 Evin odgovor

Eva je bila zavedena, nadmudrio ju je lažac i ubojica ljudi. Kad joj se Bog obratio, ukazala je na onoga koji je imao najveću krivnju: na zmiju.

> I Gospodin Bog reče ženi: Što si to učinila! A žena reče: *Zmija me prevarila, i ja sam jela.*

Eva se distancira od zmije, optužuje je. Veliki prijestup, kojim Eva pokreće lavinu, došao je zavođenjem. I ona priznaje da je jela. Njezin je stav bolji od Adamova. Stupanj njezina prijestupa ne može se usporediti s njegovim.

„Bog je upitao ženu, kao u Post 3,13: ‚Što si učinila?' *Ona je Bogu odgovorila bez izgovora. Odgovorila je Bogu bez prigovora. Govorila je na posve drukčiji način od muškarca.* Više se nije dala prevariti. Možda joj je sve postalo jasno kad je čula kako Bog ispituje muškarca. U svakom slučaju, sada je vidjela što se dogodilo. U svojoj novoj mudrosti prepoznala je zlo i rekla: ‚Zmija me zavela, i ja sam jela.' Tim je odgovorom razotkrila zlu zmiju kao izvor svoje prijevare. I priznala je zlo koje je učinila dok je bila prevarena: ‚i ja sam jela.' Je li počinila više zla nego što je muškarac upravo bio učinio? Ne. Je li okrivila muškarca koji je bio s njom? Ne. Je li okrivila Boga? Ne. Ipak, ono što nam Biblija o njoj

pripovijeda nije način na koji je se često prikazuje. A taj pogrešni prikaz nje postoji već dugo vremena."[14]

2.2.2 Evin trud, trudnoća i potčinjenost

Božje riječi kazne upućene Evi u prijevodu Elberfelder (njemački prijevod Biblije) glase ovako:

> Ženi reče: Uvelike ću umnožiti trud tvoje trudnoće, u bolovima ćeš rađati djecu; i za tvojim će mužem biti tvoja žudnja, a on će vladati nad tobom.

Zürcher Bibel (i Einheitsübersetzung – oboje njemački prijevodi Biblije) odvaja trud od trudnoće. I tako je ispravno, jer je riječ o dvjema stvarima:

> Ženi reče: Zadat ću ti mnogo tegoba *i* učinit ću da tvoje trudnoće budu brojne, u bolovima ćeš rađati djecu. Za svojim ćeš mužem žudjeti, a on će vladati nad tobom.

Gore citirani Bruce Fleming te riječi prenosi ovako:

> *Zacijelo ću umnožiti (1) tvoj mukotrpni rad na polju i (2) tvoje začeće.*

Zatim Bog poučava ženu o onome što se dogodilo s njom i s njima, sada kad su smrtni i pali.

> *S naporom ćeš rađati djecu*
>
> *Tvoja [ljubeća] žudnja [je] prema tvojem mužu*
>
> *Ali on [buntovno vlada samim sobom i] vladat će nad tobom.*

Je li to razlikovanje u prvom dijelu 16. retka važno? Time riječi upućene Evi dobivaju posve drukčiji ton i, što je još važnije, drukčiji sadržaj. *Najprije je važno utvrditi da u ovom Božjem obraćanju na Evu ne dolazi nikakvo prokletstvo. Naprotiv!* Najprije joj se predskazuje da će imati mnogo muke i napora u poljoprivredi. Tomu pripadaju stočarstvo i drugi ručni rad koji održava život. Riječ *trud* u tom se obliku pojavljuje samo triput i uvijek znači mukotrpan rad na polju. Tako je čuje Adam: zemlja je prokleta zbog tebe: „S *trudom* ćeš se od nje hraniti sve dane svojega života." I tako kasnije Lamek kaže svojemu sinu

14. Fleming, Bruce; Fleming, Joy; Hagemeyer, Joanne. The Book of Eden, Genesis 2-3: God Didn't Curse Eve (or Adam) or Limit Woman in Any Way. Kindle izdanje, str. 56

Noi (Post 5,29): „Ovaj će nas utješiti u našem radu i u *trudu* naših ruku zbog zemlje koju je Gospodin prokleo."

Adam je jednostavno uzeo plod od Eve, potpuno svjestan zabrane, i jeo. Ali Božje prokletstvo ne pogađa Adama. Ono prolazi pokraj njega i pogađa zemlju. *To je milost u Edenu.* Posljedice su trud u proizvodnji hrane. Postojanje postaje borba za preživljavanje, drukčije nego u Edenu. A budući da Eva živi na istoj zemlji i da kao bračni par zajedno idu kroz život da ga svladaju, pogađa je ista muka kao i Adama. Razlog nije Eva, nego Adam, jer je zbog njegova djela zemlja prokleta.

Ali sada, u drugom dijelu prve rečenice, dolazi radosna vijest, evanđelje. *Trudnoće (množina) bit će umnožene!*

Unatoč prijestupu Eva smije ispuniti nalog stvaranja: Plodite se i množite i napunite zemlju! Unatoč prijestupu, život će ići dalje. Bit će mnogo potomaka. Što je još važnije, jedan od tih potomaka zgazit će zmiji glavu. Zmija je prva čula ove riječi koje joj je Bog uputio:

> I stavit ću neprijateljstvo između tebe i žene i između tvojega sjemena i njezina sjemena; *on* će ti zdrobiti glavu, a *ti* ćeš mu zdrobiti petu.

Te se riječi nazivaju prvim evanđeljem ili protoevanđeljem. *Ali one su upućene đavlu, i za njega to zacijelo nije radosna vijest.* Zatim zmija mora slušati kako Bog osigurava i jamči da će biti potomaka, da će biti sjemena žene. Za Evu radosna vijest, kao i za Adama i za nas koji smijemo slušati u vrtu. *Tako riječi upućene Evi imaju pozitivno značenje, značenje puno nade.*

Rađanje djece bit će za Evu mukotrpno, kao za Adama obrađivanje zemlje. Život je nakon pada postao drukčiji. Kad je Eva čula te riječi, još nije bila rodila nijedno dijete. Zmija i Adam čuju riječi prokletstva i kazne: postoji dobro prije i negativno poslije. *Eva ne!* Bog ne mijenja tijelo žene kad joj u Edenu govori. Ali neki prijevodi zvuče kao da Bog nekako mijenja ženu i rađanje pretvara u nešto zlo.

Porod je rizičan događaj ako nisu na raspolaganju medicinske mogućnosti kakve danas postoje u mnogim dijelovima svijeta. Ali Bog stoji uz žene. On je njihov pomoćnik i spasitelj (1 Tim 2,15).

U jednoj slikovitoj besjedi Isus je rekao svojim učenicima – a smijemo pretpostaviti da je to isti onaj koji je u vrtu govorio s Evom:

> [Iv 16,21, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žena, kad rađa, proživljava nešto teško (ili: tegobu), jer je došao njezin čas; a kad rodi dijete, više se ne sjeća nevolje (ili: bolova) od radosti što se čovjek rodio na svijet.

„Pisac se u r. 16-19 obračunava s tegobama ljudskog postojanja, osobito sa stvaralačkim vidom života: razmnožavanjem i proizvodnjom hrane. Nekadašnja bezbrižnost sada se miješa s trudom: dobro (potomstvo, hrana) dolazi zajedno s lošim (trudom)."

> I Gospodin Bog reče zmiji: Jer si to učinila, budi prokleta među svom stokom i među svim poljskim životinjama! Na trbuhu ćeš puzati i prašinu jesti sve dane svojega života. I stavit ću neprijateljstvo između tebe i žene i između tvojega sjemena i njezina sjemena; on će ti zdrobiti glavu, a ti ćeš mu zdrobiti petu.

Obraćajući se zmiji, Bog izriče kakve su posljedice tog prijestupa za troje sudionika. Zmija je ponižena do tla i u prašinu. Za zmiju napad na ženu ima razorne posljedice. Napravila je pogrešku koja će je stajati života.

Najprije će postojati trajno neprijateljstvo između žene i zmije. Zanimljivo: *ne između Adama i zmije. Još je značajnije: između sjemena zmije i sjemena žene. Ovdje će žena imati potomke, odnosno sjeme.* Jedan od tih potomaka ubit će zmiju tako što će joj zgaziti glavu. Ali po cijenu bolnog ugriza u petu.

Te malobrojne riječi imaju veliku težinu i velik doseg. Zmija je više od gmaza. Ona je neprijatelj ljudi i neprijatelj Božji, Sotona, đavao.

Zadivljujućim smatram kakvu će ulogu Eva, a s njom i žene, imati u tom kozmičkom sukobu. Kao takav taj se sukob i pokazuje kad se osvrnemo na svjetsku povijest i povijest spasenja. Đavao će napadati ženu u njezinoj ulozi koja „donosi spasenje". Učinit će sve da je ponizi, da oslabi njezino djelovanje, da njezine riječi ostanu nečujne. *Kakvu važnu ulogu ima žena u tom kozmičkom sukobu! Bez nje ne može biti Božje pobjede po potomku.*

Iako je upravo bila zavedena i sagriješila, *Stvoritelj je postavlja kao spasenje. Ne Adama.* Ona doživljava milost velikog obećanja.

Čak ni u ovom poglavlju o padu u grijeh žena nije opisana u podređenoj ulozi. Gotovo je obratno. Kao da je ona važnija za buduće preokretanje pada.

Sada se kao druga posljedica prijestupa opisuje njezin odnos prema muškarcu. Svaki čitatelj osjeća da to opisuje osjetljiv poremećaj njihova odnosa. To nije ništa dobro. Nije blagoslov, nego je poput prokletstva. Koje se upravo tako ostvarilo u svjetskoj povijesti.

I Adam, koji se smatra odgovornim za taj grijeh, mora čuti gorke posljedice svojega djela:

> A Adamu reče: Jer si poslušao glas svoje žene i jeo sa stabla za koje sam ti zapovjedio i rekao: Ne smiješ s njega jesti! – neka je prokleta zemlja zbog tebe: s trudom ćeš se od nje hraniti sve dane svojega života; i trnje i čičak rađat će ti, i jest ćeš poljsko bilje. U znoju svojega lica jest ćeš svoj kruh dok se ne vratiš u zemlju, jer si od nje uzet. Jer prah si i u prah ćeš se vratiti!

Bog ne oslobađa Adama odgovornosti. Njemu je dao zapovijed, a on ju je prekršio. Je li to bilo neizravno preko njegove žene, nije važno. On je dobio zapovijed i on ju je prekršio.

Posljedice su mračne. Trud i napor, jednom riječju borba za preživljavanje i opstanak, bit će životna sudbina Adama i svih Adamovih sinova. *Dok Eva čuje „prvo evanđelje ili protoevanđelje" i u njemu presudno sudjeluje, Adamu na kraju preostaje samo da ponovno postane ono od čega je uzet. Tragična presuda. Nikakav pogled pun nade. Ali pobjeda žene, odnosno sjeme žene, jednoga će dana i muškarca istrgnuti iz praha u život.*

2.2.3 Za njim ćeš žudjeti, a on će vladati nad tobom

Ta riječ kazne spada među najtragičnije u Bibliji i (nažalost) se do danas različito tumači. Ona pripada srži našeg istraživanja. Gute Nachricht (njemački prijevod Biblije) ovdje glasi: *Vući će te tvojemu mužu, ali on će vladati nad tobom.* Riječ koja je u prijevodu Elberfelder prevedena sa *žudjeti* označava odlučnu, nepokolebljivu predanost njezinu mužu.

Riječ *vladati* sama je po sebi neutralna. Još se čini nejasnim radi li se o dobroj ili lošoj vladavini. Ali osjeća se da opis njihova odnosa i veze nije ono što

pokazuju Post 1 i 2. Ovdje postoji slomljenost, asimetrija. *Napeto polje u kojem će nejednakost i neravnoteža preuzeti prevlast.* S jedne strane, žena, koja je ipak stvorena usmjerena prema muškarcu, doživljava razočaranje. Ona se povjerava muškarcu u svojoj slabosti i ranjivosti. U slabosti jer je tjelesno, fizički slabija. Ali i zato što su njezini društveni i kulturni uvjeti postali slabiji i nepovoljniji (1 Pt 3,7).

Ali kod muškarca ne nalazi odgovarajući odgovor na svoju žudnju. Ono što joj dolazi u susret nije suosjećanje ni uzajamna privlačnost (vidi Post 2,24). Ni ono biti „jedno tijelo". Doduše u spolnom činu i začeću, ali ne u svim područjima zajedničkog života. Jedinstvo srca je u opasnosti. Vladavina je odgovor muškarca. Ne zajedno, kao ravni s ravnima, nego će potčinjavanje, ugnjetavanje i diskriminacija pratiti odnos spolova. To nije blagoslov. To je posljedica grijeha. Nastavak grijeha, ovdje muškarčeva. *Vladati nad suprugom ili nad ženom općenito nije bio i nikada nije trebao biti dio njihova odnosa. Nigdje Sveto pismo muškarcima ne daje upute da vladaju nad njima!*

To nije ono što je Bog zamislio i kako je to dvoje stvorio. Stvaranje Eve i njihov prvi susret toliko su obećavali. Ali „istočno od raja" puše drugi vjetar. Ondje se muški spol rijetko pokazuje kao kavalir, a češće kao despot i mačo.[15] Čak i takvi mnoge žene još privlače.

Drugo tumačenje razumije tu riječ kao da žena teži vladavini nad muškarcem.[16] Ali on bi se tome, naravno uz iznimke, oduprio i obranio svoju moć i nadmoć. To sam čitanje često čuo. Kao da žena po naravi poseže za krunom. Daš li joj prst, uzet će cijelu ruku. Takvih će žena biti. Takvih koje svojim muževima žele manipulirati i upravljati. Bez sumnje. Ali stavljati cijeli ženski spol pod tu opću sumnju ili ga kolektivno kažnjavati proizlazi više iz izopačenog mentaliteta i stava muškoga spola. A taj muški spol ne samo da je pod sumnjom, nego je prema Božjim riječima pod presudom da je opsjednut autoritetom. I ovdje treba dodati: uz iznimke. Oba ponašanja postoje u svim mogućim jakim i slabim oblicima. *A to nikada ne isključuje da postoje pozitivna partnerstva puna ljubavi! Naravno i izvan kršćanskih brakova.*

Žudnja žene nije težnja za dominacijom. Nije ni spolna žudnja da bi dobila djecu. To može biti sadržano u njoj. Dublje gledano, to je privučenost muš

15. Čovjek se pita odnosi li se ta Božja riječ kazne i na dijelove životinjskog svijeta.
16. Vidi istu konstrukciju rečenice kao u 4,7; ali i Pj 7,11. Riječ se pojavljuje još samo na ta dva mjesta.

karcu, traženje zaštite, traženje zajedništva, kako je položeno u stvaranju. I to u njezinoj ulozi slabije i najčešće siromašnije postaje njezina sudbina: „Temeljna je misao da se ženina žudnja, koja je čini ovisnom, može pripisati njezinoj potrebi da ispuni svoj majčinski instinkt ... Sjetimo se onoga što su sociolozi nazvali načelom manjeg ili najmanjeg interesa: u odnosu u kojem sudjeluju dva partnera, onaj koji je više ovisan o drugom partneru ranjiviji je, dok je onaj koji ima manji interes za vezanost u odnosu u dominantnom položaju.“[17]

Uzme li se Freedmanovo mutualističko[18] viđenje Post 1-2, onda će čitanje Post 3,16 ispasti posve drukčije: „Tragedija posve drukčijih razmjera. *Izvorni odnos uzajamne potpore i snage, jednakosti i dijeljenja, priznanja među jednakima i drugoga kao najbližeg suputnika postao je strašno neuređen i emocionalno nejednak odnos bez ljubavi, utemeljen na moći.* Žena će žudjeti za svojim mužem, ali on će nad njom dominirati. To je zastrašujući lom i preokret.“

Andrew Macintosh ističe da su posljedice Evina grijeha „definirane na pozadini radikalne komplementarnosti (jednakosti i nadopunjavanja) spolova u stvaranju: *upravo ondje gdje se nalazi radosno ispunjenje žene u životu, sada nastupa teret bolova i potčinjenosti*.“

Matthew Lynch komentira taj redak ovako: „Kao što je njezino rađanje ‚dobro‘ koje je sada uprljano bolom (3,16a), tako je i njezina ‚predanost‘ dobro koje je sada uprljano vladavinom (3,16b).“[19]

Taj je redak znak i ženske i muške pomutnje, poremećaja i tragedije. Žena se u svojoj slomljenosti i ranjivosti radije obraća muškarcu nego Bogu da bi zadovoljila svoje potrebe, a umjesto ljubaznosti i suosjećanja susreće njegovu slomljenu i neuređenu potrebu da njome gospodari. Tragedija koja se kroz povijest odvija zastrašujućom pravilnošću.

Odgovornost za pad u grijeh mora preuzeti Adam. Eva je bila žrtva (i naravno ipak odgovorna). Adam je bio počinitelj. Sagriješio je „podignute ruke“. Otvorenih očiju i potpuno svjestan Božje zapovijedi jeo je plod. On, a ne Eva, postaje glava palog čovječanstva (Rim 5; 1 Kor 15), iako je ona majka svih živih.

17. Walton, 228, Genesis, The NIV Application Commentary, Zondervan, Grand Rapids, 2001
18. Mutualistički znači uzajamno, biti upućeni jedno na drugo i ovisni jedno o drugome, u jednakosti i jedinstvu.
19. Lynch, Contrary Women Genesis 3:16b on the ESV

Prokleta zemlja određivat će Adamov život, gospodarit će njime i otežavati mu život. Tako će se on sa svoje strane ponašati prema svojoj ženi i prema ženskom spolu u cjelini.

Kroz cijelu ljudsku povijest žena često dospijeva u položaj potpune ovisnosti i potčinjenosti. Cijela su društva tako obilježena. Pritom nije riječ o iznimkama, nego o pravilu. U većini kultura to je bilo normalno i često je još i danas.

Oboje, muškarac i žena, sada su grješnici. Pali. Kao grješnik muškarac će gospodariti svojom ženom, a ona će kao grješnica iscrpiti sve svoje mogućnosti da u tom odnosu ne bude zakinuta, da se brani i nađe svoj put. I da manipulira svojim mužem te ipak neizravno utječe, što joj je najčešće uskraćeno.

„Ta će se borba spolova u nastavku pokazati na svim razinama kultura svih naroda. Ona se može iscijeliti samo ako se zlo koje ju je izazvalo uhvati u korijenu.“[20]

2.3 Prigovori jednakosti

Nasuprot stajalištu koje nalazim u pripovijesti o stvaranju postoji suprotno čitanje istih malobrojnih tekstova. Oni koji vjeruju u mušku glavu i prednost čitaju pripovijest o stvaranju kao dokaz da je Adam Evina glava[21] i da ona u hijerarhiji stoji pod vodstvom muškarca.

Adam je i ime i naziv ljudskog roda.

U tom je slučaju i Eva „Adam“, tj. čovjek. Bog ljudski rod nije nazvao ženom. To bi „mirisalo“ na muško vodstvo.[22] Ja u tome vidim naglasak na vezanosti muškarca i žene uz zemlju. Od adame (zemlje) uzet je Adam, a od Adama zatim Eva. I ona će se poput Adama jednoga dana vratiti u zemlju. Teško je iz toga prepoznati vodeću ulogu ako je čovjek ne pokušava pronaći.

Bog Adama čini središtem.

20. Schmalenbach, 87, Frausein zur Ehre Gottes: ... im Kontext verschiedener Kulturen, 2007
21. Uz druge autore, navodim ponajprije argumente koje iznosi Alexander Strauch. Strauch, Alexander, 2001, Die Revolution der Geschlechter, Bielefeld
22. Ortlund, 119

S Adamom počinje projekt „čovječanstvo“. Najprije je riječ o njemu. Dok se ne pokaže da nešto nedostaje. Druga polovica života. Proces koji pokazuje taj nedostatak (davanje imena životinjama) ujedno pokazuje vrijednost žene koja ispunjava nedostatak. Čovjek – kao muškarac i žena – zajedno je središte stvorenja. To pokazuje Post 1,26-27.

Adam, a ne Eva, stvoren je prvi. Prema tome, on je u hijerarhijskom poretku iznad Eve.

Koliko je, odnosno kako malo, vremena prošlo između stvaranja Adama i Eve? Iako je u starini, za razliku od danas, staro ili starije uvijek bilo važnije i imalo prednost, taj zaključak nije prikladan za takvo utvrđivanje. Pismo nigdje ne kaže da je taj redoslijed razlog za vodeću ulogu muškarca. To jesu i ostaju proizvoljni zaključci. Taj redoslijed ne bi trebalo tumačiti kao redoslijed ranga. Kada Pavao – o čemu ću još opširno govoriti – u 1 Tim 2 naglašava da je Adam stvoren prvi, ondje nije riječ o biblijskim instrukcijama, nego o drugim pitanjima, koja nemaju nikakve veze s hijerarhijskim poretkom.

Pravo prvorođenstva, kao što je poznato, funkcionira po tom načelu vremenskog slijeda. Ali nigdje se ne primjenjuje na odnos muškarca i žene.

Ovisno o tome kako čitamo Bibliju, to može učvrstiti naša pogrešna ili ispravna gledišta. *Nerijetko naše razumijevanje Biblije ne odražava Božju volju, nego naš vlastiti način razmišljanja ili stav srca.*

Taj se redoslijed može protumačiti i drukčije: nije prvo ono što ima prednost, nego je drugo klimaks, vrhunac u književnoj pripovijesti o stvaranju čovjeka. U prvom izvještaju čovjek (muškarac i žena) vrhunac je stvorenja. U drugom izvještaju to nije muškarac, nego žena. Navodim to kao primjer, ne da bih na tome temeljio svoju tezu, nego da pokažem koliko perspektive mogu biti različite i koliko daleko idu pogrešni zaključci kad mislimo da postoji samo jedna ili samo naša perspektiva.

Adamu, a ne Evi, Bog daje zapovijedi o stablu spoznaje dobra i zla, što upućuje na to da je on prirodna glava/predvodnik.

Prema pripovijesti o stvaranju, Eve još uopće nije bilo kad je Bog dao tu zapovijed. To bi bila opravdana misao samo da je ona već bila tu i da je Bog to onda rekao samo Adamu.

Žena je načinjena od muškarca i zato je o njemu ovisna.

U patrijarhalnim oblicima života ta ovisnost postoji. Ali Pismo je nikada ne zagovara kao ideal. Iako su sve osobe u Starom zavjetu u tome živjele i Biblija to opisuje. Danas žena nije ovisna o muškarcu. Oboje mogu živjeti i postojati sami za sebe ili sami. To se, promatrano neutralno, može smatrati napretkom. Dobro je da je tako.

Adam daje ženi ime Eva, što je znak da ima autoritet nad njom.

Davanje imena nema nikakve veze s autoritetom. Više sa znanjem, procjenom i spoznajom, jer imena u Bibliji često opisuju bit osobe. Zato Adam Evu naziva „majkom svih živih". Tko davanje imena povezuje s autoritetom, trebao bi primijetiti da se to nije dogodilo prije, nego neposredno nakon pada u grijeh.

Žena je stvorena od muškarca da bude njegova „pomoćnica".

Onako kako pisac koristi pojam „pomoć", u vidu nije podređena, nego jednako snažna i po rangu jednaka osoba.

Muškarci rado pozdravljaju ženinu ulogu pomoćnice kako bi postigli svoje ciljeve, koje sami zadaju. Ali to nije misao. Pomoć nikada ne zasniva razliku u autoritetu ili rangu. Kako bi se to primijenilo na Boga, koji je naš pomoćnik? Uostalom, ne želi li i muž biti pomoć svojoj ljubljenoj supruzi? A da time ne nastane hijerarhija?

Eva je stvorena za muškarca. Ne obratno.

Tako se izvješćuje. Ipak, Eva ne postaje ni Adamov posjed ni vlasništvo. Stvorena je iz Adamova boka kao jednako snažno biće nasuprot njemu. Kad je riječ o bračnom savezu, onda je muškarčeva žudnja prema ženi smjer ili kretanje iz kojeg bi se – kad bi se htjelo – moglo zaključiti i da je ona jača. On se osjeća privučenim njoj.

Eva griješi prva. Znak da je žena slabiji spol, osjetljiviji na kušnje i prijevare.

Čak i kad bi taj zaključak bio točan – u što ne vjerujem –, to ne bi zasnivalo hijerarhiju, s obzirom na bezbrojne muškarce koje su žene zavele i koji su pali u grijeh.

Odakle bi kušač znao da je ona slabiji spol? Adama nije trebalo ni kušati da bi sagriješio!

Adam nije ispunio svoju dužnost da preuzme vodstvo i bude glava. Zato je došlo do tragedije.

Da bi se spriječio taj događaj i taj prvi grijeh, nije potrebna hijerarhija. Takve se situacije svakodnevno događaju tisućama puta. Grijeh se sprječava jasnim „ne". Istina je da je Adam, budući da je dobio Božju zapovijed, trebao proturječiti Evi. Taj događaj ne zasniva ništa što se tiče hijerarhije. Kod oboje je to bila slobodna odluka odgovornog čovjeka koji ima pravo odlučivati.

Ako je Adam bio glava i imao vodeću ulogu te u tome zakazao, zašto se Eva uopće poziva na odgovornost? Onda je samo Adam trebao biti proglašen odgovornim. Ali upravo zato što su oboje jednako odgovorni, oboje moraju jednako odgovarati. Adamova je krivnja mnogo veća od Evine. Ona je lukavstvom zavedena, to je odmah uvidjela i s pravom glavnu krivnju pripisala zmiji. Adam je sagriješio bez oklijevanja, „podignute ruke", a zatim je za to još okrivio Evu i na kraju čak i Boga, koji mu je darovao ženu.

Nije li moguća i obrnuta argumentacija? Ako Eva ovdje preuzima vodeću ulogu, pa makar i vodila u grijeh, to ipak pokazuje da u braku i žena može voditi, jednako kao i muškarac. U „bračnom timu" svatko je nekad slab, a nekad jak. Zato će svatko, ovisno o okolnostima, preuzeti vodstvo na uzajamnu pomoć i u uzajamnoj podložnosti.

Možda ima još argumenata, ali nijedan ne može srušiti od Boga željenu ravnotežu muškarca i žene. Izvorni biblijski tekst ostaje najjači argument za ravnopravno partnerstvo. Nedostaje svaki nagovještaj od Boga željenog ili izraženog Adamova vodstva. Sve što imamo upućuje na zajedništvo partnera. Ipak, čitanje teksta o stvaranju vodi do jasno različitih stajališta. *Ovdje, na početku, pada odluka kako se odgovara na pitanje spolova i kako se ono provodi te kako tumačimo izjave Novoga zavjeta o toj temi.*

2.4 Različitost muškarca i žene

Budući da ističem jednakost i jednakost ranga žene i muškarca, prigovorit će mi se da previđam razlike. Ali to ne činim ni na jednom mjestu. Naprotiv, izričito se protivim svakoj „uravnilovci" ili izjednačavanju uloga. *Ako postoje različite uloge, muškarac time ipak nije glava koja vlada i predvodi.* To je

razlikovanje važno. Ako ga nema, dolazi do tendencioznog miješanja zamišljenog poretka stvaranja (muškarac je glava žene) i posljedica pada u grijeh, gdje stoji „on će vladati".

Očito mora biti razlika. Jer inače Eva ne bi bila pandan, ne bi bila primjereno biće nasuprot njemu. Kad se Adamu „oduzme" jedan bok, cijela polovica, nedostaje mu nešto što ponovno nalazi ili dobiva natrag u ženi. Oboje zajedno čine cjelinu.

Ipak, Biblija nije udžbenik o razlikama između muškarca i žene. Ni onda kad se na to neprestano upozorava. Pritom se previđa da su to često razlike koje su proizašle iz povijesti, iz razvoja kultura i društava, i upravo nisu čist i savršen izraz Božje stvoriteljske volje.

„Izvještaj o stvaranju ne daje nikakav nagovještaj o vladavini jednoga nad drugim, niti o raspodjeli zadaća prema spolu. Oštro razdvajanje područja djelovanja i zadaća na javno, kulturotvorno područje muškarca i privatno područje razmnožavanja za ženu, koje se kasnije može uočiti u ljudskim kulturama, ne može se utemeljiti na stvaranju. Ono se nameće zbog bioloških datosti, ali se ne može izvesti iz biblijskih izjava i zahtijevati kao Božja stvoriteljska volja. *Naprotiv, Bog ovdje muškarcu i ženi ostavlja velik prostor u raspodjeli nadležnosti u okviru bioloških zadanosti.*"[23]

Samo u natuknicama navodim neke razlike specifične za spol koje su – uz one posve očite – više ili manje prepoznate i u istraživanjima. Tema je složena i ja bih, uz malobrojne iznimke, mogao samo prenijeti ono što su drugi o tome otkrili. Sama Biblija u tom pogledu nije stručna knjiga.

Građa i visina tijela kod muškarca su jače i veće. Zato se na sportskim natjecanjima odvajaju spolovi.

Muškarci su više ili manje nadareni za prostorno-apstraktno mišljenje. Žene imaju veću komunikacijsku kompetenciju.

Potreba za razgovorom kod žena je prosječno veća. Žene su više usmjerene na osobe, a muškarci više na stvari.

Spolni doživljaj je u osnovi različit.

23. Schmalenbach, 72

Da žene po naravi rađaju djecu, a ne muškarci, ne treba ni spominjati. Ali u tome je velika biološka razlika.

Zalažem se za raspodjelu uloga usmjerenu na darove, koja se ne ravna prema kulturnim, društvenim ili socijalnim zadanostima prošlosti. Ondje gdje je ravnopravnost dio ustava, najbolje bi sposobnosti, neovisno o spolu, trebale doći do izražaja na korist svih i biti cijenjene. *U Božjem kraljevstvu i njegovoj crkvi muškarci bi se trebali pobrinuti da te mogućnosti ženama budu otvorene bez ograničenja. Tu se ponešto može ispraviti.*

U naše (postmoderno) vrijeme s društvenim se promjenama i uloga žene i muškarca na mnogo načina promijenila. Održavati u tome navodni poredak stvaranja teško je, pa i nemoguće. Prilagodbe društvenoj situaciji nisu svjetovnost, nego dio svladavanja života. To nije problem ako se prihvati da Biblija ne propisuje razumijevanje uloga. Biti muškarac i biti žena tema je mnogih knjiga kao dobronamjerno životno savjetovanje. Sama Biblija gotovo sve upute daje muškarcima i ženama jednako.

Kad danas muž vodi kućanstvo i brine se za djecu, a žena zarađuje potrebne prihode, takva raspodjela uloga sve je češće životna stvarnost. Je li ona optimalna, ne može se prosuditi s biblijskog gledišta.

2.5 Poredak stvaranja

Taj se pojam često upotrebljava. Tipično njemačka riječ. Volimo red. Želimo znati što vrijedi, a što ne. To ima prednosti i može biti korisno. Pojam se često koristi kad se žele obrazložiti novozavjetni tekstovi u kojima je riječ o podložnosti žene muškarcu.

Dobro stvorenje opisano je u prva dva poglavlja Knjige postanka. Ono je uzor i izraz onoga što Bog želi. Prije pada u grijeh!

Biblija ne poznaje riječ „poredak stvaranja“. Samo po sebi to nije problem, kao ni kod drugih teoloških „pomoćnih pojmova“. Samo, koje poretke želimo

izvesti iz tih poglavlja ili ih čak postaviti kao obvezujuću osnovu za sva vremena? Možda veganstvo, jer se u raju ne jede meso? Što je s bračnim parovima koji nemaju djece i ne mogu biti plodni? Što s velikim i sve većim brojem samačkih kućanstava? Što s onima koji su rođeni s oba spola? Trebamo li hodati goli? Naravno da ne. Ali to je bilo normalno prije pada. Tešku riječ *poredak stvaranja* treba upotrebljavati promišljeno i s razlikovanjem, ako je uopće korisna.

Doista: ono što je u Post 1 i 2 opisano o muškarcu i ženi treba tako vrijediti za sva vremena. Ono što je drukčije ili gore nego ondje došlo je po grijehu i ne odgovara Božjem planu i volji.

Muškarac i žena jednako su vrijedni, jednakog dostojanstva, jednako poslani, jednaka ranga, jednaki. U 1. i 2. poglavlju nema hijerarhije. To je jedinstvo u različitosti. Nadopunjavanje na istoj razini. Uzajamno, a ne jednostrano nadopunjavanje. Pomoć opisana u Post 2 nije podređeni dio. Pomoćnica je za Adama punovrijedno biće nasuprot njemu. Zajedno, kao ravni s ravnima, oni su snažan tim. Različito osposobljeni i obdareni, pomažu jedno drugome. Razlika spolova pritom je bitan i neizostavan dio cjeline. Različitost je nužnost, ali nema nikakve veze s podložnošću ili autoritetom. Razlika spolova upotpunjuje Božju sliku i tako osposobljava da se ispuni opsežni nalog pri stvaranju.

Ta slika muškarca i žene prije pada božanska je norma: božanski poredak stvaranja. On vrijedi zauvijek. Općenito i bezvremenski. Prema njemu se sve mora mjeriti. To je vječna norma koja ostaje za sva vremena.

Vidimo da ta norma – ili, ako hoćete, taj poredak – zbog grijeha gubi ravnotežu, biva napadnuta i, uz malobrojne iznimke, razorena. Tek tisućama godina kasnije ta je norma u Kristu ponovno uspostavljena (Gal 3,28), da ostane za sva vremena i da nikada više ne bude napadnuta.

Riječ *poredak stvaranja* često se upotrebljava kad se upućuje na podložnost žene i na zabranu da u javnosti (pred muškarcima) govori, poučava i vodi. Uvriježen refleks kad se inzistira na redu. Ali nakon pada u grijeh o redu stvaranja jedva da još može biti govora. *To je prije NE-red stvaranja kad sada muškarac vlada nad ženom i kad se time određuju uloge spolova. Zbog svoje jače tjelesne konstitucije muškarac je prigrabio autoritet.*

Opći poredak stvaranja temelj je kršćanske etike. On ne sadrži nikakvu hijerarhijsku razliku između muškarca i žene. Uz dostojanstvo čovjeka, koje ima kao nositelj Božje slike, tomu pripadaju i bitna svojstva usidrena u Bogu: *pravednost, ljubav i istina. One trebaju omogućiti dobar suživot ljudi.*

2.5.1 Od vrta u Edenu do Novoga Jeruzalema

Kršćani su na putu prema novom stvorenju (2 Pt 3,13). Čeka ih novi i bolji Eden. Novo stvorenje koje sadašnje na ovaj ili onaj način nastavlja, a ujedno je novo. Novo se sada opisuje kao grad u kojem se ponovno nalaze elementi Edena. Dakle, ne ide se natrag u stanje prije pada u grijeh. Ide se naprijed, prema novom i vječnom gradu.

U novom stvorenju muškarci i žene odnosit će se jedni prema drugima neusiljeno, kao braća i sestre, kao brat i sestra. U ljubavi i poštovanju. Bez hijerarhije. Nalog da budu plodni i da se množe tada je završen. Neće više biti seksa. Sve što je s time povezano tada je prošlost. Ono što sada ima veliku ulogu ondje neće nedostajati. Iako ćemo uvijek ostati individualne osobnosti kakvima nas je Bog dao da postanemo, spol, muško i žensko, u Kristu je postao beznačajan (Gal 3,28). Koliko će tada još biti „spola“, ne znamo.

U našem palom svijetu mali broj ljudi rađa se s *oba* više ili manje razvijena spola. Za njih je to teška situacija. Za njih je novi svijet otkupljenje (kao i za

sve nas).

Budući da je novo stvorenje već sada započelo u crkvi, međusobni odnos već sada smije biti njime obilježen. *U Kristovu tijelu spol više nema nikakvu ulogu.* No budući da je crkva još na putu u prvom stvorenju, ona se susreće s najrazličitijim kulturnim izazovima. Radi evanđelja ondje može biti prilagodbi kod kojih se spol ipak još uzima u obzir. O tome više kasnije.

Hijerarhije ili podložnosti u novom stvorenju neće biti, jer smo u Kristu svi jedan. Živimo život novoga stvorenja!

2.6 On će vladati nad tobom – povijest

U ovom poglavlju bavim se tragičnim pitanjem kako su se ispunile riječi kazne iz Post 3,16. To mogu učiniti samo ograničeno. *To ispunjenje sadrži cijeli svemir ugnjetavanja, iskorištavanja, diskriminacije i zakidanja. More patnje i suza.* Sve do 21. stoljeća. Svijet je bio i jest opasno mjesto za sve koji nemaju moći, bilo da je riječ o ženi, muškarcu ili djetetu.

Istraživačkom radu mnogih povjesničara, arheologa i teologa možemo zahvaliti što danas imamo mnogo dokaza o tome kakav je bio položaj žene. Internet mnoge informacije čini jednostavno i brzo dostupnima. Slijedi zbirka citata iz različitih razdoblja koji izražavaju kako su utjecajni i poznati muškarci mislili o ženama. U ovoj kratkoći toj se temi nikada ne može dati ono što zaslužuje. *Ali trebalo bi biti dovoljno da se prepozna koji je teret ne samo u svijetu, nego je odande unesen u Crkvu, kristijaniziran i njegovan.*

Ne može se previdjeti kako se temeljni stav prezira prema ženama preko velikih grčkih mislilaca ugnijezdio u židovstvu. To je pak ostavilo traga u Crkvi. Štoviše, crkveni su oci u tom pitanju grčko nasljeđe cijenili više od biblijskog gledišta. Njihov se utjecaj kroz povijest može opipati sve do sadašnjosti. Zato bi nas to i danas trebalo potaknuti da otkrivamo i proturječimo.

U tom pitanju vrijedi samo jedan moto: natrag Bibliji! Natrag Isusu!

2.6.1 Antika

Žene u antici[24] utjelovljivale su ljepotu, bile su podređene muškarcu, ali i slabije tjelesnom snagom. Ako su bile imućne, nosile su duge svilene haljine i imale raskošno oblikovane frizure. Kad je muškarac uz sebe imao lijepu ženu, to mu je itekako moglo donijeti poslovne i političke prednosti. U društvu su žene imale samo ograničena prava ili nikakva. Zbog preljuba žene su mogle biti optužene, lišene imovine ili čak prognane. Javne službe obnašali su samo muškarci. Uloga žene bila je jasno određena. Od njih se očekivalo da rode što više muških potomaka. Bogati su ljudi imali i robove koji su se brinuli o kućanstvu. Robinje nisu imale prava i morale su obavljati mnoge službe. Ali bilo je i iznimaka, u kojima je poneka dobrostojeća žena imala viši položaj i mogla snažno utjecati na odluke. Ženski čari često su bili dobro pomagalo u svijetu kojim su dominirali muškarci.

„‚Slobodan muškarac' ili ‚građanin' (muškarac) smatrao se u antici savršenim modelom čovjeka, jasno odvojenim i od ‚slobodne žene' ili ‚građanke' (žene). *Žena se zbog tjelesne konstitucije i inferiornosti koje su joj pripisivale smatrala manje vrijednom od muškarca. Manja vrijednost smatrala se urođenom i nepromjenjivom, a njome su se obrazlagale pravna nesposobnost žene i trajna potreba za muškim skrbnikom.* U skladu s njezinom ulogom u društvu žena se smatrala pasivnom, što se protezalo i na (heteroseksualno-penetrativni) spolni odnos. Aktivna uloga žena, primjerice dominacijom u kućanstvu, prevelikom vidljivošću u javnosti ili dominantnim položajem u spolnom odnosu, smatrala se sramotnom i ugrožavala je časni položaj cijele obitelji. Muškarcu je pak prijetio gubitak građanskih prava ako nije vladao kućom i ukućanima (ženama, djecom, robinjama), ako nije kontrolirao vlastite potrebe (hranu, piće, strast, spolnost, san), ako je provodio premalo vremena u javnosti, ako je preuzimao pasivne uloge u spolnom odnosu."[25]

Žene u Ateni bile su podređene muškarcu, slično kao u doba Rimske Republike, i morale su se ravnati prema njemu. Žene su uvijek bile maloljetne u pravnom smislu, to jest trebale su osobu koja ih je usmjeravala i vodila. Kao djevojčica i žena čovjek je bio izložen skrbniku i njegovim hirovima.

24. Antikom se naziva grčka i rimska kultura otprilike od 600. pr. Kr. do 400. po. Kr.
25. Voß, Heinz-Jürgen, Das differenzierte Geschlechterverständnis der Antike, Gender, 2/2009

2.6.2 Aristotel

Aristotel, 384.-322. pr. Kr., jedan od najvećih grčkih filozofa i univerzalnih učenjaka, učinio je manju vrijednost žene općevažećom činjenicom. U pitanju vrijednosti žene ne pomaže mu sva njegova učenost i u tome ostaje dijete svojega vremena. „*Ženke su osakaćeni mužjaci*" jedna je od izjava njegova pogleda na svijet koja je imala teške posljedice. Otkako duh rađa, žene su samo još „bezumne" pomoćnice koje svoje tijelo/maternicu stavljaju na raspolaganje kao komoru za inkubaciju „duhovnog" muškog sjemena. Nakon što je Aristotel pošao od manje vrijednosti biološke opremljenosti žene i time ozakonio njezinu društvenu podređenost muškarcu, čini je uz to odgovornom i za eventualni neuspjeh, jer je prevlast ženskog udjela pri začeću „... odgovorna za rađanje čudovišnih oblika."

Pravne ili društvene važnosti žena u tom obliku društva nije bilo. Žene su bile isključene iz politike, bile su ekonomski i u svim drugim pitanjima ovisne o svojem mužu, gospodaru kuće, dakle doživotno maloljetne pod skrbništvom muškarca. Muškarci su se općenito ženili mnogo mlađim ženama, što je njihovu dominaciju još pojačavalo. „Bitna zadaća supruga bila je pobrinuti se za muške nasljednike i voditi kućanstvo supruga."

Kćeri su nakon rođenja odlukom oca često bile izlagane. Od preživjelih djevojčica očekivala se predbračna, a kasnije i bračna čistoća. Ugledne žene provodile su najveći dio svojega života u kući.

Hijerarhije su u Aristotelovoj slici svijeta „dane od prirode", a isto tako u naravi je stvari da jedni vladaju i imaju sva prava, a drugima se vlada i nemaju nikakvih prava. Prema njegovoj slici svijeta neki su ljudi rođeni da vladaju, a drugi da se nad njima vlada. Muško kod njega vrijedi više od ženskoga i zato je žensko tu da bi njime upravljalo muško.

„Dakle, upravo kao što je čovječanstvo najsavršenije među svim životinjama, tako je unutar čovječanstva muškarac savršeniji od žene, a razlog njegove savršenosti leži u većoj količini topline, jer je toplina najvažnije oruđe prirode."

Aristotel je na taj način postavio trajan filozofski temelj za predodžbu da su žene inferiorne muškarcima. Formalizirao je praksu spolne diskriminacije i ponudio učenu vladavinu koja je vjerovala u nejednakost spolova. *Stoljećima kasnije*

crkveni vođe, koji su i sami bili proizvod grčke kulture i obrazovanja, tumačili su Pavlove spise iz perspektive aristotelovske filozofije.

Atenski filozofi ostavili su svijetu dvostruku optužbu protiv ženstvenosti. Iz klasičnog razdoblja, osobito iz Aristotelova učenja, došlo je uvjerenje da su žene manje vrijedne od muškaraca. Zato muškarci trebaju zapovijedati ženama, a žene trebaju služiti za užitak muškaraca. Zatim je od stoičkih filozofa došlo uvjerenje da su žene smetnja i kušnja za muškarce. Zato bi muškarci trebali izbjegavati žene, jer bi inače bili slobodni usvojiti ona svojstva koja muškarce čine nadmoćnima. Oba gledišta leže u temelju tradicionalnih tumačenja Pavlovih spisa o ženama i braku. Naime podložnost žene i neženstvo, koje se sve do doba reformacije često smatralo idealom.

Sokrat (470.-399. pr. Kr.) bio je taj koji je atenski prezir prema ženama učinio besmrtnim. Nazivajući žene često slabijim spolom, on tvrdi da je biti žena božanska kazna, jer je žena nešto između muškarca i životinje.

Tisuću žena ne vrijedi koliko život jednog jedinog muškarca, kaže Euripid (480.-407. pr. Kr.), grčki tragički pjesnik.

Bilo bi još mnogo više, pa i još ponižavajućih citata, koji samo potvrđuju kako se općenito mislilo o ženama.

2.6.3 Žena kao imovina

Ženama je pravo na samoodređenje u velikoj mjeri oduzeto, a ponekad se s njima postupalo upravo kao s nekom vrstom posjeda. Sinovi su se kao nasljednici očeva posjeda i kao glave obitelji cijenili više od kćeri – koje su se kao vrijedan resurs mogle prodati drugim muškarcima za otkupninu za nevjestu.

Kako potvrđuje antička književnost, žene doduše nisu uvijek i posvuda bile bez prava, ali su bile jasno podređene muškarcima. Naposljetku su muževi iskorištavali svoje prednosti kako bi sebi što je više moguće osigurali spolnu dostupnost žena.

Žene nisu bile zastupljene u javno-političkoj sferi i u pravilu su ostajale ograničene na kućanstvo i na rad razmnožavanja. Žene su načelno bile pod skrbništvom i u potpunoj ekonomskoj ovisnosti o muškarcu (mužu, ocu ili bratu).

Odlučujuću vlast u braku imao je muž. Bio je skrbnik supruge i djece i u svim pitanjima koja su se ticala imovine i obitelji imao je posljednju i najčešće isključivu ovlast odlučivanja. Uloga supruga gotovo se potpuno iscrpljivala u kućanstvu i brizi za djecu.

Njihovoj sposobnosti rađanja pridavala se posebna pozornost, a njihova izvanbračna čistoća uživala je posebno društveno priznanje. Nasuprot tome, od neudanih žena (konkubina, robinja) očekivalo se da služe zadovoljavanju spolnih potreba slobodnih muškaraca na čijim su imanjima radile.

2.6.4 Patrijarhat

Velike religije i hinduizam svojim su pravilima i propisima diljem svijeta sudjelovali u nastanku patrijarhata.

Jezično se pojam izvodi iz grčkih riječi *patér* – „otac" i *arché* – „izvor" i „vladavina". Patrijarhat, nazivan i androkracija[26], u uobičajenom smislu opisuje sustav koji povijesno potječe iz grčkog i rimskog prava. U njemu je muška glava obitelji i kućanstva imala pravnu i ekonomsku moć nad ženskim i muškim članovima obitelji koji su o njemu ovisili.

U jednom te istom društvenom sloju muškarci stoje iznad žena koje im pripadaju kao kćeri, sestre ili supruge. Ipak, biblijski patrijarhat ne treba jednostavno pogrešno tumačiti kao vladavinu muškaraca, jer su žene višeg sloja imale moć nad ženskim i muškim osobama koje su im bile podređene.

Patrijarhat je odlučujući društveni oblik života kućanstva, kakav se može prepoznati već kod praotaca. Tako se razvio i bio je normalan. To nije ideal koji Bog zahtijeva, nego dio kulturne povijesti istočno od raja. Sa svim prednostima i nedostacima.

Neki misle da patrijarhat odražava Božje očinstvo i time odgovara božanskom uzoru. Ali takva se misao o obiteljskoj strukturi na taj način ne podupire. Iako ona može dobro funkcionirati pod Božjom „općom milošću". Ta obiteljska struktura dio je palog svijeta i razvoj njegove povijesti. Nije nastala iz božanskog uzora ili upute. Nametnula se kao model koji je osiguravao prež

26. Androkracija, prevedeno s grčkoga, znači vladavina muškarca. Ta se riječ prilično rijetko upotrebljava kao sinonim za uobičajeniji oblik vladavine, patrijarhat.

ivljavanje i na mnogim mjestima planeta to još osigurava. Kao takvu društvenu tvorevinu treba je prosuđivati u svjetlu Pisma.

2.6.5 Grčki utjecaj na židovsku misao

To što sam gore citirao Aristotela ima veze s time da je takvo razmišljanje utjecalo i na židovstvo.

„Kad dođemo do Novoga zavjeta, nalazimo da većina židovskih muškaraca nije gledala na žene s poštovanjem koje se odražava u Starom zavjetu. Tri čimbenika navela su Židove da iskrive Božje odnose muškarca i žene.

1. Grješno ponašanje. Grijeh iskrivljuje razumijevanje i odnose.
2. Pogrešno tumačenje biblijskih tekstova.
3. Utjecaj helenističkih (grčkih) ideja.

U 3. stoljeću pr. Kr. helenističke ideje počele su prodirati u židovsku misao. To se prodiranje ubrzalo za vladavine Antioha Epifana, koji je svoju vladavinu započeo 175. pr. Kr. Antioh je zatim provalio u Judeju i pokušao je silom helenizirati. Posljedica je bila da je na židovsku misao utjecala grčka filozofija. To je obojilo židovski pogled na žene.“[27]

„Promatrano u cjelini, položaj žena u vjerskom zakonodavstvu najbolje se može izraziti ovom stalno ponavljanom formulom: ‚Žene, (nežidovski) robovi i djeca (maloljetnici)‘. Kao nežidovski rob i maloljetno dijete, žena ima nad sobom muškarca koji joj je gospodar; to isto tako ograničava njezino sudjelovanje u bogoslužju, jer je s vjerskog gledišta manje vrijedna od muškarca.

Svemu tome može se dodati da su se izražavala obilna prezriva mišljenja o ženama. *Pogađa čovjeka kad vidi kako takvi stavovi nadjačavaju mišljenja visokog poštovanja, kojih nipošto nije nedostajalo.* Tipično je da je pri rođenju dječaka vladala radost, dok se rođenje kćeri često primalo ravnodušno, pa čak i sa žalošću. Zato imamo dojam da je i židovstvo u Isusovo vrijeme imalo vrlo nisko mišljenje o ženama. Onako kako je uobičajeno na Istoku, gdje se žena cijeni ponajprije zbog svoje plodnosti, ali je, koliko je god moguće, odvojena od vanjskog svijeta. I podvrgnuta moći svojega oca ili svojega muža, i gdje je s

27. WKG-Studienpapier, rujan 2003

vjerskog stajališta u usporedbi s muškarcima manje vrijedna (podređena).“[28]

2.6.6 Crkveni oci

I ovdje se može navesti samo nekoliko citata koji i u mladom kršćanstvu daju prepoznati tragove grčke filozofije.

„Kod žene već svijest o vlastitoj naravi mora izazvati stid.“ *Klement Aleksandrijski*, 150.-215. po. Kr., Pedagog

„Prijelomni je primjer crkveni otac *Augustin* (354.-430. po. Kr.), koji je na poseban način pridonio razvoju ‚kršćanske‘ slike žene. Obilježen Aristotelovom filozofijom, teško je priznavao punu bogolikost žene: ‚Žena je zajedno sa svojim mužem slika Božja, tj. njih je dvoje zajedno cijela slika. Ali u svojoj funkciji pomoćnice, zadaći koja pripada samo njoj, ona nije slika Božja. A što se tiče muškarca, on je i sam za sebe jednako potpuno i cjelovito slika Božja kao da je sa ženom sjedinjen u jedno.‘“[29]

U 5. stoljeću Pavao je bio upotrijebljen da potvrdi sliku nejednakosti i hijerarhijskog odvajanja kakvu je razvio Aristotel. Početna sloboda evanđelja morala je ponovno ustuknuti. *S rastućim učvršćivanjem crkvenih struktura jednakost ranga udova Kristovih sve je više zaostajala. Dokaz je opadanje i isključivanje iz crkvenih službi.*

„Godine 585., na skupu na kojem su bila nazočna 63 biskupa i njihovi zastupnici u Mâconu u Francuskoj, u pitanju ‚Jesu li žene ljudska bića?‘ 32 su glasala za, a 31 protiv. Žene su dakle većinom od jednoga glasa proglašene ljudima!“[30]

Prijelomni teolog srednjega vijeka, *Toma Akvinski*, potvrđuje Aristotelovo gledište (Prima Pars, Quaestio 92):[31]

„a) Čini se da stvaranje žene nije trebalo biti spomenuto među prvim djelima stvaranja. Jer:

28. Jeremias, Joachim, str. 359-375 Jerusalem zur Zeit Jesu, 1963
29. Schmalenbach, 196
30. Smith/Kern, Frauen und Männer im Dienst für Gott, Gießen, 2000, str. 114
31. Za opširnije istraživanje preporučujem slobodno dostupnu knjižnicu crkvenih otaca na www.unifr.ch/bkv/ (na njemačkom).

I. Aristotel ženu naziva ljudskom tvorevinom koja je nesavršenija od muškarca. A ono što je samo po sebi nesavršeno i manjkavo nije smjelo biti spomenuto u opisu prvoga ustrojstva stvari.

II. Potčinjenost i umanjenost dolaze od grijeha. Jer ženi je rečeno: ‚Bit ćeš pod vlašću muža', a Grgur Veliki piše: ‚U čemu nismo sagriješili, u tome smo svi jednaki.' A žena je po naravi slabija od muškarca, i po dostojanstvu i po snazi.

III. Prigode za grijeh moraju se izbjegavati. A Bog je znao da će žena kasnije muškarcu postati prigodom za grijeh. Dakle, nije je smio stvoriti. S druge strane stoji autoritet Pisma. (Post 2,18.)

b) Odgovaram da je bilo nužno da žena postane ‚pomoćnicom muškarcu'. I to ne pomoćnicom za bilo koje drugo djelo, gdje bi muškarcu u svakom slučaju bolje pomogao drugi muškarac; nego za djelo rađanja. To se najbolje vidi kad promotrimo različite stupnjeve rađanja. ... Samo s obzirom na pojedinačnu posebnu ljudsku narav žena je nešto manjkavo i slabije."

Na drugom je mjestu napisao da će ženu voditi spolna žudnja, a muškarca razum. Ili: žena je promašaj prirode, tjelesno i duhovno manje vrijedna, neka vrsta osakaćenog, promašenog, neuspjelog muškarca.

Crvena nit išla je od Aristotela preko Pavla (tako se mislilo) preko Augustina i Tome i u teologiju reformatora. To gledište mnogi (osobito kršćani reformacijskog nasljeđa) danas shvaćaju kao opći Božji poredak stvaranja. To je doista slika čovjeka otrovana filozofijom, na koju su nasjeli i najveći mislioci i teolozi. Bogu neka je potuženo.

2.6.7 Reformacija

Reformacija je dovela do raskida sa srednjovjekovnom, katoličkom Crkvom. To je ženi donijelo novu slobodu i novo poštovanje. Lutherovo uzdizanje žene u braku i obitelji ne može se dovoljno visoko cijeniti kad se uzme u obzir da je prosječan, društveno mjerodavan stav prema ženama bio više ili manje strogi prezir.

Za Luthera je podložnost žene bila prirodom dana samorazumljivost. Štovao je svoju ženu, Katharinu von Bora, koja mu je bila snažno biće nasuprot njemu i

koja je također znala kada svojega Martina treba zakočiti ili čak zaustaviti. Ali njegove izreke o ženama općenito vjerojatno odražavaju grub, opscen i prost jezik 16. stoljeća. „… žensko vladanje od početka svijeta nikada nije učinilo ništa dobro, kako se obično kaže: žensko vladanje rijetko dobro završi! Kad je Bog Adama postavio za gospodara nad svim stvorenjima, sve je još stajalo dobro i ispravno i svime se upravljalo na najbolji način; ali kad je došla žena i htjela i ona imati prste u loncu i biti pametna, sve je propalo i nastao je pusti nered. … Kad su žene rječite, to se kod njih ne treba hvaliti; bolje im pristaje da mucaju i da ne znaju dobro govoriti. To ih mnogo bolje krasi." Ili: „Red zahtijeva stegu i čast, da žene šute kad muškarci govore." Ili: „Korov brzo raste, zato djevojčice rastu brže od dječaka." On sam je to mislio doslovno, smrtno ozbiljno, kad je u jednoj propovijedi citirao Izl 22,17: „Vračaricu (vješticu) ne ostavljaj na životu." U kojoj mjeri rani i kasni Luther u tom kontekstu imaju neku ulogu, u ovom trenutku ne mogu reći. Ne radi se o prosuđivanju ili osuđivanju, nego o istraživanju uzroka. Očito je to pitanje uvijek iznova potrebno razjasniti, upravo i u naše vrijeme.

Moja je namjera naznačiti kako su čak i veliki Božji ljudi podlegli toj velikoj zabludi i kako je Bog to podnosio i trpio. Kao što to danas često čini. On blagoslivlja i djeluje i pritom mora podnositi gledišta, prakse i ponašanja svoje djece koja nikada nije htio.

Nakon raspuštanja samostana služba i mjesto žene bili su ograničeni na kućnu sferu. *Crkvene službe ženi nisu bile otvorene. Njezino dostojanstvo kao čovjeka i supruge bilo je uzdignuto, ali ne i njezin položaj u Isusovoj crkvi.*

Sažeto piše povjesničar Arnold Angenendt: *„Ženski spol je u bezbrojnim pisanim dokumentima svih razdoblja i kultura bio predmet omalovažavanja, pa čak i izrugivanja."* To jednako vrijedi i za kršćanstvo, nerijetko do danas.

„Mi kršćani rado bismo bili bolji ljudi. Ali nismo. U najboljem smo slučaju u boljem položaju."[32] *Kršćani ni danas nisu odlučni predvodnici pravednijeg svijeta za sve. Ne mogu proturječiti ženi koja kaže: „U crkvenoj povijesti ima toliko prezira prema ženama da ženi zastaje dah."*

Ipak, kaže Angenendt, kršćanstvo se u prvim stoljećima vratilo Božjem izvornom poretku stvaranja: „Stoga ne može čuditi da su upravo žene osjećale privlačnost prema kršćanstvu; u prva tri stoljeća one su činile većinu

32. Schmidt, 118, Endlich gleich, Holzgerlingen, 2019

u crkvama. *Razlozi se mogu lako utvrditi. Gdje je drugdje žena bila toliko izjednačena s muškarcem?"* To svjetlo evanđelja nažalost se trebalo ponovno zamračiti.

U 18. i 19. stoljeću došlo je do velikih pokreta probuđenja. U njima su često žene bile te koje su vodile i navješćivale Riječ.[33] U takvim vremenima buđenja, koja nisu bila strogo organizirana, gdje su nedostajale strukture, gdje je Božji Duh olujno puhao, on je bio slobodan pustiti da darovi nesmetano djeluju, jer se razlika spolova smjela potpuno zanemariti. *To je dobar preduvjet, kad ta razlika nema nikakvu ulogu.*

2.6.8 Svjetovni pokret za prava žena

Konzervativni kršćani često prezirno govore o pojmu feminizam. A upravo bi oni trebali znati da su hrabre žene, a i muškarci, postigli ono za što su se upravo oni trebali zalagati. Danas od onoga što su ti pokreti postigli koristi imaju i oni sami, a osobito njihove žene. To nije proglašavanje feminizma svetim. To je opažanje i priznanje činjenica, koje jednako vrijedi i za postignuća sindikata, od kojih (konzervativni) kršćani (nezasluženo) imaju koristi. *Nikada ne možemo per se reći da su takvi pokreti moderne kulture loši ili napad na Bibliju ako već u nekom obliku od njih imamo koristi i ta bismo postignuća nerado napustili.*

„Feminizam je ukorijenjen u svjetovnom ženskom pokretu. Njegov prvi val krajem 19. i početkom 20. stoljeća bio je pokret za prava žena u borbi za jednako pravo na političko sudjelovanje. Ponajprije za pravo glasa i pristup političkim dužnostima, u borbi za pravo na obrazovanje, osobito obrazovanje djevojčica, u borbi za slobodan izbor zanimanja i za pristup zaposlenju. Godine 1896. žene su prvi put primljene na sveučilišta kao izvanredne slušateljice; redovito studirati smjele su prvi put u Badenu od 1900., u drugim zemljama znatno kasnije; 1918. uvedeno je pravo glasa za žene, 1949. u Temeljnom zakonu zapisana je ravnopravnost žena i muškaraca, 1954. ukinuta je zabrana zapošljavanja udanih žena u javnoj službi, 1957. pravo muža na konačnu odluku, 1958. napokon takozvani ‚celibat učiteljica', koji je učiteljice obvezivao na neudanost, a pri udaji na napuštanje zanimanja.

33. Krüger, Hartmut, Frauen im Pietismus, Marburg, 2005

Drugi val ženskog pokreta u sedamdesetim godinama 20. stoljeća shvaćao se kao pokret za oslobođenje žena. Jer iako su pravno, barem na papiru, bile uglavnom izjednačene, žene su se i dalje doživljavale diskriminiranima i neslobodnima: zbog nejednakih obrazovnih prilika – u to su vrijeme gimnazije pohađali još više dječaci nego djevojčice, a studiralo je znatno više muškaraca nego žena; zbog lošijih prilika na tržištu rada; u vremenima visoke nezaposlenosti bile su izložene prigovoru da su ‚dvostruki zarađivači' ili uopće nisu bile zaposlene, i zbog mogućih izostanaka zbog trudnoće; zbog nižih plaća za isti rad; ne najmanje zbog dvostrukog ili višestrukog opterećenja obitelji, posla i njege članova obitelji. Rodno osjetljiv jezik došao je u žarište pozornosti, birale su se povjerenice za ravnopravnost, pisali su se planovi za promicanje žena."[34]

Sve je to samo djelić onoga što se ovdje moglo navesti. *Nadam se da će ovih nekoliko redaka pokazati težak put žena istočno od raja. Koliko je snažno razmišljanje svijeta utjecalo na razmišljanje Crkve, vidi se po tome što se i danas još „Aristotel light" obrazlaže Pavlovim riječima. Samo mračne sile, čiji je vođa stara zmija, mogu uživati u tom kamenitom putu žena. S Isusom konačno postaje očit Božji stav i prema Evinim kćerima.*

Možda mislite da je sve to povijest. Davno je to bilo i danas je posvuda posve drukčije. Nipošto: World Vision izvješćuje (prije 10 godina) o zemljama bez kršćanskog nasljeđa: 450 milijuna žena zbog loše prehrane u djetinjstvu pati od tjelesnog invaliditeta. U mnogim društvima djevojčice i njihove majke jedu tek kad su muškarci i dječaci siti. Žene doduše čine polovicu svjetskog stanovništva, ali posjeduju samo jedan posto imovine. Od 1,3 milijarde ljudi koji žive u siromaštvu 70 % su žene. Za djevojčicu je dvostruko vjerojatnije nego za dječaka da neće dobiti školsko obrazovanje.

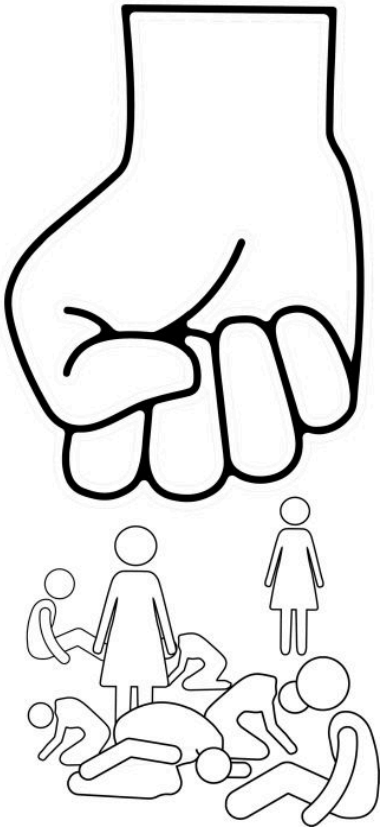
Dva milijuna djevojčica, većinom u Africi i na Bliskom istoku, osakaćuje se obrezivanjem kako bi se ubio njihov spolni užitak. Ako prežive taj postupak, odrastaju i suočavaju se s bolnim spolnim odnosom, mogućom neplodnošću i većom vjerojatnošću da će umrijeti pri porodu. Novije statistike pokazuju da u sadašnjoj generaciji doista nedostaje 100 milijuna djevojčica. Obitelji su ih ubile zbog spola. Mnogo milijuna tih djevojčica nedostaje u Indiji i Kini, gdje majke rutinski pobacuju kad saznaju da su trudne s djevojčicom. Ili ih se, kao u antici, izlaže smrti. Medicinska skrb im se uskraćuje.

34. Wikipedia (razni članci)

Koliko je suza isplakano u skrovitosti? I nebo plače kad Jahve Elohim vidi što se događa Evinim kćerima. Tko će im priskočiti u pomoć? Tko će se za njih zauzeti? Čije srce ostaje nedirnuto pred tim stvarnostima?

Hijerarhija je izvor patrijarhata, a patrijarhat je izvor zloupotrebe seksa i moći.

Beth Allison Barr

3 Isus, Mesija, i žene

Naše računanje vremena počinje čudom bez premca: Bog postaje čovjek. Vječni, Stvoritelj, dolazi sam. Počinje od nule kao svaki čovjek, proživljava djetinjstvo, mladost i radni vijek kao graditelj u Nazaretu i okolici. Kasnije, kad počinje njegovo javno djelovanje, njegov je dom u Kafarnaumu u Galileji. Sve se to događa u židovstvu prvoga stoljeća.

I za žene s njim počinje novo računanje vremena. To je isti onaj koji je nekoć za dnevne svježine susreo Adama i Evu u vrtu. Jahve Elohim kao sin Adamov, kao Sin Čovječji, on je potomak žene. I njezin osloboditelj. Netko tko razumije žene. Iako neoženjen, doživio je svoju majku i svoje sestre. Svakodnevno osjeća i vidi kako se muškarci ponašaju prema svojim ženama i prema ženama općenito. Sam je kao prvorođenac možda odgovoran za obitelj, ako Josip, njegov otac, više nije živ, pa je on morao preuzeti njegovu ulogu. Kako su ga samo doživljavale njegove sestre?

On gleda iza kulisa. Najkasnije u svojoj javnoj službi ruši zidove i okreće tadašnji židovski svijet naglavačke. *Ako nam je itko uzor, onda je to onaj koji je objavio Boga.* On je kraj svakoga proturječja.

U ovom poglavlju nije riječ o nauku, dogmatici ili stajalištima. Riječ je o stvarnosti života. Priče. Susreti. Stavovi. Otkrića.

Svi ovdje navedeni Isusovi susreti sa ženama mnogo su puta promatrani.[35] I odlučujuće su važni. Upravo središnji, jer u tim tekstovima nalazimo kako *Božja otkupiteljska i obnoviteljska snaga postaje stvarnost u životu žena. Kako su vraćene u stanje koje je žena imala u Edenu. To je Božji cilj. Razoriti đavlova djela, pa i negativnu, nasrtljivu i tlačiteljsku vladavinu muškarca nad ženom u svim njezinim oblicima.*

Kako su žene doživljavale Isusa? Bile su ondje kad se Isus rodio, kad je bio mučen na križu i kad je uskrsnuo. Pročitajte ovaj snažan i diljem svijeta poznat citat Dorothy L. Sayers:

35. Zbog nedostatka prostora i vremena odričem se promatranja hrabrih žena u Starom zavjetu koje su preuzimale vodeće uloge ili prorokovale, kao i Elizabete ili Marije. Isusova majka jedinstvena je, odvažna, samostalna, duhovna i hrabra žena, koju ovdje dalje ne promatram.

„Možda nije čudo što su žene bile prve kod jaslica i posljednje kod križa. *Nikada prije nisu vidjele muškarca poput ovoga – takvoga nikada više nije bilo.* Prorok i učitelj koji je ukoravao bez zanovijetanja i hvalio bez snishodljivosti; koji je njihova pitanja i argumente shvaćao ozbiljno; koji ih nikada nije tjerao da budu ženstvene i nikada im se nije rugao zbog njihove ženstvenosti; koji ih je prihvaćao kakve jesu i s njima se ophodio posve neopterećeno."

Isus susreće žene bez dvostrukog morala, bez isključivanja, bez snishodljivosti, bez pukog podnošenja, nego s naklonošću i razumijevanjem, pa i s ljubaznošću i ljubavlju.

Možda nije osobito mnogo događaja o kojima se izvješćuje. Ali oni nose snažnu poruku. Bilo ih je sigurno još mnogo, o kojima nam se nije izvijestilo. Ali možda ćemo ih jednoga dana smjeti pogledati unatrag, kad nastupi Božje vječno kraljevstvo.

Te ste priče već sto puta pročitali ili čuli. Ipak ću ih promotriti i ukratko upozoriti na posebnosti, pa i kulturne. Tekstove navodim u cijelosti, ne trebate uzimati Bibliju. I o njima iznosim samo nekoliko misli. Uronite sami u te svete trenutke!

3.1 Učenice koje služe

> [Lk 8,1-3, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I dogodi se potom da je obilazio grad za gradom i selo za selom propovijedajući i navješćujući kraljevstvo Božje. I Dvanaestorica su bila s njim, *i neke žene koje su bile izliječene od zlih duhova i bolesti: Marija, zvana Magdalena, iz koje je izišlo sedam demona, i Ivana, žena Kuze, Herodova upravitelja, i Suzana i mnoge druge žene koje su mu služile svojom imovinom.*

Ne samo Isus, nego su i drugi rabini toga vremena bili okruženi svojim učenicima. Ali: rabini nisu imali žene kao svoje učenice niti su ih htjeli. Učiti od rabina bila je isključiva povlastica muškaraca. Kad govorimo o Isusovim učenicima, uvijek mislimo na Dvanaestoricu. Luka govori o ženama koje može poimence navesti i o mnogim bezimenim ženama. Znamo da ih je bilo više od dvanaest muškaraca. Luka je govorio o sedamdesetorici (Lk 10,1.17). Ali možda su tu već bile uključene i žene. U svakom slučaju, mnoštvo učenika,

kako ga Luka opisuje, čini nam se kao mješovita skupina muškaraca i žena. Neke su žene doživjele spasenje po rabinu i otada su ga slijedile. I unijele su svoj imetak. Služile su njemu, svojemu Učitelju, a vjerojatno i svima koji su bili na putu s Isusom. To ne znači kuhati i prati rublje – možda i to: služile su svojom imovinom. One, ili barem neke od njih, *financirale* su Isusovu misiju s njegovim sljedbenicima.

To je kršenje tabua bez premca: Isus prima žene u krug svojih učenika. Isus želi da one uče. Jer zna kako će iznimno važnu ulogu žene, na koje se mogao osloniti više nego na muškarce, ubuduće još imati za Božje kraljevstvo i njegovu crkvu. Luka ih spominje pozitivno, ne navodeći nikakvu posebnost u odnosu na muške učenike.

3.2 Žene trebaju učiti

> [Lk 10,38-42, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A dok su putovali dalje, uđe u jedno selo; a neka žena, imenom Marta, primi ga u svoju kuću. Ona je imala sestru, zvanu Marija, koja je također sjela do Isusovih nogu i slušala njegovu riječ. A Marta je bila vrlo zaokupljena mnogim posluživanjem; pristupi i reče: Gospodine, zar ti nije stalo što me sestra ostavila samu da služim? Reci joj, dakle, neka mi pomogne. *A Isus odgovori i reče joj: Marta, Marta! Brineš se i uznemiruješ za mnoge stvari; a potrebno je samo jedno. Jer Marija je izabrala dobar dio, koji joj neće biti oduzet.*

Isus je volio to troje braće i sestara. Rado je bio u toj kući. Bio je dobrodošao. Sati u kojima je poučavao bili su poput ushićenja. Riječi života, riječi koje su imale snagu, izlazile su iz njegovih usta. A Mariji je to bilo zanimljivije nego brinuti se za mnoštvo učenika. Razumljivo je da je među sestrama došlo do svađe. Ali Isus, kojemu se Marta, čini se, obraća prijekorno, daje Mariji, a time i svim ženama, prednost da budu učenice i oni koji uče. Bez razlike između učenika i učenice. Do Isusovih nogu sve se razlike izravnavaju. Ondje su svi jednaki! I danas. Za žene je jednako važno da budu poučene u istini i čvrsto utemeljene u vjeri. One jednako kao i muškarci sudjeluju u razmjeni misli i u pitanjima.

3.3 Svi jednaki

[Mk 3,33-35, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I on im odgovori i reče: Tko je moja majka i moja braća? I pogleda uokolo one koji su sjedili u krugu oko njega i reče: *Evo moje majke i moje braće; jer tko god vrši volju Božju, taj mi je brat i sestra i majka.*

Isusova obitelj mislila je da je Isus sada potpuno izgubio kontrolu. Isus se ovdje ne pokazuje kao obiteljski čovjek. Za njega više vrijedi nova obitelj Božjega kraljevstva i novoga stvorenja. Kao što se moglo vidjeti u prethodnoj točki, u odnosu prema Isusu, u učeništvu, spol nije ukinut, ali više nema značenja. A pogotovo nikakvo hijerarhijsko značenje, kao da su žene podređene muškarcima. Za razumijevanje uloge muškarca i žene odlučujuće je da Isus nikada nije govorio o hijerarhiji niti je ikakvu poučavao. Bez riječi Isus je već svojim djelima probijao kulturne i „pobožne" konvencije svojega vremena. One koji ga slušaju naziva braćom i sestrama!

3.4 Menstruacija više nije nečistoća

[Mk 5,32-34, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I on se ogledavao da vidi onu koja je to učinila. A žena, puna straha i drhtanja, znajući što joj se dogodilo, dođe, pade pred njim i reče mu svu istinu. *A on joj reče: Kćeri, tvoja te vjera ozdravila; idi u miru i budi zdrava od svoje muke.*

Menstruacija sama po sebi nešto je što za ženu ne znači blagoslov, nego teret. Mi muškarci ne možemo se u to uživjeti. U Izraelu su žene za vrijeme mjesečnice bile obredno nečiste. Nečiste zbog nečega za što nisu bile krive. Sudbina? Gore od toga bilo je kad krvarenje nije prestajalo. I danas postoji ta bolest. Time je žena bila stalno nečista. Slično kao gubavac, jedva je mogla sudjelovati u društvenom životu, a u vjerskom nikako. Njezina hrabrost da kod Isusa posegne za ozdravljenjem jedna je od dirljivih priča u evanđeljima. Isus tu bolest naziva mukom. On je taj koji je okončava. On ženu vraća u život. Slično kao što neposredno nakon toga uskrisuje Jairovu kćer. Onamo je bio na putu. *Dirljivo je naziva kćeri.* Kao otac budi u njoj osjećaj prihvaćenosti,

naklonosti i poštovanja, koji joj je 12 godina nedostajao. Kao kad kći doživi brižnu naklonost svojega oca. Pred svim ljudima – ulica je bila prepuna – on tako govori toj *„nečistoj"* i čini ono što je samo on činio: javno razgovara sa ženom i pred svima joj vraća život i dostojanstvo. Što su samo muškarci mislili? A tek žene!

3.5 Odbačena i pronađena

> [Iv 4,6-9, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A ondje je bio Jakovljev zdenac. Isus, umoran od puta, sjede tako kraj zdenca. Bilo je oko šeste ure. Dođe neka žena iz Samarije da zahvati vode. Isus joj reče: Daj mi piti! (Jer su njegovi učenici bili otišli u grad kupiti hrane.) Samarijanka mu tada reče: *Kako ti, koji si Židov, tražiš piti od mene, koja sam Samarijanka? (Jer Židovi se ne druže sa Samarijancima.)*
>
> [Iv 4,27-30, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] *Uto dođoše njegovi učenici i čudili su se što razgovara sa ženom.* Ipak nitko ne reče: Što tražiš?, ili: Što razgovaraš s njom? Žena tada ostavi svoj krčag za vodu, ode u grad i reče ljudima: Dođite, pogledajte čovjeka koji mi je rekao sve što sam učinila! Da nije on možda Krist? Oni izađoše iz grada i dođoše k njemu.

Koliko sam često u mladosti slušao riječi iz 4. poglavlja Evanđelja po Ivanu. Najčešće one da Otac traži samo takve štovatelje koji se klanjaju u duhu i istini. U istinu moje mladosti spadalo je da žene to ne čine. One šute na sastancima.

Zašto je onda Isus te duboke i važne istine izrekao ženi? K tome Samarijanki? Više puta rastavljenoj? Onoj koja je tek upravo upoznala Mesiju?

Bio je slobodan. On je bio Jahve Elohim, koji je muškarca i ženu stvorio jednakima. Mogao je susretati žene onako kako bi trebalo biti. Učenici su se čudili što razgovara sa ženom. Kako je samo izopačena bila slika žene u ono vrijeme. Isus je išao tim napornim putem kako bi tragičnu životnu priču te žene, koja je više puta bila otpuštena, pretvorio u priču spasenja. Ne, nije to bio muškarac kojemu je Isus rekao takve riječi, bila je to žena koja je izgubila svako samopoštovanje i morala se povjeriti još jednom muškarcu da bi

preživjela. Taj muškarac kod zdenca u Siharu bio je drukčiji. Onakav kakav bi svaki muškarac trebao biti. Bio je to Mesija.

Ona postaje prva misionarka. Cijelo njezino selo dolazi do vjere jer ona pripovijeda svoju priču i svladava svoj strah. To je doista priča koja oduzima dah i tjera mi suze na oči. Nije bilo mnogo onih kojima je Isus izravno objavio da je on Mesija. Ali toj ženi otvara nebo.

Mora se postaviti pitanje: kako se Pavlova zabrana govora može tako tumačiti i proširiti na sve žene Crkve u sva vremena, kad Isus ovdje poučava ženu o biti klanjanja? O klanjanju, koje je bitno obilježje Crkve!?

3.6 Za preljub treba dvoje

> [Iv 8,1-11, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A Isus ode na Maslinsku goru. A rano ujutro ponovno dođe u hram, i sav narod dođe k njemu; i on sjede i poučavaše ih. A pismoznanci i farizeji dovedu k njemu ženu zatečenu u preljubu, postave je u sredinu i reknu mu: Učitelju, ova je žena zatečena u preljubu, na samom djelu. A u Zakonu nam je Mojsije zapovjedio da takve kamenujemo; a ti, što ti kažeš? To su pak govorili da ga iskušaju, kako bi imali za što ga optužiti. A Isus se sagnu i pisaše prstom po zemlji. A kad su ga i dalje pitali, uspravi se i reče im: *Tko je od vas bez grijeha, neka prvi baci kamen na nju. I opet se sagnu i pisaše po zemlji. A kad su to čuli, izlazili su jedan za drugim, počevši od starijih pa do posljednjih;* i Isus osta sam sa ženom u sredini. A kad se Isus uspravio i osim žene nikoga nije vidio, reče joj: Ženo, gdje su oni, tvoji tužitelji? Zar te nitko nije osudio? A ona reče: Nitko, Gospodine. *A Isus joj reče: Ni ja te ne osuđujem; idi i više ne griješi!*

Različite Biblije imaju naslov: Isus i preljubnica. Ali: gdje je bio preljubnik? Crkveni oci su mislili, a neki to i danas još misle, da su žene zavođenje na spolni grijeh. Židovsko shvaćanje žene činilo ju je odgovornom za spolno zavođenje. Isus naprotiv odgovornost stavlja na muškarca (Mt 5,28). Kad gleda ženu, treba paziti na spolnu požudu i suzbiti je. Drugim riječima: ne gledaj predugo ako ne vladaš svojom žudnjom. Sumnjam da je žena ta koja zavodi. Muškarci, koji se brže uzbude od žena, čine sve da brzo pridobiju ženu. Kako

je bilo ovdje, ne znamo. Ljubavnik ju je kukavički ostavio na cjedilu ili su ga zaštitili njegovi muški kolege.

„Isus je rekao samo nekoliko riječi, ali one su govorile mnogo. Grijeh je bio grijeh – bilo da ga je počinio muškarac ili žena. Svatko od nas stajat će pred Božjim sudom. Nitko se neće moći sakriti ni pobjeći. Nitko neće moći pokazati na drugoga. Grijeh žene nije bio gori od grijeha muškarca – ali ni bolji. Kad je jednakost mjerilo, kamenje se jedva baca."[36]

3.7 Stajati uspravno, u punoj veličini

> [Lk 13,10-17, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A u subotu je poučavao u jednoj od sinagoga. I gle, *bijaše ondje žena koja je osamnaest godina imala duha slabosti; i bila je zgrbljena i nikako se nije mogla uspraviti. A kad ju je Isus vidio, pozva je k sebi i reče joj: Ženo, oslobođena si svoje slabosti! I položi na nju ruke, i ona se odmah uspravi i slavljaše Boga.* … A ova, koja je *kći Abrahamova*, koju je Sotona svezao, gle, osamnaest godina, zar nije trebala biti oslobođena te sveze u subotni dan? I kad je to govorio, postidješe se svi njegovi protivnici; a sve se mnoštvo radovalo zbog svih slavnih djela koja su se po njemu događala.

Sinagoga je bila mjesto muškaraca. Oni su bili u prvom planu. Oni su vodili riječ. Ali Isus vidi tu ženu i poziva je naprijed. U središte. Ženu. K tome onu koju je bilo strašno gledati. Veliki Liječnik dovodi je u svoju prisutnost. Muškarci nisu pozdravili to kršenje tradicije. Samo im je činjenica da je bila subota dala providan razlog da napadnu Isusa. Izraz „kći Abrahamova" jedinstven je. Tako se zgrbljena žena uspravlja. Suosjećajno i okrenut jadnoj ženi, on polaže na nju ruke. Tada ona stoji ondje gdje su inače samo muškarci. Uspravno. Jahve Elohim ne vraća joj samo zdravlje, nego i dostojanstvo: naziva je kćeri Abrahamovom. Ondje gdje se inače čuju samo muškarci, ona podiže svoj glas na slavu Božju. Da, ona takoreći u sinagogi započinje hvalu Bogu. Kakav sveti trenutak!

Židovska sinagoga, gdje su žene u pozadini bile gotovo skrivene, a muškarci sami govorili, nikada nije uzor za to kako funkcionira crkva Isusa Krista.

36. Hamilton, David

3.8 Bez dvostrukog morala

[Mt 19,8-9 (5,31-32), prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] On im reče: Mojsije vam je zbog tvrdoće vaših srdaca dopustio otpuštati svoje žene; ali od početka nije bilo tako. A ja vam kažem: tko god otpusti svoju ženu, osim zbog bludnosti, i oženi se drugom, čini preljub; i tko se oženi otpuštenom, čini preljub.

Židovski muževi mogli su razmjerno lako otpustiti svoje žene. Razlog se uvijek mogao naći. Tako je otpuštena, ili bolje rečeno odbačena, žena bila upravo izopćena i jedva je mogla preživjeti. Isus je taj koji razotkriva farizeje i pismoznance i vraća ih na početak. Muškarac i žena stvoreni su jednaki kao Božja slika i sjedinjeni u braku. To je bio poredak stvaranja.

I muškarci i žene trebaju se držati istih pravila igre. Hvala Bogu, danas kod nas više nije kao nekoć kod Židova. Ali razvod ostaje nešto što najdublje ranjava i što slama i Božje srce. Isus, pozivajući se na pripovijest o stvaranju, staje u zaštitu žene i apelira na muškarce da svoje žene, osim zbog preljuba, ne otpuštaju olako iz neopravdanih razloga. On se zauzima za žene. Podiže svoj glas za njih i kori tvrdoću srca, koju vidi kao razlog tih otpuštanja.

3.9 Drska milost

[Mk 14,3-9, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I kad je bio u Betaniji, u kući Šimuna Gubavca, dok je sjedio za stolom, dođe žena koja je imala alabastrenu posudicu s pomašću od prave, vrlo skupocjene narde. Razbi alabastrenu posudicu i izli je na njegovu glavu. A neki su u sebi negodovali i govorili: Čemu se dogodilo to rasipanje pomasti? Jer ta se pomast mogla prodati za više od tri stotine denara i dati siromasima. I oboriše se na nju. A Isus reče: *Pustite je; zašto joj zadajete neprilike? Učinila mi je dobro djelo;* jer siromahe imate uvijek sa sobom, i kad hoćete, možete im činiti dobro; a mene nemate uvijek. *Učinila je što je mogla; unaprijed je pomazala moje tijelo za ukop. Ali zaista, kažem vam: gdje god se bude*

propovijedalo evanđelje po svem svijetu, govorit će se i o onome što je ona učinila, njoj na spomen.

To je nepojmljiva, upravo neugodna situacija. Ta je žena već bila susrela Isusa, i on je njezin život učinio novim. Ona skuplja hrabrost da upadne u to muško društvo i da je svi gledaju. Kako bi zatim učinila ono što je mogla. Isus je znao da više nije mogla učiniti. Ušteđena godišnja plaća, sve što je imala, vrijedilo joj je to da prinese Isusu. Nikada prije nešto tako skupocjeno nije bilo izliveno na glavu čovjeka iz Nazareta. Nikada nije tako mirisao. A Isus uzdiže tu ženu pred svima i daje joj mjesto u povijesti kakvo nije dao nijednom muškarcu. To je cijenio iznad svake mjere – nitko nije razumio da je njegova misija naposljetku trebala imati svoju najnižu i najvišu točku na Golgoti.

„Ona je više od grješnice kojoj je oprošteno. Njezine mnoge suze radosnice dok služi Isusu u suprotnosti su sa suzama Petra, koji gorko plače nakon što napusti službu i zaniječe Isusa (Lk 22,62). Njezini ustrajni poljupci u suprotnosti su s izdajničkim Judinim poljupcem (Lk 22,47). Njezin položaj do Isusovih nogu položaj je sluge, položaj koji zauzima sam Isus (Lk 22,26-27). Njezin čin ljubavi, kad razbija alabastrenu posudu i izlijeva njezin skupocjeni sadržaj, simbolično je nasljedovanje Krista, koji dopušta da njegovo tijelo bude slomljeno i njegova skupocjena krv prolivena za sve njegove ljubljene (Lk 22,20). Ona je ikona (slika) Kristova!“[37]

Svi muškarci koji ženama propisujete šutnju i zabranjujete propovijedanje: koliko ste puta u svojem navješćivanju i propovijedanju evanđelja spomenuli tu ženu?

3.10 Križ: gdje su muškarci?

[Mt 27,55-56, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] *A ondje je bilo mnogo žena koje su gledale izdaleka, onih koje su slijedile Isusa iz Galileje i služile mu.* Među njima bile su Marija Magdalena i Marija, majka Jakova i Josipa, i majka Zebedejevih sinova.

[Mk 15,40-41, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A bile su i žene koje su gledale izdaleka, među kojima je bila i Marija Magdalena i

37. Reid, Barbara E., str. 76, Wisdom's Feast, 2016

Marija, majka Jakova Mlađega i Josipa, i Saloma, *koje su ga slijedile i služile mu dok je bio u Galileji; i mnoge druge žene koje su s njim uzašle u Jeruzalem.*

[Lk 23,55-56, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A slijedile su ga žene koje su s njim došle iz Galileje i razgledale grob i kako je položeno njegovo tijelo. A kad su se vratile, *pripremile su mirisne pomasti i ulja;* a u subotu su počivale po zapovijedi.

[Mt 28,9-10, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A kad su išle da to navijeste njegovim učenicima, gle, Isus im iziđe u susret i reče: *Zdravo! A one pristupiše, obujmiše njegove noge i pokloniše mu se.* Tada im Isus reče: Ne bojte se; idite i javite mojoj braći neka idu u Galileju, i ondje će me vidjeti.

Nije li vrijedno pažnje kako muški pisci evanđelja ovdje pišu o tim ženama? Ne previđaju ih. Ne zaboravljaju ih. Ta doživjeli su žene kao suučenice koje su zajedno s Dvanaestoricom slijedile Isusa. I ti su pisci odrasli sa židovskom i talmudskom slikom žene. Ali Isus je i njihovu sliku žene učinio novom. Trebalo je nekoliko godina, ali oni, što se toga tiče, idu Isusovim stopama.

Osim toga, njima kao muškarcima bilo je itekako neugodno napisati da su žene pri raspeću barem izdaleka gledale, dok su oni sami – osim Ivana – pobjegli.

Isusovo ponašanje prema ženama učinilo ih je snažnima i hrabrima. On ih je poticao. Cijenio je njihove službe. Ono što ovdje čitamo odjek je poštovanja koje je Isus imao prema njima. Protivno tradiciji i konvencijama, primio ih je u krug učenica i učenika. Mnogo toga ne znamo, ali navedene činjenice jasno pokazuju jedno: jednako je poštovao i učenike i učenice. Iako u najužem krugu nije bilo žena.

3.11 Marija, apostolica

[Iv 20,15-18, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Isus joj reče: Ženo, zašto plačeš? Koga tražiš? Ona, misleći da je to vrtlar, reče mu: Gospodine, ako si ga ti odnio, reci mi gdje si ga stavio, i ja ću ga uzeti. Isus joj reče: Marija! Ona se okrene i reče mu hebrejski: Rabbuni! – što znači Učitelju. Isus joj reče: Ne dotiči me se, jer još nisam uzašao k svojemu Ocu.

Nego idi k mojoj braći i reci im: Uzlazim k svojemu Ocu i vašemu Ocu, k svojemu Bogu i vašemu Bogu. Marija Magdalena dođe i navijesti učenicima da je vidjela Gospodina i da joj je to rekao.

U sudskom postupku nije bilo žena kao svjedokinja. Nisu bile dostojne da budu svjedokinje. Dotle je došlo. To što Isus ženama povjerava i nalaže najvažniju poruku svih vremena ne može se – i za same učenike – dovoljno visoko cijeniti. Nikada nije neposredno nakon raspeća navješćena važnija i veća poruka. Marija je bila jedina koja je bila ondje gdje se ta poruka mogla čuti. Ona dobiva nalog da tu istinu navijesti učenicima, koji su se u strahu sakrili. S obzirom na taj nalog, pitanje smiju li žene propovijedati pokazuje malo razuma.

U tom jedinstvenom poslanju nazivam Mariju apostolicom, ženom kojoj je Uskrsli dao nalog. U jednom vrtu Eva se dala zavesti. U ovom vrtu ne vidi se nijedan muškarac. Samo žena kojoj nedostaje njezin Gospodin i Osloboditelj i koja ga traži. Ne živoga, nego mrtvoga Isusa. Uz njega je vezala svoje postojanje. On joj je bio sve. Tu vjernost i ljubav Gospodin Isus cijeni i odaje joj priznanje.

Budući da se *Marija Magdalena* navodi kao prva koja je susrela Uskrsloga i koju je on postavio da navijesti poruku njegova uskrsnuća njegovim učenicima (Iv 20,11-18), već se u staroj Crkvi štovala kao ravna apostolima. U 3. stoljeću Hipolit Rimski utemeljio je časni naziv *apostola apostolorum*, što znači apostolica apostolâ, koji su preuzeli teolozi Hraban Maur, pa čak i Toma Akvinski, čiju sam sliku žene već naznačio.

„Isus nije osnovao ženski pokret, nego pokret za ljude. Ipak ne iznenađuje da su žene bile osobito prijemčive za njegove ideje. Zarobljene u izolaciji ponekad neprijateljske obitelji, žene su znale koliko je svijet nesiguran, nepravedan i usamljen.“[38]

Kod Isusa ne nalazim nikakav nagovještaj hijerarhijske podložnosti žene ili isključenja iz javne službe ili službe vodstva u crkvi. U njegovu ponašanju prema ženama postaje jasno koliko se rabinska slika žene udaljila od Stvoriteljeva nacrta.

Mesija se zauzeo za Evine kćeri. On, koji je savršeno objavio Boga u njegovoj najdubljoj biti.

38. Boulding, Elsie, 358, A View of Woman through Time, 1976

Uvijek si dobar i činiš mi toliko dobra! Gospodine, pomozi mi da spoznam tvoju volju!

Ps 119,68 (Gute Nachricht, njemački prijevod Biblije)

Za svu vječnost, Gospodine, tvoja riječ ostaje, stoji čvrsto kao nebo.

Ps 119,89 (Neue Genfer Übersetzung NGÜ, njemački prijevod Biblije)

4 Pavao, prijatelj žena

Češće sam čuo, a ponekad i sam mislio, da Isus i Pavao ne misle i ne govore isto. Kao da su jedan drugome proturječili. Ako se to želi tako vidjeti, moći će se konstruirati razlozi. Ja mislim da Pavao ide Isusovim stopama, i kad je riječ o ženama. O njihovu dostojanstvu, njihovoj predanosti i vjernosti. Doista je Pavao taj koji svojim poslanicama sliku žene u Crkvi oblikuje čak više nego Isus. Tko ga međutim pogrešno razumije, stvorit će suprotnost prema Isusu.

Sam Pavao u nekim odlomcima svojih poslanica daje povoda tomu da je za mnoge ušao u povijest kao neprijatelj žena. Ali percepcija se mijenja. A to je zato što spomenute odlomke možda možemo i moramo razumjeti drukčije. O tome više kasnije.

Iako je došao iz farizejske tradicije, koja nije imala sliku žene punu poštovanja i na koju je utjecalo grčko mišljenje, on je od nje potpuno oslobođen.[39] Na drugom mjestu u ovoj knjizi iznosim pretpostavku da su tri godine u Arabiji neposredno nakon njegova susreta s Kristom na putu za Damask bile teška škola da se riješi svega tog tereta farizejskog odgoja. *Jer talmudske slike žene, koje je Isus već probio, nemaju što tražiti u Božjem kraljevstvu.*

Rad neumornog sluge Pavla bio je okružen mnogim ženama i povezan s njima. One su bile uključene u njegovu misiju i bile su, poput karika u lancu, nezamjenjive suradnice. Neki muškarci, bojim se, nisu shvatili kakva je velika djela i plodove Bog u svojem kraljevstvu učinio po ženama. U svim stoljećima, osobito u 18. i 19. stoljeću. Kad je Bogu očito bilo posve svejedno smiju li žene javno poučavati i voditi ili ne. Može se okretati kako god se hoće: *problemi su nastajali kad su „gospodari stvorenja" inzistirali na svojem tumačenju Pisma u kojem dominiraju muškarci i Božju namjeru za službu žena praktički učinili bez učinka (Lk 7,30).*

U ovom poglavlju navodim nekoliko primjera kako neoženjeni Pavao u svojim poslanicama žene naziva imenom. Najprije nije riječ o načelnim ili dogmatskim pitanjima o tome što znači biti muškarac i žena; do toga dolazim kasnije. Riječ je o stvarnim ženama s kojima je Pavao imao posla. „Pođe li se

39. Postoji i pretpostavka da je učitelj Gamaliel imao i poučavao pozitivniju sliku žene od svojih kolega te da je to preuzeo i Pavao.

od broja žena koje su s Pavlom bile povezane u zajedničkoj službi, čini se da je za žene bilo normalno da budu aktivno angažirane u navješćivanju evanđelja i u službama koje su postojale u mladim crkvama. *U osnovi Pavao rabi isti jezik da opiše suradnice i suradnike."*[40]

Poznat je u tom pogledu popis pozdrava u 16. poglavlju Poslanice Rimljanima, gdje se žene spominju ne samo imenom, nego i s obilježjima svoje službe. Oni koji zastupaju isključenje žena iz javnih službi vodstva čitaju te tekstove drukčije od mene. Odlučite sami kako bi to moglo biti mišljeno. Polazeći od izvještaja o stvaranju, a razrađeno u daljnjim poglavljima ove knjige, moje čitanje o jednakosti spolova i u javnoj službi crkve nije samo moguće, nego je u nekim slučajevima jednoznačno.

4.1 Lidija

Prvi europski kršćanin jest kršćanka, trgovkinja purpurom Lidija u rimskoj koloniji Filipi. Ona svoju kuću stavlja na raspolaganje Pavlu, njegovim pratiocima i prvoj kršćanskoj crkvi u Europi. Ona nije samo primateljica Pavlovih pouka, nego i Pavlova sugovornica. Ona je jedina gospodarica kuće. Navaljuje na Pavla i njegova pratioca Silu da stanuju kod nje:

> [Dj 16,14-15, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] I neka žena, imenom Lidija, trgovkinja purpurom iz grada Tijatire, koja je štovala Boga, slušala je; njoj Gospodin otvori srce da pazi na ono što je Pavao govorio. A kad je bila krštena ona i njezin dom, zamoli i reče: Ako sudite da sam vjerna Gospodinu, uđite u moju kuću i ostanite. I prisili nas.
>
> [Dj 16,40, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A kad su izišli iz tamnice, otišli su k Lidiji; i kad su vidjeli braću (ili: braću i sestre koji su bili okupljeni kod Lidije), ohrabrili su ih i otišli.

„To upućuje na to da je njezina kuća tada brzo postala i središte oko kojega se okupila kućna crkva. Crkve su se okupljale u kućama. I ne samo Lidija, nego se i druge žene pojavljuju kao one koje su crkvama stavile na raspolaganje svoje kuće. A u tome leži i prirodna vodeća uloga tih ljudi – vodeća uloga u crkvi kao domaćica i domaćina, koji su onda odgovarajuće crkve mogli i

40. Tucker, Liefeld, 436, kod Kuen, Alfred, Die Frau in der Gemeinde, 1998

voditi te predsjedati i bogoslužjima.“[41]

4.2 Feba

> [Rim 16,1-2, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] A preporučujem vam Febu, našu sestru, koja je i *služiteljica Crkve u Kenhreji*, da je primite u Gospodinu, kako dolikuje svetima, i da joj pomognete u čemu god vas bude trebala; jer i ona je mnogima bila *potpora* (grčki: prostatis), i meni samomu.

Formula pozdrava, koja počinje s Febom, pokazuje da je ona osoba koja je poslanicu Rimljanima iz Korinta donijela u glavni grad Rimskoga Carstva. Ondje ju je vjerojatno pročitala u crkvi (ili u kućnim crkvama) i na pitanja je objašnjavala. Ona je đakonica crkve u Kenhreji, lučkom predgrađu Korinta. Od Pavla dobiva vrlo odgovornu zadaću, koja nadilazi službu poštara.

„Želim naglasiti da to zapažanje u Poslanici Rimljanima nije niti može biti kraj rasprave o ženama u službi. Postoje drugi tekstovi, konteksti i tumačenja kojima se moramo baviti. Ali upozoravam na to da se čini da Pavao nije imao nikakav problem s time da žene u crkvama imaju neku vrstu govorničke uloge. Da je doista imao zadrške, onda je bilo uistinu vrlo, vrlo čudno poslati Febu u Rim. Moj je zaključak da Pavlova pohvala za đakonicu Febu, njezin položaj njegove dobročiniteljice (zaštitnice crkve) i njezina uloga donositeljice pisma i njegove zastupnice u rimskim crkvama upućuju na to da su žene bile dio poučavateljskog života Crkve, a Pavao ih je izričito ohrabrivao.“[42]

„Može se poći od toga da je Feba jednostavno bila središnja žena kućne crkve u Kenhreji, koja je možda stavila na raspolaganje svoju kuću, koja je sponzorirala slavlje Gospodnje večere, euharistiju. Da je Feba bila nadležna za sve to, jer je radila i kao zagovornica ili zaštitnica te crkve – sve se to može reći na temelju Rim 16.“[43]

Pavao je naziva *prostatis*, što je u prijevodu Elberfelder (njemački prijevod Biblije) prevedeno kao potpora. Ali ta riječ, koja se u Novom zavjetu pojavljuje samo jednom, na ovom mjestu, znači i *biti na čelu, predstojati*.

41. Sabine Bieberstein, stručnjakinja za Novi zavjet u Eichstättu, intervju na Deutschlandfunku, 2013
42. Bird, 37
43. Heininger, Bernhard, Würzburg, isto.

„Možemo razumno pretpostaviti da je Pavao, helenistički Židov, koji je odrastao u dijaspori, bio temeljito upoznat s grčkim pojmom prostates kao prvoga, učitelja, branitelja ili dužnosnika koji predsjeda gradu. To bi značilo da su kršćanski vođe u Rimu, kad su primili Febu, bili svjesni da je ona bila kršćanska voditeljica ondje odakle je došla."

Prema Rim 12,8 biti na čelu dar je milosti u Kristovu tijelu i zato definitivno nije isključivo muška stvar. Žene imaju taj dar jednako kao i muškarci. Biti na čelu ubraja se u zadaću starješine (1 Sol 5,12; 1 Tim 5,17/3,4.5.12). Da bi žene trebale biti žene starješine ili predstojnice, s obzirom na te Pavlove riječi ne bi trebalo biti čudno. Službu vođenja i brige za crkvu i rad u riječi i nauku koji uz nju ide (1 Tim 5,17) nikada se neće moći revno obavljati ako se na sastanku mora šutjeti ili se ne smije javno govoriti ili voditi.

„Ona je prostatis, predstojnica, naziva se i diakonos, i tu sada počinje: je li to služiteljica, je li to pomoćnica u crkvi, kako se to prevodi?" O tome se egzegeti spore do danas. Einheitsübersetzung (njemački prijevod Biblije) Novoga zavjeta govori jednostavno o „služiteljici crkve u Kenhreji". „... Tumačenje ili povijest djelovanja tog pojma išli su tako da, kad se muškarac poput Pavla naziva diakonos, on je služitelj Riječi, dakle apostol, uspravan, slobodan čovjek koji jednostavno služi Riječi. *A kad se tako naziva žena, ona je pomoćnica u crkvi u smislu: ona samo pomaže*."[44] Feba pripada velikom krugu onih koji zajedno s Pavlom rade na širenju poruke o Kristu. Pavao je naziva sestrom, što obilježava njegovo osobno poštovanje i odnos među njima. Kao donositeljica pisma Feba je bila prva osoba za kontakt kad je rimska crkva imala pitanja. Bila je upoznata s Pavlovim tijekom misli i zato se može smatrati prvom tumačicom teksta.

Pavao je Febi, ženi, povjerio možda najvažniji dokument kršćanstva. To nije samo pokazatelj, to je dokaz da on, što se tiče službe i uloge u Božjem kraljevstvu, nije pravio nikakve razlike među spolovima.

4.3 Priska

[Rim 16,3-5, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Pozdravite Prisku i Akvilu, moje suradnike u Kristu Isusu (koji su za moj život

44. Sutter Rehmann, Luzia, Basel

etnuli svoj vrat, kojima ne zahvaljujem samo ja, nego i sve crkve naroda), i crkvu u njihovoj kući.

Bračni par Priska i Akvila, koji se najčešće spominje, možda su Pavlovi najdugovječniji i najprisniji suradnici u njegovu misijskom radu. Bili su židovski kršćani. Iako se kod bračnih parova uvijek prvi navodio muž, Novi zavjet Prisku, suprugu, četiri puta (od šest spominjanja) navodi prvu. Zašto? Zato što je ona išla naprijed i predvodila u službi. Možda zato što je bila nadarenija od svojega muža. Pa ipak su oboje kao timski partneri radili zajedno jednako vrijedni i jednaka ranga, u jedinstvu. Svatko je poznavao jake i slabe strane drugoga. Kao žena Priska je bila i strateški važna, jer su žene većinom evangelizirale žene, a ne muškarci. Oboje, s Priskom na čelu, poučili su Apolona. Poučeni od samoga Pavla, osposobljeni u pitanjima i odgovorima tijekom mnogih sati zajedničke izrade šatora, oboje su bili spremni poučavati druge. Ovdje treba posebno spomenuti upravo Prisku, ženu. Njezin je muž stajao iza nje, u drugom redu, ali a da time nije postojala nikakva hijerarhija.

4.4 Junija

[Rim 16,7, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Pozdravite Andronika i Juniju, moje rođake i moje drugove u sužanjstvu, *koji su ugledni među apostolima*, koji su i prije mene bili u Kristu.

Pavao ističe još jedan misionarski bračni par. Najraniji tumači Novoga zavjeta, crkveni oci, govore o Juniji s velikim poštovanjem. Ivan Zlatousti (344.-407. po. Kr.) piše o Juniji: „Biti apostol nešto je veliko. A biti slavan među apostolima – promisli kolika je to pohvala. Kolika je morala biti mudrost te žene da je bila smatrana dostojnom naziva apostol."

U nekim prijevodima međutim do danas umjesto *Junija* stoji drugo ime: *Junijas* – muškarac. Ali ime Junijas prvi se put dokazivo pojavljuje tek u 13. stoljeću – kod Egidija Rimskoga, augustinca pustinjaka i učenika crkvenog naučitelja Tome Akvinskoga. *Zašto je od Junije nastao Junijas? Zato što u slici svijeta mnogih kršćana ne može ili ne smije biti apostolice.*

U istraživanju je u međuvremenu prevladalo gledište da Junija, ženski oblik, mora biti izvorno Pavlov. „Sredinom prošlog stoljeća utvrđeno je da muško

ime Junijas u antici gotovo ne postoji, dakle nije potvrđeno, dok je žensko ime Junija često potvrđeno. Ono što je od Junije napravilo Junijasa vjerojatno se može objasniti samo na temelju promašenog shvaćanja službe. Andronik i Junija u Rim 16,7 nazivaju se istaknutima među apostolima, i to je bila poteškoća, ili jest poteškoća, ubrojiti Juniju među apostole.“[45]

Argumentacije i publikacije za i protiv apostolice Junije nebrojene su. Ako je bila, onda nije bila u smislu Dvanaestorice ili Pavla, nego kao strateška i djelotvorna misionarka. Čak i da nije bila apostolica, poštovanje prema njoj moralo je biti golemo. U antičkoj kulturi to nije bilo uobičajeno. *To pokazuje kako se ljekovito djelovanje evanđelja širilo i na pitanje spolova. Ali i koliko je teško crkvenom svijetu kojim dominiraju muškarci s tim pitanjem.*

„Moguće je da su Andronik i Junija, možda bračni par, bili apostoli u smislu nekoga koga crkva šalje poput misionara, kao Epafrodit u Fil 2,25 i Tit u 2 Kor 8,23. Takve osobe međutim crkva iz koje potječu u pravilu naziva ‚apostolima crkava‘ ili ‚vašim apostolom‘ ili čak, kao Febu, ‚služiteljem (đakonicom) crkve u Kenhreji‘. Alternativno, Andronik i Junija mogli su biti apostoli u smislu da su bili svjedoci Isusova uskrsnuća i da su tada dobili nalog za službu koju su sada obavljali izvan Palestine (1 Kor 15,6-7). To podupire činjenica da Pavao kaže da su ‚prije mene bili u Kristu‘, tako da su se obratili negdje oko 30.-32. po. Kr. u Palestini. Jedina druga pojavljivanja riječi ‚apostol‘ u Poslanici Rimljanima opisuju Pavlov nalog da ide k poganima (Rim 1,1; 11,13). Eldon Epp nedavno je ustvrdio: *‚Ostaje činjenica da je u najranijem naraštaju kršćanstva postojala apostolica koja je izričito tako nazvana, i današnji kršćani – laici i klerici – moraju se s time suočiti (i na kraju će to i učiniti).‘*“[46]

4.5 Marija, Trifena i Trifosa, Persida

[Rim 16,6, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Pozdravite Mariju, *koja se mnogo trudila za vas.*

[Rim 16,12, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Pozdravite Trifenu i Trifosu, *koje se trude u Gospodinu*. Pozdravite ljubljenu Persidu, *koja se mnogo trudila u Gospodinu*.

45. Heininger, Bernhard, isto.
46. Bird, Michael, isto.

Na što čovjek misli kad Pavao govori o radu i službi? Pavao cijelu svoju službu, sve što je činio, sažima kao *rad* (npr. 1 Kor 15,10; 16,10; Gal 4,11; 1 Sol 3,5; 5,12); evangeliziranje, poučavanje, opominjanje; sve službe koje su se često odvijale u javnosti i bile služba Riječi. *Kakav razlog imamo da službu tih žena razumijemo drukčije od Pavlove?* Bile su to hrabre žene koje su u svojem okruženju, u svojoj osobnoj situaciji služile Kristu. Ne samo kod štednjaka ili u kući, nego i u kućnoj crkvi. Crkvenih zgrada još nije bilo. Ali u privatnoj kući ili pod vedrim nebom. Kršćani su se okupljali i na javnim mjestima, u radionicama ili gostionicama. Ili, kao kod Lidije uz rijeku, i pri krštenjima, takve su žene stajale snažno, jednako kao i njihova braća u Gospodinu. Ono što Pavao hvali jest javno vidljiv i čujan rad za Božje kraljevstvo.

Sve u svemu, Pavao u Rim 16 spominje 10 žena, ako ubrojimo i Febu iz Kenhreje. Ako ubrojimo žene iz drugih Pavlovih poslanica, broj žena koje spominje penje se na 18. Pavao je cijenio službu žena i mnoge od njih smatrao je partnericama u službi. Nikada ih nije nazvao pastoricama ili ženama starješinama, ali ni svoje muške partnere u službi nikada nije nazvao pastorima ili starješinama. Pavao se nikada nije odnosio prema svojim suradnicima pojmovima koji bi upućivali na moć, autoritet ili ugled. Razumio je da su oni njegova braća i sestre i da su, upravo kao i on, poslanici Isusa Krista. To je bilo njegovo razumijevanje službe i suradnje.

4.6 Evodija i Sintiha

> [Fil 4,2-3, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Evodiju opominjem i Sintihu opominjem da budu jednodušne u Gospodinu. Da, molim i tebe, moj vjerni suslužitelju, pomozi im, *jer su se sa mnom borile u evanđelju*.

Boriti se zajedno u evanđelju ne može značiti ništa drugo nego da su ga i navješćivale. I to tako da su doživjele i protivljenje u javnosti.

Te su dvije žene imale nesuglasice. To je imalo neposredan utjecaj na zajedništvo. To nije bilo sporedno bojište, nego je pogodilo srce crkve. Iz toga se može zaključiti da su imale određene vodeće ili upraviteljske funkcije. Pavao ih spominje u istom dahu s Klementom i drugim suradnicima. Kao tim

u kojem su dvije pojedinačne igračice morale biti opomenute da ne napuste timski duh.

Možda su pripadale nadglednicima (*episkopos*) i služiteljima (*diakonos*) koje Pavao pozdravlja i kojima se obraća na početku Poslanice Filipljanima. To čitanje nije nikakav problem ako je čovjek uvjeren da ne postoji hijerarhijska podložnost žene muškarcu i da žene i muškarci u crkvi surađuju kao jednaki po rangu.

4.7 Kloja

> [1 Kor 1,11, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Jer su mi o vama, braćo moja, ljudi iz Klojina doma javili da su među vama svađe.

Možda se može reći da Pavao upravo izričito na početku Prve poslanice Korinćanima piše: čuo je od Klojinih ljudi kakvo stanje vlada u Korintu. Jer to znači: ta Kloja ima važnu ulogu, javnu ulogu, u crkvi. Sasvim je moguće da je bila voditeljica i da je ona poslala izaslanstvo Pavlu.

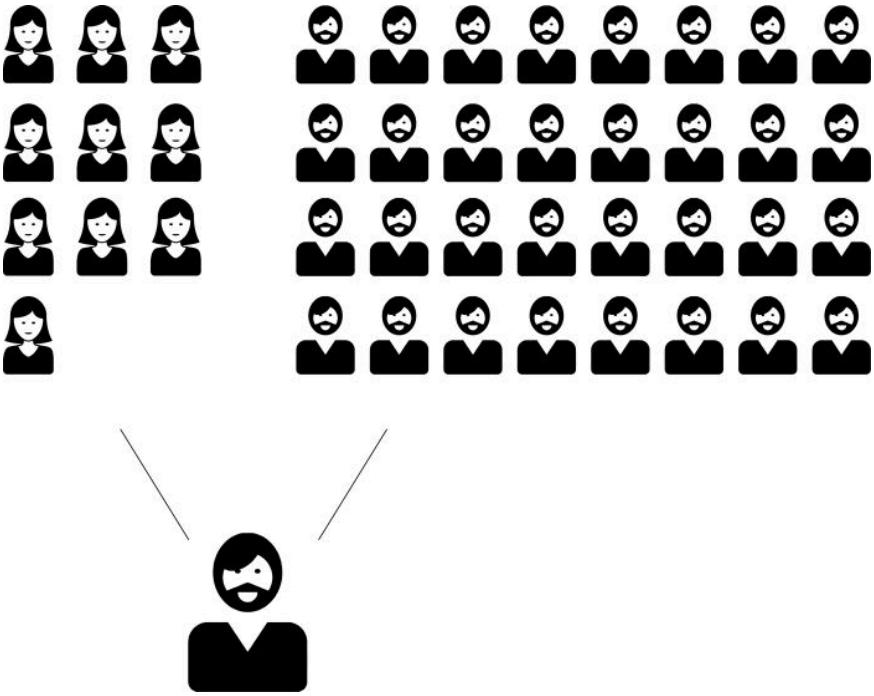
U svakom slučaju, bila je žena koja nije bila samo dobra Pavlova poznanica, nego koju on spominje zato što je među Korinćanima imala posebno značenje. Takvo se značenje kod Pavla ne stječe bogatstvom, ni spolom ni dobrim vezama, nego služenjem vjernicima.

4.8 Nimfa

> [Kol 4,15, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Pozdravite braću u Laodiceji i Nimfu i *crkvu koja je u njezinoj kući*.

Razumljivo je da su domaćice kuće koja je mogla primiti kućnu crkvu preuzimale i zadaće vodstva. To nije nužno, ali je posve moguće. Uopće je vrijedno pažnje da je jedna žena pozivala braću i sestre u vjeri. Kao domaćica mogla je biti udovica. Ako je bila udana, a i muž vjernik, to je još upadljivije da se ona, a ne on, navodi kao domaćica. Slično kao kod redoslijeda Priske i Akvile. U obiteljskoj kući antike žena je često bila upraviteljica, koja je, doduše pod svojim mužem, ondje djelovala s velikom samostalnošću. Vrijedno je pažnje da

se u Poslanici Kološanima spominje i takozvani kućni zakonik, takoreći kućni red patrijarhalne obitelji: [Kol 3,18] „Žene, podložite se svojim muževima, kako dolikuje u Gospodinu.“ Ipak je Nimfa ta koja poziva.

Pavao u Novom zavjetu poimence spominje 39 osoba kao svoje suradnike. 10 od njih su žene. O svima govori na isti način, ne praveći nikakvu razliku. Ugledni teolog F. F. Bruce, teolog iz pokreta Braće (otvorena Braća) poštovan u cijelom svijetu, primjećuje: „*(Pavao), čini se, kod svojih suradnika ne pravi razliku između muškaraca i žena. I muškarci i žene dobivaju pohvalu za suradnju u službi evanđelja, bez nagovještaja ikakve skrivene razlike između jednih i drugih u pogledu položaja ili funkcije.*“ Možda bi se moglo navesti još žena te njihova imena i obilježja istražiti opširnije. *Ali sada bi trebalo biti očito da je jedan Pavao za svoje vrijeme bio revolucionarni prijatelj žena, koji je rušio hijerarhijske zidove. Netko tko je bio u Isusovoj školi*, iako zemaljskog Isusa nije osobno doživio. Ali je iskoristio mnoge prilike da o njemu sazna što je više moguće. Od Petra i svojega suradnika Luke sigurno je mnogo saznao o Isusu. A tomu je pripadalo i njegovo ponašanje prema ženama. Ako je u svojem putničkom timu,

koliko znamo, imao samo muške suradnike, ipak, kako pokazuju ti tekstovi, nije pravio razlike koje bi žene stavile u drugi red. Za njega je bilo odlučujuće koliko su vjerne, koliko nadarene i spremne na zalaganje. Spol za njega nije bio važan!

4.9 Pavao, majka koja doji

Pavao je bio začetnik novoga trenda. Protiv trenda svojega vremena. Grčko-rimski ideal muškosti, koji revno osigurava, brani i živi društveni hijerarhijski poredak, kod Pavla ne nalazi nikakav pozitivan odjek. Za crkvu je to patrijarhalno ponašanje usmjereno na moć, koje želi da slabi ostanu slabi i koje učvršćuje vlastiti položaj moći, velika opasnost. To se ponašanje skrivalo iza gotovo svih napetosti i podjela u Korintu. *Pitanja moći i danas još imaju ulogu među muškarcima, i često stoje iznad sadržaja. Ovdje bi već sama prisutnost žena, npr. supruga braće koja vode ili starješina, mogla imati ljekovit učinak.*

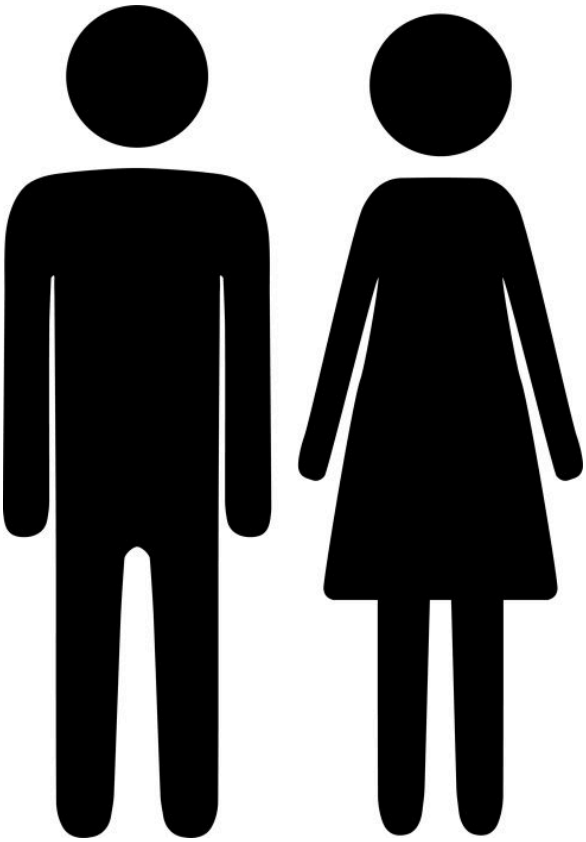
Pavao se više puta predstavlja kao onaj koga treba nasljedovati, kao što je on nasljedovatelj Krista (1 Kor 4,16; 11,1; Fil 3,17; 1 Sol 1,6). On je muškarac koji ne zna dobro govoriti, luđak radi Krista, žena koja doji dijete, otac koji svojoj djeci nanosi sramotu, i muškarac u celibatu (1 Kor 1-7). Takav bi muškarac u tadašnjem društvu nužno zauzimao podređen položaj i zbog toga bio isključen iz institucija i položaja koji su pridržani muškarcima.

„S Pavlova gledišta institucije patrijarhata predstavljaju tlačiteljske strukture sadašnjega vremena i nisu reprezentativne za način na koji Božji narod treba živjeti. ... Muškarci trebaju biti luđaci, a ne dominantni govornici, ne iskorištavati status na rimskim sudovima, nego imenovati muškarce nižeg statusa da rješavaju sporove, podvrgnuti svoje tijelo svojim ženama i prilagoditi se prehrambenim navikama slabih. Smisao takvih praksi jest spriječiti stranački duh koji je prijetio da razdere Korinćane, tako što se okončavaju ponašanja koja stvaraju natjecanje i težnju za moći i statusom, koja je harala u rimskom Korintu. *Pavao stvara specifičan, Kristu sličan muški identitet za koji zna da će potkopati vrstu igara statusa i moći koje su u gradskim rimskim kontekstima bile norma. Pavlov je cilj jedinstvo zajednice vjernika.* Da bi postigao to jedinstvo, Pavao izravno dovodi u pitanje hijerarhijske poretke koji neke članove zajednice stavljaju iznad drugih, tako što one članove zajednice koji bi od takvih sustava

mogli imati koristi poziva da namjerno utjelovljuju identitete koji ih poistovjećuju s članovima zajednice nižeg statusa. *Sveprisutna povezanost moći i muškosti zahtijevala je da se Pavao obrati toj vrsti muškosti kojoj su težili muškarci u Korintu.*"[47]

O pitanju uloge muškarca u antičkom društvu Tom Holland, poznati britanski pisac, iznosi sljedeća zapažanja: „Spolna ekonomija (antičkog svijeta) počiva na apsolutnom pravu slobodnih rimskih muškaraca da imaju seks s kim god žele i kako im se sviđa." Dalje, s obzirom na opće ponašanje muškaraca na vlasti, kaže: „Gotovo u svakom pogledu to je svijet koji je za naš način razmišljanja neizrecivo okrutan." *U taj svijet, prema Hollandovu mišljenju, s velikim učinkom ulaze Pavlove poslanice i Pavlova misao i osobito remete dominantni svijet muškaraca.*

47. Being Subordinate Men: Paul's Rhetoric of Gender and Power in 1 Corinthians, Brian J. Robinson, Lanham, 2019, 214

5 Muškarac i žena u braku

Iz povijesti stvaranja izveo sam da ne postoji hijerarhijska podložnost žene muškarcu. U Starom zavjetu to se ne zahtijeva. Čitamo li zatim poslanice apostola, ne upozorava se samo jednom na to da se žena treba podložiti mužu. Iz toga bi se – iako je to nekoliko tisuća godina kasnije – ipak mogla prepoznati hijerarhija koja se sada treba živjeti u braku. Kako treba razumjeti te upute? Za to je potreban pogled unatrag na bračni i obiteljski život prvoga stoljeća. Mnogo toga što sam već opisao i citirao o odnosu muškarca i žene u povijesti ovdje se još jednom živo priziva u sjećanje.

5.1 Antička kuća i njezina pravila

Oikos (grčki: οἶκος) bio je u antičkoj Grčkoj i Rimu kućna i gospodarska zajednica koja je činila središte života. Oikos je obuhvaćao obitelj te sluge i robove, zemlju, zgrade i sav pokretni inventar – slično rimskoj vili. Glava obitelji bio je gospodar, Kyrios, koji je patrijarhalno vladao nad svojom ženom i djecom, često i nad odraslim sinovima koji su sa svojim ženama živjeli u oikosu.

Kuća je bila životni prostor i antički oblik onoga što mi nazivamo obitelji. Ne kao uža obitelj s jednim ili dvoje djece, nego kao velika obitelj s roditeljima ili roditeljima bračnog druga i neženjenim i neudanim članovima obitelji. Veličina kuće, naravno, ovisila je o imovinskom stanju. Velika većina ljudi bila je siromašna i živjela je na rubu egzistencije ili ispod njega. I njihova je društvena obiteljska struktura bila struktura antičke kuće, čak i kad su živjeli u kolibama od blata.

Antička kuća bila je kralježnica antičkog društva. Stajati na čelu kuće i voditi je pripadalo je gospodaru kuće, *paterfamilias*. Kuća (domus) – koju su antički autori nazivali klicom društva i gradom u malom – postala je ujedno jedna od najvažnijih metafora za prve kršćanske crkve. Tako npr. kad se Crkva ili zajednica naziva kućom ili kućnom zajednicom kojoj Bog stoji na čelu kao domaćin (vidi poslanice Timoteju i Poslanicu Titu).

Stoga je kuća oličenje antičke obitelji, prava kuća i ujedno slika Božje kuće, crkve. U tim su se kućama održavala okupljanja kršćana.

Djela apostolska i Pavao često govore o *kući*. Svoju predodžbu o tome što je kuća moramo razumjeti u kulturnom okružju Pavlova vremena, a ne kroz naočale našega vremena.

Bilo je žena koje su stajale na čelu svoje kuće, među njima ne malo udovica. One su postajale domaćice kućnih crkava i kao takve imale su i službe vodstva.

Antička kuća bila je sveto mjesto s kućnim oltarom na kojem se svakodnevno prinosila žrtva bogovima. Dobrobit ljudske zajednice u kući ovisila je o njegovanju (cultus) odnosa s božanstvima, koje je trebalo osigurati mir s bogovima. Kuća je bila prostor žene, koja je kao svećenica obavljala te kultne radnje. Može se samo zamisliti kakve su se teške situacije razvijale kad bi žena postala kršćanka, a muž ne.

Zašto su te povijesne činjenice važne za ovu temu? Zato što apostoli svoje upute izgovaraju u te antičke strukture odnosa, koje ne poznajemo do posljednje pojedinosti i u kojima danas više ne živimo.

Kuća, dakle (velika) obitelj, u Novom se zavjetu opisuje kao nešto zadano. Ne ocjenjuje se ni kao dobra ni kao loša. Ona je prastari „kulturni proizvod". Tako se razvijala tisućljećima, s mnogim prednostima i nedostacima. U to ulazi evanđelje.

5.1.1 Kućni zakonici u Novom zavjetu

„Kućni zakonik u Novom zavjetu označava propis o staležu, službi ili ulozi za članove antičke kršćanske kuće u njihovu međusobnom odnosu. Pojam koji je skovao Martin Luther (drugi dodatak Malom katekizmu, 1529.) služi u Lutherovim Biblijama u obliku ‚Kršćanski kućni zakonik' kao međunaslov za Ef 5,21-6,9 i Kol 3,18-4,1. Pojam se upotrebljava za novozavjetne tekstove etičkog karaktera koji se odnose na skupine osoba u kući, ponekad i u crkvi (kao ‚Božjoj kući', 1 Tim 3,15), ali ne na društveno-političko područje."[48]

Odlomci o tome kako se muževi i žene trebaju ponašati u braku ili kako trebaju razumjeti svoje uloge u međusobnom odnosu pripadaju takozvanim

48. WiBiLex, Das wissenschaftliche Bibellexikon im Internet

kućnim zakonicima ili kodeksima kućanstva. *Novozavjetni nauk o braku povezan je s pitanjem kako cijela kućanstva trebaju gledati na svoje nove međusobne položaje sada kad su neki od njih ili svi kršćani.* Za to postoje brojni primjeri u Novom zavjetu i u ranokršćanskim spisima:

Ef 5,21-6,9; Kol 3,18-19; 1 Tim 2,8-15 (muškarci – žene)

1 Tim 6,1-2 (robovi – gospodari)

Tit 2,1-10 (stariji muškarci, starije žene, mladići, robovi)

1 Pt 2,18-3,7 (robovi, žene, muževi)

U kasnijim kršćanskim spisima, uključujući Didahe, oni se razvijaju u drugim smjerovima: Didahe 4,9-11 (očevi, djeca, gospodari, robovi); Barnaba 19,5-7 (očevi, djeca, robovi, gospodari); 1 Klement 1,3 (vođe, mladi, žene), 21,6-9 (vođe, stariji/odrasli, mladi, žene, djeca); Ignacije Polikarpu 4,1-6,2 i Polikarp Filipljanima 4,2-6,1 (žene, udovice, đakoni, mladići, djevice, starješine).

Takvi temeljni poučni govori za društvene skupine pojavljuju se i u nekršćanskim tekstovima, možda najjasnije u Aristotelovoj Politici, a zatim kod Arija Didima te kod uličnih filozofa (Pseudo-Harond, Pseudo-Zaleuk).

„McKnight primjećuje da ti kućni propisi različitim čitateljima govore različito. Za neke oni nedvosmisleno podupiru patrijarhalne strukture; potvrđuju hijerarhijsko shvaćanje da je otac i muž glava kućanstva, čime izričito misle da on ima vlast nad svim osobama koje su pod njegovom skrbi. Drugima pokazuju nešto drugo. ‚*Dok neki u tim odlomcima otkrivaju uspostavu patrijarhalizma, drugi vide da se upravo ta struktura svrgava s prijestolja ili barem dobiva priliku da bude svrgnuta.* Čini se, dakle, kao tako često u Bibliji, da nam ti kućni zakonici govore nešto o drevnim gledištima pisaca i nešto o nama samima dok ih čitamo! ... *Svi bismo se trebali složiti da tumačenje kućnog zakonika sa sobom donosi naše vlastite društvene predodžbe.*‘“[49]

Kršćanskoj ženi tada, naime, nije bilo ništa novo čuti da se od nje očekuje podložnost. No zamišljam da je uputa muževima, koja se čita naglas da je svi čuju, dakle cijela kućna crkva, izazvala znatne valove u cijelom kućanstvu. Sada su ona i njezina okolina znali da se takvo ponašanje očekuje i od njega, od paterfamilias. Ovdje se događa kršćanska revolucija.

49. Peppiatt, Lucy, str. 87-88, Rediscovering Scripture's Vision for Women: Fresh Perspectives on Disputed Texts, 2020, IVP Academic, Downers Grove, Illinois

5.1.2 Učinak kršćanskih kućnih zakonika

„Scot McKnight ističe da su kršćanski kućni zakonici imali konkretnu svrhu. Oni ‚su bili oblikovani tako da promiču društveno ugledna ponašanja kao platformu za društvenu sigurnost, apologetiku i evangelizaciju' (1 Pt 2,13-3,7, osobito 2,12.14; 3,2).

Kršćani trebaju „živjeti kao slobodni ljudi, ali svoju slobodu ne koristiti za činjenje zla; živite kao Božji robovi" (1 Pt 2,16). *Kršćane se sumnjičilo da naviještaju subverzivnu poruku, pa su bili stavljeni na kušnju, a budući da se kućanstvo u grčko-rimskoj moralnoj filozofiji shvaćalo „kao temeljna jedinica civilizacije", pomno se pratio utjecaj sumnjivih religija na obitelj.*

Poslanice u kućnim zakonicima sadrže elemente potkopavanja, u odmaku i preokretu od tadašnjeg shvaćanja rangova. Podređeni se u poslanicama izravno oslovljavaju. To je izrazito kršćanska novost, naizgled jedinstvena u antičkom okružju. Novozavjetni kućni zakonici izravno oslovljavaju žene, robove i djecu uz njihove muževe, gospodare i očeve, što pokazuje da pisac priznaje i njihovu sposobnost djelovanja i njihovo dostojanstvo.

Hurtado piše: „*Ne bismo smjeli olako zanemariti što je to, čak i tako skromno priznanje dostojanstva, u tom drevnom okružju značilo za one koji inače nisu bili u stanju promijeniti svoju situaciju*. Ono što modernom čitatelju nije očito jest da kršćanski kućni zakonici podređene skupine smatraju moralnim djelatnicima ‚koji su sposobni i odgovorni odgovoriti na opomene upućene njima'. *Imajte na umu da su cijela kućanstva zajedno slavila bogoslužje i da su se poslanice čitale okupljenoj crkvi. Niži staleži čuli su upute upućene njihovim nadređenima, i obrnuto. To je doista ključ zašto su kršćanski kućni zakonici bili subverzivni; oni u sebi sadrže preokret uobičajenih rangova koji su se priznavali muškarcima, ženama, robovima i djeci, i očekivanja koja su se pred njih postavljala.*"[50]

5.1.3 Kućni zakonik u Ef 5

Pod naslovom antičkog kućnog reda odnosno kućnog zakonika navodim dvojicu poznatih tumača Biblije koji lijepo i sažeto izražavaju prevratničku i

50. Peppiatt, Lucy, str. 87-88, Rediscovering Scripture's Vision for Women: Fresh Perspectives on Disputed Texts, 2020, IVP Academic, Downers Grove, Illinois

revolucionarnu snagu evanđelja za te stare strukture.

Michael Bird intervjuirao je Lynn Cohick o njezinu novom komentaru Poslanice Efežanima u poznatom nizu NICNT i postavio joj, među ostalim, ovo pitanje:[51] *Što danas činimo s kućnim zakonicima? Trebamo li ih nastojati slijediti doslovno ili ih uljepšavamo kao pokušaj da se poganska društvena etika pokrsti?*

„Trebamo biti poslušni Svetome pismu – naravno! Pitanje je što Pavao traži. Na tom mjestu u igru ulazi pojam ‚doslovno'. Ne možemo doslovno biti poslušni Svetome pismu koje sadrži propise o ropstvu, jer je ropstvo zabranjeno (iako mi je jasno da se ropstvo i dalje događa, kao npr. u trgovini ženama). Prešutno priznajemo da Pavao ne inzistira na tome da u društvima mora postojati ropstvo; on, naprotiv, odgovara na potrebu: kako crkva treba postupati sa svojim članovima koji su robovi i robovlasnici. Moramo otkriti što on želi u pogledu ljudskih odnosa i karaktera / vrline, a zatim to primijeniti u našem kontekstu. Iz odlomka o ropstvu zaključujem da Pavlova tvrdnja – Bog nikoga ne povlašćuje – pogađa srž odnosa vladavine i zlostavljanja. Ropstvo je bilo izgrađeno na vladavini, primjeni sile i zastrašivanju. Sve to Bogu nije prihvatljivo, jer on sve smatra jednako vrijednima.

Poganska društvena etika bila je hijerarhijska, s pravilima vladavine za društveno nadmoćne, bogate i dominantne te s manjkom društvenog položaja / poštovanja za siromašne. Robovlasnica je imala vlast nad svojim muškim robom. U tom slučaju posjed nadmašuje spol. *Zbog višeslojne, složene društvene hijerarhije u rimskom svijetu svatko se morao nekomu podložiti, a ključ je bio pobrinuti se da se to učini ispravno. Danas ‚podložnost' doživljavamo kao negativnu riječ, ali u antici nije bilo tako.* Kad Pavao traži da se svi vjernici *‚podlože jedni drugima'* (Ef 5,21), želi da se međusobno poštuju kao suvjernici, i to ne na temelju društvene vrijednosti koju je društvo slučajno priznalo vjerniku. Muž koji svoju ženu ljubi požrtvovno, kao što je Krist činio za svoju Crkvu, bio je za nežidovski svijet revolucionaran. Pavao u brak uvodi uzajamnost, zajedništvo i recipročnost, jer muž ženu gleda kao da je ona njegovo vlastito tijelo. Time se podrazumijeva da i žena svojega muža gleda kao da je on njezino vlastito tijelo. Pavao to piše u 1 Kor 7,1-4, kad utvrđuje da muž nema vlast nad svojim vlastitim tijelom, ali njegova žena ima. *Kad jednom prepoznamo kakva uzajamna, požrtvovna ljubav treba obilježavati brak i uvidimo da se u to vrijeme svatko nekomu podlagao kao dio tadašnje kulture kako bi iskazao čast drugima,*

51. www.patheos.com/blogs/euangelion/2020/07/lynn-cohick-on-ephesians/#disqus_thread

možemo iznova pogledati ono sporno mjesto na kojem doslovno stoji: ‚Žene svojim muževima kao Gospodinu' (5,22). Pažljiv čitatelj primijetit će da sam zaboravila glagol, ali zapravo je Pavao taj koji izostavlja glagol. Ili, točnije rečeno, preuzima glagol iz prethodnog retka, u kojem se traži da se svi vjernici podlože jedni drugima iz poštovanja / strahopoštovanja prema Kristu."

5.1.4 Razlog uzajamne podložnosti

Craig Keener, ugledni teolog i egzeget, na početku o kućnom zakoniku u Ef 5 piše pomalo ironično[52]: „Pavao ponekad stekne loš glas. Pripovijesti robova pune su osjećaja bivših robova koji su voljeli Isusa, a mrzili Pavla, jer su robovlasnici redovito citirali Ef 6,5: ‚Robovi, slušajte svoje gospodare'. Ono što robovlasnici nisu citirali bio je ostatak odlomka, u kojem dalje stoji: ‚Vi gospodari, činite isto prema njima' (6,9). To znači: ako robovi moraju slušati svoje gospodare, onda i gospodari moraju slušati svoje robove!

Je li itko u prvom stoljeću u tom pogledu shvatio Pavla doslovno? Vjerojatno nije. *Ali to ne mijenja činjenicu da je ono što je on doista rekao izražavalo jedno od najradikalnijih gledišta protiv ropstva u njegovo vrijeme. Nije govorio o nasilnom rušenju te ustanove;* čak ni neuspjeli ustanci robova njegova vremena to nikada nisu pokušali. Ali govorio je o etici koja je nadilazila puku teoriju.

Neki rani stoički filozofi zalagali su se za jednakost ljudi, ali stoici su se od toga povukli, a oni koji su si to mogli priuštiti imali su robove. Pavao se u načelu slagao sa stoicima: potvrdio je da robovi i robovlasnici na nebu imaju istoga Gospodina (Ef 6,9). *Ali njegova uputa ‚čini im isto' nadilazi teoriju i ulazi u praksu.*

To nije slučajnost, ni Pavlov lapsus ni omaška pera njegova pisara. Pavao cijeli svoj odlomak kućnog zakonika uokviruje uzajamnom podložnošću. Što su kućni zakonici, pitate?

U svojem djelu o upravljanju državom grčki mislilac Aristotel imao je velik odlomak o ulozi obitelji. U njemu je muškoj glavi kućanstva naložio da upravlja svojom ženom, svojom djecom i svojim robovima. Kasniji mislioci preuzeli su istu shemu, često istim redoslijedom. *Budući da je Rim sumnjao da*

52. www.cbeinternational.org/resource/article/mutuality-blog-magazine/case-mutual-submission-ephesians-5. Mrežna stranica www.cbeinternational.org nudi dobre izvore o ulozi muškarca i žene u crkvi. Moto te stranice glasi: Žene i muškarci vode zajedno, služe kao jednaki.

vjerske manjinske skupine potkopavaju te tradicionalne vrijednosti, takve su skupine često nastojale potvrditi svoju vjeru u rimske vrijednosti.

Pavao donosi niz kućnih zakonika istim redoslijedom kao Aristotel: odnos muške glave kućanstva prema ženama, djeci i robovima. Moguće je da Pavao razmišlja kao pripadnik vjerske manjine – naposljetku, piše iz rimskog zatočeništva i vjerojatno se nalazi u Rimu (Ef 3,1; 4,1; 6,20).

Ipak, Pavao mijenja uobičajenu formulu. Umjesto da se obraća samo muškarcima koji drže robove, obraća se i ženama, djeci i robovima, koji su činili veći dio crkve. (U Pavlovim gradskim crkvama robovi bi bili kućni robovi, koji su imali više slobode i češće od drugih robova imali priliku za oslobođenje. Ipak, i dalje su bili robovi.)

Osim toga, on muškom gospodaru kuće nikada ne nalaže da vlada. Umjesto toga, on treba ljubiti svoju ženu i služiti joj tako da žrtvuje svoj život za nju (5,25). Ne smije izazivati svoju djecu (6,4) i treba se prema robovima odnositi kao prema Božjim suslugama (6,9).

Najvažnije je da Pavao cijeli svoj popis uputa (5,21-6,9) uokviruje pozivom na uzajamnu podložnost: da se podlažu jedni drugima (5,21), čak i prema robovima (6,9). *To podložnost stavlja u novi kontekst: primjer i nauk našega Gospodina, koji nas je sve pozvao da služimo jedni drugima* (Mk 10,42-45; usp. Iv 13,14-17.34-35; Gal 5,13-14).

Neki muškarci danas rado citiraju Ef 5,22 (‚Žene, podložite se svojim muževima') izvan konteksta, slično kao što su robovlasnici citirali Ef 6,5.

Ali u grčkom nema glagola u 5,22. Ondje jednostavno stoji: ‚Žene svojim muževima'. Naravno, ne kaže: ‚Žene, činite sa svojim muževima što hoćete.' Grčka gramatika pretpostavlja da glagol preuzimamo iz prethodnog retka, a taj glagol glasi ‚podložiti se'. No budući da se glagol preuzima iz 5,21, ne može značiti ništa drugo nego u 5,21. *Podložnost žene samo je primjer uzajamne podložnosti; kao što muž žrtvuje svoj život za svoju ženu.*

Neki prigovaraju: ‚Ali podložnost je izričito samo za ženu!' Ah, ali zapovijed ljubavi izričito je samo za muža (5,25). Ipak razumijemo da svi kršćani trebaju ljubiti jedni druge (5,2) i da se svi kršćani trebaju podlagati jedni drugima (5,21). *Iako Pavao ne pokušava obuhvatiti sve okolnosti, ipak nam daje opće načelo*

kako trebamo živjeti jedni s drugima: paziti na interese drugoga, slušati jedni druge i ljubiti druge više nego sebe same."

5.1.5 Upute za kršćanski život – danas

Takozvani kućni zakonici, dakle, ne mogu obuhvatiti svaku životnu situaciju i za nju dati konkretne upute. Ali postoje upute koje vrijede uvijek i svugdje. „Razmišljamo o tim kućnim zakonicima kao o tome kako Biblija daje okvir za život kršćana u društvu. Ali može biti da su za mnoge jednostavno nevažni, jer nemaju sličnosti s njihovom vlastitom životnom situacijom. Ako osoba živi sama, ako je samohrani roditelj ili živi sa zajednicom prijatelja, kako je na Zapadu često slučaj, kućni zakonici neće ništa pridonijeti njihovu zajedničkom životu. Osim toga, polazimo od toga da kršćani neće imati robove. Dakle, neće biti robova, a možda ni muža, ni žene, ni djece. U kućanstvu mogu biti samo muškarci ili samo žene, kao što je stoljećima slučaj u samostanskim zajednicama. U tim kontekstima kršćanski život neće biti oblikovan kućnim redom, nego obiljem ponašanja *‚jedni drugima*'. U Novom zavjetu postoji 59 takvih redaka u kojima se svi kršćani prije svega pozivaju da ‚ljube jedni druge', da opraštaju, ohrabruju, žive u miru, podnose jedni druge, podlažu se jedni drugima, mole jedni za druge, dijele jedni s drugima sve što imaju, da ne mrze jedni druge, ne kleveću, ne lažu, ne grizu i ne proždiru jedni druge. *I oženjeni kršćanin i kršćanski roditelj vezani su tim recima ‚jedni drugima' i moraju prije svega biti oblikovani opomenom na ‚uzajamnu ljubav'."*[53]

5.1.6 Žena u antičkoj kući

Da bi se životna stvarnost u antičkoj kući učinila opipljivom, otrežnjujući je sljedeći opis žena, osobito robinja: „Važno je također istaknuti da smo, istražujući život žena u kućnim crkvama, pronašli dokaze i za vodeću ulogu, sudjelovanje i udio žena u životu zajednice na svim razinama i za nemoć i patnju žena. Ranokršćanske žene nisu izbjegle mnoge strašne sudbine i situacije s kojima su se žene u to vrijeme suočavale. Naša se pozornost osobito usmjerila na nevolju najnemoćnijih žena u sustavu, bilo Židovki, kršćanki ili drugih: robinja. Društvo je bilo utemeljeno na ropstvu i bez njega nije moglo postojati. *Većina kućanstava, ma kako skromna bila, djelomično se*

53. Peppiatt, 88 isto

temeljila na robovskom radu. Spolna dostupnost robova njihovim vlasnicima i svima kojima su ih vlasnici učinili dostupnima bila je samo po sebi razumljiva. Kršćanske robinje u dobi kad su mogle rađati mora da su se često nalazile u gotovo nemogućim situacijama, jer su bile poučavane da žive prema kršćanskom moralnom kodeksu, a to im je često bilo nemoguće. Ne možemo, na primjer, isključiti da su za neke od njih čistoća i vjernost prema vlastitoj djeci i ocu njihove djece bile nemoguće i da se za neke očajne robinje koje su bile članice crkvenih skupina, osobito ako su bile u vlasništvu nekršćana, čin izlaganja dojenčeta činio kao nužnost za preživljavanje. Nadali bismo se da je u vjerničkom kućanstvu život bio drukčiji, ali nema čvrstih dokaza da je tako bilo, a ima obilje dokaza da cijela kućanstva često nisu zajedno prelazila na novu vjeru. Vjerojatno je bilo mnogo kršćanskih robova u pretežno nekršćanskim kućanstvima, čiji je život vjere doista bio težak".[54]

Neprisilna i dobrovoljna podložnost ili podlaganje Isusu Kristu i svakome tko je njegov učenik pokazuje kakav je Isus. Božja vlastita narav postaje očita kad se robovlasnik podloži robu, a muž ženi – i obrnuto. *Ali razlog za to kod uzajamne podložnosti onda ne može biti hijerarhijska razlika.* To je u (tadašnjem) svijetu norma i obveza ponašanja. Ne tako u Božjem kraljevstvu. Zato podložnost žene njezinu mužu nema nikakve veze s hijerarhijskim odnosom. Podložnost se odlikuje time da se, unatoč jednakosti, zauzima stav podložnosti, a ne zato što to hijerarhija ionako zahtijeva.

Zaključujem konstatacijom da nam se to antičko vrijeme ne čini samo povijesno beskrajno dalekim, nego da mi na Zapadu, u Njemačkoj, živimo u tako drukčijem, slobodnijem, jednostavnijem, sigurnijem, štoviše na mnogo načina blagoslovljenom vremenu. Kako čitamo kućne zakonike za sebe? Mogu li se danas provoditi doslovno? Kako ih primjenjujemo?

5.2 Glava i podložnost: Ef 5

Kad je Pavao otišao u Malu Aziju, Grčku i Italiju, došao je u dodir s kulturama koje su na žene gledale na način posve drukčiji od onoga koji je nama danas na Zapadu uobičajen. Moramo se, dakle, potruditi Pavlova objašnjenja o braku, obitelji i ulozi žena gledati u svjetlu njihove tadašnje situacije i načina na koji se prema njima postupalo.

54. Osiek, Carolyn, 2006, A Woman's Place: House Churches in Earliest Christianity, 127

Klasičan tekst o tome da je muž glava jest Ef 5. Pavao jasno i nedvosmisleno kaže da je muž glava svojoj ženi i da mu se ona treba podložiti:

> [Ef 5,22-33, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žene, podložite se svojim muževima kao Gospodinu. Jer muž je glava ženi, kao što je i Krist glava Crkvi; on je Spasitelj tijela. Ali kao što je Crkva podložna Kristu, tako i žene muževima u svemu.
>
> Muževi, ljubite svoje žene, kao što je i Krist ljubio Crkvu i sebe samoga predao za nju, da je posveti, očistivši je kupelji vode po riječi, da Crkvu sebi samome postavi slavnu, bez mrlje ili bore ili čega takvoga, nego da bude sveta i besprijekorna. Tako su i muževi dužni ljubiti svoje žene kao svoja vlastita tijela. Tko ljubi svoju ženu, ljubi sebe samoga. Jer nitko nikada nije mrzio svoje vlastito tijelo, nego ga hrani i njeguje, kao i Krist Crkvu. Jer mi smo udovi njegova tijela, od njegova mesa i od njegovih kostiju. „Zato će čovjek ostaviti oca i majku i prionuti uz svoju ženu, i dvoje će biti jedno tijelo." Ta je tajna velika; a ja to govorim s obzirom na Krista i na Crkvu. Ali i vi, svaki od vas neka ljubi svoju ženu kao sebe samoga; a žena neka se boji muža.

Kološanima Pavao piše:

> [Kol 3,18-19, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žene, podložite se svojim muževima, kako dolikuje u Gospodinu. Muževi, ljubite svoje žene i ne budite ogorčeni prema njima.

5.2.1 Glava

U Ef 5 ljudska je glava (grčki: *kephale*) u prenesenom, metaforičkom smislu organ koji vodi. U ovom odlomku teksta, kao i na drugim mjestima u poslanici, glava označava nadređenost, uzvišenost, vlast.

Vrijedno je pažnje da se ta funkcija glave – vladati, voditi i odlučivati – ne spominje i ne traži nijednom jedinom riječju. Istaknemo li konkretne upute muževima, razumjet ćemo koje funkcije određuju što znači biti glava, a koje ne:

1. Ali i vi, svaki od vas neka ljubi svoju ženu kao sebe samoga.
2. On je Spasitelj (izbavitelj) tijela, kao Krist.

3. Muževi, ljubite svoje žene, kao što je i Krist ljubio Crkvu i sebe samoga predao za nju.

4. Tako su i muževi dužni ljubiti svoje žene kao svoja vlastita tijela.

U ovom se odlomku teksta većina redaka odnosi na muževe, a samo tri na žene. To što Pavao ne opisuje i ne zahtijeva vlast glave, bit će povezano s nekom namjerom. To nije jednostavno zaboravio. O tome više u nastavku.

5.2.2 Obitelj u antici

U ovom 5. poglavlju i na početku 6. poglavlja riječ je o bračnim drugovima. Zatim o očevima i djeci te o robovima i gospodarima. Te osobe – moglo bi im se dodati još i djedove i bake ili roditelje bračnog druga, neoženjenu i neudanu braću i sestre te tete i strčeve – čine *kuću*, veliku obitelj (vidi poglavlje 5.1). Društvo nije bilo obilježeno užim obiteljima kao danas. Pod jednim krovom živjela je cijela kuća. Kao patrijarhat. Otac, u svakom slučaju muškarac, imao je prvenstvo u kući. Ne samo nad vlastitom ženom.

Taj društveni ustroj (velike) obitelji nije Pavlova objava, nego nešto normalno u njegovo vrijeme. *On ne osmišljava novi ili bolji model obitelji, nego novi „model ponašanja“.*

Ovdje opisani hijerarhijski poredak ranga nije idealan model – iako ga on uspoređuje s Kristom i crkvom –, nego posljedica pada u grijeh. Patrijarhat je dio ispunjenja riječi kazne upućenih ženi, da će muž vladati nad ženom.

Usporedba Krista i crkve s mužem i ženom poučna je slika, analogija. Slika koja muža obvezuje kad ga se uspoređuje s glavom, s Kristom. I slika koja upravo ne stavlja hijerarhiju na prvo mjesto kad je riječ o odnosu Krista i crkve te žene i muža. U toj je slici riječ o jedinstvu, zajedništvu, skrbi i prije svega o ljubavi.

Možda ta analogija ima dvostruko dno, koje je za vrijeme nastanka teksta bilo važnije ili prikladnije nego danas. S jedne strane ta slika preuzima tadašnju raspodjelu uloga, ali da bi je istodobno iznova definirala.

5.2.3 Shvatiti doslovno?

Možemo li *hijerarhijsku sliku glave i tijela* doslovno prenijeti na današnje vrijeme? Opisuje li Pavao ovdje normu bračnog i obiteljskog života? Uspoređujem kako u kontekstu kućne zajednice opisuje djecu i robove. Kaže:

> [Ef 6,1-4, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Djeco, slušajte svoje roditelje u Gospodinu, jer to je pravo. „Poštuj oca svojega i majku svoju“, to je prva zapovijed s obećanjem, „da ti bude dobro i da dugo živiš na zemlji.“
>
> A vi očevi, ne razdražujte svoju djecu na srdžbu, nego ih odgajajte u stezi i opomeni Gospodnjoj.

Te riječi imaju nam danas reći nešto važno. Ali dopušteno je pitanje do koje su dobi djeca tada i danas pod vlašću roditelja. Otac je imao mnogo veću vlast nad svojom djecom nego što je to danas slučaj. Djecu se danas odgaja za samostalnost. *Vrijedno je pažnje da se ni za taj odnos ne govori o ljubavi. Ni od roditelja ni od djece.*

I što se tiče robova, situacija se, hvala Bogu, posve promijenila, što u ovom tekstu ipak ne dolazi do izražaja:

> [Ef 6,5-9, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Sluge, slušajte gospodare po tijelu sa strahom i drhtanjem, u jednostavnosti svojega srca, kao Krista; ne služeći naoko, kao oni koji hoće ugoditi ljudima, nego kao Kristove sluge, vršeći Božju volju od srca i služeći dobrovoljno, kao Gospodinu, a ne ljudima, znajući da će svatko, što god dobro učini, to primiti od Gospodina, bio rob ili slobodnjak. I vi gospodari, činite isto prema njima i ostavite prijetnje, znajući da je i njihov i vaš Gospodin na nebesima i da kod njega nema pristranosti.

Tko može te riječi živjeti doslovno? Prenijeti ih kao bezvremene na današnji odnos poslodavca i zaposlenika neće uspjeti. Ne ide! Ropstva kakvo je bilo u antici više nema. I ovdje Pavao ne istupa protiv nepravde ropstva, nego se bavi stavom sudionika, koji su po evanđelju postali novi ljudi. Kršćani svoj radni odnos ne ravnaju samo prema tim uputama. Kao mjerilo za danas uzet će i druge Isusove i Božje riječi.

Slično vrijedi i za naše ponašanje prema našim vladama. Pavao i Petar traže podložnost tim vlastima. Čak i ako su ti oblici vladavine i oni koji vladaju sve samo ne idealni. Jednako malo idealni kao patrijarhat, kao ropstvo i kao način na koji se u antici postupalo s djecom.

Kad Pavao daje upute koje vrijede u društvenim strukturama kao što su obitelj i rad, može polaziti samo od onoga što je poznavao i što je u njegovo vrijeme bilo normalno. On nije pisao kršćanima u 21. stoljeću! Ipak, to je Božja riječ, koja je za nas božanska norma.

Ti tekstovi šute o tome da situacija nije idealna. Stvari koje su važne iz današnjeg kuta gledanja ne spominju se. Moramo ih primijeniti na današnju situaciju. Svi čitatelji Biblije i svi koji su vjerni Bibliji nesvjesno to prenose u naše vrijeme, i oni koji misle da sve shvaćaju doslovno.

Vratimo se uputama muževima i ponašanju žena. Ni ovdje, jednako kao ni kod gospodara i robova, nije moguće to doslovno prenijeti na današnje vrijeme.

Tko želi provesti te upute, morao bi oživjeti antičke prilike. *Naše današnje shvaćanje braka, i kod konzervativnih kršćana vjernih Bibliji, toliko je udaljeno od antike da je gotovo opasno tvrditi da to vrijedi jedan na jedan za današnje vrijeme.* Jer koja je žena svojem mužu „podložna u svemu“? Koja se žena *boji* svojega muža? Ovdje se misli na više od pukog poštovanja. Ne možemo se izvući tako da neke riječi oslabimo ili umanjimo i nekako ih prilagodimo 21. stoljeću. Ako se to želi provesti doslovno, onda u potpunosti, onako kako stoji. Možda je to u snažno patrijarhalno obilježenim kulturama moguće i nužno, iako nikada ne odgovara Božjem idealu. Ondje su mnoge žene zarobljene u naslijeđenim obiteljskim tradicijama. Često ne mogu ostvariti svoja temeljna prava, a njihova su djeca izručena patrijarhatu.

Iz tog teksta, tumači li ga se doslovno ili biblicistički, slijedi hijerarhijska podložnost žene mužu. To ne odgovara cjelokupnoj biblijskoj slici ni primjeni na današnje životne prilike.

5.2.4 Kontekstualizacija

Konzervativni kršćani tu riječ promatraju sa sumnjom. Ali ona ne znači ništa drugo nego opisati misaoni rad: kako danas možemo živjeti Božje misli u naš

em posve drukčijem vremenu. *To bi se moglo nazvati vjernošću Bibliji.*

Kad je riječ o podložnosti žene u svemu, Pavao ne opisuje pobliže što to znači. Ne opisuje se nijedan pojedinačni slučaj ni primjer. Kako to trebamo razumjeti? Mora li žena prihvatiti obiteljsko nasilje? Mora li u svakom trenutku biti spremna na seks? Odlučuje li muž o svemu? Složit ćemo se da postoje granice *i da „u svemu" ni tada ni danas ne može značiti sve.* Činjenica je da je žena koja se u antici nije podložila svojem mužu (što god to u pojedinostima moglo biti) bila loše svjedočanstvo za evanđelje.

Pavao ima jasnu poruku za muževe. Riječi kakve se nikada nisu čule: bezuvjetna ljubav i privrženost prema ženi, njegovati je i brinuti se za nju kao za sebe samoga. *Ako se to slijedilo, iz patrijarhata se mogao razviti „patrijarhat ljubavi". U praksi bračnog života ljubav je kraj podložnosti.* Jer ljubav ništa ne iznuđuje, nego živi u uzajamnom slaganju. Muž pun ljubavi neće prijeći preko volje svoje žene. Tako će se naposljetku ponašati i muževi koji vjeruju u hijerarhijsku podložnost žene. *Uzajamna ljubav i poštovanje nadilaze podložnost ili podlaganje!* Pavao u ovom tekstu čini prvi velik korak izvan patrijarhata. Kao što ukidanje ropstva još dugo nije trebalo doći, tako vrijedi i za brak, koji se još dugo nije živio ravnopravno.

Kontekstualizacija je uvijek nužna. Biblija daje upute za situacije kojih danas više nema. Ona ne daje i ne može dati upute za situacije koje postoje tek u našem (post)modernom vremenu. Tada nije bilo domova za starije osobe, demokracija kakve su danas, interneta, visokorazvijene medicine koja produžuje život itd. Kako se ponašamo na tim područjima? Nastojimo se ravnati prema Pismu, prema Isusu, prema zapovijedi ljubavi prema bližnjemu.

5.2.5 Još jednom: glava

Glava je metafora, usporedba koju Pavao primjenjuje na odnos u bračnoj zajednici. Riječ glava može značiti izvor, podrijetlo ili ušće rijeke. Najčešće doslovnu glavu. Ali isto tako i prvenstvo i nadređenost.

U Poslanici Efežanima Pavao opisuje što znači glava. U 1,22 uskrsli i na prijestolje uzdignuti Krist glava je nad svim silama i bićima u svemiru:

[Ef 1,22-23, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Bog je sve podložio pod njegove noge i dao ga kao glavu nad svime Crkvi, koja je

njegovo tijelo, punina onoga koji sve u svemu ispunja.

Krist kao glava nad svime ima najviše počasno mjesto koje može postojati. Toj je glavi crkva darovana kao tijelo. *Ne da on kao glava vlada nad crkvom, ne, nego crkva s njim dijeli njegovo mjesto nad svime. U jedinstvu glave i tijela to je „*(cijeli) *Krist".* Kao što je Eva uzeta iz Adama i on je tek zajedno s njom, kao jedno tijelo, postao potpun, da bi zatim zajedno ispunili nalog pri stvaranju.

U 4,15-16 tijelo raste prema glavi i prima duhovnu skrb i izgradnju iz glave (iz nje, glave; vidi i Kol 2,19):

[Ef 4,15-16, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Rastimo u svemu prema njemu, koji je glava, Krist, iz kojega cijelo tijelo, dobro sastavljeno i povezano svakim zglobom opskrbe, ... postiže rast tijela za svoju vlastitu izgradnju u ljubavi.

Ta metafora naglašava skrb glave za tijelo. *Slika glave u odnosu Krista i crkve ne naglašava hijerarhijsku podložnost, pa ni u odnosu muža i žene. Ona je uzor mužu da bude ono što je Krist za crkvu: onaj koji se za nju brine, a ne onaj koji njome vlada.*

Usput, čišćenje žene vodom bilo je posao robova. Pavao ide krajnje daleko u zamjeni uloga: sada je glava čak poput roba, jer obavlja pranje u kupelji vode (5,26).

Natrag životnoj stvarnosti u prvom stoljeću: tada su žene bile mnogo mlađe od muževa. Djelomično su se udavale već s 12 godina. Po dobi je muž po naravi stvari bio u jačoj ulozi. Kad se u tom kulturnom i društvenom okružju očekivala podložnost, to ženama općenito nije bilo ništa novo. A pri velikoj razlici u godinama muževi su automatski postajali glava, gotovo njihov gospodar.

Kod nas je danas drukčije. Kad bračni par u *uzajamnoj* ljubavi i podložnosti zajedno svladava život i zasniva obitelj, onda mu nije potrebna *jednostrana* podložnost žene. Više sam puta to pitanje postavio bračnim parovima. *Nisu mogli odgovoriti na pitanje što bi točno ta podložnost, kako je Pavao opisuje u Ef 5, mogla značiti danas ili u njihovu braku.* Bilo bi prejednostavno to ograničiti na dalekosežne odluke koje muž naposljetku donosi i za koje preuzima i odgovornost. Ne, bračni parovi koje sam pitao donose odluke, osobito one dalekosežne, zajedno pred Gospodinom. Jednom jedno slijedi drugo, a drugi put obrnuto. Taj stav i taj način postupanja ne narušavaju sliku glave i tijela.

Nesebična i požrtvovna ljubav, kakvom je Krist ljubio crkvu, novo je mjerilo evanđelja. To čini razliku koja bi poput sjemena polako, ali nezaustavljivo trebala probiti beton patrijarhata u kršćanskim brakovima. To je novo. To je prodor neba u pali svijet. Pritom Pavao u svojim uputama ostavlja patrijarhat i izričito ga ne kritizira. Stoga se za to vrijeme slika glave kao vlasti uklapa u situaciju obiteljske kuće i braka. *Čak i ako to nije ideal iz stvaranja kako je opisan u Post 1 i 2.*

Život kao glava, kao muž, znači voditi, preuzeti odgovornost, zauzimati se za svoju ženu, biti tu za nju. Sve dijeliti s njom. To nije hijerarhija! To je dvojstvo, tim. *Biti glava bez hijerarhije nije samo moguće, nego je to zamisao i put praktičnog ostvarenja.*

„Uloga glave", biti glava, „služba glave" po Kristovu uzoru jest ljubav, skrb, zaštita – ići naprijed. To je snaga kojoj se čovjek povjerava i zajedništvo koje ne vodi pasivnosti, nego aktivnosti i jednako tako uzajamnoj požrtvovnosti.

Kruta, jednostrana slika glave i tijela ionako se ne može jednako primijeniti na svaki brak, jer su ljudi previše različiti. *Metafora glave i tijela govori ponajprije o jedinstvu, o zajedništvu i, ne na posljednjem mjestu, o ljubavi.*

5.2.6 Zaključci

Pavao s jedne strane bez kritike prikazuje patrijarhalnu sliku braka i obitelji. S druge strane on je revolucionira. *Stvarna vlast u patrijarhatu pretvara se u zapovijed ljubavi, tako da se napušta stari put.* Ako muž ljubi kako Pavao kaže, jednostrana podložnost žene neće biti tema. Jer Kristova ljubav i od muža traži da se podloži i da živi poštovanje prema svojoj ženi.

On, naime, uvodi ovaj odlomak ili ga povezuje s prethodnim *tako što svima kaže: Podložite se jedni drugima (u Kristovu tijelu)! To se nikada nije čulo.* Te riječi ne mogu se dovoljno istaknuti.

Zatim Pavao ulogu glave ne opisuje kao vladara, vodstvo ili vlast. On ne daje prostora toj slici onako kako se ona na prvu često objašnjava kao nadređenost. *Glava ne vlada. Ona ljubi bezuvjetno i požrtvovno.*

Pavao ovdje ne opisuje idealnu sliku braka i obitelji za sva vremena. On u postojeću kulturu unosi nešto posve novo. *Evanđelje je sjeme koje stvara novo.*

Oslobođenje od posljedica pada u grijeh. Oslobađajuće promjene ne događaju se brzo. Mogu se dugo potiskivati ili ponovno uništiti. Ide korak po korak. Korak po korak, u najboljem slučaju, izraste nešto novo i bolje. Slobodu ravnopravnog života treba učiti. Tisućljetne društvene strukture ne zacjeljuju u jednom desetljeću.

Zato ne treba čuditi što od Pavla i Petra čujemo da se žene trebaju podlagati. To je ionako bilo normalno u njihovo vrijeme. Muž je bio gospodar. Onaj koji odlučuje. Institucija. *Da su žene koje su povjerovale napustile taj stav, kakav je bio uobičajen, to bi bila sablazan. Evanđelje bi bilo na zlu glasu. To se moralo spriječiti.*

Danas smo zahvalni što svoju vladu možemo birati demokratski. I što ropstva više nema. Što postoji zaštita radnika. Što su muškarac i žena ravnopravni. Što je tjelesno kažnjavanje zabranjeno, a djeca zaštićena. To su u konačnici plodovi evanđelja, plod čije su sjeme Isus, Dvanaestorica i Pavao posijali prije 2000 godina.

Prije sto godina *Katharine Bushnell*, liječnica i misionarka u Kini, koja je vladala i biblijskim drevnim jezicima, napisala je: „Smijemo se ohrabriti. Sve do najnovijeg vremena postojanje klase robova smatralo se nužnošću, a ropstvo zakonitim. Neki su se ljudi, kako se govorilo, rađali kao robovi, a drugi kao njihovi gospodari, i svijet bez tih dviju klasa nije mogao ići dalje. Ta se zabluda rasprsnula, a svijet ide dalje sasvim normalno. Dok god je ropstvo postojalo, ljudi su mislili da su u Božjoj riječi našli opravdanje za nj. Ali broj onih koji su tako mislili postajao je sve manji. Broj onih koji vjeruju da u Božjoj riječi nalaze opravdanje za vladavinu muža nad ženom sve se više smanjuje."

Njezin se glas ubrzo više nije čuo. Tim je radosnije što je njezina knjiga na njemačkom jeziku izašla istodobno s ovom knjigom (Reformatorischer Verlag H. C. Beese, Hamburg, vidi na kraju knjige).

Podložnost koja se zahtijeva i koju žene ispunjavaju navodi ih da se odreknu odgovornosti koju mogu i žele nositi. Pod dogmom podložnosti žene mogu postati rezignirani i pasivni ljudi čije se sposobnosti i pozivi ne ostvaruju. *Ali i njima vrijedi poziv da budu jake i „muževne", da hrabro i aktivno žive u vjeri: u obitelji, na poslu, u crkvi i u Božjem kraljevstvu* (1 Kor 16,13).

Kao bolna nuspojava nauka o podložnosti, nažalost se mora barem spomenuti obiteljsko i spolno nasilje. Taj nauk itekako može poslužiti kao izgovor ili krinka za

primjenu nasilja onim muževima koji nisu razumjeli što bi trebala činiti njihova uloga glave za ženu.

I u konzervativnim kršćanskim brakovima, Bogu se tužimo, postoje obiteljsko nasilje i silovanje. Ovdje bi biblijski pogled na jednaku vrijednost i jednakost ranga mogao djelovati ljekovito. Mogao bi izvesti žene iz njihove često prešućene muke.

5.3 Biti pokoran

Budući da se uvijek iznova upozorava na to da treba biti pokoran, o tome treba biti još jedno posebno poglavlje.

Upute ženama su jednoznačne i više se puta ponavljaju: trebaju se podložiti svojim muževima! Pojam hypotassō ima značenje podložiti se, podrediti se, prikloniti se, biti podložan, slušati.[55] Upravo zato što se ta uputa s istim riječima pojavljuje više puta, još se jednom osvrćem na nju, iako se u svojim zaključcima ponavljam. Poredak žene nije samo tema braka, nego djeluje i na bogoslužni sastanak. Šutnja i podložnost očito idu zajedno (1 Kor 14,34), kao i zabrana poučavanja s uputom da se uči u podložnosti (1 Tim 2,11). O tome više poslije.

Proučavanje te riječi pokazalo bi u kojim se kontekstima ona pojavljuje: kao poziv na određeni stav, kao rezultat, pa i kao nametnuta situacija. Kristu su *podložene* sve sile. Nekoć smo bili *podložni* strahu od smrti. Kršćani se trebaju podlagati onima koji rade za druge i za njih same u Božjem kraljevstvu. Vlastima se kršćani trebaju podlagati. Kršćanske robinje i robovi trebaju se podlagati svojim gospodarima (ili gospodaricama), i mlađi starijima, *i naposljetku svatko sestri i bratu*. Postoji širok raspon primjene, ali u ljudskom suživotu ostaje temeljna misao: drugu osobu više cijeniti i staviti se pod nju.

To pokazuje da podložnost nije nešto strano kršćankama i kršćanima, nego krepost koja se vježba i ujedno osporava, a koja bi se mogla nazvati plodom Duha (iako nije izravno navedena kao takva). U konačnici ljudski suživot funkcionira samo kroz podložnost. Ona nije moguća bez poniznosti i bez pomoći Duha Svetoga. U poniznosti trebamo drugoga smatrati višim od sebe (Fil 2,3). Konačni

55. Bergmeier, R., „ὑποτάσσω“, in H. Balz – G. Schneider (edd.), *Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2011, 976.

uzor je Isus. Istodobno se ne opirem vlasti, bez koje jednako tako društvo ne bi funkcioniralo. Vlade, poslodavci, učitelji, roditelji imaju vlast na temelju svoje službe ili svoje uloge. Vrijedi li to i za odnos muškarca i žene, općenito i u braku? S obzirom na kršćanke, ove riječi stoje pred nama:

> [1 Kor 14,34, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žene neka šute na sastancima, jer im nije dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kao što i Zakon kaže.
>
> [Ef 5,22, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žene, podložite se svojim muževima kao Gospodinu.
>
> [Kol 3,18, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Žene, podložite se svojim muževima, kako dolikuje u Gospodinu.
>
> [Tit 2,5, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] razborite, čiste, zaposlene kućnim poslovima, dobre, podložne svojim muževima, da se Božja riječ ne huli.
>
> [1 Pt 3,1, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Isto tako vi žene, podložite se svojim muževima, da bi i neki koji ne slušaju Riječ bili pridobiveni bez riječi ponašanjem žena,
>
> [1 Pt 3,5, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Jer tako su se nekoć kitile i svete žene koje su se uzdale u Boga i bile podložne svojim muževima:

Upada u oči da se takva vrsta opomene u Starom zavjetu ne pojavljuje. Ni kod Isusa. U prvoj Crkvi to je moralo biti nešto važno. Jesu li žene tada bile toliko buntovne, nemirne ili željne moći? Jesu li čekale svoju priliku? Ne, povijesna istraživanja antike to ne mogu potvrditi. K tome, žene su u antici ionako bile u podređenoj ulozi. Koja je namjera tog isticanja nečega što je ionako bilo normalno i što kršćanke nije iznenadilo niti bi ih prisililo na nešto što im je bilo strano?

Valjalo bi upitati: u čemu se sastojala ta podložnost? U uputama muža u kućanstvu? Ondje su žene djelovale razmjerno samostalno; kuća je bila njihov prostor, dok je muž bio u javnosti. Zato upućivanje na kućne poslove u Tit 2,5. U 1 Tim 5,14 Pavao piše da mlađe udovice trebaju voditi kućanstvo i upotrebljava pojam „oikodespoteo“, što ne znači ništa drugo nego biti gospodar

kuće. Znači li to možda podložnost u spolnosti, biti u svakom trenutku na raspolaganju? Kad se danas zahtijeva da se te upute slijede doslovno, tj. prema njihovu izvornom smislu, postavljam isto pitanje: u čemu se danas u braku sastoji ta podložnost? Kako se može opisati taj način odnosa i kako bi se mogao živjeti u 21. stoljeću u zapadnom svijetu? Ponavljam: u onoj jednoznačnosti u kojoj se zahtijeva, ne oslabljeno ili prilagođeno.

U svojoj knjizi neobična naslova „*Befreit durch Unterordnung*" („Oslobođena podložnošću")[56] Bunny Wilson, kako naslov i daje naslutiti, iznosi zauzetu obranu podložnosti žene njezinu mužu. Za nju je podložnost mužu i kod očito pogrešnih odluka put koji je po Božjoj volji i koji se može ispraviti vjerom i molitvom. Na mnogim primjerima opisuje kako to izgleda u praksi. Sama dijeli svoja iskustva iz braka i kako joj je Bog govorio i pokazao joj što je u tom teškom i spornom stavu ispravno, a što nije. Razumijevanje Biblije i iskustvo nerijetko prelaze jedno u drugo. Doduše, svi mi donosimo svoja iskustva i doživljaje kad čitamo Bibliju. Ni cijela moja knjiga nije nastala bez mojega životnog iskustva i moje „slike žene" i zato nije neutralna ni čisti nauk Pisma. Svi koji se izjašnjavaju o toj temi nose sa sobom vlastitu obojenost. Ali za mene je odlučujuće pitanje čime se podložnost obrazlaže. Citiram Wilson: „Katkad, kad se moja žena i ja ne slažemo, ona mi kaže: ‚Mislim da bi se ti trebao podložiti meni, jer sam se ja tebi podložila prošli put. Biblija u Ef 5,21 kaže: „Podložite se jedni drugima u strahu Božjem."' Što da joj na to kažem?

Laknulo mi je što nisam jedina žena koja je pokušala upotrijebiti Ef 5,21 da bi provela svoju volju. Sjećam se prvoga puta kad sam to biblijsko mjesto upotrijebila prema svojem mužu; on je nakon toga tražio odgovor u Bibliji. Pogledajmo mjesto iz Pisma na koje se poziva vaša žena i redak koji slijedi: ‚Podložite se jedni drugima u strahu Božjem! Žene, podložite se svojim muževima kao Gospodinu' (Ef 5,21-22).

Podložnost u braku ne funkcionira jednako kao uzajamna podložnost u Kristovu tijelu. U Kristovu tijelu podlažemo se jedni drugima tako što živimo načela Pisma. *U braku se podlažemo svojemu mužu kao osobi koja ima vlast.*

U Ef 5,21 Bog je jedina vlast. U Ef 5,22 žena je podređena svojemu mužu. Bog mužu daje vlast nad ženom i on ga također poziva na odgovornost." (str. 77)

56. Wilson, Bunny, 3. izdanje 2020 („Befreit durch Unterordnung"), CLV, Bielefeld

To diferencirano razumijevanje riječi „podložiti se“ ipak se ne može iščitati iz teksta. Ona muža po stvaranju smatra vlašću nad ženom. K tome, za nju je riječ kazne upućena Evi, *za njim ćeš žudjeti, a on će vladati nad tobom*, Bogom htjena raspodjela uloga. Žena po naravi želi vladati, ali se treba prikloniti vlasti svojega muža. Muž je propustio vladati u vrtu kako bi zaustavio grijeh, a budući da je po naravi sklon ne vladati, dobiva nalog da to čini.

Moje prvo pitanje uz to tumačenje bilo bi: postoji li onda ovdje konstrukcijska pogreška Stvoritelja koju treba ispraviti? Ili, jednako kobno: jesu li već prije pada postojale grješne sklonosti?

To razumijevanje pripovijesti o stvaranju, kako sam već izložio, postavlja smjernice za temeljno razumijevanje uloga u cijeloj Bibliji. Tko Adama vidi kao glavu i predvodnika, i samu će riječ kazne tumačiti kao riječ blagoslova i posvuda će učitavati to razumijevanje uloga. Tko želi dosljedno ići tim putem, mora pogledati u oči životnu stvarnost brakova s najrazličitijim tipovima ljudi. Ako je žena jaka, a muž slab, podložnost može dovesti do katastrofe. Zalažem se za to da se živi uzajamna podložnost i da se grješne sklonosti različitih karaktera u braku otvoreno imenuju i zajedno pobjeđuju po Božjem Duhu.

U Edenu sam pronašao ljudski par koji se uzajamno nadopunjuje, jednake vrijednosti i jednaka ranga, bez hijerarhijske razlike. Bez veće vlasti muža.

Ali ne utemeljuju li te upute apostola upravo hijerarhiju?

Uvjeren sam da je hijerarhijska razlika posljedica pada u grijeh. Tu se nema što uljepšavati, a to se ne može ni pokrstiti. Evanđelje je sve vjernike učinilo Božjim sinovima. I žene. I time ih oslobodilo iz pale kulture stvorenja. To ponajprije i iznad svega trebaju prepoznati muževi koji su vjernici. *Zato se oni, a ne žene, pozivaju na nesebičnu ljubav, a upravo ne na vladanje.* Neovisno o tome, vladanje ovdje ne treba shvatiti negativno, nego pozitivno, kako ga treba razumjeti i u nalogu pri stvaranju. *Zapravo ne postoji ni pozitivan mandat mužu da vlada, vodi ili ide naprijed.*

U antičkoj kulturi bilo je važno da nova vjera u Mesiju ne dovede do ponašanja žena koje su sada spoznale svoju slobodu i jednakost, a koje bi dovelo u pitanje kulturu časti i srama. Žene nisu trebale stvarati protukulturu

normalnoj kulturi bračnog, kućnog i obiteljskog poretka. Ta je kultura kao temelj društva bila sveta i nije se smjela napadati. Na kocki je bilo evanđelje!

Uspoređujem to s Pavlom, koji je radi evanđelja, da pridobije ljude za Krista, Židovima postao kao Židov, a Grcima kao Grk. Pridobivanje i uvjeravanje ljudi nešto ga je stajalo, jer je ograničio svoju slobodu u Kristu. Tako je i ovdje kad je riječ o podložnosti žena. Usput, kod Petra je riječ upravo o tome: podložnošću pridobiti muža nevjernika.

U kulturi časti i srama trebalo je apsolutno izbjegavati ponašanja koja su mogla nanijeti sramotu mužu u njegovoj okolini. U kulturama časti i srama ljudi pridaju veliku važnost skladnim odnosima uz poštivanje svih hijerarhija. Tome je vjerojatno pripadalo i to da je žena koja je mužu javno proturječila ili ga ispravljala povrijedila to načelo časti.

Uputa ženama da se podlože ne obrazlaže se hijerarhijskom razlikom između muškarca i žene, jer takva u stvaranju ne postoji. Riječ je o dobrovoljnoj podložnosti. Nalog podložnosti bio je za kršćanke u antici suradnja na evanđelju. Muž koji ljubi ionako čini podložnost suvišnom. Ali prema van, u antičkom društvu, te upute i njihovo poštivanje bili su zaštita od diskriminacije i progona. Bio je to stav koji je trebao unaprijed otkloniti svaku sumnju da se razara obitelj.

Za nas u 21. stoljeću, koji ne živimo u kulturi časti i srama, ta se uputa ne može provesti doslovno. U zapadnom se svijetu ljudi ravnaju prema pravnom poretku. Za brak vrijedi zapovijed ljubavi, biti jedno za drugo, jedno s drugim i uzajamno se podlagati u Gospodinu. Kritika se izriče otvoreno, u ljubavi i u pravom trenutku, i pritom se čini sve da se nitko ne povrijedi.

Na svoje argumente za ravnopravnost često čujem pitanja poput ovoga:

„Argument da muškarci imaju prvenstvo nad ženama čini se u Novom zavjetu tako jednostavnim i jasnim. Ali vaše [suprotno] stajalište čini se vrlo složenim, s upućivanjem na grčki jezik i sve one komentare i tako dalje. Nije li jednostavnost stajališta o prevlasti snažan dokaz da je to ispravno stajalište?“

Odgovor: Nipošto. Najjednostavnija tumačenja Svetoga pisma katkad su ispravna, ali katkad su vrlo pogrešna. Naposljetku, sasvim je lako upozoriti na to da nam Novi zavjet često, jasno i nedvosmisleno zapovijeda da se pozdravljamo svetim poljupcem.

Pozdravimo jedni druge svetim poljupcem. (Rim 16,16) Pozdravite jedni druge svetim poljupcem. (1 Kor 16,20) Pozdravite jedni druge svetim poljupcem. (2 Kor 13,12) Pozdravite svu braću svetim poljupcem. (1 Sol 5,26) Pozdravite jedni druge poljupcem ljubavi. (1 Pt 5,14)

Sve su to izravne zapovijedi. Zapovijedi su jednoznačne. Ne propovijedamo ih, ne poučavamo ih niti ih prakticiramo, iako je argument za prihvaćanje te prakse jednostavan. Što tu ima nejasno?

Razlog zašto se ne bavimo svetim poljupcem (ili, usput, ni zabranom pletene kose i zlatnog nakita ili propisom da se nosi veo) jest *to što su takve zapovijedi u suprotnosti s našom današnjom kulturom i danas ne bi služile svojoj izvornoj svrsi.* S ulogom žene se borimo zato što je naša kultura donedavno odbijala ženama dati iste mogućnosti i isto priznanje kao muškarcima. Naša starija braća i sestre odrasli su u toj kulturi i mnogi (uključujući žene) odobravali su i prihvaćali nejednaka prava za žene. Zato su im tradicionalistički argumenti ugodni – i zato „jednostavni". [57]

Još jedan primjer koji pokazuje da rijetko tko, ma koliko vjeran Bibliji, čini sve što Biblija kaže kršćanima. Pritom mi nije riječ o pitanju koliko smo poslušni, jer svi često posrćemo. Riječ je o tome primjećujemo li uopće određene zapovijedi ili prakse i uzimamo li u obzir da ih vršimo. Pavao u 1 Kor 7,5 opisuje dogovor bračnih drugova da se odreknu seksa kako bi se posvetili molitvi. Neka se onoga tko inzistira na doslovnom slijeđenju Pisma upita kada je i koliko često taj dogovor otvoreno sklopio sa svojim bračnim drugom.

Na kraju upućujem na izravne Isusove riječi, koji je pri pranju nogu svojim učenicima rekao: „Ako sam dakle ja, Gospodin i Učitelj, vama oprao noge, i vi ste dužni jedni drugima prati noge. Jer dao sam vam primjer, da i vi činite kao što sam ja vama učinio." (Iv 13,14-15)

U zapadnom svijetu i kulturi to je praksa koju i oni kršćani koji Bibliju shvaćaju ozbiljno i doslovno sami kontekstualiziraju i ne prakticiraju.

5.3.1 Zaključak

Margaret Mowczko piše: Nakon što sam tijekom godina provela neko vrijeme istražujući što glagol hypotassō („podložiti se") znači i u

57. Guin, Jay, str. 157, Buried Talents, *In Search for a New Consensus, 2014, Alabama*

ranokršćanskim i u nekršćanskim dokumentima, došla sam do sljedeće definicije.

„Kršćanska" podložnost (tj. podložnost među suvjernicima, uključujući muževe i žene vjernike) jest „*ponizno, odano i puno ljubavi iskazivanje poštovanja, suradnja i potpora*."

Kao poniznost i blagost, i podložnost bi trebala biti normalna kršćanska crta karaktera. I u idealnom slučaju trebala bi se temeljiti na uzajamnosti.

Katharine Bushnell prije 100 godina piše u svojoj epohalnoj knjizi „God's Word to Women" (vidi preporuku na kraju ove knjige):

„Pravo značenje te riječi opisuje kršćanski dar milosti ili krepost da se, u slučajevima kad nije riječ o nekom načelu, drugome prepusti prednost umjesto da se inzistira na svojim pravima. Schleusnerov grčko-latinski leksikon Septuaginte objašnjava da taj glagol ne prenosi uvijek ‚misao o ropskom potčinjavanju'. Isus je kao dječak bio ‚podložan svojim roditeljima', a ipak znamo da ih nije ni pitao kad je ‚morao biti u onome što je Oca mojega' (Lk 2,49.51).

Dvoje ljudi ne može dugo voditi posao kao partneri ako nisu spremni ‚podložiti se' jedno drugome. *Moraju se odreći onoga što im je draže; moraju ‚jedni druge pretjecati u iskazivanju poštovanja'; moraju međusobno usklađivati svoja gledišta, inače će uskoro biti prisiljeni razići se.* Kad se pojavi neko pitanje, njihova se situacija ne poboljšava time što jedan ima pravo zapovijedati drugome. Slijediti takve zapovijedi nije ‚podložnost', nego ropska pokornost, a čovjek odbija biti ropski pokoran, jer bi to ponižavalo njegov karakter.

U Ef 5,21 apostol opominje sve vjernike bez obzira na spol: ‚Podložite se jedni drugima u strahu Kristovu'. Petar kaže svim vjernicima bez obzira na spol: ‚A svi se u međusobnim odnosima zaodjenite poniznošću!' (1 Pt 5,5). Ta mjesta jasno propisuju ‚podložnost' muškarcima, a ipak svi instinktivno osjećaju da ona ne mogu značiti da muškarci smiju pasti pod samovoljnu vladavinu jedan drugoga kad postanu kršćani.

Ali kad dođemo do triju biblijskih mjesta na kojima apostol opominje žene da se podlažu svojim muževima, čovjek gotovo vrijedi kao krivovjerac ako dovede u pitanje znači li ta opomena ‚ženama' apsolutnu poslušnost. Riječ ‚podložnost', kako sam pokazala, nije se tumačila kao poslušnost ondje gdje se tiče odnosa muškarca prema muškarcu, pa ni ondje gdje može značiti

‚podložnost' muškaraca nekoj ženi, kao u 1 Kor 16,16. Osim toga, svaki put kad se opisuje odnos žena prema muževima, djece prema roditeljima i slugu prema gospodarima, pri upotrebi pojmova pravi se pažljiva razlika. Riječ ‚poslušnost' općenito se upotrebljava za sluge, a uvijek za djecu, ali riječ ‚podložnost' uvijek za žene. Ako je smisao isti, čemu onda ta pažnja u izboru različitih riječi? O dužnosti žena vidi Ef 5,22; Kol 3,18; Tit 2,5. O dužnosti djece Ef 6,1; Kol 3,20. Što se tiče slugu, vidi Ef 6,5; Kol 3,22.

Vrlo je znakovito i poučno istražiti u kojem se smislu pojam ‚biti podložan' katkad upotrebljava u Starom zavjetu. Ps 62,2 glasi: ‚Samo na Boga mirno čeka moja duša, od njega dolazi moje spasenje' (Schlachter, njemački prijevod Biblije). U 6. retku istoga psalma čitamo: ‚Samo na Boga mirno čeka moja duša.' U Ps 37,7 nalazimo riječi: ‚Budi miran pred Gospodinom i čekaj ga.' Riječi ‚čekati' na prvim biblijskim mjestima i riječ ‚biti miran' na posljednjem sve se tri u grčkoj verziji prevode jednom jedinom riječju hypotassō, ‚biti podložan', dok je doslovni smisao izvorne hebrejske riječi ‚budi tih prema …'. Usporedite to s 1 Pt 3,1-2, gdje se žene pozivaju da muževe nevjernike pridobiju ‚podložnošću'. Petar ovdje zacijelo ne poziva žene da slijepo slušaju nevjernike, jer bi ih oni, ako su pogani, odmah natjerali natrag u štovanje idola, a ako su Židovi, natrag u židovstvo. Naprotiv, kršćanke ih trebaju svojim ‚ponašanjem', ‚bez riječi', odvratiti od krive vjere i pridobiti za kršćansku vjeru – djela, naime, govore glasnije od riječi. ‚U strahu' – u takvom strahu Božjem koji bi te u svakodnevnom životu tako blage, mirne i strpljive žene potaknuo da budu čvrste kao stijena u svojoj vjernosti Bogu; a njihova mirna vjernost načelima, uz istodobnu spremnost da popuste svojim muževima kad nijedno načelo nije ugroženo, tako bi nadvladala muževe nevjernike da se ne bi usudili prisiljavati svoje žene da postupaju protiv svoje savjesti, i tako bi i sami postupno bili privedeni kršćanskoj vjeri."

„Podložnost nije rodna uloga. Ona čak nije ni uloga. Ona je stav i ponašanje za svu braću i sestre u Kristu, pri čemu je uzajamna podložnost ideal. Uzajamna podložnost nije bila strana zamisao u Crkvi prvoga i ranoga drugog stoljeća, i ona bi danas u crkvi trebala biti norma."

Armin Wunderli

Kad bismo živjeli ono što stoji u Bibliji, ne bi nam trebala emancipacija, jer bi tada muškarci i žene bili ravnopravni. Danny Silk

Nećemo je dobiti ako je ne želimo – bezuvjetnu ravnopravnost.

Veronika Schmidt

6 Muškarac i žena u crkvi

Crkva diljem svijeta ne ostavlja najbolji dojam. S time su, uz predanje, molitvu i poslušnost, povezana i pogrešna uvjerenja koja imaju dalekosežne posljedice. Tako mnogi podcjenjuju koliku štetu nanosi pogrešno shvaćanje pitanja spolova. U životu mnogih pogođenih ljudi, u Crkvi općenito i u njezinu djelovanju prema van, dakle u njezinoj misijskoj snazi svjedočanstva.

Slijedi li se hijerarhijska dogma o muškarcu i ženi, ona ne vrijedi samo za brak. Ona tada automatski vrijedi i za uloge u crkvi. Ne samo na bogoslužnim sastancima, nego u životu crkve u cjelini. U Božjoj kući, koja je crkva, ionako smo uvijek!

U 6. poglavlju, u kojem će biti riječ o sudjelovanju žena od toga da se čuje njihov glas pa sve do vodstva, prostori braka i crkve preklapaju se. Ako bi tu bila riječ o poretku stvaranja, ti se prostori ili područja ne razlikuju. Oba se područja nalaze u vidljivom stvorenju.

U ovom je poglavlju riječ o spornim tekstovima iz 1 Kor 11 i 14 te 1 Tim 2. Dakle o pokrivanju glave, šutnji i poučavanju žena.

Povod za ovu knjigu konkretno je bila uloga žena u crkvi. Budući da se ona uvijek iznova povezuje s poretkom stvaranja, bio je nužan opsežan pripremni rad da bi se sada došlo do tog područja.

Ti tekstovi i njihovo tumačenje određuju uloge muškaraca i žena u crkvama kao nijedni drugi. Proučava li se te tekstove, utvrđuje se jedno: teški su, čine se proturječnima. Čitaju li se komentari koji se bave grčkim tekstom i pokušavaju razraditi njegovo značenje za ono vrijeme i za danas, potvrđuje se da značenje nije jednoznačno. Ili bolje: postoje različite mogućnosti tumačenja.

Ti tekstovi pokazuju da tekstom ne možemo ovladati tako da mislimo da znamo, crno-bijelo, što znači, a što ne. To bi bilo biblicistički, jednodimenzionalno, pa čak i oholo. I ja iznosim samo moguća objašnjenja, više od jednoga.

Jedno mi je ipak važno: *Odbacujem tumačenje koje proturječi slici žene kakvu sam pronašao u Post 1 i 2 i kakvu sam vidio u Isusovu odnosu prema ženama.* Tumačiti takve tekstove na štetu žena, u zakonskom duhu, pun straha da se nešto ne učini krivo, ne odgovara duhu Pisma ni evanđelju. Pavao nikada ne bi rekao ništa drugo od onoga što kaže Pismo, hebrejska Biblija, Stari zavjet.

Moramo naučiti da nam Pismo nije posvuda jasno. Svakako je bilo jasno izravnim, neposrednim primateljima u 1. stoljeću. U njihovim životnim uvjetima i kulturnom okružju.

Danas smo učenici koji su na putu pod vodstvom Duha Svetoga i koji tijekom života mogu mijenjati svoja gledišta, uvide, mišljenja i uvjerenja. Spoznajemo djelomično. Katkad promašimo i moramo se ispraviti.

Promjena gledišta sastavni je dio života. Tko misli da je jednom zauvijek shvatio smisao tih tekstova, dakle misli da stoji, neka pazi da ne padne.

Uvijek me pomalo plaši kad se ti tekstovi tumače gotovo matematički i kad se njihovo značenje iznosi s velikom uvjerenošću, kao da je spoznata jedina valjana istina, i zahtijeva kao jasna smjernica za život crkve.

U sljedećim ću poglavljima izložiti različita objašnjenja. To nema nikakve veze s proizvoljnošću. Ni s time – kako glasi neprestani prigovor osobito kršć

ana „vjernih Bibliji“ – da se Božja riječ prevrće i prilagođava vlastitim željama.

Biti vjeran Bibliji za mene znači istraživati smisao Riječi bistrim razumom. Pitanja tekstu su dopuštena i pomažu da se ide dalje. Pritom se ponizno staviti pod tu Riječ, s temeljnim povjerenjem da je pred nama Božja pouzdana riječ. Ne proglašavati vlastito tumačenje istinom, ne tumačiti biblijske riječi izolirano, nego u kontekstu poslanice i Novoga zavjeta i cijele Biblije. Polazim od toga da proturječja ne postoje. Ako postoje ili tako izgleda, onda za to postoje objašnjenja (ili ih i nema).

6.1 1 Kor 11 – glava, kosa i veo

To (pola) poglavlja, 1 Kor 11,1-16, pripada bitnim tekstovima koji se navode kao temelj poretka stvaranja muškarca i žene. Ovdje se, kažu, jasno govori o vodećoj ulozi muškarca, koja se vidi i u pokrivanju žene.

Iz konzervativnog tabora vjernog Bibliji čujem *kako je taj tekst jednoznačan i jasan*. Težak je, kažu, samo onima koji se žele oduprijeti jasnim uputama Riječi. Time što ga smatraju kulturno vezanim uz ono vrijeme i danas više ne važećim.

S druge strane, ima sestara koje se ne drže eventualnih propisa o pokrivanju glave i šišanju kose, ali ih onda muči savjest. Za razliku od onih koje ih se drže od slova do slova, odnosno vjeruju da to čine.

Uz svu vjernost Bibliji, u srži je, kao tako često, riječ o pitanjima tumačenja (hermeneutike). Već više od 40 godina pokušavam razumjeti taj složeni tekst. Mnogo sam o tome pročitao. Susretao sam objašnjenja i obrasce ponašanja od razumljivih do onih od kojih se diže kosa na glavi.

Detaljna egzegeza tog odlomka ovdje nije moguća, iako je ovo poglavlje najdulje u knjizi. *Postoje mnoga tumačenja koja se nadopunjuju, ali i proturječe. I moje su misli samo jedna mogućnost.* Možda ona pomogne čitatelju da iz tog teškog teksta izvuče više nego dosad. Nitko ne može niti smije biti uvjeren da ima pravo tumačenje i iz njega onda izvoditi propise o ponašanju i vanjštini.

Kako postupam u sljedećim koracima?

(1) Najprije nabrajam neke aspekte koji mogu pomoći pri čitanju teksta.

(2) Zatim pokušavam utvrditi područje važenja teksta.

(3) Nakon toga se opširno bavim značenjem pojma glava.

(4) U temu pokrivanja glave u Korintu treba unijeti više pozadine.

(5) Znak vlasti na glavi ključni je redak, ali ima drukčije značenje nego što mnogi pretpostavljaju.

(6) Objašnjavajuća parafraza teksta, kako bih ga ukratko objasnio.

(7) Treba razjasniti današnju važnost za 21. stoljeće.

6.1.1 Smjernice i napomene za tumačenje teksta

Mnogi ovaj Pavlov tekst ne čitaju prvi put. Slijede neki aspekti koji mogu otvoriti nov pristup. Oni su plod bavljenja tim tekstom i mnogih studija. Mogu pomoći da se ne zapadne u uobičajeno čitanje, koje tekst razumije kroz naočale hijerarhijske podložnosti žene (žena).[58]

Tekst ponajprije polaže na to da se sve čini na slavu Božju, a ne na slavu muškaraca ili žena.

Riječ je o isticanju Božje slave na bogoslužju, tako da se muškarci i žene ponašaju i odijevaju tako da pozornost ne privlače na sebe.

(Neki) muškarci bili su povod Pavlovoj pouci, jer su zahtijevali da žene ne nose pokrivalo za glavu.

Govori se o kulturnim i društvenim običajima. Zato sramotu i nečast ne treba shvaćati teološki, s obzirom na Boga, nego u društvenom osjećaju.

Nije, dakle, riječ o bezvremenim, općim Pavlovim zapovijedima, iako se on poziva na povijest stvaranja.

Sloboda u Kristu stoji u napetosti s time da se svojoj okolini ne bude na sablazan, prihvaćajući ograničenja.

Riječ je o pokrivanju kose (ne jednostavno glave), a ni o potpunom zastiranju lica i tijela.

58. Opširnija verzija ove obrade nalazi se na mrežnoj stranici: www.hans-joerg-ronsdorf.de

Nije riječ o hijerarhijskom poretku stvaranja u kojem muškarac stoji iznad žene. Nije riječ o podložnosti žene muškarcu. Oboje mole i proročki govore, jednaka ranga i jednako vrijedni, oboje moraju poštivati vanjska pravila ponašanja svojstvena svojem spolu.

Pavao naposljetku govori o svim ženama i muškarcima, ne samo o oženjenima i udanima, iako se samo na njih odnosi metafora glave i tijela. Mole i proročki govore svi: udane, robinje i udovice.

Vanjštinu, kao što su odjeća ili frizura, evanđelje nikada ne propisuje. Propisuje se u kultu Staroga saveza, ali ne u Novom savezu, koji su Korinćani slavili na Gospodnjoj večeri.

U poganskom okružju Pavao traži put kako je moguće živjeti evanđeoski, a da se ljudima njihove kulture ne bude na sablazan.

Nije riječ o pravilima ponašanja muškaraca i žena u 21. stoljeću.

Prije nego što nastavimo, pročitajte sada tekst imajući na umu ovdje navedene pretpostavke. Čak i ako to dosad vidite drukčije, jednostavno to jednom prihvatite kao misaonu mogućnost, kako biste zauzeli drugu perspektivu, u koju ne morate odmah biti uvjereni.

6.1.2 Područje važenja teksta

Za koje mjesto ili koje okružje vrijedi taj tekst? U 4. i 5. retku Pavao piše o muškarcima i ženama koji mole i prorokuju. Vrijedi li to za okupljanje, dakle za bogoslužni sastanak? To odbacuju zagovornici „šutnje žena“ na bogoslužju. Po njihovu mišljenju griješi najveći dio prevoditelja i tumača koji to odnose na okupljanje (već u naslovima tog odlomka). Neobično je što upravo oni „preporučuju“ upute o pokrivanju glave za okupljanje, iako taj tekst navodno ne vrijedi za nj.

Postoje dvije pretpostavke na temelju kojih se taj tekst ne odnosi na okupljanje:

1. U tekstu koji slijedi, od 17. retka, tema se mijenja i od tada se izričito odnosi na *okupljanje* crkve. Riječ za *okupljanje* od 17. retka spominje se više puta. U recima 18, 20, 33, 34, ali ne prije odlomka 11,1-16 ni u njemu.

2. Dalje u Poslanici Korinćanima, u 14,34-36, žene trebaju šutjeti na okupljanju. Ta kategorička zapovijed šutnje (o tome opširno u poglavlju 6.2) navodno upućuje Pavlovu izjavu u 11,5 na sve moguće prigode, ali sve izvan okupljanja.

Oba argumenta nisu tako uvjerljiva kako se čini:

- Bi li pokrivanje glave (ako se danas traži) onda za okupljanje bilo potpuno nevažno?
- Ne vrijedi li tvrdnja da je muž glava ženi za okupljanje? Pa podložnošću se obrazlaže zapovijed šutnje (14,35).
- Za koje onda prigode 11. poglavlje uopće vrijedi? Upućuje se na mnoge mogućnosti koje se sestrama pružaju izvan okupljanja. Dakako da postoje, samo se o njima nigdje u toj poslanici ne govori. *Moljenje (s jednom iznimkom) i prorokovanje kod Pavla se u Prvoj poslanici Korinćanima (14. poglavlje) događaju isključivo na okupljanju.*
- Ne vrijede li načela Gospodnjega stola (10. poglavlje) za okupljanje na lomljenje kruha zato što se prije 11,17 ne spominje čin okupljanja?
- Sabiranje milodara prvoga dana u tjednu odvijalo se na okupljanju, iako se to izričito ne spominje (1 Kor 16,1-4).

Pokrivenost ili nepokrivenost kao vidljiv znak drugim prisutnima pretpostavlja okupljanje kao uvjet za takvu uputu. *Inače su vidljivi znakovi uzaludni*. Okupljanje ljudi odnosno vjernika u Prvoj poslanici Korinćanima uvijek je okupljanje crkve.

6.1.3 Tri para s jednom glavom

Pavao počinje s tri para, od kojih svaki ima jednu glavu. Najprije: *Glava je svakoga muškarca Krist*. Zatim: *Glava je žene muškarac*. Na kraju: A *glava je Krista Bog*. Ovdje sam dugo vidio opće hijerarhijske stupnjeve, ovim redoslijedom:

Bog

Krist

Muškarac

Žena

Ako pojam glava izravno razumijem kao nadređenu *vlast*, onda dolazi do takvog hijerarhijskog slijeda ili poretka ranga. Pitanje je namjerava li Pavao to. Znači li glava ovdje vlast?

U tom rasporedu žena stoji sasvim dolje. U tom modelu ona nema veze s Kristom. Njezin muž (ili općenito muškarac) čini se nekom vrstom posrednika. Ali svaki će čitatelj potvrditi da muškarac ne može stajati između žene i Krista. Redoslijed u stupnjevanju ne odgovara redoslijedu u tekstu, zato tako nije ni zamišljen ni upotrebljiv.

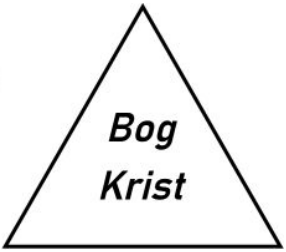
Ako žene trebaju imati znak vlasti nad sobom (r. 10), po čemu se to prepoznaje kod muškarca, koji također ima vlast nad sobom? Po kojem se vanjskom znaku kod Krista prepoznaje da je podložan Bogu? Možda je imao dugu kosu, kao nazirej, što se u ovom tekstu naziva sramotom.

Svaki par stoji za sebe. U tome treba vidjeti objašnjavajuću, razjašnjavajuću ili ispravljajuću usporedbu. Parovi stoje kao primjeri za objašnjenje *jedan uz drugi. Ne kao zapovjedni lanac.* Redoslijed bi, među ostalim, mogao upućivati na to da se Pavao najprije obraća muškarcima, koji su zahtijevali da žene skinu pokrivala s glave.

Ta se shema oslobađa poretka ranga. Hijerarhijski poredak nije ključ ovog poglavlja.

6.1.4 Što znači „glava“?

To pitanje nije tako jednostavno kako se katkad govori. Naprotiv, o njemu se među stručnjacima vodi žustra rasprava.

Riječ *glava* u prenesenom smislu, slikovito ili metaforički, u našem se jeziku brzo povezuje s vlašću. U našoj jezičnoj uporabi: glavar, glavni carinski ured, glavna cesta ili slično. Pod utjecajem jezika s time intuitivno povezujemo vlast, vrhovništvo, vodstvo, nadređenost, nositelja odgovornosti.

Što je tada značila riječ *glava*? Ona *nije općenito značila vlast*. Ni onda kad je u drugim kontekstima imala to značenje. Ako Pavao želi izraziti vlast, onda prije u smislu razjašnjenja. *Jer muškarcima se pojašnjava da, prije nego što pomisle na svoju vlast nad ženom, najprije moraju imati na umu svoju podložnost Kristu.* To bi trebalo određivati njihov odnos prema ženama i njihov stav prema njima. Napokon, kao savršeni oblik, uzor mora biti čak i odnos Boga prema Kristu. Taj će odnos više biti određen jedinstvom i jednakošću nego pitanjem vlasti.

Eckhard J. Schnabel piše: „Pavlu nije cilj obrazložiti poredak žene i ‚vlast' muškarca, nego izložiti da svi – svaki muškarac, svaka žena, pa i Krist – imaju ‚glavu', tj. da su pridruženi jednoj osobi s prvenstvenim položajem i da toj osobi duguju *odanost*.“[59] Odanost znači vjernost koja nije utemeljena u hijerarhiji ili podređenosti, nego ponajprije u odnosu i povezanosti.

Glava (grčki: kephale) znači i *podrijetlo.* Slijede četiri razloga zašto ta riječ u 1 Kor 11 nema (samo) značenje vlasti ili predvodnika:[60]

U grčkom prijevodu Staroga zavjeta (Septuaginti) glava je prevedena s *kephale*. U hebrejskom, kao i u njemačkom, (rosh) može značiti „glava“, „vođa“ ili „vladar“. U slučajevima u kojima je *rosh* značio osobu koja vodi, prevoditelji u većini slučajeva nisu upotrijebili *kephale*. Umjesto toga u pravilu su upotrijebili grčko *archôn*, što znači otprilike „vođa“ ili „vladar“. *Hebrejska riječ može značiti i početak ili podrijetlo.*

59. Schnabel, E. J., *Der erste Brief des Paulus an die Korinther*, Witten; Gießen 2018, 597.
60. Sastavila Margaret Mowczko, Sydney: www.margmowczko.com

Još jedan pokazatelj svjedoči da *kephale* u starogrčkom obično nije značila „vođa". Liddell-Scott-Jones Greek-English Lexicon ne sadrži nijednu definiciju riječi *kephale* koja bi bila blizu značenju „vođa" ili po smislu „vlasti". R. Cervin utvrđuje da leksikoni djela pojedinih poganskih starogrčkih autora kao što su Ksenofont, Herodot, Platon, Tukidid, Sofoklo, Eshil, Polibije, Diodor Sicilski i drugi ne sadrže definicije za *kephale* koje bi približno značile „predvodnik". *„Glava" u značenju „vođa" u poganskoj grčkoj književnosti do 4. st. po. Kr. praktički nije posvjedočena.* Kršćanski rječnici, naprotiv, tu riječ prevode kao vlast. Iako leksikoni Novoga zavjeta za *kephale* navode definiciju „voditelj", važno je imati na umu da se tom riječju spominju samo Bog (1 Kor 11,3), Isus Krist (1 Kor 11,3; Ef 1,22-23; 4,15-16; 5,23; Kol 1,18-19; 2,9-10; 2,18-19), muškarci (1 Kor 11,3) i muževi (Ef 5,23). I to samo kod Pavla. Ako on *kephale* upotrebljava u značenju voditelja ili poglavara, zašto tu riječ na drugim mjestima u svojim poslanicama ne upotrebljava za ljude na vodećim položajima ili u vlasti?

Nekoliko crkvenih otaca prve Crkve koji su pisali grčki prihvaćalo je *kephale* u 1 Kor 11,3 u značenju „podrijetlo" ili „početak" ili „izvor", iako su neki pisali u vrijeme kad je *kephale* povremeno mogla značiti „voditelj" ili „osoba s vlašću". Osim toga, ti su crkveni oci ionako vjerovali da muškarci imaju veću mjeru vlasti od žena i da su muškarci nadmoćni ženama. *Ali nisu se služili s 1 Kor 11,3 da bi poduprli to stajalište. Ti i drugi muževi bojali su se da bi, kad bi se kephale u 1 Kor 11,3 shvatila kao „vladar" ili „vlast", to dovelo do iskrivljene kristologije.* Umjesto toga razumjeli su *kephale* u smislu „početka" ili „izvora".

Grčko-rimsko društvo bilo je patrijarhalno. Imamo mnoga djela u kojima su grčki autori pisali o vladavini muškaraca i muževa. *Ali nijedan drugi autor osim Pavla i kršćanskih autora koji su ga slijedili nije upotrebljavao riječ „glava" kad je pisao o odnosu muža i njegove žene ili o muškarcima i ženama općenito.* Izvan kršćanske književnosti *kephale* se u starogrčkom nikada ne upotrebljava u kontekstu muškarca i žene.

Predlažem da se *kephale* u 1 Kor 11,3 čita u značenju kao što su „podrijetlo" ili „početak" ili, kako neki kažu, „izvor". U pojedinostima objašnjenje izgleda ovako:

„Podrijetlo svakoga muškarca jest Krist", tj. Krist je Božji zastupnik u stvaranju. U 1 Kor 8,6 Pavao naglašava da je Isus Krist onaj „po kojemu je sve".

„Podrijetlo žene jest muškarac" (tj. Post 2,21-23). Žena [ishah] „uzeta je od muža [ish]".

„Podrijetlo Krista jest Bog" (tj. Krist je „Mesija", a podrijetlo Mesije je Bog). Jezikom kasnijih stoljeća to glasi: „Sin izlazi od Oca". Krist dolazi od Boga.

U 1 Kor 11,2-16 nalazi se nekoliko aluzija na izvještaj o stvaranju iz Post 2 i na podrijetlo muškarca i žene (11,8-9; 11-12). *Stoga je u kontekstu uvjerljivo da 1 Kor 11,3 aludira na stvaranje i na podrijetlo.*

Ne možemo konačno reći koji je cijeli sadržaj značenja riječi glava. Je li ona višeznačna ili sve vrijedi potpuno jednako za svaki „par"? U kojoj je mjeri uloga muškarca kao glave žene jednaka položaju Boga kao glave Krista? Utoliko je potrebna suzdržanost i treba odvagnuti kako taj 3. redak može biti vodeća misao ili naslov za cijeli odlomak koji slijedi.

To što je muškarac glava znači više od vlasti, ako se taj pojam baš tako želi razumjeti. To jednako tako znači podrijetlo i izvor. Ja bih iz toga izveo, kako sam to već pokazao u poglavlju 5.2, da to naglašava i jedinstvo i povezanost. Također i funkciju glave da se brine za tijelo i štiti ga, da ga nosi i podupire.

Možda je bilo i židovskih utjecaja kojima se Pavao suprotstavlja. U svjetlu izvještaja iz Knjige postanka, a ne obrnuto, Pavao ovdje, čini se, ispravlja krivo protumačenu odnosno na židovski način protumačenu povijest stvaranja. Iz nje su judaizanti općenito, a u Korintu posebno, izvodili podložnost žene i uz nju vezivali vanjštinu kao što su pokrivanje glave i duga kosa.

Pavao to opovrgava u smislu izvještaja o stvaranju: žena nije ništa bez muškarca (muža). I jednako tako muškarac nije ništa bez žene (supruge). Oni se međusobno nadopunjuju. A kako je do toga došlo? Žena je potekla od muškarca. A kako se nastavilo? Svaki se muškarac rađa od žene. *Kako bi se izvještaj o stvaranju mogao bolje sažeti i izreći u bit? I njihovu jednaku vrijednost i jednakost ranga tako uvjerljivo izraziti?* Oboje, muškarac i žena, izlaze oblikovani iz Božje ruke, kao savršena dopuna i biće nasuprot drugome. S jedne strane s različitim, ali u životnoj stvarnosti često zamjenjivim ulogama, koje nisu određene spolom.

Kao dopuna toj jednakosti ranga muškarca i žene postoji i Pavlova prethodna pouka u 7,3-5:

„Muž neka ženi čini bračnu dužnost, a isto tako i žena mužu. Žena nema vlast nad svojim tijelom, nego muž; a isto tako ni muž nema vlast nad svojim tijelom, nego žena. Ne uskraćujte se jedno drugome, osim možda po dogovoru na neko vrijeme, da biste imali vremena za molitvu; i opet se sastajte, da vas Sotona ne iskušava zbog vaše neuzdržljivosti."

Pavao tom izjavom unosi pomutnju u antička gledišta i predodžbe o spolnosti. Žena ne mora jednostrano biti na usluzi mužu kad on, kad god hoće, traži spolno zadovoljenje. Žena ne pripada mužu. Oni pripadaju jedno drugome. U spolnosti poštuju jedno drugo. Spolnost nije jednosmjerna ulica. Ona je dužnost, jer muškarac i žena imaju spolne potrebe koje je sam Bog u njih položio da bi se ostvarile. Seks je čin uzajamnog dogovora koji služi zadovoljstvu obaju partnera. *I ovdje Pavao jasno naglašava ravnopravnost obaju spolova.* Inače ne bi rekao da žena ima vlast nad tijelom svojega muža. Budući da je spolni odnos tjelesna stvar, naglašava se tijelo, koje ipak u konačnici označava cijelu osobu. To što žena ima vlast (autoritet, gospodstvo) nad mužem često se previđa, jer se polazi od toga da žena ne treba vladati mužem, nego mu se podložiti. To je važna pouka za zdrav spolni život u braku. To tada nije bilo u skladu s duhom vremena. Ali to je poredak stvaranja.

6.1.5 Pokrivanje glave u Korintu

Ako ne istražimo običaj pokrivanja glave i/ili zastiranja velom, postoji opasnost da se taj Pavlov tekst jedan na jedan prenese u današnje vrijeme. I to u jednodimenzionalnoj crno-bijeloj hermeneutici, koja na kraju postaje opravdanje za suženu zakonitost, kako sam to i sam doživio.

M. Auerback sažima argumentaciju za zastiranje: „*Simboli, izjave, imaju značenje samo u kulturi koja zna što oni znače.*" „Ali u tradicionalnoj biblijskoj znanosti većina je polazila od toga da zastiranje velom u 1 Kor 11,3-16 znači „podložnost", *a da se nije bavila razumijevanjem značenja koja je veo imao za žene u antičkoj kulturi istočnog Sredozemlja* ili u njegovoj i dalje široko rasprostranjenoj uporabi u nizu modernih kultura." [61]

Bruce Winter konstatira da se u vrijeme Rimskoga Carstva „sa sigurnošću može pretpostaviti da je glava pokrivena velom bila simbol čednosti i čistoće

61. Westfall, str. 26 Westfall, Cynthia Long. Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ. Baker Publishing Group, 2015

koje su se očekivale od udane žene.“ [62]

„Sada, međutim, imamo pristup pripovijestima žena iz kultura koje prakticiraju zastiranje žena velom, a one pričaju drukčiju priču. Utvrđujemo da u islamu i židovstvu postoji snažna struja pobožnih fundamentalističkih žena koje se zastiru velom iz razloga koji zvuče sasvim slično Pavlovu obrazloženju u 1 Kor 11,3-16. Ipak, nismo posve ovisni o kasnijim antropološkim usporedbama, koje se izlažu opasnosti da budu anakronističke. *Povijest žena koje odbijaju skinuti veo i razlozi za nošenje vela mogu se pratiti sve do asirske kulture*.“ [63]

„*Čini se da se Pavlova briga proteže na sve žene u crkvi koje prorokuju i mole – uključujući robinje, oslobođenice, neudane i udovice.* Pravila odijevanja rimske matrone[64] očitovala su i njezin rang i ‚njezin status i ulogu spolno zrele žene u rimskom društvu.‘ *S druge strane, glava bez vela značila je spolnu dostupnost, tako da je robinji ili oslobođenici veo bio zabranjen*.“ [65]

„Uređivanje nošenja vela bilo je povlastica muškaraca; oni bi najprirodnije uvidjeli potrebu da se utvrdi neko pravilo. *U rimskoj su praksi i muškarci i žene pokrivali glavu da bi molili. Pavao je, čini se, poučavao muškarce u crkvama da, suprotno rimskoj praksi, mole nepokrivene glave (1 Kor 11,4), pa su muškarci možda mislili: što vrijedi za gusana, vrijedi i za gusku. Ali dok je nepokrivena glava muškarca bila znak njegove poniznosti pred Bogom, nepokrivena glava žene nije bila znak ženine poniznosti pred Bogom; naprotiv, ona je odašiljala signal o njezinoj spolnoj dostupnosti, koji je mogao biti ravan mamcu.* Ali kulturne ideale o tome što je primjereno netko je mogao napustiti u korist navodno teoloških prioriteta.“ [66]

„Obično se bez pitanja pretpostavlja da je Pavao ispravljao korintske žene. *Odlomak je, međutim, skladniji ako se pretpostavi da su korintske žene odbijale skinuti pokrivala za glavu ili velove*, ali da su ih osobe s vlašću, muškarci u kućnoj crkvi ili možda čak njihovi vlastiti muževi, pritiskali ili poticali da skinu velove. To je vrsta scenarija koji se u kulturama koje nose veo uvijek iznova odigrava.“ [67]

62. str. 27
63. str. 29
64. Matrona se u društvu Rimskoga Carstva nazivala žena udana za rimskoga građanina. Njezino je mjesto uglavnom bilo u kući, u brizi za obitelj i kućanstvo. Bila je pod zaštitom i skrbništvom gospodara kuće, bilo oca bilo muža. Wikipedia
65. str. 29
66. str. 31
67. str. 32

„To nije samo signaliziralo da su takve žene spolno dostupne, nego je i održavalo društveni poredak i razliku među staležima. … *Pavlova podrška zastiranju svih žena velom izjednačila je društvene odnose u crkvi; u mjeri u kojoj je to zastiranje bilo u njegovim rukama, on je ženama u crkvi kojima je taj status u kulturi bio uskraćen osigurao poštovanje, čast i spolnu čistoću.*“ [68] Zastiranje velom pokazivalo je društvene razlike između gornjih i donjih, dakle staleške razlike kakve se mogu promatrati kroz 1800 godina sve do novoga vijeka.

„U bliskoistočnoj kulturi žena iz višeg sloja pokrivala je glavu da bi pokazala svoju odanost i skromnost. Njezina pokrivena glava izravno je pokazivala i njezinu vlastitu čast i čast njezine obitelji – osobito njezina paterfamilias (glave obitelji u antičkoj kući), *izvora njezina identiteta.* Pavao se služi složenim značenjem tog simbola da bi iznio teološki argument za veo na temelju izvještaja o stvaranju.“ [69]

E. Schnabel piše: „Nošenje pokrivala za glavu kod žena (ne samo u religioznim kontekstima) ima u rimsko-helenističkom kulturnom prostoru samorazumljivu uvjerljivost. Rimski kipovi, prije svega portreti žena iz carske obitelji te nadgrobni reljefi, prikazuju udane žene sa stolom prebačenom preko glave (*palla*) ili s *vittom*, vunenom vrpcom za glavu ili kosu, koje su vrijedile kao simbol čednosti i čistoće. Žene u javnosti *nisu morale* nositi stolu. Ali nošenje stole simboliziralo je njihovu čistoću. Augustovo bračno zakonodavstvo propisalo je da je prostitutkama zabranjeno nositi stolu čedne udane žene, *matrone*.“[70]

Pokrivati glavu bilo je raširenо. Bez mnogo truda rimske su žene mogle svoj ogrtač ili gornju haljinu, pallu, straga prebaciti preko glave, čime je i njihova kosa bila gotovo pokrivena. Tako se to vidi na bezbrojnim antičkim prikazima.

„To opovrgava pretpostavku koja prevladava u biblijskoj znanosti da je veo simbolizirao podložnost žene njezinu mužu. Nošenje vela nije bilo privatni simbol, nego javna praksa uređena zakonom i običajem, i od muškaraca se kao i od žena očekivalo da se pokoravaju tom običaju. *Ukratko, veo je predstavljao čast, status i zaštitu žene.*“ [71]

68. str. 33
69. str. 37
70. Schnabel, E. J., 602–603.
71. str. 42

„Bilo je (i jest) uobičajeno da žene odbijaju skinuti veo, jer on simbolizira čast i zaštitu. Vjerojatnije je da su žene kojima u javnosti nije bilo dopušteno nositi veo htjele na okupljanju nositi veo, kako bi simbolizirale da su po Kristu opravdane. *Pavlova uputa svim ženama da nose veo bila je anti- ili protukulturna i dobrohotna prema ženama. Praksa da sve žene nose veo izjednačavala je društvene odnose u kršćanskoj crkvi.*“ [72]

Ovako opširno bilo je potrebno pokazati da su ti vanjski znakovi bili duboko ukorijenjeni u tadašnjoj kulturi i društvu. Da se ne ugrozi svjedočanstvo o Kristu i evanđelje, bilo je nužno naći put između slobode u Kristu i prilagodbe društvenim normama. To je s jedne strane značilo prilagodbu (žene se pokrivaju). Ali i, protukulturno, pokrivanje svih žena, da bi se pokazala jednakost u Kristu. Isto tako i odbijanje pokrivanja za muškarce, jer je ono moglo značiti prilagodbu idolopokloničkim kultovima. To načelo treba čuvati i danas. Preuzimanje antičkih društvenih normi ne pomaže nam u 21. stoljeću. Naprotiv, takva bi vanjština izazivala zbunjenost, kao što je, nažalost, slučaj.

6.1.6 Imati znak vlasti na glavi?

10. redak: Zato žena treba imati vlast na glavi zbog anđela.

Mnogi su prijevodi ovdje dodali „*znak* vlasti ili autoriteta“! Ali ondje stoji samo vlast, ovlast ili autoritet. Taj dodatak ne iznenađuje, jer se, kako je na početku spomenuto, taj Pavlov tekst shvaćao kao potvrda hijerarhije muškarca nad ženom. To je utjecalo na (gotovo isključivo muške) prevoditelje. *Drugim riječima: taj je dodatak tumačenje.*

Taj bi redak radije trebalo prevesti ovako:

Zato žena treba imati vlast nad svojom glavom zbog anđela.

(tako Schnabel, Westfall, Bushnell, Keener, Schirrmacher i dr.)

Pavao upućuje na to da je u kršćanskoj zajednici pravo žene da nosi veo, čime se simbol preobražava. Time to izričito nije znak potčinjenosti ili hijerarhijske podložnosti. To bi moglo značiti da bi žena trebala biti u stanju donositi vlastiti sud u pitanjima ženske odjeće, jer joj je određeno da sudi svijetu i anđelima, kako je on to već rekao u 1 Kor 6,2-3. „*Nošenjem tradicionalnog pokrivala za glavu žena pokazuje svoj nadzor nad vlastitom glavom, prihvaćajući*

72. str. 44

svoju vjernost mužu te svoj osobni društveni status. Erotski signali koje žene odašilju otkrivanjem u javnosti crkvenog okupljanja izbjegavaju se. Uzajamna pripadnost muškarca i žene ostaje sačuvana, a ženino izražavanje Božje stvarnosti u molitvi i proročkom govoru ostaje vjerodostojno".[73]

„Prema tome, muškarac i žena u Pavlovoj su teologiji podrijetla izričito ovisni jedno o drugome. U kontekstu 1 Kor 11,3-16 Pavao diplomatski ublažava svaku neprimjerenu neovisnost žena koja bi proizašla iz njegove podrške njihovoj želji da nose veo."[74]

6.1.7 Današnja važnost

Božja je riječ bezvremena. Nijedna riječ neće proći. Ali postoje stvari koje pripadaju određenom razdoblju i u tom se razdoblju njima obraća.

Pokrivanjem glave žene nisu trebale privlačiti pozornost na sebe, nisu trebale pokazivati sjaj svoje kose i odvraćati pozornost muškaraca (možda i nekih žena). Božju je slavu trebalo veličati i hvaliti. Božja slava, njegova prisutnost, bila je središte okupljanja. Ni danas ništa na bogoslužju ne bi trebalo uzdizati čovjeka, nitko ne bi trebao privlačiti pozornost ili čast na sebe.

Žene svojom vanjštinom, svojom istaknutom ili dotjeranom ljepotom nisu trebale ništa oduzeti Božjoj slavi. *To je etičko načelo teksta, koje vrijedi do danas. Nijedan govornik, propovjednik, nitko tko iznosi svjedočanstvo o svojem životu ili izvještaj o misiji, nijedan pjevač, nijedan svirač, nijedan čovjek ne smije, jednako kao tada, odjećom privlačiti pozornost na sebe.*

„Što se tiče prakse pokrivanja glave, u zapadnim društvima već odavno nije uobičajeno da žene pokrivalom za glavu pokazuju svoj status vjernih supruga. U islamskim zemljama, a time i u crkvama u islamskim krajevima, to je drukčije! Ako su kršćanske supruge u takvoj situaciji u crkvi aktivne bez pokrivala za glavu, onda upravo zato što se i u javnosti grada u kojem žive kreću bez pokrivala za glavu. *Nepostojanje pokrivala za glavu ne odašilje nikakve signale. Kad neki kršćani zahtijevaju da supruge iz ‚poslušnosti Pismu' i danas nose pokrivalo za glavu, onda se upute apostola Pavla upravo ne razumiju i ne provode ‚poslušno': Pavlu nije stalo do pokrivala za glavu, nego do svjesnog nepoštivanja i ismijavanja tradicionalnih konvencija koje su za društvo kao cjelinu važne i temeljne.*

73. Schnabel, E. J., 610–611
74. str. 73

Ako žene u crkvama zapadne Europe nose pokrivalo za glavu, onda to nije konformnost koju je Pavao tražio prema konvenciji koja simbolizira čistoću i solidarnost supruge, nego ponašanje koje upravo *nije* konformno. Na Zapadu se bračna solidarnost i čednost jedva više simboliziraju određenim načinom odijevanja. To se prije čini riječima, tj. konkretnim izjavama o vrijednosti braka i bračnog druga."[75] I, naravno, vjenčanim prstenom, koji nepogrešivo pokazuje da je njegov nositelj u čvrstoj (bračnoj) vezi i da nije slobodan za novu vezu ni u potrazi za spolnim pustolovinama. Od toga vjenčani prsten štiti samo donekle; riječ je o znaku.

Tko ipak misli da ženama danas treba propisati pokrivalo za glavu (ili da one to trebaju propisati same sebi), još nije prihvatio slobodu evanđelja na koju smo pozvani.

6.1.8 Objašnjavajuća parafraza

Slijedi prikaz teksta mojim riječima. Tako bih taj složeni tekst objasnio kratko i jasno. To nije prijevod grčkog teksta, nego parafrazirana verzija, kako je ja razumijem i kako bih je objasnio, iz perspektive pisca, Pavla:

Važno mi je da vi, Korinćani, postanete svjesni da je podrijetlo, dakle glava svakoga muškarca, Krist, Mesija. Po njemu ste vi muškarci stvoreni. I kao muškarci pridruženi ste njemu. To postaje vidljivo na okupljanju. Vas spominjem prve, jer od žena zahtijevate da ne nose pokrivalo za glavu kad mole i prorokuju.

Glava žene jest muškarac. Iz njegova boka bila je stvorena da s njim postane jedno. On glava, ona tijelo. Muškarac je njezino podrijetlo, a i ona je pridružena njemu, što postaje vidljivo na sastanku.

Taj odnos vidimo i kod Krista. Njegova je glava Bog. On ga je rodio u vječnosti i kao čovjeka, svojega Sina, koji mu je jednak.

Kad muškarac u Korintu na sastanku naglas moli Kristu ili Bogu ili kad proročki govori, a ima pokrivenu glavu, to je sramota. On sebi samome daje čast, a ne Kristu. Jer idolopoklonici pokrivaju glavu kad prinose žrtve idolima. Nepokriven, muškarac pokazuje poniznost i daje čast Svevišnjemu, nevidljivom Kristu.

75. Schnabel, E. J., 624

Kod žena je upravo obrnuto. Žene koje na sastanku mole i proročki govore, a ne pokrivaju se, nanose sramotu svojoj glavi. One obeščašćuju same sebe i svojega muža, dakle svoju glavu. Jer pozornost privlače na sebe umjesto na Boga i Krista.

Ako tko zahtijeva da se žene ne trebaju pokrivati kao ni muškarci, taj to ne promišlja do kraja. Jer vi ipak znate da nepokrivena žena u Korintu vrijedi kao ošišana i nalikuje ženi koja se prostituira ili koja traži spolni susret. Ako se ne zastre ili ne pokrije, onda bi logično trebala i odrezati kosu ili se dati sasvim obrijati.

Znam, to svojim zahtjevom ipak ne želite postići! Ali u društvu u kojem živite to bi bila posljedica! Zato ne riskirajte da postanete sablazan ljudima koji dolaze k vama i vide kako se odbacuje uobičajeni običaj da žene u javnosti budu pokrivene.

Muškarci se ne trebaju zastirati na sastanku, u Božjoj prisutnosti. Jer muškarac je slika Božja i odsjaj njegove slave.

I žena je Božja slika, ali ona je povrh toga i odsjaj slave muškarca. Njezina ljepota je ljepota njezina muža, s kojim je jedno.

Kako je mogla postati njegova slava? Zacijelo ne zato što je on stvoren iz nje, nego zato što je ona oblikovana iz njega, iz njegova boka.

I ona nije slava muškarca zato što je on stvoren radi nje, nego obrnuto. Ona je stvorena radi njega, jer je bio sam i trebao je pomoć. I kao žena bila je za njega poželjno lijepa.

Zato, budući da žena ima takvu vrijednost i da je mužu od tolike koristi, zato ona sama treba odlučiti o svojoj glavi, hoće li je pokriti ili ne. Nitko joj to ne smije propisivati. Ni njezin muž ni voditelji crkve ne smiju joj propisivati da ne nosi (ili da nosi) pokrivalo za glavu.

Ali neka žena u svojoj samostalnosti i slobodi odlučivanja pazi da nije odvojena ni neovisna od muškarca. Ona u crkvi ne postoji bez muškarca, a ni muškarac ne postoji bez žene. Božja je zamisao uvijek bila zajedništvo i suživot muškarca i žene. U jedinstvu glave i tijela djeluju zajedno, složno, dogovorno, mirno, podložni jedno drugome, nadopunjujući se.

Što znači da jedno ne postoji bez drugoga? Prisjetite se još jednom stvaranja ljudskoga para. Žena je na početku potekla od muškarca. Iz njegova boka. Pridružena njemu, da bi opet s njim bila jedno tijelo. Ali razmislite dalje: od tada svaki muškarac dolazi od žene. Bez muškarca ne bi bilo žene i bez žene ne bi bilo muškarca. Oboje su jednakog dostojanstva, jednake vrijednosti i jednakog položaja, savršena dopuna u svojoj različitosti. Sve je to bila Božja zamisao. On je glava iz koje je to proizašlo.

S obzirom na to pitam vas: je li pristojno da žena javno, ali nezastrta i nepokrivena, moli Bogu? Ne, složit ćete se, nije, s obzirom na običaje u Korintu i u Rimskom Carstvu.

Postoje, eto, običaji i navade koji su za ljude poput prirodnih zakona. Ako muškarac, protivno običajima i navadama, nosi dugu kosu, to se smatra sramotom. I tu je kod žena upravo obrnuto. Duga kosa žena njihova je slava, njihov prirodni ukras, koji se kao takav i doživljava. Duga joj je kosa dana kao ukrasni veo ili ogrtač, da bude slava muškarca.

Taj ukras, koji se muškarcima čini tako poželjnim, ona treba pokriti na sastanku. To nije mjesto da se pojavljuje s tom slavom, jednako kao što muškarac treba pokazati svoju poniznost nepokrivenom glavom. Jer riječ je o Božjoj i Kristovoj časti i slavi. On je taj koji nas poziva na audijenciju kod Kralja nad svim kraljevima.

Ako tko u Korintu želi o tome raspravljati i dovodi u pitanje taj običaj pokrivanja glave, neka postane svjestan da toga nigdje nema. Onako kako vi želite ženama propisati da ne nose pokrivalo za glavu. Nijedna crkva tako nešto ne prakticira, zato se držite onoga što uobičajeno vrijedi za pokrivanje glave, što je časno i što nikoga ne sablažnjava.

6.1.9 Završetak i sažetak

Jezik odlomka i Pavlov zaključak upućuju na to da je netko htio ograničiti ili zabraniti nošenje vela u korintskim kućnim crkvama, ali da su se sve žene, neke žene ili jedna jedina žena htjele zastirati velom. Najprije Pavao ukratko sažima izvještaj o stvaranju i objašnjava da je stvaranje žene iz muškarca i za muškarca razlog zašto je žena slava muškarca. Muškarac je njezina glava jer je ona stvorena iz njega, a njezina glava stoga odražava njegovu slavu ili je na

neki način izražava. U izvještaju Knjige postanka ona je bila i njegova slava zato što je posebno stvorena da ga privuče, za razliku od svih životinja (Post 2,18-23).[76]

Pavlovi tekstovi sadrže teologiju spolova (roda), *koja se ostvaruje u tome kako Pavao izvještaj o stvaranju objašnjava pojmovima i simbolima grčko-rimske kulture i izrazima grčkog jezika.* Primjenjujući metaforu „glave" na Adama, Pavao pokazuje da Eva ima više identiteta. Žene su slika Božja, slika Adamova i također „slava muškarca". *Pavlov opis žene kao „slave muškarca" ne upućuje na podložnost ni na manju slavu, nego upućuje na dodatnu slavu: moć njezine ljepote nad muškarcima.* Jednako tako ne možemo prvenstvo muškarca projicirati u kratak Pavlov prikaz u 1 Tim 2,13-14, gdje se kaže da je Adam stvoren prvi (r. 13). Naprotiv, Pavao iz izvještaja o stvaranju poučava uzajamnost, jer Pavao muškarca prikazuje kao primatelja koristi, kojemu je potrebna ženina pomoć. On to opisuje pojmovima koje bi kultura razumjela. *Žena je oblikovana iz muškarca, tako da u izvještaju o stvaranju muškarac u grčkoj jezičnoj uporabi djeluje kao glava žene (njezino podrijetlo života);* ali kasnije svaki muškarac dolazi od žene, tako da je i žena podrijetlo života, što znači ime „Eva" u Post 3,20.

Stoga po Božjem naumu žena i muškarac nisu neovisni jedno o drugome. Nema uvjerljiva razloga tumačiti Pavla tako da on proturječi vlasti žene u izvještaju o stvaranju u Post 1,27-28 ili u svojoj upotrebi grčkog idioma „glava", da je preinačuje ili relativizira. I muškarac i žena stvoreni su na Božju sliku i oboje su stvoreni za vladanje, koje se prema Pavlu vrši u smislu zajedništva i uzajamnosti unutar odgovarajućih kulturnih okvira.[77]

6.1.10 Drugačije čitanje 1 Kor 11

Prije otprilike 25 godina prvi sam put čuo da Pavao u tom tekstu ne iznosi svoje misli, nego da navodi ili citira misli muškaraca u Korintu i opovrgava ih. To se naziva teorijom citata ili tezom o citatu. Na njemačkom ju je razradio Thomas Schirrmacher. Dugo sam bio skeptičan. Jer u konačnici izlazi ono što je naslov te knjige: *Paulus im Kampf gegen den Schleier* (*Pavao u borbi protiv vela*).[78] Dakle ne obrana pokrivanja, nego odbacivanje te vanjštine. To je

76. str. 98
77. str. 105
78. Paulus im Kampf gegen den Schleier, Thomas Schirrmacher, Eine alternative Auslegung von 1. Korinther 11,2-16, 5. prošireno izdanje, VTR, Nürnberg, 2002 (prvo izdanje 1993), s predgovorom

preokret značenja za 180°. „Gamechanger“, kako se to također naziva. Ta je teza posve drukčija perspektiva na taj tekst.

Preko teologa engleskog govornog područja koji zastupaju istu tezu neovisno o T. Schirrmacheru vratio sam se njegovu tumačenju. Tu tezu smatram itekako uvjerljivom. I uz poznavanje raznolikih kritika koje su joj upućene. Schirrmacher se sam u 5. izdanju svoje knjige osvrće na kritike. To tumačenje nije dokazano, ali koje jest?

Ono ne proizlazi iz povijesno-kritičke metode, jer je postojalo već prije pojave te metode. Nije riječ o kritici Biblije, nego o razumijevanju tijeka misli. Ne zato da bi se tekst obezvrijedio, nego da bi ga se uklopilo u nauk Isusa, apostola i Biblije.

Primjeri citata

Da bi se uopće došlo na mogućnost da Pavao u 1 Kor 11 opširno citira zbunjujuće zahtjeve nekih korintskih muškaraca, navodim slične primjere iz Prve poslanice Korinćanima. On se više puta poziva na misli, mišljenja i događaje u Korintu. U poglavljima 1-4 riječ je o stvaranju skupina, pri čemu ga jedna stranka u njegovoj odsutnosti proglašava svojim vođom, što ga dovodi do pitanja je li on za njih bio razapet. U poglavljima 5-6 riječ je o stezi u crkvi, u poglavljima 6-7 o bračnoj ljubavi, u poglavljima 8-10 o mesu žrtvovanom idolima, u 12-14 o duhovnim darovima i u 15 o uskrsnuću. On obrađuje mnoštvo spornih tema, pogrešnih stajališta i pogrešnih zaključaka. Pritom se zapaža poneka ironična izjava.

Više nego u drugim poslanicama Pavao navodi pogrešne misli kako bi ih ispravio. Za većinu njih možda je doznao iz pisma kojim su Korinćani odgovorili na njegovo prvo pismo njima (5,9), a koje više nemamo, kao i od izaslanstva iz Korinta. Posve je uobičajen postupak nešto citirati ili slobodno prepričati kako bi se to zatim komentiralo ili opovrgnulo.

Primjer citata je 1 Kor 7,1: *Dobro je čovjeku ne dirati ženu*. Mnogi su to proglasili Pavlovim stajalištem. To je upitno iz najmanje tri razloga: rečenica izričito počinje onim što su Korinćani napisali Pavlu. Zatim, riječ je o diranju, čime se

Hans-Georga Wünscha, voditelja studija i predavača Staroga zavjeta na Theologisches Seminar Rheinland, koji zagovara to čitanje kao citat.

misli na spolni odnos, kako se to izražavalo na grčkom jeziku. Pavao nije protiv spolnog odnosa, kako su vjerovali Korinćani odnosno neki od njih. On ga smatra uzajamnom obvezom u braku muža i žene.

U 10,23 stoji: *Sve je dopušteno*. Pavao ovdje ne opisuje kršćansku slobodu, nego stajalište Korinćana, koje je, međutim, pogrešno. *Nikada nije sve dopušteno*. Ni ovaj citat, premda neusporedivo kraći, nije označen kao takav. Kontekst to razjašnjava.

Općenito je prihvaćeno da Pavao u Prvoj poslanici Korinćanima citira ili slobodno ili iz pisma: 6,12.13; 7,1; 8,1.4; 10,23; 15,12. Ne označava se uvijek svaki citat kao takav, nego se uvjerljivo izvodi iz konteksta. Napokon, Korinćani su točno znali o čemu je riječ – što je nama danas teže otkriti.

Dva glavna argumenta protiv teorije citata jesu da ih Pavao ne označava nedvojbeno kao takve i da su u poglavljima 11 i 14 u usporedbi s drugim citatima predugi. Hoće li citat biti dug – obratite pozornost na duga razmišljanja o mesu žrtvovanom idolima u poglavljima 8-10 –, ovisi o složenosti. Nije se mogao prenijeti kraće bez opasnosti od nesporazuma.

Prigovor da dugi citat ne može biti Božja riječ jest zabluda. U Bibliji se prenosi mnogo toga što nije istina, čak i riječi đavla, koje su nedvojbeno lažne. Bitan je uvijek pouzdan prijenos.

Ova uvodna razmišljanja trebala su pokazati da je u načelu moguće čitati 1 Kor 11 na ovaj način.

6.1.11 Alternativni prijevod 1 Kor 11,2-16

Pročitajte tekst najprije u nekom poznatom prijevodu kojim se najviše služite. Zatim pročitajte ovaj alternativni prijevod, kako ga predlaže Schirrmacher, i usporedite ih rečenicu po rečenicu.

(2) Hvalim vas pak što me se u svemu sjećate i što se držite predaja onako kako sam vam ih predao.

(3) Hoću pak da znate da je glava svakoga muškarca Krist, a glava žene muškarac, a glava Krista Bog.

Sada od 4. do 9. retka, možda i do 10. retka, slijedi pogrešno stajalište judaizanata, koje Pavao citira ili slobodno prepričava:

(4) Svaki muškarac koji moli ili prorokuje, a nešto mu visi s glave, sramoti svoju glavu.

(5) A svaka žena koja otkrivene glave moli ili prorokuje sramoti svoju glavu; jer ona je jedno te isto kao i ošišana do kože.

(6) Jer ako se žena dakle ne pokriva, neka joj se i kosa odreže.

Budući da je pak za ženu sramotno da joj se kosa odreže ili da se ošiša do kože, neka se pokriva.

(7) Jer muškarac, dakako, ne treba pokrivati glavu, budući da je on Božja slika i slava; a žena je slava muškarca.

(8) Jer muškarac nije od žene, nego žena od muškarca;

(9) jer ni muškarac nije stvoren radi žene, nego žena radi muškarca.

Sada Pavao opovrgava te zahtjeve, jasno im proturječi i tako reći ih dovodi do apsurda:

(10) Zato žena treba imati vlast nad svojom glavom, zbog anđela.

(11) Jer napokon u Gospodinu nije ni žena bez muškarca ni muškarac bez žene. (12) Jer kao što je žena od muškarca, tako je i muškarac po ženi; a sve je od Boga.

(13) Prosudite sami u sebi! Pristojno je da žena moli Bogu otkrivene glave!

(14) Ne uči vas narav da je muškarcu sramota ako ima [dugu] kosu, (15) a da je ženi čast ako ima [dugu] kosu! Jer kosa joj je dana umjesto vela.

(16) Ako pak tko misli da je dobro biti svadljiv, [neka razmisli:] mi takva običaja nemamo, [a] ni Božje crkve.

Alternativno se 10. redak može pribrojiti uvučenom tekstu i onda prevesti kao citat:

(10) Zato žena treba imati vlast na glavi, zbog anđela.

Lucy Peppiatt i 6. redak smatra Pavlovom riječju, u kojoj on zahtjev za pokrivanjem promišlja do kraja i upozorava na groteskne proturječnosti judaizanata, da bi zatim nastavio s citatom.

Ovo čitanje razjašnjava mnoge poteškoće teksta. Svjestan sam da je ovo čitanje u usporedbi s 2000 godina crkvene povijesti staro najviše 200 godina, odnosno da je otada promišljano. Je li zato pogrešno?

Za one koji primjerice vjeruju u uznesenje Crkve prije nevolje vrijedi točno isto, jer ni ta teza nije starija. Ako mi i bezbrojni kršćani svakodnevno proučavamo Bibliju, onda ne smije biti iznenađenje da mogu nastati nove spoznaje koje nam mogu pomoći ili riješiti dugogodišnje zagonetke.

6.1.12 Zaključak

Za one koji 1 Kor 11,1-16 još nikada nisu ovako čitali, ovo je čitanje olakšanje. Iz njega proizlaze oslobađajuće spoznaje: žena se danas ne mora pokrivati ni zastirati velom kad javno moli i prorokuje. Može se šišati kako hoće, jer o tome može sama odlučivati. Muškarac može imati dugu kosu ako hoće. Pavao je i sam vrlo vjerojatno povremeno imao dugu kosu (Dj 21,24). Narav, što god ona značila, nikada nije učitelj koji nam pokazuje kako možemo ugoditi Bogu.

Još dublje gledano, iz teksta ne proizlazi ni redoslijed ni poredak ranga koji bi muškarca stavljao iznad žene ili ženu ispod muškarca. Ni općenito svaka žena i svaki muškarac, niti se ovdje prikazuje vjernički bračni par s razlikom u autoritetu.

Time se mogu jasno odgovoriti pitanja savjesti i zahtjevi crkvenih vođa ili „vodeće braće“, a teret odgovornosti ili ljudskoga zakona može se skinuti sa sestara.

Postoje *povijesna objašnjenja* koja dolaze do jednoznačnog zaključka da pokrivanje danas više nema nikakvu ulogu. *Do toga se može doći i bez teze o citatu, kako sam pokazao gore.* Ovisno o običajima i navikama (u antici ili sve do 18. ili čak 19. stoljeća), žene koje su, primjerice, nepokrivene i javno govorile izazivale su sablazan.

Doista je riječ o tome da se ne izaziva sablazan. Pritom nije riječ o nečemu što čini srž evanđelja. Postoje prilagodbe u smislu u kojem Pavao postaje poganinom poganima i Židovom Židovima (9,19-23) kako bi ih zadobio. On plaća cijenu odričući se slobode kako bi zadobio ljude za Isusa. Tako se može dogoditi da iz tih razloga postoji dobrovoljna (ne teološka!) prilagodba ili

zadržavanje običaja u kojima dotični ljudi žive i u kojima su ukorijenjeni. Ti običaji i izvanjskosti, koji mogu počivati na pogrešnom shvaćanju uloga, tako reći se prihvaćaju i podnose. I oni se, zahvaljujući slobodi evanđelja, smiju mijenjati i nestati. U Njemačkoj i u većini zapadnih demokratskih država takva situacija ne postoji. Ondje „pobožni običaji", pravila odijevanja i izvanjskosti nisu sastavni dio svjetovne kulture, nego dio kršćanske kulture koja je iz daleke prošlosti prenesena u sadašnjost i koja se u vlastitom okružju nastavlja s vjerskim obrazloženjem. Bez svjetovnog utjecaja ili prisile. To pri susretima takvih kršćana s nekršćanima može izazvati nepotrebnu zbunjenost.

Jedan brat konzervativnog usmjerenja naglašava da se izvanjskosti, primjerice na evangelizacijama, radije ne bi trebale držati, kako se ne bi „izvanjskim izgledom i ponašanjem koji su njima nerazumljivi postalo zapreka".[79] *Moj odgovor: sve što je zapreka evanđelju mora se izbjegavati. Kakva proturječna dilema kad Biblija (navodno) postavlja propise koji istodobno mogu biti zapreka Božjem evanđelju.*

Samo jedno smije biti zapreka ili kamen spoticanja: križ Isusa Krista! Na njemu se razilaze duhovi. Ne na izvanjskostima, ne na propisima o govoru, odijevanju i rasporedu sjedenja.

Velika je zapreka kad bi ženama bilo zabranjeno govoriti na bogoslužju i sudjelovati u njemu. O tome u sljedećem poglavlju.

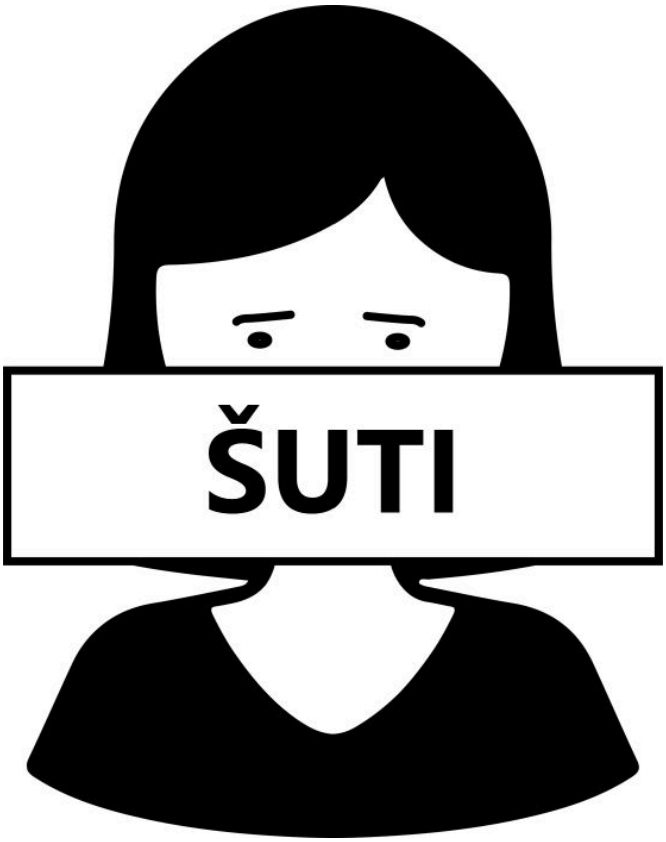
„Činjenica da smo ono što smo smatrali Pavlovim riječima (a one to ipak nisu) pogrešno upotrebljavali kako bismo ušutkali žene u crkvi mora se smatrati jednom od najvećih tragedija u povijesti."

Danny Silk

Da, doista su to dva biblijska teksta koja već naraštajima odlučuju o biti ili ne biti žene.

Veronika Schmidt

79. Herbert Briem, Die Kopfbedeckung der Frau, 2018

6.2 Ne govoriti, nego šutjeti

Među kršćanima slobodnih crkava samo je malen udio crkava u kojima žene na bogoslužju šute. Budući da sam odrastao u tom crkvenom svijetu, to me zaokuplja do danas, često i emocionalno.

Nikada nisam razumio koja bi to Božja zamisao mogla biti da žene na bogoslužnim sastancima trebaju šutjeti, osim kad pjevaju i izgovaraju zajednički „Amen“. Ipak, budući da tako kaže Božja riječ, tako se i čini. Kao muškarac pogođen sam samo neizravno. Uopće ne mogu suditi o tome kakav je osjećaj cijeloga života ne smjeti ništa reći na bogoslužju.

Danas imam dojam da kao muškarac nisam pogođen samo neizravno. *Pogođen sam dvostruko i izravno.* S jedne strane suodgovoran sam za to kakav odgovor i kakvo obrazloženje imam kad tumačim, poučavam i navješćujem Bibliju. A mora postojati vrlo dobar razlog da se pola Kristova tijela ušutka u najvažnijem događanju Crkve diljem svijeta, naime u njezinu okupljanju. Pogođen sam jer mi polovica darova na okupljanju ne može biti od koristi. Blagoslov se gubi.

Ako je ovo shvaćanje zabluda, ako Bog ondje ipak želi čuti glas žena jednako kao i glas muškaraca, onda je to pravi problem, a ne sitnica. Snositi odgovornost za to s pogledom na Kristovo sudište trebalo bi dobro promisliti.

I sam sam desetljećima proveo na takvim sastancima. To sam usvojio, smatrao ispravnim, branio i zahtijevao od drugih. Jednom, u mladosti, jedna je sestra glasno molila na konferenciji, a nije poznavala tu tradiciju. Ja i drugi bili smo duboko šokirani. Toliko prestrašeni kao da će nas odmah pogoditi munja s neba. Poslije su tu sestru „prosvijetlili".

Već sam jasno rekao da žene koje šute nikada nisu Božja volja. Nije mi stalo do toga da tvrdoglavo i domišljato zaobiđem ovu neugodnu izjavu umjesto da je jednostavno i ponizno slijedim. Nažalost, to je postojan i jednoličan prigovor zagovornika šutnje. Ne, nije tako jednostavno. *Postoje dobri i dovoljni razlozi zbog kojih sestre u Kristu ne trebaju šutjeti.*

Riječ je o ovom tekstu:

> [1 Kor 14,34-36, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] *Žene neka šute na sastancima, jer im nije dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kao što i Zakon kaže. Ako pak žele nešto naučiti, neka kod kuće pitaju svoje muževe; jer je sramotno za ženu govoriti na sastanku. Ili je Božja riječ od vas izišla? Ili je samo do vas došla?*

6.2.1 Pitanja

Trebali bismo još jednom iznova promisliti o ovom tekstu. Mnogo je toga u pitanju. Slijedite me, molim vas, jednostavno u mislima i izdržite to jednom, čak i ako to vidite posve drugačije. Kad ne bi bilo ovih posljednjih redaka iz 1 Kor 14, biste li ikada u mislima došli blizu zapovijedi šutnje? Postoji li igdje u cijelom Svetom pismu takva uputa? To nije „feminističko sugestivno pitanje".

Trebalo bi nas potaknuti na razmišljanje to što se tako dalekosežna uputa ne spominje ni samo jednom igdje drugdje, pa čak ni ne naslućuje. Ne radi se o poučavanju i o zabrani poučavanja iz 1 Tim 2,12. Te izjave ne pripadaju u kontekst mojega pitanja (iako se taj tekst često odmah iznosi kao argument). Radi se o čujnom sudjelovanju žena. O molitvi, o izvještaju o doživljenom, o pjesmi, o proročkoj riječi, o čitanju Biblije ili propovijedi.

U neposrednom kontekstu poslanice postoje upravo *suprotne izjave*. Najupadljivija, već spomenuta u prethodnom poglavlju, jest Pavlova izjava da žene „mole i prorokuju" (11,5). Upozorio sam na to i ponavljam se: „moliti i prorokovati" karakteristično je za okupljanje, kako je opširno opisano u 14. poglavlju. Veo ili pokrivalo za glavu koje se zahtijeva u 11. poglavlju ima smisla samo na okupljanju u nazočnosti muškaraca. U tom tekstu nije riječ o molitvi za stolom, ni o ženskim skupinama ili dječjim satima. Ovih potonjih vjerojatno još nije ni bilo.

Za Pavla je posve samorazumljivo da žene sudjeluju. Tako se on izražava više puta u 14. poglavlju. Pročitajte cijelo poglavlje s tim pitanjem na umu.

Za muškarce i žene, za braću i sestre vrijedi:

5. redak: Želio bih da *svi* govorite jezicima, a još više da prorokujete!

6. redak: nastojte *(svi)* obilovati radi izgradnje crkve.

7. redak: Ako se dakle *cijela crkva* okupi na jednom mjestu i *svi* govore jezicima …

8. redak: Što je dakle, braćo? Kad se *vi* okupite, *svaki od vas* ima psalam, ima nauk, ima objavu, ima jezik, ima tumačenje; sve neka bude radi izgradnje.

9. redak: Jer možete *svi, jedan za drugim,* prorokovati, da svi uče i svi budu utješeni.

Oslovljavanje „braćo" misli na sve: na braću i sestre. Bilo bi nedvosmisleno bolje prevesti s *braćo i sestre*. Prva poslanica Korinćanima počinje mnoge odlomke riječju braćo (*adelphoi*), koja se nedvojbeno obraća braći *i* sestrama. Ne samo muškarcima. Obično su u muškom množinskom obliku bile uključene i žene. Tako se danas upotrebljava „generički muški rod". Vlasnici računa, primjerice, jesu i muškarci i žene. Za rođene sestre postojala je riječ *adelphai*. Ne

udaljujući se na ovom mjestu od teme, upućujem na Isusovu riječ u kojoj su sve učenice i svi učenici zajedno oslovljeni i obuhvaćeni upravo tom riječju: „*A vi ste svi braća!*“ (Mt 23,8b). Tomu valja dodati da su sve žene sada i „sinovi Božji“ (Gal 3,26). Ako kontekst nedvojbeno ne misli samo na muškarce, onda su uključene sve sestre. *Bratska ljubav* valjda će uključivati i sestre.

Ovim jasnim izjavama pridolazi i to da se obdarenosti, dakle darovi Duha (vidi 12. poglavlje), darovi milosti dijele svim udovima – *ne prema spolu*. Ni u jednom tekstu o tome ne postoji razlika koja bi naznačivala da taj kriterij, biti muškarac ili žena, ima ikakvo značenje pri dijeljenju darova odnosno pri obdarenosti. Na Pedesetnicu se, prema obećanju proroka Joela, Duh izlio na svako tijelo, *na sinove i kćeri* jednako (Dj 2,17).

6.2.2 Nedoumica na kraju poglavlja

Nakon što je Pavao u 11,5 govorio o ženama koje javno mole i prorokuju, a u 14. poglavlju sve dovde žene nije posebno spominjao ni izuzimao, nego ih je uključivao, sada dolazi zbunjujuća izjava. *Žene neka šute. To se u ta dva retka ponavlja triput. Sve prethodno, dakle, ne odnosi se na njih.* Je li Pavao to zaboravio dok je pisao pa to dodaje dolje? Ili je to vrhunac na kraju njegove pouke? Ne, Pavao je bio genijalan i nadaren pisac. Svaka je riječ bila na pravom mjestu i promišljena.

One, žene, kaže tekst, neka šute i neka budu podložne, kao što i Zakon kaže (14,34). Kod spominjanja Zakona, koji bi trebao sadržavati i obrazlagati obje upute, onu o šutnji i onu o podložnosti, čovjek će zastati. *Je li to Pavlov način govora?*

Takav zakon ne postoji u Mojsijevoj Tori. Ni o podložnosti ni o šutnji. *Kako bi i neki zakon Staroga zavjeta mogao biti tako konkretna uputa za novozavjetno okupljanje?* U 21. retku ovoga poglavlja vidi se kako se Pavao poziva na Zakon: citatom koji svatko može pročitati u Iz 28,11.12. Zašto ne i ovdje? Zato što to nije Mojsijev zakon.

Tvrdi se da bi cijeli Mojsijev zakon ili cijeli Stari zavjet, iako ne konkretno ili doslovno, trebalo razumjeti u tom smjeru. Ni to se ne može obrazložiti. To je jednostavno preslabo za tako dalekosežno ograničavanje žena. *Nitko tko tako*

argumentira ne bi prihvatio presudu protiv sebe koja je tako općenito ili tanko obrazložena.

Neki čak misle da Pavao ovdje misli na riječ kazne iz Post 3,16, gdje stoji da će muž vladati nad ženom. Koliko god to bilo promašeno, kad bi doista bilo tako, onda bi zapovijed šutnje bila izravna kazna za pad u grijeh. Dakle kazna koja podrazumijeva da prije nije bilo tako. U crkvi Novoga saveza (!) ta bi kazna ipak smjela, odnosno morala biti ukinuta.

6.2.3 Čitanje kao citat

Ovdje je možda riječ o citatu. Tada se 1 Kor 14,33-36 čita ovako:

> *„Jer Bog nije [Bog] nereda, nego [Bog] mira, kao što [vrijedi] u svim crkvama svetih.*

Slijedi ono što judaizanti žele nametnuti i uvesti. Pavao citira ili sam formulira ono što oni zahtijevaju:

> Vaše žene neka šute u crkvama, jer im [od vas] nije dopušteno govoriti, nego neka budu podložne, kao što i Zakon kaže. Ako pak žele nešto naučiti, neka kod kuće pitaju svoje muževe, jer je sramotno za ženu govoriti u crkvi.

Tomu Pavao sada jasno i ironično proturječi:

> Ili je pak Božja riječ možda izišla od vas [muškaraca ili Korinćana] ili je samo do vas došla?“

Nije Pavlova zamisao da žene moraju šutjeti. Proturječio bi sam sebi. *Smijemo li mi muškarci svjesno previdjeti ovakvo proturječje i onda ga primjenjivati na štetu žena?* Bismo li tako nešto trpjeli u svojem svakodnevnom životu?

Vjerojatno su to židovski muškarci koji su žene korintske crkve htjeli obvezati na zastiranje velom, a ovdje čak i na šutnju.

O tome Schirrmacher: „Robert W. Allison bavio se uz to pitanjem pozivanja na Zakon u 1 Kor 14,34. On dolazi do zaključka da starozavjetni Zakon ne sadrži poziv ženama na šutnju. Zaključak iz 1 Kor 14,34 ipak posve odgovara rabinskoj egzegezi Post 3,16, koju smo već na početku upoznali na temelju

Talmuda i koja se odrazila i u 1 Kor 11,2-16, ali proturječi nauku koji su Isus i Pavao izveli iz Staroga zavjeta.

Joyce Harper i John A. Anderson polaze od toga da pozivanje na Zakon odgovara potpunoj zabrani govora za ženu u Talmudu te da se ovdje ne poziva Pavao na Zakon, nego se židovski učitelji neopravdano pozivaju na svoje tumačenje Zakona.[80] *Oni citiraju Talmud riječima: ‚Sramota je za ženu da se njezin glas čuje među muškarcima.'*[81]

S. Aalen htio je isto stajalište obrazložiti upućivanjem na to da je izraz ‚nije dopušteno' rabinska formula[82] kojom su rabini pojedine stvari dopuštali i zabranjivali."[83]

Postoje i drugi pokazatelji da te riječi potječu iz židovskog razmišljanja. Tako, primjerice, poznati povjesničar Josip Flavije: „Žena je, kaže Zakon, u svim stvarima niža od muškarca. Neka zato bude pokorna, ne radi svojega ponižena, nego da bi bila vođena, jer je vlast muškarcu dana od Boga." (Apion 2.201)

„Gledano u cjelini, položaj žena u vjerskom zakonodavstvu najbolje se može izraziti ovom stalno ponavljanom formulom: ‚Žene, (nežidovski) robovi i djeca (maloljetnici)'. Kao nežidovski rob i maloljetno dijete, žena nad sobom ima muškarca koji joj je gospodar; to jednako tako ograničava njezino sudjelovanje u bogoslužju, jer je s vjerskoga gledišta manje vrijedna od muškarca.

Stoga imamo dojam da je i židovstvo u Isusovo vrijeme imalo vrlo nisko mišljenje o ženama, kao što je to uobičajeno na Istoku, gdje se žena cijeni prije svega zbog svoje plodnosti, ali je, koliko je god moguće, odvojena od vanjskoga svijeta, potčinjena vlasti svojega oca ili svojega muža i gdje je s vjerskoga stajališta u usporedbi s muškarcima manje vrijedna (podređena)."[84]

Još nekoliko izjava čiji se duh može ponovno pronaći u riječima koje Pavao citira:

Glas žene je zabranjen, jer spolno uzbuđuje. Talmud Berachot 24a

80. Joyce Harper. Women and the Gospel. C. B. R. F. Occasional Paper 5. Christian Brethren Research Fellowship: Pinner (GB), 1974. str. 14-15; John A. Anderson. Women's Warfare and Ministry: What Saith the Scriptures? David Waldie: Stonehaven (GB), 1933. str. 20-26.

81. Joyce Harper. Women and the Gospel. nav. dj. str. 14 (Megila, knjiga Talmuda).

82. S. Aalen. „A Rabbinic Formula in I Cor 14,34". str. 513-525 u: F. L. Cross (ur.). Studia Evangelica II. Texte und Untersuchungen zur Geschichte der altchristlichen Literatur 87. Akademie-Verlag: (Istočni) Berlin, 1964.

83. Citat Thomasa Schirrmachera, str. 110

84. Jerusalem in the Time of Jesus (Jerusalem zur Zeit Jesu), Joachim Jeremias, str. 375.

Glas žene je prljava golotinja. Talmud Berachot

„Ženu ne treba poučavati u Tori, nesposobna je svjedočiti, njezine su riječi malo pouzdane, sklona je skitanju, zavidna je prema gostima." (Strack-Billerbeck, Kommentar zum Neuen Testament aus Talmud und Midrasch. IV, 1226)

Moglo bi se navesti još više o tome kakav je bio položaj žene u židovstvu i na Istoku u vrijeme Isusa i rane Crkve. Nije se održalo čak ni poštovanje koje je Stari zavjet imao prema ženi. To je, među ostalim, posljedica helenizacije, koja je u židovsku misao unijela grčke ideje o naravi žene.

Je li Pavao mogao prešutjeti te ženomrzačke misli? Možda su mu bile toliko promašene, možda i nisu bile tako utjecajno raširene u Korintu, da im se posvećuje samo kratko, ali ih je ipak, za svaki slučaj, morao spomenuti. Jasno, upravo ironično, Pavao napada te judaizante. Jesu li oni ti od kojih izlazi Božja riječ? Jesu li oni ti koji određuju oblikovanje bogoslužja? Što, naravno, nikako ne može biti. *Upadljivo je ipak da se ta izjava svojim muškim oblikom obraća muškarcima, a ne ženama, kojima bi se zapravo obraćala. Moglo bi se prevesti i ovako:*

Ili je samo do vas muškaraca došla?

Tko danas obvezuje žene na šutnju, njemu vrijede iste Pavlove riječi: jeste li o tome primili Božju objavu? Može li se jednostavno suprotstaviti apostolovim odredbama?

Ni na jednom sastanku u prvotnom kršćanstvu žene nisu šutjele. Sastanak nije bio nastavak ili nova inačica sinagoge, gdje su žene (uz nekoliko iznimaka) šutjele i imale odvojen raspored sjedenja. Sinagoga je samo ograničeno bila uzor za sastanak. Ondje je uglavnom vrijedio hijerarhijski poredak kojim dominiraju muškarci. To, s obzirom na Gal 3,28 (u Kristu su sve razlike postale nevažne), nikada nije smjelo ući u crkvu. Za to se Pavao bori.

6.2.4 Rimski zakon?

Povjesničarka Beth Allison Barr svoju pretpostavku da je riječ o prenošenju rimskih ideja izvodi iz jednog citata konzula Katona.[85] „Ako se 1 Kor 14,34-35

85. „Kod kuće našu slobodu nadvladava ženska pomama, ovdje na Forumu gazi se nogama, i budući da pojedince nismo držali na uzdi, bojimo se sudbine … Doista, pocrvenio sam kad sam ned

čita kao citat koji prikazuje korintsku praksu (za što su argumentirali D. W. Odell-Scott 1983., Charles Talbert 1987., Thomas Schirrmacher 1991., Katharine Bushnell već prije 100 godina i u novije vrijeme ponovno Peppiatt), *čini se da je Pavlova namjera jasna: razlikovati ono što su činili Korinćani (‚žene šute') i razjasniti da kršćani ne trebaju slijediti korintsku praksu (‚Što!'). Iako ne mogu jamčiti da je to ono što je Pavao činio, to ima mnogo (povijesnog) smisla.* Prva poslanica Korinćanima već sadrži nekoliko nepavlovskih citata, a tekst 34. i 35. retka zapanjujuće je blizak rimskim izvorima. Marg Mowczko primjećuje: ‚Stajalište da je 14,34-35 nepavlovski citat jedno je od rijetkih koje nudi uvjerljivo objašnjenje za naglu promjenu tona koju 34. i 35. redak unose u tekst, kao i za potom naglu promjenu teme, tona i roda u 36. retku'. Ako Pavao doista citira rimski svjetonazor kako bi mu suprotstavio kršćanski svjetonazor, onda je njegovo značenje upravo suprotno od onoga čemu su poučavane evanđeoske kršćanke. *Može li biti da je Pavao, umjesto da ženama kaže da trebaju šutjeti, kao što je to činio rimski svijet, zapravo htio reći muškarcima da su u Isusovu svijetu žene smjele govoriti? Može li biti da smo (opet) previdjeli Pavlovu poantu? Da umjesto da poslušamo njegov ukor i dopustimo ženama govoriti, nastavljamo upravo one patrijarhalne prakse koje je Pavao osudio?"*[86]

6.2.5 Nipošto!

Upozoravam na jednu posebnost u 36. retku. Ondje stoji: *„Ili je pak Božja riječ možda izišla od vas [muškaraca ili Korinćana]? Ili je samo do vas došla?"*

Ta dva pitanja nakon izjave o šutnji i podložnosti Pavao počinje česticom ἤ. Čestica „ἤ *često služi za uvođenje retoričkih pitanja na koja se očekuje niječan odgovor*: Mt 7,9 ‚Ili ima li među vama možda čovjeka …?'; 12,5 ‚Ili zar niste čitali …?'; usp. Mt 20,15; 26,53; Lk 13,4; Rim 3,29; 6,5; 7,1; 9,21; 11,2; 1 Kor 6,9.16.19; 9,8; 10,22; 2 Kor 11,7; 13,5; Jak 4,5; *dvostruko pitanje 1 Kor 14,36*."[87]

avno prolazio usred gomile žena … Trebao sam reći: ‚Kakvo je to ponašanje? Trčati okolo u javnosti, blokirati ulice i razgovarati s muževima drugih žena! Zar niste kod kuće mogli zamoliti vlastite muževe za isto? Jeste li u javnosti šarmantnije s tuđim muževima nego kod kuće sa svojima? A ipak ni kod kuće ne priliči da se brinete o tome koji se zakoni ovdje donose ili ukidaju.' Naši preci nisu htjeli da žene vode bilo kakav posao – čak ni privatni – bez skrbnika; htjeli su da budu pod vlašću roditelja, braće ili muževa; mi (neka nam bogovi pomognu!) puštamo ih da sada čak teže za vlašću i da se miješaju u Forum i u naše skupštine. Što one sada rade po ulicama i raskrižjima ako ne nagovaraju tribune da glasaju za ukidanje? … Ako sada pobijede, što sve neće pokušati? Čim vam počnu biti ravne, postat će vam nadređene."

86. Barr, Beth Allison. The Making of Biblical Womanhood (str. 62). Baker Publishing Group.

„Jednako tako u retoričkim pitanjima niječnog karaktera ... ; ta ne bere se grožđe s trnja ni smokve s čičaka? Mt 7,16; usp. Mk 4,21; 1 Kor 1,13; Jak 3,12. ... Uopće se ἤ često nalazi u upitnim rečenicama — α. za uvođenje i dodavanje retoričkih pitanja (Just., D. 2,4 i drugdje Ath. 8,3 i drugdje) ...; ili možda misliš da? Mt 26,53. ...; ili je možda Bog samo Bog Židova? Rim 3,29. ... ili zar ne znate? 6,3; 7,1; 1 Kor 6,9.16.19; usp. 10,22; 2 Kor 11,7." [88]

U njemačkom jeziku ἤ bi odgovaralo izrazima „Što?", „Besmislica!" ili „Nipošto!": nipošto žene ne trebaju šutjeti na bogoslužnom sastanku. To je snažno Pavlovo proturječenje.

6.2.6 Druga objašnjenja

Ako se odbaci čitanje kao citat, ipak treba objasniti zašto bi zapovijed šutnje trebala vrijediti općenito. Ako bi to trebale biti Pavlove riječi, onda bi trebalo uvjerljivo razriješiti već spomenuta proturječja.

Trebalo bi pouzdano razjasniti na kakvo se „govorenje" žena misli. Je li to ometajuće brbljanje, prosuđivanje proroštva, (stalno) (upadanje u riječ) pitanjima, neuredno, ometajuće govorenje? Poučavanje? Javno (nepoštovano) ispravljanje muža? *Koje god komentare proučavali, o tome, kao i o 1 Kor 11, postoji gotovo onoliko objašnjenja koliko i tumača.*

Više puta mi je rečeno i napisano da bismo za to i dalje trebali moliti za jasnoću. Danas na ovom mjestu odbacujem taj (pobožni) stav. Jer u ovoj su stvari već milijuni molitava otišli prema nebu, ali očito nisu uslišani. Pitanja su ostala. A i nejasnoće.

Vrijedno spomena je objašnjenje Armina Bauma, koji ne zastupa čitanje kao citat. Njegova je perspektiva „kulturno osjetljiva" i povijesna. Antičke žene nisu smjele javno uzeti riječ. To je bila zadaća muškaraca. Židovski teolozi bili su uvjereni da žena ne smije govoriti na mjestu muškarca. Tako su u Djelima apostolskim javno govorili samo muškarci. Žene su, naprotiv, mogle biti aktivne samo u privatnom području. Zbog tog antičkog običaja Pavao je ženama zabranio javno govoriti ili čak postavljati pitanja. Ali zašto? Da bi se

87. *PEPPERMÜLLER, R., „ἤ", in H. BALZ - G. SCHNEIDER (edd.), Exegetisches Wörterbuch zum Neuen Testament*, Verlag W. Kohlhammer, Stuttgart 2011, 276.

88. BAUER, W., in K. ALAND - B. ALAND (edd.), Griechisch-Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der frühchristlichen Literatur, Walter de Gruyter, 6. izd., Berlin; New York 1988, 693–694.

ponašao „kulturno osjetljivo". *Pavlovo obrazloženje nije teološko (npr. poredak stvaranja), nego uzima u obzir tadašnje običaje.* Za ženu je bilo sramotno javno govoriti. Time bi evanđelje i kršćane mogla nepotrebno izvrgnuti lošem glasu. Sve do prije otprilike 200 godina (!) ta je zabrana javnoga govora za žene bila normalna stvar. Danas je, kao što je poznato, sve to drugačije.

Armin Baum pogođeno objašnjava: „Ali, moglo bi se pitati: neće li se pri takvom postupanju s teškim biblijskim mjestima sve početi kliziti? Ne bi li se tako sve upute Novoga zavjeta mogle ‚kontekstualizirati i ukloniti'? To nije slučaj. Jer metoda kontekstualizacije namijenjena je samo uputama koje su kulturno obrazložene. Kod uputa koje su teološki obrazložene nije joj mjesto."

Michael Bird ovu Pavlovu uputu objašnjava ovako: „Najvjerojatnije objašnjenje za 1 Kor 14,33b-35 jest da se Pavao njime bavi time kako su se žene tijekom javnog bogoslužja odnosile prema svojim muževima i kako su s njima komunicirale. Obratite pozornost na to kako se 14,33a i 14,40 usredotočuju na red i pristojnost na sastancima. Pavao ne izdaje opću zabranu ženama da uopće govore u crkvi, jer se 11,2-16 i drugi tekstovi, naprotiv, odnose na žene koje govore u crkvi. *Pavao zabranjuje određenu vrstu govorenja, a ne mogućnost da supruge govore.* Najvjerojatnije Pavao zamišlja da supruge čine nešto poput toga da prekidaju govornika kako bi svojim muževima postavljale pitanja tijekom proroštava ili govora jezicima, ili pak da nadglašavaju nekoga kako bi ih se čulo. Možda su žene čak i ispitivale svoje muževe ili im proturječile pred crkvom u pitanjima proroštva ili tumačenja Svetoga pisma. Ako su žene doista zainteresirane za učenje i za rasprave, onda je to više nego lijepo, ali dom je pravo mjesto za to, umjesto da budu ometajuće ili svadljive."[89]

Pavlove bi se riječi u tom tumačenju čitale onako kako je izraženo u ovoj parafrazi:

> Kao u svim crkvama svetih, supruge u crkvama ne bi trebale govoriti na način koji se smatra nepristojnim ili nemoralnim. Nije im dopušteno [tako] govoriti, nego moraju biti podložne, kao što kaže Post 2 [o tome da su supruge prikladna nadopuna svojim muževima, a ne njihove javne kritičarke]. Ako žele nešto naučiti, trebale bi kod kuće pitati svoje muževe; jer je sramota kad žena na sastanku govori [nepristojno ili nemoralno]. Ima li Božja riječ svoje ishodište kod vas [a ne kod Židova]?

89. Wunderli, isto.

> Ili su oni jedini narod do kojega je došla [evanđelje je došlo do mnogih ljudi koji smatraju vrlo nemoralnim kad žene dovode u pitanje muškarce]?

Još jedan primjer iz povijesti teologije da se ovo Pavlovo mjesto tumači različito: Philipp Jacob Spener htio je ta mjesta što točnije provesti u praksu. Zato su žene na njegovim sastancima morale sjediti u zasebnoj prostoriji. Ondje su doduše smjele slušati, ali nisu mogle sudjelovati u razgovorima. Nešto mlađa Hernhutska bratska zajednica grofa Nikolausa Ludwiga von Zinzendorfa krenula je suprotnim putem: žene su imale vrlo mnogo mogućnosti djelovati u crkvi. Pavlovo mjesto tumačilo se u kontekstu njegova vremena.

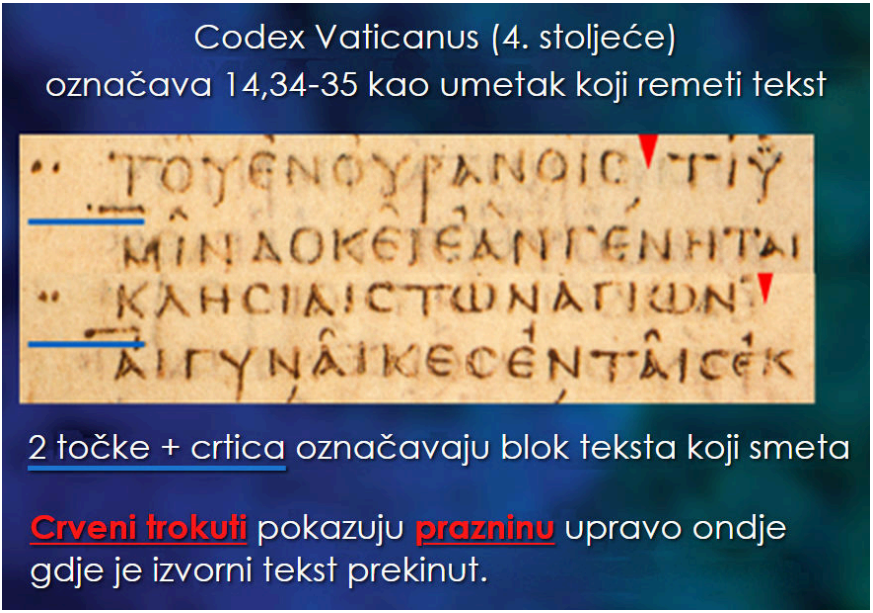
6.2.7 Vjerojatno ne od Pavla

Kao što je naznačeno u predgovoru, ovaj je odjeljak 6.2.7 dodan jer postoje (barem za mene) nove spoznaje koje su povezane sa starim rukopisima. Philip Barton Payne intenzivno je radio na toj temi i, kao i neki drugi istraživači teksta, uočio da postoje sljedeće neobičnosti:

U nekim rukopisima 34. i 35. redak stoje ondje gdje stoje u našim Biblijama, a u drugim rukopisima stoje nakon 40. retka.

Premješten je razmjerno dugačak tekst. To je vrlo neobično i dopušta sljedeću pretpostavku: ti su reci naknadno umetnuti. Bili su zapisani na rubu, a sljedeći bi ih prepisivač obično umetnuo, jer su možda prije bili zaboravljeni. On je odlučivao gdje će biti umetnuti.

Tu tezu potkrepljuje otkriće u Codexu Vaticanusu, jednom od najopsežnijih i najvažnijih kodeksa iz 4. stoljeća. Ondje su ti reci doista označeni kao umetak:

Izvor slike: Bibliothèque nationale de France

O tome citiram Philipa B. Paynea, koji je o tome proveo pionirska istraživanja: *„Sedam razloga koji proizlaze iz rukopisa i devet razloga koji proizlaze iz riječi u tim recima uvjeravaju mene i mnoge druge da oni nisu stajali u Pavlovoj izvornoj poslanici, nego su dodani kasnije.* Sada ću ukratko sažeti samo tri.

Prvo, očito značenje tih redaka proturječi izjavama u tom poglavlju da „svi" smiju poučavati i prorokovati, kao i tvrdnji iz 11,5 da žene prorokuju.

Drugo, u rukopisima Pavlovih poslanica nema nijednog drugog odlomka teksta koji je ni približno tako dug i koji (u različitim rukopisima) stoji na dva različita mjesta tako udaljena jedno od drugoga, a da za to ne postoji očit razlog.

Treće, najstarija Biblija označava te retke kao kasniji, neautentični dodatak.[90]

Prvo, ti reci proturječe mnogim drugim izjavama u tom poglavlju.

90. Codex Vaticanus B, koji se nadaleko smatra najpouzdanijim grčkim rukopisom Novoga zavjeta.

Kako bi izbjegli proturječja, mnogi kažu da Pavao ušutkava samo *ometajuće brbljanje* ili, kako je prvi put predloženo 1962. godine[91], samo *prosuđivanje* proroštava. Ali ta tumačenja ne odgovaraju neograničenom zahtjevu za šutnjom, koji se u tom odlomku triput naglašeno ponavlja. Ako 34. redak zabranjuje samo prosuđivanje proroštava, onda 34. redak dopušta i govorenje koje je zabranjeno u 35. retku. Napokon, postavljanje pitanja iz želje da se nešto nauči posve je drugo nego prosuđivanje proroštava, i rijetko je ometajuće. Ta tumačenja dovode do toga da bi Pavao proturječio onome što je upravo napisao.

Drugo, u svim „zapadnim" grčkim rukopisima ti reci slijede nakon 40. retka, a u većini drugih rukopisa slijede nakon 33. retka.

Ovo je slavni „zapadni" Codex D iz 6. stoljeća. Prvi potpuni odlomak na ovoj slici kraj je 14. poglavlja. Sljedeći odlomak jesu reci 34 do 35. Posljednjim odjeljkom počinje 15. poglavlje.

Dva različita mjesta na kojima stoje reci 34 do 35 upućuju na to da ih je netko zapisao na rub, a kasniji su ih prepisivači umetnuli ili nakon 33. ili nakon 40. retka. Dopustite mi da to objasnim:

Temeljno načelo pri utvrđivanju izvornog teksta Svetoga pisma glasi: „Tekst koji najbolje objašnjava nastanak svih drugih tekstova najvjerojatnije je izvorni tekst."

Nijedan rukopis neke Pavlove poslanice ne premješta bilo kakav velik blok teksta bez vidljivog razloga ni približno tako daleko, i nijedan čitatelj iz najranijeg doba nije kritizirao položaj tog teksta.[92] Ali bilo je uobičajeno da pisari tekst s ruba prepišu u glavni tekst.

Codex Vaticanus iz četvrtog stoljeća sadrži, primjerice, 20 mjesta sa starim tekstom na rubu Matejeva teksta. Svi osim 3 nalaze se u glavnom tekstu praktički svih kasnijih rukopisa.

91. W. Klein, „The Church and the Prophets", *ATR* 44 (1962) 8.
92. Ulrich Schmid, „Conceptualizing ‚Scribal' Performances: Reader's Notes", in The Textual History of the Greek New Testament: Changing Views in Contemporary Research, ed. Klaus Wachtel and Michael Holmes (Atlanta: SBL, 2011), 49-64, at 62, 50, 58: „Readers … react[ed] to what they read by adding comments in the margin. . . . Neke od tih bilježaka možda su u tekst prepisali pisari koji su morali prepisivati takav ‚uljepšani' [rukopis]. . . . Čini se da je sklonost pisara, barem iz perspektive starih, bila u tome da rubne bilješke unose u glavni tekst."

Grci su čvrsto vjerovali da žene na javnim skupovima trebaju šutjeti.[93] Stoga nije nimalo čudno da je neki čitatelj u nekom trenutku *prije 200. po. Kr.* na rubu dodao „poznatu ili uobičajenu mudrost" koju izražavaju ti reci.

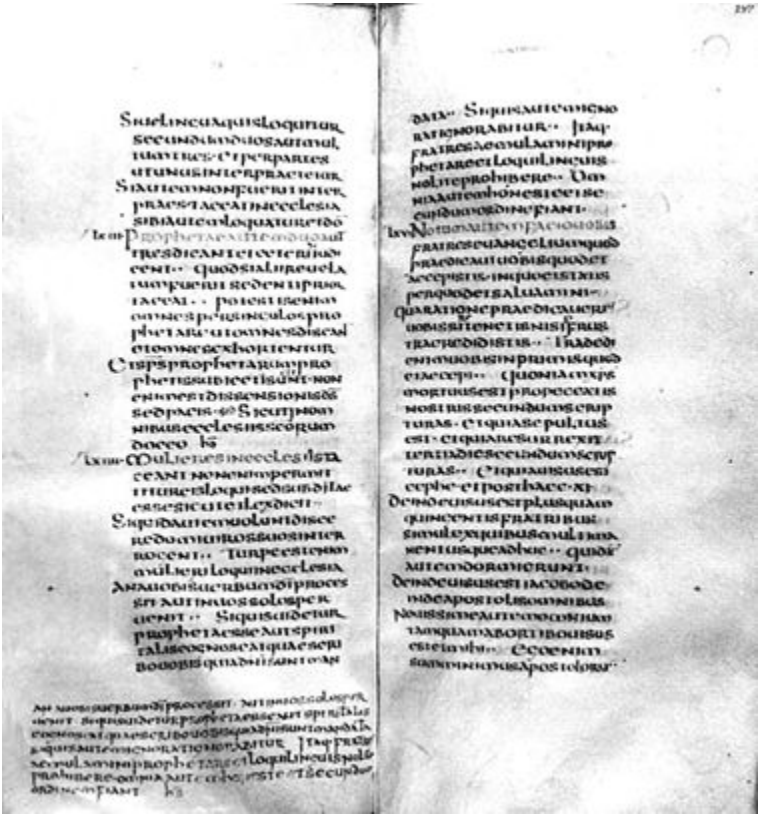
Jedino objašnjenje za dva mjesta na kojima stoje ti reci koje odgovara poznatim navikama pisara jest to da je netko ta dva retka najprije zapisao na rub nekog rukopisa, a kasniji su ih prepisivači umetnuli ili nakon 33. ili nakon 40. retka.

Zdrav razum zahtijeva da je nešto uobičajeno – umetanje teksta s ruba u glavni tekst – vjerojatnije od nečega tako neobičnog za što nije poznat nijedan drugi slučaj – premještanja tolikog teksta tako daleko bez očitog razloga.[94]

Treće, naša najstarija Biblija, Codex Vaticanus, koji se nadaleko hvali zbog svoje točnosti, označava te retke koji ušutkavaju žene u crkvi kao neautentičan, lažan prekid.

Istina je, međutim, da se 34. i 35. redak negdje (dakle nakon 33. ili 40. retka) nalaze u svim sačuvanim rukopisima, što zahtijeva iznimno rano umetanje. Ali ne označava ih samo Vaticanus kao neautentične. Biskup Victor dao je na donjem rubu Codexa Fuldensisa napisati ispravljeni tekst koji te retke izostavlja, a nezapadni tekst MS 88 izostavlja ih nakon 33. retka, ali ih umeće nakon 40. retka sa simbolima koji pokazuju da bi trebali slijediti nakon 33. retka. Budući da se ti reci ne nalaze u Victorovim tekstualnim svjedocima Prve poslanice Korinćanima, tvrdnja Dana Wallacea „da se ti reci nalaze u svim tekstualnim svjedocima Prve poslanice Korinćanima" nije istinita (https://bible.org/article/textual-problem-1-corinthians-1434-35). Stručnjaci za tekst različitim tekstovima u jednom te istom rukopisu pridjeljuju različite oznake rukopisa. 14,34-35 ne nalazi se u svim tekstovima koji se razlikuju tim zasebnim oznakama rukopisa. *Nije istina da tekst 14,34-35 „podupiru" svi rukopisi.*

93. Npr. Plutarh, Aristofan, Aristotel, Sofoklo, Demokrit, Elije Aristid i mnogi rabini.
94. To se naziva „transkripcijskom vjerojatnošću". To je jedinstven slučaj. Glavni razlog zbog kojeg ga priznajemo kao rubni tekst ne potkopava pouzdanost nekog drugog teksta.

U *Codexu Fuldensisu* (izvornik se nalazi u Fuldi) dolje je kao ispravak ili bilješka napisan tekst bez 34. i 35. retka. Prepisivač je sredinom 6. st. očito imao pred sobom tekst bez tih redaka.

Kratak ekskurs: Codex Fuldensis

Codex Fuldensis (F) rukopis je Vulgate koji sadrži tekst 23 kanonske knjige Novoga zavjeta te Diatessarona i Poslanice Laodicejcima. To je jedan od najstarijih datiranih rukopisa Novoga zavjeta i jedini rani novozavjetni rukopis za koji se zna da ga je izdao jedan značajan učenjak, biskup Victor iz Capue. On je drugi važan svjedok teksta Vulgate, najvažniji i najstariji svjedok potpunog teksta Diatessarona. Kodeks je važno, ako ne i najvažnije svjedočanstvo u raspravi o autentičnosti teksta 1 Kor 14,34-35.

Nastao je u godinama 541.-546. u Capui po nalogu biskupa Victora. On ga je i osobno pregledao i ispravio. Na kraju Apokalipse stoji datum 2. svibnja 546., koji je napisao sam Victor. Victor je tekst kodeksa pregledao i drugi put, i zato postoji i drugi datum – 12. travnja 547.

Codex Fuldensis – Wikipedia, slobodna enciklopedija

Na temelju svoje pogrešne premise Wallace prigovara „da su se morali uvući u tekst u najranijoj fazi predaje ... u izvorni dokument." Da je tako nešto moguće, može se vidjeti po brzom prihvaćanju glagola „podložiti se" u Ef 5,22[95], što bi lako moglo objasniti dodavanje tih redaka 34-35 sve do duboko u drugo stoljeće u svim sačuvanim rukopisima."

„Slavni rimokatolički učenjak Joseph A. Fitzmyer[96] utvrđuje da ‚većina današnjih tumača' dolazi do zaključka da je taj tekst [14,34-35] kasniji dodatak. Stručnjakinja za tekst Kim Haines-Eitzen to utvrđuje za ‚gotovo sve današnje učenjake'.[97] Gordon Fee, vjerojatno najugledniji evanđeoski istraživač teksta, argumentira da ti reci nisu stajali u Pavlovoj poslanici, nego su dodani na rubu nekog rukopisa, a kasniji su ih prepisivači umetnuli ili nakon 33. ili nakon 40. retka.[98] Moja knjiga *Men and Women One in Christ*, 226-227 navodi pedeset i pet studija koje dolaze do zaključka da 1 Kor 14,34-35 nije stajao u

95. Kao što pokazuju praktički sva grčka izdanja, u najranijim rukopisima Ef 5,22 nema glagola podložiti se. U Jeronimovu komentaru stoji da se u grčkim rukopisima u 22. retku glagol podložiti se iz 21. retka nikada ne ponavlja. U tekstu UBS-a stoji da je „gotovo sigurno" da je „podložiti se" dodano kasnije. Prvi rukopis u kojem se negdje u 22. retku pojavljuje neki oblik glagola „podložiti se", Codex Sinaiticus, napisan je oko 360. po. Kr. Ali nakon toga svaki sačuvani rukopis sadrži „podložiti se". Budući da nijedan kasniji rukopis nije uklonio „podložiti se", nije uvjerljivo da je „podložiti se" uklonjeno iz svih najranijih rukopisa. Pavao je, naime, napisao: „Podložite se jedni drugima u strahu Kristovu, vi žene svojim muževima …". Prema tome, podložnost supruge za svoj glagol ovisi o „podložite se jedni drugima". Uzajamna zamjenica zahtijeva uzajamnu podložnost. Ona se dakle ne može odnositi na podložnost nadređenome. Podložiti se ovdje, naprotiv, znači „podložnost u smislu dobrovoljnog popuštanja u ljubavi", BDAG 1042. U Kol 3,18 stoji da se žena treba podložiti „kako priliči u Gospodinu". Razlog koji Biblija navodi za podložnost žene nije Bogom ustanovljena hijerarhija spolova, nego „da se Božja riječ ne huli" [Tit 2,5], ponašati se tako da se ne krše kulturne norme. Usp. „da, ako i neki od njihovih muževa ne slušaju riječ, budu bez riječi pridobiveni ponašanjem svojih žena ... Muževi se na isti način podlažu [svojim ženama], žive u mudrom odnosu jedni prema drugima, prepoznaju ih kao slabiju žensku [BDAG 208, gynaikeios, ‚ženski'] dragocjenu posudu i iskazujte im čast koju zaslužuju kao subaštinice dara milosti života, da vaše molitve ne budu priječene" [1 Pt 3,1.7].

96. Joseph A. Fitzmyer, First Corinthians, AB (New Haven: Yale, 2008), 530

97. Kim Haines-Eitzen, The Gendered Palimpsest: Women, Writing, and Representation in Early Christianity (Oxford: Oxford University Press, 2012), 62

98. Gordon D. Fee, The First Epistle to the Corinthians, NICNT (Grand Rapids: Eerdmans, 1987), 699-708

Pavlovoj izvornoj poslanici. Na str. 227-53 navodi se *sedam vanjskih razloga*, a na str. 253-65 *devet unutarnjih razloga* zašto tekst ne potječe od Pavla, a na str. 265-67 odgovara se na prigovore protiv glose. Sve u svemu, po mojem mišljenju, tekstualnokritički dokazi snažno govore u prilog tome da je riječ o glosi koju je vjerojatno napisao neki čitatelj prije 197. po. Kr."

6.2.8 Završna ocjena

Citiram drugog autora, koji je ovu temu vrlo intenzivno obradio, iz njegove knjige *Men and Women in Christ*:

„Neki čitatelji možda imaju osjećaj da je brisanje 34. i 35. retka jednostavno previše zgodno. To je razumljivo. *S pravom nas uče da budemo krajnje skeptični prema prijedlozima da se teški tekstovi izbrišu iz Biblije.*

Važno je naglasiti da ovdje nemamo posla s argumentima za neautentičnost koji počivaju samo na unutarnjim dokazima. Kad bi se problem s tim recima ograničavao na činjenicu da se ne slažu sa svojim kontekstom, da sadrže očitu pogrešku u pogledu sadržaja Staroga zavjeta i da nije pronađeno nikakvo tumačenje koje bi im dalo zadovoljavajući smisao, ostavili bismo ih u tekstu, priznali svoje granice i nadali se novom svjetlu u budućnosti.

Ovdje treba objasniti i vanjske pokazatelje. Kako to da se te riječi u različitim rukopisima nalaze na različitim mjestima? Nešto je pošlo krivo, ali što? Kao što smo vidjeli, najvjerojatnije rješenje za to obilježje vanjskih dokaza jest da 34. i 35. redak ne potječu od Pavla, nego od ranog komentara na rubu koji je unesen u glavni tekst.

To dodatno potvrđuju bilješke biskupa Victora u Codexu Fuldensisu, koje upućuju na postojanje teksta u kojem ta dva retka posve nedostaju. A ako je Payneovo viđenje dokaza iz Codexa Vaticanusa ispravno, to je još jedna potvrda.

Kad zbrojimo vanjske i unutarnje dokaze, argumenti za odbacivanje tih dvaju redaka jednoznačni su. Brisati ih nije ideološki potez; riječ je o tome da se slijede dokazi. U načelu se to ne razlikuje od odbacivanja drugih dodataka (kao što su npr. završetak Evanđelja po Marku, Iv 5,3-4 i Dj 24,6-7), koji su se pojavili u tekstu, neko vrijeme bili uvršteni u naše Biblije, a zatim uklonjeni kad je

ispitivanje raspoloživih dokaza dovelo do zaključka da vjerojatno ipak nisu bili autentični.

U najmanju ruku naše bi Biblije trebale sadržavati bilješku otprilike ovakve vrste: rukopisni pokazatelji upućuju na to da bi 34. i 35. redak mogli biti kasniji dodatak koji ne potječe od Pavla te bi ih stoga trebalo izostaviti. Bolje bi bilo 34. i 35. redak otisnuti kurzivom ili ih staviti u bilješku, zajedno s objašnjenjem da vrsta odstupanja u rukopisima navodi na zaključak da je njihova autentičnost dvojbena. *‚Zakon je Gospodnji savršen, okrepljuje dušu' (Ps 19,8).* Ovo ovdje ne predlažem kao kriterij autentičnosti. Ali ako su se neki čitatelji osjećali krivima što njihove duše nisu primile mnogo okrepe iz 1 Kor 14,34-35, sada se možda mogu pomiriti s time da ti reci možda ipak ne pripadaju u Bibliju."

Dopustite mi da ovo poglavlje zaključim ovako: poznavao sam tu inačicu već kad sam pisao ovu knjigu, ali se nisam usudio dovesti taj tekst u pitanje. No sada činjenično stanje izgleda tako da je jedva još moguće ta dva retka shvaćati kao Božju nadahnutu riječ.

To čini golemu razliku. Zašto? Zato što svi pokušaji objašnjenja (osim teze o citatu) propadaju na tome što je to apsolutna zapovijed šutnje. U svim se tumačenjima pokušaji objašnjenja sudaraju s jasnoćom tog zahtjeva. A on ne potječe od Pavla, nego odgovara svjetovnom razmišljanju. Kako tragično! Jer upravo one koji se zauzimaju za žene optužuju za feminizam i prilagođavanje svijetu.

Može li biti da je neprijatelju, protivniku i onome koji unosi zbrku, uspjelo prokrijumčariti u Bibliju nešto što je imalo kobne posljedice za žene u Crkvi i za Crkvu u cjelini kroz sva stoljeća?

Kako možemo izaći iz tako tragične situacije? Koliko je teška ta pogrešna pretpostavka, sve do danas? Ovdje valja konačno jasno zauzeti stav i suočiti se s činjenicama.

Na kraju ovoga poglavlja pročitajte tekst iz Prve poslanice Korinćanima bez 34. i 35. retka i uvjerite se kako tako stoji suvislo i smisleno:

„Jer možete svi, jedan za drugim, prorokovati, da svi uče i svi budu utješeni. I duhovi proroka podložni su prorocima. Jer Bog nije Bog nereda, nego mira, kao u svim crkvama svetih. Ako tko misli da je prorok ili duhovan, neka spozna da je ono što vam piš

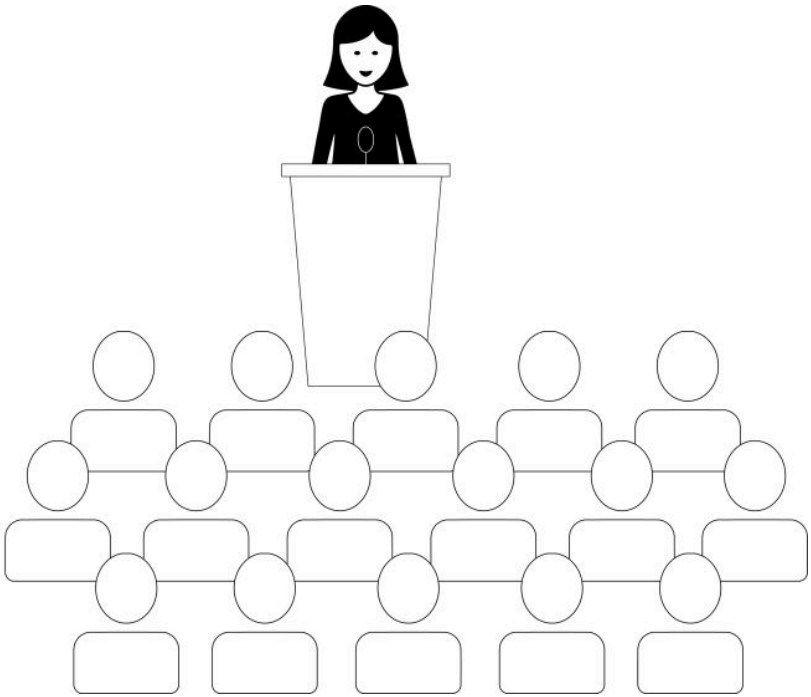
em Gospodnja zapovijed. A ako tko ne zna, neka ne zna. Stoga, braćo moja, revno težite za prorokovanjem i ne branite govoriti jezicima. A sve neka bude pristojno i uredno.“ [1 Kor 14,31-40, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder]

Nije bilo niti postoji zapovijed šutnje za žene na sastancima Isusove crkve! Do toga se može doći bez poznavanja grčkog i bez teze o citatu. *Može li doista biti da je apostol, koji je imao mnoge žene kao suradnice, koje imenom navodi, na koje se oslanjao, koje su se borile zajedno s njim za evanđelje, upravo tim ženama zabranio govoriti?*

Na kraju pitam: tko je najviše zainteresiran za to da sestre šute? Da pola Kristova tijela zanijemi? Da žene na okupljanju ne nadopunjuju muškarce? *To je stara zmija, protivnik i razoritelj, otac laži i ubojica od početka.* Samo njegovo neprijateljstvo prema ženi može biti razlog takvoj zaslijepljenosti, za koju će muškarci u vodstvu i poučavanju preuzeti odgovornost.

Crkva koja ušutkava žene ušutkat će Duha Svetoga. Katharine C. Bushnell

U Božjoj riječi vidim da Isus, začet od žene bez sudjelovanja muškarca, nije ušutkavao žene, nego ih je, naprotiv, pozivao da govore. Da je odobravao da žena sjedi do rabinovih nogu i uči, kao što je Pavao sjedio do Gamalielovih nogu. I da je dopustio da žena na njemu izvrši važnu svećeničku službu te je od nje primio pomazanje za svoj ukop. Žene su bile posljednje pod križem i prve na grobu. 5 od 7 „riječi s križa“ posvjedočile su i prenijele samo žene (osim rimskih vojnika), a najvažnije spasenjskopovijesne ključne događaje posvjedočile su jedino žene. Isus se nakon svojega uskrsnuća namjerno susreo sa ženama i dao im zadaću da kažu njegovoj braći da je uskrsnuo. Što je još mogao učiniti da jednom zauvijek razjasni da je potpuna jednakost žene u otkupljenoj Božjoj crkvi izvorna i nepromjenjiva namjera?	
Christian Beese	

6.3 Smiju li žene poučavati?

Kad se čitaju Djela apostolska, nakon 18 poglavlja dolazi se do ovoga mjesta: „On (Apolon) poče slobodno govoriti u sinagogi. A kad su ga (bračni par) Priska i Akvila čuli, uzeše ga k sebi i točnije mu izložiše Božji put“ (18,26). Božji put, to je povijest spasenja i njezino središte, Mesija. Izlagati se može shvatiti kao „poučavati“ ili „podučavati“.

Pavao *sve nazočne* na kršćanskom okupljanju poziva: „Što je dakle, braćo? Kad se okupite, svaki od vas ima psalam, ima *nauk*, ima objavu, ima jezik, ima tumačenje; sve neka bude radi izgradnje.“ (1 Kor 14,26). To vrijedi za braću i sestre (u grčkom nije bilo riječi za sestre u tom smislu).

Ljudi (braća i sestre) trebaju podučavati druge, kako bi i ovi opet mogli podučavati druge (2 Tim 2,2). U tom smislu starije žene trebaju biti „učiteljice dobra“ (Tit 2,3). Mjesto i okvir tog podučavanja nisu propisani niti ograničeni.

Isus želi da učenici i učenice poučavaju: „Idite dakle i učinite sve narode učenicima, krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga, i učite ih da drže sve što sam vam zapovjedio!“ (Mt 28,19-20)

Danas u svakoj školi, pa i u kršćanskim, ima učiteljica. Na svakom visokom učilištu, za svako područje, pa i za teologiju, ima profesorica. Muškarci čitaju bezbrojne knjige žena, i one sa svjetovnim sadržajem poučavanja i one s kršćanskim sadržajima. I na kraju, ali ne i najmanje važno: jedna je žena 16 godina bila savezna kancelarka. Danas ima mnogo žena na svim mogućim vodećim položajima. Mnogima ih je još premalo, ali to je druga tema.

Razlog je za to s današnjeg gledišta banalan: žene su jednako intelektualno sposobne kao muškarci. Ili ih nadmašuju. To nije iznenađenje. Mogu jednako tako poučavati i podučavati, nerijetko i bolje od muškaraca.

Prije sto godina to još nije bilo tako. Žene su tada bile jednako nadarene i inteligentne, ali su u svijetu kojim dominiraju muškarci bile isključene iz sveučilišnog učenja, a pogotovo iz poučavanja. Toj bi se povijesnoj temi moglo posvetiti; ja gledam u Crkvu, u svijet evanđeoskih i konzervativnih crkava.

I na početku ovoga poglavlja počinjem pitanjem: biste li nakon čitanja Biblije, osobito Novoga zavjeta, došli do zaključka da žene ne smiju poučavati?

Vjerojatno ne. Doduše, trebalo bi izostaviti jedan kratak odlomak, naime 1 Tim 2,11-15. Upravo taj jedan tekst, *i nijedan drugi*, sadrži takvu uputu, koju se ne može zaobići ako je Sveto pismo norma naše vjere i života. Isto sam pitanje postavio kad je bila riječ o šutnji žena na bogoslužju. U 1 Kor 14 utvrdio sam da taj kratki odlomak kao jedini pokazatelj nikako ne može ušutkati pola Kristova tijela na okupljanju.

Tako je i čudno što mnogi muškarci, crkveni vođe i starješine ženama zabranjuju poučavati. To vrijedi za bogoslužje, ali i izvan sastanaka. A ako i smiju, onda samo poučavati žene ili djecu. Raspon primjena je velik; ovdje sam spomenuo jedan oblik u kojem sam odrastao.

Osvijetlit ću jedini biblijski tekst za zabranu poučavanja. Unaprijed napominjem da je taj tekst na izvornom jeziku složen i nipošto nije jednoznačan, kako utvrđuju mnogi egzegeti i poznavatelji izvornih jezika. Može li on imati tako dalekosežne posljedice i ograničenja za kršćanske žene, a time i za Kristovo tijelo?

6.3.1 Tekst 1 Tim 2,8-15

> Hoću dakle da muškarci mole na svakom mjestu, podižući svete ruke, bez srdžbe i dvoumljenja.
>
> Isto tako i da se žene u skromnoj vanjštini kite stidljivošću i čednošću, ne pletenicama i zlatom ili biserima ili skupocjenom odjećom, nego – kako priliči ženama koje ispovijedaju bogobojaznost – dobrim djelima. *Žena neka uči u tišini, u svoj podložnosti. Ne dopuštam pak ženi poučavati ni vladati mužem, nego da bude mirna; jer Adam je prvi oblikovan, a zatim Eva; i Adam nije bio prevaren, a žena je bila prevarena i pala u prijestup. Ali spasit će se rađanjem djece, ako ostanu u vjeri i ljubavi i svetosti s čednošću.*

Prije nego što prođem kroz tekst, korisno je nekoliko općih i povijesnih napomena.

6.3.2 Povijesna situacija u Efezu

Prva poslanica Timoteju upućena je osobno njegovu najbližem suradniku, koji je u to vrijeme u Efezu i ondje služi kućnim crkvama. Zašto nije pisao izravno crkvi, kao što je to poznata nam Poslanica Efežanima, ne znamo. Ona nije samo napisana ranije, nego je i posve drugačija. Timoteju se Pavao obraća s mnogim napomenama i upozorenjima. Piše o bajkama, beskrajnim rodoslovljima, učiteljima Zakona, ljudima bez savjesti, prijevarnim duhovima, naucima demona, asketima, udovicama, protivnicima zdravih riječi Gospodina Isusa Krista i o mnogočemu drugom. U ovoj je poslanici riječ o konkretnim problemima koji su u Efezu bili ozbiljna opasnost za crkvu. Tomu se pridružilo i ono iz gornjeg teksta: muškarce je trebalo odvratiti od svađanja i potaknuti na molitvu, a žene pozvati na suzdržanost.

Efez je bio talionica različitih religija, kultova, čarobnjaštva i magije. Luka o tome izvještava u Dj 19. Središnja, i daleko izvan granica poznata i štovana, bila je Artemida Efeška, (grčka) božica, kći Zeusova i prvorođena sestra blizanka Apolonova. Toj se božici služilo s velikim oduševljenjem i trudom. Njoj su sagradili hram koji je u svoje vrijeme, kao najveća građevina, bio jedno od sedam svjetskih čuda antike. Njoj su prinosili žrtve. Njoj u čast slavile su se

svetkovine i procesije. Efeška Artemida, tako se vjerovalo, imala je moć stvoriti novi život. I oduzeti ga. Mogla je pomoći pri porodu i ublažiti bol. Bila je zaštitnica djevica, i muških i ženskih.[99] Rimljani su je nazivali i Dijanom.

U toj antičkoj metropoli kult Artemide bio je prisutan u gotovo svim područjima privatnog i javnog života i imao je utjecaj na način koji nam je danas teško i zamisliti.

Ipak je Pavao ondje mogao djelovati tri godine i evangelizirati cijelu rimsku provinciju Aziju. Nastao je velik broj kućnih crkava. No u tom su se okružju one suočavale i s tim i s drugim kultovima. *Oni koji su postali vjernici nisu mogli na pritisak gumba otresti svoju prošlost.* Moguće je da su se bajke i mitovi koje Pavao spominje odnosili i na kult Artemide i na pripadajući svijet misli i nauke, iako ga on ne navodi po imenu. Sinkretizam, kombiniranje i miješanje kršćanske vjere s idolopokloničkim kultovima i njihovim praksama i naucima, nije bio neuobičajen, a njegovi su oblici bili čas više, čas manje vidljivi. Tako se božicu Artemidu povezivalo i s Evom. Irenej je krive nauke u Efezu povezivao s gnozom, barem s njezinim pretečama. Tertulijan je mitove i beskrajna rodoslovlja shvaćao u tom smjeru. Oni, osim židovskih poveznica, mogu biti povezani i s gnozom i njezinim bezbrojnim eonima i njihovim slijedom odnosno nastankom. Rana „kršćanska" gnoza spajala je Toru i aspekte židovstva s različitim grčkim i rimskim kultovima, koji su se i sami opet hranili religijama Bliskog istoka. *Irenej piše da su gnostici povijest stvaranja, a i pad u grijeh, tumačili i prepričavali na svoj način. Eva je bila ženska, duhovna sila koja je udahnula život u Adamovu dušu. U drugim inačicama stvaranja Eva je imala prednost i prvenstvo pred Adamom. Kultom Artemide u Efezu dominirale su žene.* Eva je imala poseban status jer je tražila spoznaju, po kojoj se čovjek spašava (gnoza). Pavao završava svoju poslanicu upozorenjem na „lažno nazvanu spoznaju" (gnozu), koju su neki ispovijedali i zastranili od vjere (6,20-21).

Povijesna istraživanja o Efezu se nastavljaju. To je, kako sam i sam otkrio, složena tema. Ali bez obzira na to prihvaća li se ova rekonstrukcija ili ne, teško je argumentirati da pozadina Artemide ne čini nikakvu razliku za tumačenje 1 Tim 2,8-15, kako žele uvjeriti mnogi zagovornici hijerarhije koji zastupaju opću zabranu poučavanja za žene. *Na ovaj ili onaj način ta se pozadina mora uzeti u obzir za razumijevanje ovoga odlomka.*

99. Vidi o tome: Paulus an die Epheser, Nacherzählt, Erklärt, für heute (Pavlova poslanica Efežanima – prepričano, objašnjeno, za danas), Hans-Jörg Ronsdorf

6.3.3 Okolnosti

Prijevodi Biblije imaju naslove poput *„Ispravno ponašanje na bogoslužju"*. Bi li u tom slučaju zabrana poučavanja vrijedila samo na bogoslužju, ali ne i u drugim prilikama? No čini se da se Pavao upravo ne odnosi na bogoslužje, nego da se općenito obraća muškarcima i ženama, gdje god se nalazili i susretali. Čini se da je riječ i o situaciji supružnika u kući. „U 1 Tim 2,1-8 nema ničega što bi kontekst suzilo na ‚javno bogoslužje', a da se ne uzme u obzir da su se bogoslužja održavala u kućnoj sferi, ne na javnom mjestu. Time nije jednoznačno da ostatak poglavlja daje upute za ponašanje na bogoslužnim okupljanjima ili u javnom okviru, a i sadržaj ostatka odlomka teško da se uklapa u kontekst ‚javnog bogoslužja', osobito napomena o rođenju djeteta."[100]

„Pavao bi mogao govoriti o ženi koja poučava skupinu muškaraca ili o ženama koje poučavaju skupine muškaraca, ali nije uobičajeno govoriti o ženi koja na sastanku podučava ‚muža'. Uporaba jednine, naprotiv, upućuje na privatnu interakciju između žene i muškarca. U grčko-rimskoj kulturi privatne interakcije između žene i muškarca najprije bi se odvijale među članovima obitelji, a u odlomku ima mnogo toga što upućuje na kućni kontekst."

Tomu valja dodati: to nije poslanica nekoj crkvi, nego osobno pismo u čijoj je podlozi znanje koje ne možemo 100% rekonstruirati. Tu činjenicu barem treba uzeti u obzir.

U načelu se iz toga svakako može izvesti da to nisu upute za okupljanje crkve, iako etičke pouke zacijelo vrijede za sve prilike.

6.3.4 Molitva na svakom mjestu, srdžba i nakit

> *Hoću dakle da muškarci mole na svakom mjestu, podižući svete ruke, bez srdžbe i dvoumljenja.*
>
> *Isto tako i da se žene u skromnoj vanjštini kite stidljivošću i čednošću, ne pletenicama i zlatom ili biserima ili skupocjenom odjećom, nego – kako priliči ženama koje ispovijedaju bogobojaznost – dobrim djelima.*

100. Cynthia Westfall, Paul and Gender: Reclaiming the Apostle's Vision for Men and Women in Christ, 2015, 291

Tekst prije toga, reci 1-7, pozadina je pred kojom te riječi dolaze u pravo svjetlo: Pavao molitvu za sve ljude proglašava jednim od najvažnijih sadržaja kršćanskog života. To je za kršćane važan, neizravan i blagoslovljen utjecaj na svijet. *Ona podupire i promiče Božji najveći san: svi ljudi trebaju biti spašeni.*

Tako ovaj tekst stavlja u središte molitvu, koja je dio Božjeg poslanja da spasi svijet. Za to Pavao gori i želi tu vatru (ponovno) raspaliti kod Efežana – tako da mole! Muškarci trebaju ostaviti za sobom srdžbu i dvojbe. Ne dati se odvratiti od molitve. Pavao se ovdje obraća muškarcima (*i ženama*) i za oboje naglašava ponašanje koje evanđelje promiče, a ne koči. Muškarci i žene trebaju napustiti svoj stari, stereotipni način života. Muškarci puni testosterona žele se odmjeravati, raspravljati i biti u pravu. Žene se žele kititi i pridavati veliku važnost izvanjskome. Ali to više ne bi trebalo određivati njihov život.

Kad se ovdje govori o molitvi u javnosti, pitanje je hoće li Pavao da

1. muškarci mole na određeni način (r. 8) i 2. žene se „isto tako“ (r. 9) odijevaju na određeni način,

ili da

1. muškarci mole na određeni način i 2. „isto tako“ žene mole, i to na određeni način koji se odnosi na odjeću.

Prema stručnjacima, oba su tumačenja i prijevoda gramatički moguća. *Je li Pavlovo ohrabrenje na molitvu (2,1) dakle namijenjeno samo muškarcima? Ne. Oni niti mole tako da budu više uslišani, niti imaju više vjere od žena. Pavao jednostavno želi da cijela crkva moli.* Muškarci i žene trebaju moliti gdje god se pruži prilika, na svakom mjestu, kako bi se ostvario Božji vječni san. Muškarci bez srdžbe, a žene s pristojnošću i doličnošću.

Ono „isto tako i žene“ poput je znaka jednakosti i odnosi se na molitvu. Time je javna molitva pred muškarcima ili u njihovoj nazočnosti dopuštena, točnije rečeno: zapovjeđena.

Vanjština žena povezana je s posebnom situacijom u Efezu. U okružju kulta Artemide žene, osobito bogate, koje su to sebi mogle priuštiti, kitile su se raskošno i upadljivo. U Božjem domu to više nije trebalo biti tako. Ovdje se ističe dobrim djelima. Bilo je važno dosljedno se distancirati od tog

idolopokloničkog kulta, i to u svakom pogledu. Naravno, žena se smije kititi, ali ništa ne bi smjelo odražavati taj idolopokloнички kult.

Zabranu nakita i frizura strogo i doslovno prenijeti u naše vrijeme vjerojatno ne provode ni oni koji polaze od zabrane poučavanja za žene. Ni muškarci koji glasno mole neće svi podizati ruke. Podizanje otvorenih ruku u iščekivanju i primanju prepoznatljiv je stav zagovorne molitve u iščekivanju od Boga. No ni od toga se ne može napraviti pravilo. Sklapanje ruku, kod nas raširen molitveni stav, nije pogrešno, a i kod nas se doživljava kao molitva.

6.3.5 Učiti u tišini i podložnosti

Žena neka uči u tišini, u svoj podložnosti.

To je jedina rečenica u cijelom odlomku u zapovjednom obliku. Malo je žena imalo obrazovanje. *To što Pavao ovdje tako reći sve žene uvažava kao one koje uče, upravo je revolucionarno.* Obrazovanje većini žena nije bilo dostupno, niti se htjelo niti podupiralo. To je bila muška stvar. Pod tim predznakom Pavlova riječ dobiva drugačiji zvuk. Štoviše: mogla bi biti ključ za ispravno razumijevanje zabrane poučavanja.

Ne može se isključiti da Pavao ovdje misli samo na jednu određenu ženu koja je u crkvi u Efezu stvarala probleme, jer „žena" stoji u jednini. Ponekad Pavao navodi imena osoba koje stvaraju probleme. Ponekad ih i ne navodi po imenu. Ako je riječ o konkretnoj ženi, *onda se takva uputa danas može primijeniti samo na žene koje se ponašaju kao dotična žena.*

Podložnost se najčešće obrazlaže poretkom stvaranja. O tome, kako ću pokazati niže, nije riječ. *Ovdje je riječ o stavu podložnosti kao suprotnosti pobuni. Učiti se može samo ako je čovjek prijemčiv, ako voljno prima istinu evanđelja i odbacuje stare načine razmišljanja i nauke iz bajki.* To se događa samo u miru. Nije riječ o šutnji, nego o stavu učenja u kojem su pitanja dopuštena i pomažu. Ali upravo ne kao pokušaj otpora, opovrgavanja ili opozicije. To je bio konkretan problem u Efezu – *a ne opći problem žena*, kao da su sve žene paušalno takve naravi i da im je potrebno slijediti tu Pavlovu uputu. Da kažem jasno: u ovom je kontekstu riječ o podložnosti nauku apostola i evanđelju, a ne o podložnosti nekom muškarcu.

6.3.6 Ne poučavati i ne vladati mužem

Ne dopuštam pak ženi poučavati ni vladati mužem, nego da bude mirna.

Taj je redak žarište na kojem se kršćani dijele u dva tabora. Jedni ovdje vide opću zabranu poučavanja za žene, drugi polaze od posebne, problematične situacije u Efezu. Hoćemo li riječ jednostavno uzeti onako kako stoji u njemačkom ili nekom modernom jeziku i držati je se?

Kao najbliži Pavlov suradnik Timotej bi znao za neku eventualnu opću zabranu poučavanja za žene. Bilo bi čudno da ga se na nju upozorava ovdje, nakon mnogo godina suradnje. To prije govori u prilog posebnoj situaciji u Efezu.

Riječi o Evi i Adamu koje slijede smatraju se obrazloženjem zabrane poučavanja. Razlog je onda hijerarhija stvaranja. Ako žena poučava muškarca, to bi značilo vladati nad njim. Koliko god ponizno žena poučavala, možda još i s pokrivalom za glavu, to bi bilo zabranjeno, jer bi to bilo vladanje. Misli li se doista na to?

6.3.7 Je li poučavati isto što i vladati?

Moje je temeljno pitanje uvijek bilo: zašto se *poučavanje* povezuje s *vladanjem* ili autoritetom? Poznajete li igdje u Novom zavjetu tu povezanost? Poznajete li neki događaj u kojem se poučavanje istodobno naziva vladanjem? Kao štetan postupak? Ili pak kao pozitivna kombinacija? Nije li poučavanje služba drugima, u kojoj se čovjek stavlja ispod onih koji uče i slušaju?

Nauk i poučavanje tema su poslanice: 15 puta pojavljuju se nauk i poučavanje, dvostruko češće nego u bilo kojoj drugoj poslanici. Čini se da poučavanje nije jednostavno propovijedanje, nego ima svakako snažan, obvezujući karakter. Poučavati zdrav nauk znači obranu i zaštitu, iscjeljenje i izgradnju crkve. Ali je li to vladanje? Ili vršenje autoriteta?

„Pavao u 1 Tim 4,11 – dakle u istoj poslanici – upotrebljava izraz ‚To zapovijedaj i poučavaj.' Za ‚zapovijedati' u grčkom stoji riječ *parangello*, koja se pojavljuje i u 1 Tim 5,7 i 6,17. Ona znači ‚naložiti, pozvati, zapovjediti'. U 1 Tim

4,11 upotrebljava se u vezi s ‚poučavati'. Ta veza postoji i u 1 Tim 2,12, ali s drugom riječju za ‚vladati'. Značenje se, dakle, ne mora nužno podudarati s 1 Tim 4,11."[101]

Pojam „učiteljski autoritet"[102] postoji u crkvenom prostoru. Pitanje je tko ima autoritet iznijeti učiteljsku tvrdnju koja je obvezujuća za druge i kojoj se ne može proturječiti. U pitanjima vjere nema proizvoljnosti. Ali je li Pavao ovdje mogao misliti na to? *Ispravnost nekog nauka ipak nikada ne ovisi o spolu onoga koji poučava.* Ima li muškarac, samo zato što je muškarac, učiteljski autoritet? Kod nauka je ipak riječ o sadržaju, o istini, a ne o pitanju spola.

Apolon je bio snažan u Pismima (Dj 18,24), jer je očito imao izražen dar poučavanja.

Obvezujuće poučavati ne znači vladati. Za to bi se našla druga riječ.

6.3.8 Što znači „vladati"?

Riječ za „vladati" nije uobičajena riječ za „vršiti autoritet": *pojavljuje se samo jedan jedini put, na ovom mjestu*. Zato sam to oprezniji kad treba pristati na to da ovaj redak bude jedini razlog za zabranu poučavanja za žene.

„Riječ za ‚vladati' (‚authentein') upotrebljava se u Novom zavjetu samo na ovom mjestu.[103] Pripadajuća imenica ‚vladar' izvorno znači ‚ubojica'[104], točnije

101. Wunderli, 37

102. Crkveno učiteljstvo *(magisterium ecclesiae)* označava u crkvama učiteljski autoritet koji vrše određeni službenici i crkvene instancije. Crkveno učiteljstvo razvilo se u crkvenoj povijesti u vezi sa službom biskupa, prije svega s nastankom monarhijskog episkopata. Rezultat tog razvoja bio je papin primat u zapadnom kršćanstvu, koji se zaoštrio najprije još u smislu *ius appellationis*, a kasnije dogmom o nezabludivosti Prvoga vatikanskog koncila. Temeljem crkvenog poučavanja smatraju se Pismo i predaja. Nasuprot tome Martin Luther je 1523. formulirao „da kršćanski skup ili crkva ima pravo i moć prosuđivati svaki nauk i pozivati, postavljati i smjenjivati učitelje". Mjerilo pritom da je jedino Biblija. U tijeku učvršćivanja reformacije prosuđivanje nauka podignuto je na razinu zemaljskih crkava, a uz Bibliju su kao sekundarne norme stupili vjerski spisi (ispovijedi vjere). (Wikipedia)

103. Kao hapax legomenon riječ se ne obrađuje čak ni u Kittelovu Theologisches Wörterbuch. Ipak se nalazi kod mnogih velikih klasičnih autora grčkoga jezika, usp. N. J. Hommes. „Let Women be Silent in Church". Calvin Theological Journal 4 (1969) 5-22, ovdje str. 18 i ondje navedenu literaturu; dobar sažetak Hommesova priloga u New Testament Abstracts 13 (1969) 365.

104. C. D. Osburn. „Authenteo (1Timothy 2: 12)". Restoration Quarterly 25 (1982) 1-12.

‚samoubojica' ili ‚ubojica članova obitelji'[105]. Kasnije je u svakodnevnom jeziku dobila značenje ‚gospodar', ‚vladar', ‚autokrat'[106]."[107]

Ovdje spomenuti način *vladanja* nije ništa pozitivno i poželjno. Ako se to pak gleda pozitivno, onda bi muškarci trebali vladati poučavanjem, a žene ne. To bi bio zaključak iz te dogme, prema kojoj je muškarac u autoritetu nad ženom. Kad muškarac poučava, on vlada nad ženom i nad svima koji slušaju i uče.

Služba predvodnika, vođa ili starješina u crkvi, kojoj pripada i poučavanje, nikada se ne naziva „vladanjem".

Slično sude Marilyn Smith i Ingrid Kern: „Još jedna točka u ovom odlomku Poslanice Timoteju jest uporaba riječi *authentein*, koja je prevedena s ‚vršiti autoritet'. O značenju riječi *authentein* ne postoji suglasje, ali jedno je sigurno: da je Pavao namjeravao ženama zabraniti svako vršenje autoriteta u uobičajenom značenju te riječi, s velikom bi vjerojatnošću upotrijebio za to uobičajenu riječ *exousia*. Umjesto toga Pavao upotrebljava posve drugu riječ, koja se ne pojavljuje ni na jednom drugom mjestu u Novom zavjetu, kako bi naznačio da ovdje misli na posve drugu vrstu autoriteta. Povjesničar Josip Flavije upotrebljava *authentein* kako bi opisao Antipu, Herodova sina, koji je bio optužen za ubojstvo svoje dvojice braće i za pokušaj ubojstva svojega oca (…) Prema tome *authentein* znači otprilike ‚vladati' ili ‚vršiti apsolutnu moć' nad osobama s namjerom da ih se uništi."[108]

U ovom kontekstu nije riječ o dvjema odvojenim stvarima – ovdje one pripadaju zajedno, uvjetuju se i zbrajaju na negativan način: *poučavati i vladati*. S obzirom na povijesnu i vjersku situaciju u Efezu riječ je o poučavanju na vladajući način. Na negativan, dominantan, sve do nasrtljivog načina, kakav se javljao kod žena iz okružja Artemide. Točno uzevši, može

105. N. J. Hommes. „Let Women be Silent in Church". nav. dj. str. 18.
106. Isto. Walter Lock. A Critical and Exegetical Commentary on The Pastoral Epistles (I & II Timothy and Titus). International Critical Commentary. T. & T. Clark: Edinburgh, 1936. str. 32 navodi kao značenje riječi ‚authentein' u pučkom grčkom ‚despotes' (= ‚despot') te kao engleski prijevod: „a self-actor", „to lord it over" i dr. Sir Robert Falconer. „1 Timothy 2 14,15: Interpretative Notes". Journal of Biblical Literature 60 (1941) 375-379, ovdje str. 375 prevodi slično: „a master, an autocrat". Joseph H. Thayer. Greek-English Lexicon of the New Testament. Baker Book House: Grand Rapids (MI), 1977. str. 84 (br. 830) navodi kao značenje riječi ‚authenteo': „one who with his own hand kills either others or himself", „one who does a thing himself, the author", „one who acts on his own authority, autocratic", istoznačno s ‚autokrator', „an absolute master".
107. Schirrmacher, 122
108. Kod Wunderlija: Smith/Kern 2005, 98; Bauer 1988, 1240

biti riječ čak i o situaciji kao u kultu Artemide, u kojem se radilo o plodnosti i davanju života. O vladanju nad muškarcima na spolnom području. Koliko god to zvučalo strano, to je bio svijet u koji Pavao piše Prvu poslanicu Timoteju. Onda bi ta rečenica glasila: ženi ne dopuštam da (krivo) poučava i da spolno vlada muškarcem.

Nije dakle riječ o zabrani javnog poučavanja pred muškarcima. Ni o tome da žena ne bi smjela ponekad poučiti svojega muža. Žene su tada zaostajale u obrazovanju, jer su bile gotovo isključene iz studiranja i učenja. No ako je neka žena već dugo bila Isusova učenica, ona bi svakako poučavala svojega muža koji je došao do vjere kasnije od nje.

U Efezu je možda riječ o ženama koje su po gnostičkom uzoru poučavale samovoljno i gospodovalno. Prisvajale su sebi autoritet, takoreći ga grabile kako bi poučavale. Još gore, poučavale su krive nauke. Ni te žene ni njihovi nauci nisu se smjeli trpjeti. U Božjem domu nema mjesta za takvo ponašanje i krive nauke. *Jednako tako ne ni kad bi to činili muškarci.* Ali u Efezu je problem bila jedna sasvim određena žena ili skupina žena. *Nema razloga sve kršćanske žene stavljati na tu razinu!* Napomena o ženi Jezabeli (Otk 2,20), koja je poučavala u Tijatiri, odgovara tom obrascu: ondje problem nije bio u tome što je ona kao žena poučavala, nego u tome što je poučavala krivo.

Vladanje se u ovom kontekstu ne može objasniti kao duhovno „vodstvo" ili „autoritet". Dakle kao služba vodstva ili pastirska služba u crkvi. Isus i Pavao to ne bi shvaćali kao vladanje. Kršćanski način *vladanja* jest služiti. I ne biti prvi, nego posljednji (Mk 10,42-45). Stav koji je moguć kad drugima prednjačiš kao vođa. Petar upozorava pastire da vladanje nema ništa zajedničko s pastirskom službom:

„*Pasite Božje stado* koje je kod vas, nadgledajući ga ne iz prisile, nego dragovoljno, ni radi sramotnog dobitka, nego spremno, i *ne kao oni koji gospoduju nad onim što im je povjereno*, nego kao uzori stadu." 1 Pt 5,2-3

Biti mirna ne znači držati jezik za zubima jer se mora šutjeti, nego određeno ponašanje, naime: „ostati u miru", „ostati u spokoju" ili „čuvati red".[109] U procesu učenja i međusobnog slušanja to je ponašanje propisano za dotične žene, *ali bi isto vrijedilo i za muškarce, kad bi oni izazivali iste probleme.*

109. Usp. ExWNT, sv. II, str. 311

Sjediti mirno i pozorno kao Marija do Isusovih nogu idealan je stav učenja kako bi se slušalo Učitelja svih učitelja.

6.3.9 Adam i Eva u Efezu

... jer Adam je prvi oblikovan, a zatim Eva; i Adam nije bio prevaren, a žena je bila prevarena i pala u prijestup.

Tim riječima Pavao kao da obrazlaže zašto žena ne smije javno poučavati. Jer „poučavanje" nije podlaganje, nego vladanje. Tako sam to često čuo. I sam sam to uvijek tako shvaćao. Doduše, iskreno rečeno, s nekoliko dvojbi u pozadini. Može li biti da vremenski slijed s razlikom od nekoliko sati (ako se vjeruje u dane stvaranja od 24 sata) ima takav doseg? Adam i Eva su poput blizanaca koji su oblikovani kratko jedno za drugim. Bi li to kratko vrijeme trebalo utvrditi takvu zabranu poučavanja za sve žene? I je li to Božja kazna da žene ne smiju poučavati zato što je Eva bila prevarena? Nijedna žena, od Edena naovamo, zato ne smije poučavati? Čak i ako bi za to bila nadarena?

Barem su kršćani iz židovstva imali Septuagintu i/ili Toru. To je bila Biblija kršćana prije nego što je postojao kanon Novoga zavjeta. Pavao sada ponavlja nešto što je svatko mogao pročitati. *Zašto Pavao spominje nešto što je bilo tako poznato i jednoznačno? Da je Adam prvi stvoren, a Eva iskušana.*

Tomu valja dodati da bi Pavao, ako se taj tekst shvati kako je upravo spomenuto, nekako proturječio sam sebi. U Rim 5 od 12. retka opisuje Adama, koji je unio grijeh u svijet i tako *kao prvi* postao glava svoje obitelji, svjetske zajednice svih ljudi koji se rađaju u grijehu. Adam je odgovoran. Božji odgovor i spasenje jest nova glava, koja nas „posvaja" u svoju zajednicu: Isus Krist.

Ovdje u Prvoj poslanici Timoteju moglo bi se pomisliti da Pavao Evu čini odgovornom glavom. Mora postojati poseban razlog zašto to ovdje tako navodi. I kao što je već gore primijećeno, u optjecaju su bile protognostičke inačice stvaranja koje su tvrdile suprotno. Eva je, navodno, prva stvorena, a Adam prvi iskušan. U okružju Artemide žene su u tom utjecajnom kultu bile važnije od muškaraca. To bi moglo biti obrazloženje za jednu ženu ili nekoliko žena da dominantno poučavaju, da se bune protiv Kristova nauka i da mu proturječe.

Napomena o Adamu i Evi možda je i pozitivna napomena. Ne na Evinu slabost ili Adamovu nadmoć, nego na potrebu za obrazovanjem, proučavanjem i podložnošću Bogu. Eva je bila zavarana možda zato što nije bila dovoljno poučena. Adam je, naprotiv, sagriješio svjesno, ne poslušavši izravnu Božju zapovijed. „Ne ostavljajmo da okolo leži još više neeksplodiranih granata i mina kojima se ljudi daju zbuniti. Čitajmo ovaj tekst onako kako je, po mojem mišljenju, bio zamišljen, kao mogućnost da se izgrađuje Božja Crkva, muškarci i žene jednako. Kao što je Pavlu bilo stalo da to primijeni u određenoj situaciji, tako i mi moramo pomno razmisliti i moliti kamo nas vode naša vlastita kultura, vlastite predrasude i ogorčenje. Moramo dati sve od sebe da se ne prilagodimo bilo kojem od različitih stereotipa koje nudi svijet, nego iscjeljujućoj, oslobađajućoj, čovjekoljubivoj poruci Isusova evanđelja.“[110]

6.3.10 Sada ne dopuštam

„Sada ne dopuštam“ nije trajna ili univerzalna zabrana za žene koje vode i poučavaju (r. 12). Philip Payne i drugi argumentirali su da „Ne dopuštam ženi poučavati“ nije najbolji prijevod grčkoga teksta. „*Sada* to ne dopuštam“ bolji je prijevod. „Sada to ne dopuštam“ upućuje na sadašnju i specifičnu uputu za određeni i vremenski ograničen problem u Efezu (a ne na trajnu ili univerzalnu zabranu ženama da poučavaju). Različiti su učenjaci pokazali da Pavlova uporaba aktivnog indikativa epitrepō s nijekanjem ouk („Ne dopuštam ...“) snažno upućuje na specifičnu uputu za određenu situaciju. U velikoj većini slučajeva u kojima se epitrepō upotrebljava u Novom zavjetu, i svaki put u grčkom Starom zavjetu, napomena se odnosi na „određeno vrijeme ili samo na kratko ili ograničeno trajanje.“[111] Kad bi, dakle, ta određena žena ili skupina žena razumjele nauk, primile ga i naučile, ta bi zabrana poučavanja logično bila ukinuta.

Ne može se dovoljno često ponoviti: to nije univerzalna zabrana poučavanja za žene na temelju poretka stvaranja prvih dvoje ljudi. To nije Pavlov nauk. To nije uputa svim crkvama svijeta u sva vremena, nego je upućena posebnoj situaciji u Efezu. To nije zabrana poučavanja za žene, nego zapovijed o stavu. Te žene ne trebaju poučavati dominantno, nego učiti ponizno.

110. Wright, N. T., str. 27, Paul for Everyone: The Pastoral Letters, London, 2003
111. Hill, Graham Joseph, str. 63-64, Holding Up Half the Sky: A Biblical Case for Women Leading and Teaching in the Church

6.3.11 Spasenje rađanjem djece?

Ali spasit će se rađanjem djece, ako ostanu u vjeri i ljubavi i svetosti s čednošću.

To su čudne veze ako se ne poznaje povijesna pozadina. Kakve veze imaju poučavanje i učenje s porodom? Više puta su mi rekli da mnogi kršćani čitaju Bibliju, ali tu antičku pozadinu jednostavno ne mogu poznavati. Nije li se Bog pobrinuo da se taj tekst može razumjeti i bez svega tog poznavanja pozadine?

Dobili smo prosvijetljen razum. Duh Sveti naš je učitelj. Danas imamo mogućnosti da u sekundi imamo mnoge rezultate istraživanja na zaslonu. Imamo bezbrojne studije o tim tekstovima. Istraživanja izvornih jezika o svakoj mogućoj mogućnosti. Ukupno već opet gotovo previše da bi se mogao zadržati pregled. Svatko tko poučava mora istražiti takva pitanja.

U svakom slučaju svaki bi se čitatelj Biblije trebao baviti pozadinom teksta. Sredstvima i mogućnostima koje pronađe. U školi se uči i vježba postupanje s tekstovima i pitanja koja im se postavljaju. Tako mogu govoriti samo za naše vrijeme, kad čitamo Bibliju, i nikoga ne oslobađam obveze da, izvan doslovnog razumijevanja, malo više razmisli o tekstu. I da usrdno moli Boga da daruje jasnoću i snagu za poslušnost. Ne bi smjelo ovisiti o nama, o mojoj površnosti, strahu od novih otkrića, udobnosti ili premalom razmišljanju o tekstu.

U Efezu su se trudnice pri porodu povjeravale božici Artemidi. Ona je bila moćna da porod uspije. Ali to je bilo jednako tako pogrešno kao i bajka da je Eva prva stvorena, a Adam prvi zaveden. Jedino spasenje pri porodu, koji je često opasan po život i bolan, može darovati Bog. On je jedini naš Spasitelj i pomoćnik. Tako Pavao želi reći da treba napokon otresti sve te bajke i mitove i zastrašujuća očekivanja, baciti ih preko palube i u svemu se povjeriti jedinom Bogu Spasitelju.

Za ovaj teški redak citiram još jedno moguće objašnjenje: „Još jedan prividni problem javlja se sa ‚spasenjem rađanjem djece'. Je li Pavao trebao poučavati da se žene spašavaju kad rađaju djecu?! Taj je nauk nemoguće zamisliti! Proturječio bi cijelom njegovu nauku i zato se ovdje to jednostavno ne može misliti. Prije će biti da se Pavao ovdje odnosi na Post 3,15, da naime potomak žene donosi spasenje. Budući da su krive učiteljice koje Pavao ovdje opominje mislile da spasenje dolazi neposredno po ženama, Pavao pojašnjava da

spasenje doduše doista dolazi po ženama, ali zapravo po rođenom potomku jedne žene, Kristu (dok su gnostici tjelesnost – a time i rađanje djece – smatrali primitivnim i zastarjelim).“[112]

6.3.12 Prva poslanica Timoteju danas

„Pitanje za nas današnje vjernike nije kako možemo muškarce i žene 21. stoljeća ugurati u grčko-rimske ideale muževnosti i ženstvenosti. *Pitanje je za nas kako možemo biti ljudi molitve u stavu svetosti.* Kako to trebamo dokazati kao današnji ljudi? Predlažem da je izbjegavanje srdžbe i razdora univerzalno, pa bismo možda trebali početi s tim. Drugo je pitanje kako mi kao ljudi koji ‚ispovijedaju bogobojaznost' to pokazujemo dobrim djelima. Kakva bi to dobra djela bila u našem današnjem kontekstu?

I obratite pozornost na ono ‚oni' na kraju 2. poglavlja u 15. retku. *Ono ‚oni' odnosi se na muškarce i žene kojima je upućen ovaj odlomak.* Cijelo 2. poglavlje čini kontrast prema bogohulnom ponašanju Himeneja i Aleksandra (1 Tim 1,20). Kako, dakle, možemo u svojem spasenju po velikom milosrđu i milosti Isusa Krista napredovati u vjeri, u ljubavi i u svetosti sa samosvladavanjem? Kako to izgleda?

Da ponovim još jednom: htjela bih reći da Pavao, po mojem mišljenju, ne izvodi zaključak da se žene toliko razlikuju od muškaraca da su općenito isključene iz određenih uloga u Crkvi ili u kućanstvu. Zapravo je slučaj upravo suprotan. Muškarci i žene jednaki su pred Gospodinom. On time ne želi reći da žene zbog svojega spola ne mogu biti postavljene u određene uloge. Žene su u antici redovito bile predstojnice kuće odnosno kućanstva. *Adam i Eva nisu temelj zapovijedi u 12. retku, nego služe kao primjeri onoga što se ne treba činiti.* U 2 Kor 11,3 Pavao Evinu prijevaru po zmiji upotrebljava kao ilustraciju *za cijelu crkvu*. Ovdje u Prvoj poslanici Timoteju ona se primjenjuje samo na žene.

Ja osobno ne očekujem od svojega muža da se ponaša kao da je glava grčko-rimskog kućanstva. Bilo bi čudno kad bi se ponašao na takav način. Mi smo ljudi 21. stoljeća koji žive život 21. stoljeća. Kad bih od njega očekivala da vrši autoritet kao da je muž iz 1. stoljeća, navela bih nevjernike da budu kritični prema kršćanskoj vjeri. Kao što upozorava 1 Tim 5,14, ne trebamo protivniku

112. Michael Trenkel, 2017 (vidi popis literature)

davati povoda za pogrde."[113]

6.3.13 Zaključci

Pogledom u povijesnu situaciju u Efezu mnogo toga postaje jasnije. No pitanja ostaju otvorena i tada. Ipak je namjera teksta postala prepoznatljiva. Pritom je izašlo na vidjelo: *to nije opća zabrana poučavanja ili propovijedanja, ni zabrana vodstva, nego zabrana poučavanja sasvim određene teologije, naime krive. I zabrana poučavanja na dominantan način koji zahtijeva poslušnost ili čak nasrtljivo.* Ili neovlašteno prisvajanje učiteljskog autoriteta. To ne pripada u kršćanski život ni u Božju crkvu. To je bio specifičan problem u Efezu. Općenito rečeno, to zacijelo vrijedi i za muškarce. Oni ovaj put u toj stvari nisu bili povod za ukor. *Pavao dakle ne definira ulogu žena u univerzalnoj Crkvi, nego, naprotiv, ispravlja zloporabe u Efezu.*

Koliko je žena među nama koje su primile dar poučavanja, ali ga ne mogu vršiti jer im muškarci zakrčuju put?

Bezbrojnim nadarenim ženama u Kristu tim je jednim retkom onemogućeno da poučavaju jednako kao muškarci. *Za to su odgovorni muškarci! Oni moraju okončati to nepravedno stanje.*

6.3.14 Objašnjavajuća parafraza teksta iz Prve poslanice Timoteju

Slijedi objašnjavajuća, parafrazirajuća verzija odlomka. Tako bih ja prenio tekst kad bih ga trebao ukratko protumačiti. *To je moj tekst, moje riječi, a ne biblijski tekst.*

Dragi Timoteju, da bi se problemi u Efezu s nekim muškarcima i nekim ženama stavili pod kontrolu, trebalo bi se dogoditi sljedeće: muškarci trebaju početi moliti. Svugdje gdje se susreću. I javno. Umjesto da se prepiru o mitovima i krivim naucima. Srdžba i svađa priječe molitvu. Zajednička molitva vodi do mirnog i spokojnog života. Podignutim, otvorenim i primajućim rukama, koje su čiste od svađe i nasilja, trebaju zajedno klanjati se našem Bogu Spasitelju i zauzimati se za sve ljude pred Božjim prijestoljem.

113. Kidson, Persuading Shipwrecked Men: The Rhetorical Strategies of 1 Timothy 1, 2020, Mohr Siebeck Tübingen

Naravno, i žene trebaju moliti, jednako kao i muškarci. Pritom je važno da se žene, mislim prije svega na bogate žene, pokazuju skromnima gdje god nastupaju i gdje ih se vidi. Njihov ukras, koji privlači pozornost na njih, i to još kako bi u tome nadmašile druge žene, ne treba se sastojati od raskošnih i upadljivih frizura, ni od nakita od zlata i bisera te skupe i neobične odjeće. Žene koje slijede Mesiju nemaju potrebu tako se isticati ni na taj način vršiti utjecaj i dominaciju. Postoji ukras i utjecaj koji vrijedi više, koji čak poštuju svi ljudi: dobra djela.

Žena treba naučiti što je istina evanđelja. Voljna učiti, pozorna i željna znanja. U vlastitoj kući. Osobito jednoj od tih žena ne dopuštam da dalje širi sve te lažne mitove i nauke. Ona se ne treba uzdizati iznad svojega muža ili iznad muškaraca općenito i prisvajati učiteljski autoritet koji joj ne pripada, jer ne poznaje i ne razumije zdravi nauk. Treba slušati kad joj se objašnjava zdravi nauk. Jer joj je to potrebno, budući da joj nedostaje spoznaje, a to neznanje nanosi veliku štetu kad širi mitove po kućama. Stvaranje Adama i Eve prikladan je primjer za tu situaciju. Adam je prvi stvoren i on je bio taj koji je trebao poučiti Evu. On nije bio prevaren. Ali Eva je bila prevarena i zavarana. Ako žene ne budu spremno učile, bit će prevarene kao Eva i postat će drugima zamka. Ako neke žene u Efezu ne budu učile od svojih muževa, dogodit će se upravo tako.

A te žene trebaju znati da će biti sačuvane pri rađanju djece. Unatoč Evinu zavođenju i velikim bolovima poroda. Bog, naš Spasitelj, spašava, a ne ljudskom rukom stvorena božica zaštitnica Artemida Efeška. Zato se trebaju usredotočiti na vjeru i ljubav i svetost. Zajedno kao bračni par, koji su kao Adam i Eva jedno tijelo. Žene se ne trebaju bojati imati djecu, a muškarci se trebaju spolno svladavati i imati na umu da su previše trudnoća opasnost za njihove žene.

6.4 Opće i vremenom uvjetovane zapovijedi

Nakon što sam obradio ovaj kratki tekst, a i ovdje ostaju otvorena pitanja, želio bih upozoriti na načelo važenja:

Kako znamo kada su zapovijedi u Svetom pismu opće, a kada su druge ograničene kontekstom, odnosno kulturom?

Često ih možemo prepoznati na temelju konteksta. Blud je, na primjer, uvijek grijeh. To je jednoznačno opće! Ali ponekad je vrlo teško, jer Biblija sadrži različite žanrove, dakle književne vrste, vrste ili oblike tekstova kao što su povijest, pripovijest, upute, opomene itd., a na temelju toga se praksa i etika izvode na različite načine. Tome se pridružuje pitanje kome je konkretno upućeno. Jednostavan primjer: Izrael je u Starom zavjetu dobio upute koje danas ne vrijede za crkvu Novoga saveza.

U Pavlovim poslanicama postoje naznake po kojima se to može prepoznati:

Ponavljaju li se upute? Vidimo li ih u različitim kontekstima? Postoji li jasan i zajednički jezik; ili, drugim riječima, kada Pavao upotrebljava rijetke i neobične pojmove ili riječi, to vodi do zaključka da je situacija posebna i ograničenija. Za posebnu temu ove knjige pokazuje se da središnji tekstovi (1 Kor 11; 14; 1 Tim 2) imaju tako posebne argumente i tako neobičan rječnik da teško mogu dokazati opću zabranu ženama u poučavanju i vodstvu.

Opće odredbe uklapaju se u ukupni kontekst Biblije i ne stvaraju proturječja.

Biblijsko tumačenje nikada se ne događa u neutralnom vakuumu. Kada pristupamo Bibliji, ne odlažemo svoje pretpostavke, iskustva, utjecaje koji su nas oblikovali i vrijednosti. Sami sebe unosimo u razumijevanje i tumačenje teksta. Ako se to ne uzme u obzir, postoji opasnost od nezdravog biblicizma.

6.4.1 Biblicizam i Sola Scriptura

Na početku sam spomenuo pojam „biblicizam". Kao negativan i nezdrav stav prema Bibliji i prema kršćanskom životu. Biblicizam je stav koji zanemaruje razlikovanje općih i vremenom uvjetovanih zapovijedi. To je stav koji za sebe prisvaja vjernost Bibliji, ograđujući se od drugih koji na određenim mjestima Bibliju ne shvaćaju doslovno, nego je kontekstualiziraju. Pri tome je takvim „vjernima Bibliji" svejedno koliko dobro ti drugi obrazlažu svoje stajalište. Često im se pripisuje namjera da Bibliju prilagode vlastitim željama ili duhu vremena ovoga svijeta.

Biblicizam ulogu žene u Crkvi objašnjava i ograničava na malo biblijskih tekstova i previđa veliku sliku koju Biblija jasno pokazuje, već i u Starom zavjetu. Za svaku tradiciju i za svaki način oblikovanja, kako bogoslužja tako i kršćanskog života, traži se biblijski redak kao obrazloženje. Biblija je dakako mjerilo i

norma, ali gdje upute nisu jednoznačno jasne, treba slijediti ukupnu sliku Biblije, a ne ropski se pozivati na pojedine retke. Tek određena visina leta omogućuje širi pogled, *da bi se moglo pregledati cijelo biblijsko područje*. Isto tako, kad promatrate sliku, morate se malo odmaknuti da biste je vidjeli cijelu i da ne biste zapeli samo na pojedinostima. Ponekad treba pronaći pragmatična rješenja, s otvorenošću i pouzdanjem u Boga.

Biblicizam je čitanje Biblije i pristup njoj koji je priznaje kao isključivi izvor za oblikovanje kršćanske vjere, a posebno i kršćanske životne prakse. Sam po sebi to je dobar stav. Ali kad se povijesna pozadina zanemaruje ili odbacuje kao nesigurna i nevažna, postaje problematično. *Biblicizam previđa spoznaje široke kršćanske tradicije i nije u stanju procijeniti vlastitu kulturnu situaciju i položaj u usporedbi s vremenom nastanka Novoga zavjeta.* Biblicizam je imun na opravdana pitanja i argumente. Vlastita spoznaja skupine, pokreta, saveza ili „plemena" svjesno se ili nesvjesno smatra najvišom ili najdubljom i prenosi se svakom naraštaju. Biblicizam je sljepoća za to da i sam stoji u nekoj tradiciji tumačenja, s vlastitim pečatom, s vlastitim misliocima-predvodnicima i pritiscima skupine.

Reformacijsko „Sola Scriptura", tj. „samo Pismo", nije biblicizam! Kad su reformatori, odnosno njihovi nasljednici, izrekli načela „sola", nisu mislili na golo ili puko Pismo, *nego na prvenstvo Pisma uz tradiciju, iskustvo i prirodu.* Kad su protestanti isticali jasnoću Pisma, nisu mislili da je cijelo Pismo jednako jasno, *nego da je jasno kad je riječ o evanđelju i spasenju.* Kad su zazivali punu dostatnost Svetoga pisma, nisu mislili da je ono dostatno za bavljenje stvarima koje nadilaze biblijski kontekst, kao što su operacija na otvorenom srcu, liječenje bipolarnog poremećaja ili makroekonomija. *Biblija doduše može imati vrijednosti, načela i izjave koje pridonose tim stvarima, ali one nisu dovoljne da bi se njima bavilo u cjelini.*

Kad su protestanti govorili o autoritetu Pisma, mislili su na autoritet Duha Svetoga koji govori u Svetom pismu. Na Duha koji uvodi vjernike u istinu i prosvjetljuje ih, koji odgaja i daruje učitelje Crkvi i koji oživljuje njezino ispovijedanje vjere i liturgijsko nasljeđe.

Kao kršćani 21. stoljeća stojimo na ramenima svojih prethodnika, kao što su i oni stajali na ramenima svojih. Vjernost Bibliji i razumijevanje Biblije nikada se ne događaju u „zrakopraznom prostoru", nikada na „neutralnom tlu". Već

je dobra pretpostavka imati tu spoznaju na umu pri čitanju Biblije, pri proučavanju Riječi, pri oblikovanju nauka i opisivanju kršćanske životne prakse.

Krut biblicizam nerijetko vodi u krut dogmatizam te u zakonsku strogost i uskogrudnost upravo ondje gdje stanje stvari nije jednoznačno. To se ne slaže sa slobodom evanđelja i s milošću na koju su kršćani pozvani.

Dopuštam si na ovome mjestu napomenuti da i kršćani vjerni Bibliji itekako smatraju neke biblijske riječi više ne primjerenima vremenu, kad je riječ, na primjer, o karizmatskim darovima (1 Kor 12), za koje vjeruju da danas više ne postoje. Nijedan biblijski tekst ne potvrđuje tu tezu. To su zaključci, često čista teologija iskustva, jer sami te darove ne doživljavaju. I to iako su oni u mnogim mjestima diljem svijeta prisutni i djelotvorni i iako su, na primjer, mnoga čudesna ozdravljenja dokaziva. Tu teologiju određuju pretpostavke i iskustva. Drugim riječima, oni te tekstove ne shvaćaju doslovno.

Sveto pismo razjašnjava mnoga pitanja prve generacije kršćana. Pitanja 21. stoljeća mogu se razjasniti samo u duhu Pisma. To ostaje izazov pri kojem nastaju i različiti odgovori – teškoća koja će ostati.

Rhyne Putman dao je intervju o svojoj novoj knjizi „Kad nauk dijeli Božji narod“[114] i izrekao ovu tvrdnju: „Sola Scriptura (samo Pismo) ne znači ‚nuda Scriptura‘ (golo Pismo) ili ‚solo Scriptura‘ (jedino Pismo). … mislim da možemo reći suprema Scriptura (prvenstvo Pisma) kad govorimo o odnosu između Pisma i drugih izvora kao što su tradicija, razum, iskustvo itd. Pismo ima prednost pred drugim izvorima, ali ti su izvori vrijedni za naše teološko i duhovno obrazovanje. Ipak, jedino je Pismo nadahnut i nepogrešiv izvor. Jedino je Pismo norma koja normira te druge izvore.“

6.4.2 Doslovno shvaćanje i doslovni smisao

Razumjeti Bibliju, tumačiti je i zatim primijeniti u životnoj praksi itekako je složeno. Pri tome doslovni smisao teksta i doslovno shvaćanje nisu isto. Doslovni smisao treba istražiti u svakom biblijskom tekstu. Ali sve shvaćati doslovno dovest će do spornih i gotovo smiješnih rezultata.

114. Putman, Rhyne R., When Doctrine Divides the People of God: An Evangelical Approach to Theological Diversity, Crossway, 2020

Doslovni smisao najprije utvrđuje o kojoj je vrsti teksta (žanru) riječ. Takvih u Bibliji ima mnogo: usporedbe (prispodobe), poslanice, poučni tekstovi, poezija, apokaliptička književnost, zakoni, povijest, propovijed itd. Nadalje se istražuje što tekst namjerava reći, u skladu s vrstom teksta u kojoj je to izrečeno. Usporedba obično ima jednu središnju poruku, a ne više njih istodobno. Ona obično ni nije zbilja događeni događaj.

Cijelu Bibliju uvijek treba objašnjavati ili tumačiti prema njezinu doslovnom smislu. Što od toga treba doslovno primijeniti u našem životu, i kako, treba vrlo dobro i pomno ispitati. Mnogo toga ne može se primijeniti doslovno. To se osobito odnosi na prakse uvjetovane kulturom i vremenom.

Zbroj tvoje riječi je istina, i vječno vrijedi sav zakon tvoje pravednosti.

Ps 119,160 (Zürcher Bibel, njemački prijevod Biblije)

7 Svećenice, žene starješine i đakonice

U rajskom vrtu Adam i Eva su, u nevinosti, *kraljevi* koji vladaju i *svećenici* koji žive u Božjoj prisutnosti. Rajski vrt u Edenu slika je Svetinje nad svetinjama u kozmičkom hramu. Novi i bolji Eden, dakle nova zemlja, bit će globalna Svetinja nad svetinjama. Cijela će zemlja biti rajski vrt. Zato novi Jeruzalem, slika novoga stvorenja, ima oblik golema kocke. To odgovara istom obliku Svetinje nad svetinjama u šatoru sastanka i u hramu. *Nova će zemlja biti nastanjena ženama i muškarcima, kraljevima i kraljicama, svećenicima i svećenicama. Vjerujete li da će tada postojati hijerarhija?* Neki misle da neće, jer je to novo stvorenje. Hijerarhija, kažu, vrijedi samo za staro stvorenje. Ali u crkvi je novo stvorenje već počelo. Ona je prvina. Ona je Božji mostobran u ovome svijetu. Zašto bi onda u crkvi ipak uvijek morala postojati hijerarhija?

Sada dolazim do točke na kojoj sve prethodne spoznaje moraju postati konkretne i praktične. Što sada činimo sa svim informacijama, zaključcima i poukama prethodnih poglavlja? Istina sada mora dotaknuti tlo stvarnosti i svakodnevice crkava. Iz svega prethodnoga izvodim srž:

Ne postoji hijerarhija spolova! Ni u crkvi!

7.1 Opće svećeništvo

Reformacija je ovu dugo zatrpanu istinu ponovno iznijela na svjetlo. U crkvenoj praksi, međutim, to se nije odrazilo. Nitko, pa ni Katolička crkva[115],

115. Iz Katekizma Katoličke crkve o svećeničkom ređenju: „Gospodin Isus izabrao je muškarce da oblikuju zbor dvanaestorice apostola, a isto su učinili apostoli kad su birali suradnike koji će ih naslijediti u njihovoj zadaći. Biskupski zbor, s kojim su svećenici sjedinjeni u svećeništvu, uprisutnjuje zbor Dvanaestorice do Kristova povratka. Crkva zna da je vezana tim izborom koji je učinio sâm Gospodin. Zato nije moguće ređenje žena." U tom smislu samo muškarci mogu predstavljati Krista. I to je stajalište danas pod pritiskom. Čini se dvosmislenim i proturječnim to što žene ne mogu biti svećenice, a Mariju se kao Majku Božju u katoličkoj pučkoj pobožnosti zaziva i štuje gotovo kao jednaku Bogu. Katolička crkva je pod pritiskom, jer mnoge katolkinje teže zaređenoj službi. Njihov je argument opće svećeništvo svih vjernika. Promjene nisu moguće bez crkvenih razdvajanja ili raskola, ili su moguće samo preko koncila. Je li tome u temelju duhovna ili svjetovna motivacija, nije moja tema. Moj fokus nije Katolička crkva, nego moje konzervativno evanđeosko okruženje, koje se mora baviti vlastitim problemima.

ne dovodi u pitanje opće svećeništvo vjernika. Pitanje je što ta istina, koju svi potvrđuju, praktično znači za život crkve.

Činjenica da je svaki vjernik, žena i muškarac, svećenik trebala bi već biti dovoljan razlog da oba spola na bogoslužju imaju istu ulogu. Daleko od toga. Opće svećeništvo s jedne se strane živi osobno. Molitva i zajedništvo s Bogom osobni su, pojedinačni blagoslov.

Cijeli uzor svećeništva i s njim povezane žrtvene službe dolazi iz Staroga zavjeta, gdje je svećenik vodio i obavljao službeno bogoslužje. *Zato je razumljivo da se kod općeg svećeništva misli ne samo, ali i, na okupljanje vjernika koji zajedno kao štovatelji ulaze u nebesko svetište.* I prinose duhovne žrtve hvale. Može li ili smije li tu biti razlika među spolovima? Božja riječ te razlike *u Novom savezu ne pravi*. Onda ih ne bismo smjeli praviti ni mi.

7.2 Starješine i žene starješine

Kod vijeća starješina riječ je o službi vodstva. Riječ je o brizi, nadzoru i zaštiti crkve. To je pastirska služba sa zadaćama poučavanja. S predvođenjem i s davanjem primjera. Mogu li i žene obavljati službu nadglednika (grč. *episkopos*) ili starješine?

Ben Witherington to sažima u bit: „Ponekad se čuje argument da se u Prvoj poslanici Timoteju kaže kako starješine trebaju biti muževi jedne žene, vjerni, i da to pokazuje kako bi samo muškarci smjeli biti starješine. Pri tome se posve zaboravlja da je Pavao kao misionar govorio u snažno patrijarhalno kulturno okruženje, bilo u Efezu bilo na Kreti. Njegovo je načelo početi ondje gdje ljudi stoje, a ne ondje gdje bi ih on rado vidio. *To znači početi s postojećom muškom strukturom vodstva u kulturi, dok kvasac evanđelja ne razvije svoj puni učinak i ne promijeni stvari iznutra. Zato su posve prirodno samo muškarci ti koje Timotej i Tit najprije postavljaju za voditelje tih novoosnovanih crkava. To ne znači da tako mora biti zauvijek.* Ali novoobraćene je trebalo strpljivim, ljubavlju prožetim uvjeravanjem uvjeriti da je u redu ako i žene jednako tako ispunjavaju takve uloge. Već se vidi kako Pavao počinje gurati u tom smjeru, jer u Rim 16 spominje voditeljicu po imenu Feba, koja je đakonica u korintskim crkvama. I vjerojatno postoji naznaka đakonica u pastoralnim poslanicama, u raspravi o starješinama i đakonima. Kao što sam već rekao, ne treba samo vrednovati

ono što Pavao kaže, nego to čitati u njegovu kulturnom kontekstu i pitati se kakve promjene Pavao pokušava provesti kad evanđelje primjenjuje na situaciju."[116]

Isključivanje žena iz te službe usporedio bih s ovom Pavlovom riječju: [Ef 5,29] „Jer nitko nikada nije mrzio svoje tijelo, nego ga hrani i njeguje, kao i Krist Crkvu." Nije blagoslov za crkvu kad mi muškarci isključujemo žene iz službe starješine. To je više od gubitka. Zbog toga često pogrešni muškarci dolaze u ulogu kojoj nisu dorasli (bilo da su službeno imenovani starješinama, bilo kao sudionici „sastanka braće"): *„Rodne su predrasude, po mojem mišljenju, krive za to što smo iz vodstva isključili ne samo mnoge darovite žene; one su osim toga kvalificirale mnoge muškarce koji kao voditelji nisu osobito daroviti."*[117]

Neke će žene, iz dobrih i manje dobrih pobuda, „okolnim putem", preko svojih muževa, utjecati na pitanja vodstva. Bilo bi bolje kad bi žene starješina bile prisutne na mnogim sastancima i kad bi se sav taj šum u pozadini otvoreno izrekao, licem u lice.

7.3 Ona teži za lijepim djelom

Jim Reiher upozorio je na jednu činjenicu u 1 Tim 2 i 3: „Mnogi 3,1 vide prije svega kao logičan početak ostatka 3. poglavlja, koje sadrži dugu raspravu o starješinama i đakonima. Ja bih ipak tvrdio da on zapravo pripada kao zaključak 2. poglavlju, čak više nego kao uvod u 3. poglavlje. To je važno za žene u crkvi, jer bi značilo da 1. redak potiče i muškarce i žene da postanu starješine/nadglednici. *Ako on zaključuje 2. poglavlje, vidi se da Pavao podupire oba spola u tome da služe Bogu u službama vodstva, sve dok su izvježbani i sazreli u vjeri. Da, ženama u efeškoj crkvi zasad je nametnuo neka ograničenja, ali ne želi da se to vidi kao ‚završnica'. Naprotiv, posve općenito dodaje da je dobra stvar kad i muškarci i žene teže tome da budu starješine.*

Pavao vrlo jasno kaže da želi da žene budu pravilno poučene (2,11). *Taj redak zanimljivo sadrži jedini imperativ u ovom odlomku: neka uči. To znači da je 11. redak ono što je najbliže Pavlovoj zapovijedi: on inzistira na tome da žene budu poučene.* To je vrhunac njegova mišljenja i pisanja. *To je zapravo ključ ovoga*

116. Ben Witherington III, Why Arguments against Women in Ministry Aren't Biblical
117. Danny Silk

odlomka: Pavao želi da svi članovi crkava budu pravilno poučeni u vjeri. Ne samo muškarci, nego i muškarci i žene. Kad budu pravilno osposobljeni i sazreli, tada će službe poučavanja i vodstva jednako dolaziti u obzir i za žene i za muškarce.

Što ako je 1 Tim 3,1 bio upućen tim ženama? Tada dolazimo do 1. retka 3. poglavlja. Što ondje točno piše? Pa, jedno što ondje ne piše jest da je „dobra stvar kad samo muškarci teže tome da budu starješine." Ne. To bi mogla biti naznaka da je riječ samo o muškarcima. Ali moglo bi se odnositi i samo na žene. *Ili se vrlo vjerojatno odnosi i na muškarce i na žene.* NIV (New International Version) je ovdje napravio bolji prijevod. Tekst kaže: „Evo pouzdane izreke: ‚Tko teži tome da bude nadglednik, želi plemenitu zadaću.'" *(Tako je i u svim meni poznatim njemačkim prijevodima, gdje „tko" može značiti i muškarce i žene.)*

U 1. retku 3. poglavlja ne upotrebljava se grčka riječ za „muškarce" ili „muškarca". Ni samostalna riječ za „on". Upotrebljava se, međutim, grčka riječ *tis*. Ta ista riječ upotrebljava se za muškarce i za žene. Slično tome, riječ za „on ili ona želi" glagolska je osnova riječi „želi" s dodanim nastavkom „on, ona ili ono". Kontekst mora odlučiti na koga se taj glagol odnosi.

Ako 1 Tim 3,1 svrstamo kao zaključak 2,8-15, tada taj redak postaje snažna naznaka koja potvrđuje vodstvo žena u crkvi. Budući da se, kao što je spomenuto, upotrijebljene riječi mogu odnositi na muškarce ili na žene, moguće je da 3,1 jednostavno znači: „Ako žena želi biti nadglednica, onda je to dobra stvar koju želi." *To znači da bi Pavao mogao poručivati nešto poput: „Unatoč tome što inzistiram da žene trebaju biti poučene, odnosno da trebaju učiti, i da ne mogu poučavati ni imati autoritet dok ne budu zrele i kompetentne – dobra je stvar za ženu ako želi biti starješina."*

Dakle, umjesto podjele 1 Tim 2,8-3,14 koju često vidimo:

Žene i muškarci u crkvi (2,8-15). Muški starješine (3,1-7). Muški đakoni (3,8-10). Žene đakoni (ili žene đakona) (3,11). Ponovno muški đakoni (3,12-14).

Ne bismo li tijek misli poslanice trebali razumjeti ovako:

Žene i muškarci u crkvi (*2,8-3,1*). Sadašnja situacija: obraćanje sadašnjem vodstvu na način vezan uz spol (3,2-7). Muški đakoni (3,8-10). Žene đakoni (3,11). Muški đakoni (3,12-14).

7.4 Đakonice

Za riječ *đakon* nije postojao ženski oblik. *Đakonisa* (Diakonisse) je riječ koja se pojavila tek nekoliko stotina godina kasnije i koja više nije imala nikakve veze s crkvenim službama ni sa službama na bogoslužju.

Uz vijeće starješina, đakoni obnašaju službu u crkvi koja se odlikuje onim što đakon jest: sluga. Da i žene mogu obnašati tu službu, ili bolje, da se mogu predati toj službi i biti prepoznate, cijenjene i potvrđene kao đakonice, pokazuje Rim 16,1. Feba je đakonica. Kako je to postala, ne znamo. Možda zato što se crkva okupljala u njezinoj kući. U svakom slučaju, njezina predanost u služenju crkvi učinila ju je đakonicom.

U 1 Tim 3,11 moguće je da se ne govori o ženama đakona, nego da se misli na žene đakone:

Žene isto tako: dostojne poštovanja, ne klevetnice, trijezne, vjerne u svemu.

Čak i John MacArthur, izraziti zagovornik hijerarhije (komplementarist), zagovara žene đakone: „U 1 Tim 3,11 Pavao se odnosi na posebnu skupinu đakona. Nekoliko čimbenika upućuje na to da Pavao ovdje govori o zasebnoj skupini đakonica, a ne o ženama đakona. Prvo, uporaba riječi ‚isto tako' (usp. 2,9; 3,8; Tit 2,3.6) snažno govori u prilog tome da se ovdje, uz starješine i đakone, vidi treća skupina. Drugo, nema posvojne zamjenice ni jednoznačnog člana koji bi te žene povezivao s đakonima. Treće, budući da Pavao nije naveo kvalifikacije za žene starješina, zašto bi to činio za žene đakona? Četvrto, Pavao nije upotrijebio riječ ‚đakonice' jer u grčkom jeziku takva riječ nije postojala. Feba se u Rim 16,1 naziva đakonom jer ne postoji ženski oblik riječi *diakonos*. ... Uporaba pojma ‚žene' (gunaikeios) bila je za Pavla jedina mogućnost da ih razlikuje od muških đakona. Naposljetku, njihove kvalifikacije odgovaraju kvalifikacijama muških đakona. *Očito je Pavao uveo još jednu kategoriju đakona.* Ja ih radije nazivam ženama đakonima jer se time zadržava novozavjetna terminologija." [118]

Da se ovdje uvodi treća skupina službi, smije se dovesti u sumnju. *To „isto tako" izjednačuje ih s muškim đakonima!* To još jednom pokazuje do kakvih je

118. MacArthur, J., Different by design, MacArthur Study Series, Victor Books, Wheaton, IL 1996, 153–154.

zaključaka čovjek takoreći prisiljen doći kad muškarac i žena ne mogu jednakopravno imati tu službu đakona, jer postoji hijerarhijska razlika u kojoj bi muškarac imao autoritet nad ženom.

U čemu se sastoji služba đakona, ne kaže se. Ne bih isključio da đakon može imati i zadaće vodstva. O pitanju đakonske službe s obzirom na vodstvo još jedna misao: „Slično vrijedi kad se međusobno usporede kvalifikacije starješina i đakona u 1 Tim 3. Wilfrid Haubeck iz sličnosti popisa zaključuje da su starješine i đakoni zajedno vodili crkvu, što bi opet moglo značiti da je Feba (Rim 16,1) bila dio vodstva crkve.“[119]

U Poslanici Korinćanima o starješinama se uopće ne govori, ali se govori o darovima vodstva koji mogu biti dodijeljeni svakom udu, ženi i muškarcu (12,28; isto tako Rim 12,8: dar predsjedanja).

U 1 Kor 12,23 riječ je o udovima koji imaju manje časti. „Naprotiv, mnogo su potrebniji udovi tijela koji se čine slabijima; a one koje smatramo manje časnima u tijelu, njih obasipamo obilnijom čašću; i naši nedolični udovi imaju to obilniju doličnost“. *Je li moguće da Pavao ovdje misli na žene, djecu i robove?*

7.5 Propovjednice

Danas u evanđeoskim crkvama bogoslužje većinom ima propovijed kao glavni sastavni dio. Sve je organizirano. Često je tema ili biblijski tekst propovijedi poznat. U prvom stoljeću bilo je drukčije. Više onako kako Pavao to opisuje u 1 Kor 11 i 14.

> [1 Kor 14,26, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Što je dakle, braćo? Kad se okupljate, svaki od vas ima psalam, ima nauk, ima objavu, ima jezik, ima tumačenje; neka sve bude na izgradnju.

Svatko je nešto donio i pridonio tome da svi budu izgrađeni. Manje podija, više razmjene i zajedništva. Više čekanja jedni na druge, više Božjega Duha. Vrijedno je pažnje da se u tom okupljanju propovijed (kerigma) – ili ono što danas pod time razumijemo i što smo od toga napravili – ne spominje.

Budući da dolazim iz zatvorene skupštine Braće, moj je DNK bio tako oblikovan da žene nisu sudjelovale, a kamoli propovijedale. Jednom sam bio

119. Wunderli, 48

u posjetu u jednoj Slobodnoj evanđeoskoj crkvi (FEG). Propovijedala je žena. To mi tada nije bilo u redu i jedva sam to podnosio. Ipak sam slušao. Unatoč svojim zadrškama morao sam si priznati da je ta propovijed bila dublja i življa od mnogih koje sam slušao u svojim skupštinama.

Možda je „prorokovanje" ili „proricanje", govorenje od Boga, ono što mi razumijemo pod propovijedi. Budući da se to prema 1 Kor 11,5 odnosi i na žene, i ta služba propovijedanja mora pripadati njihovu području zadaća u crkvi. Bog želi imati muškarca i ženu kao svoj glas u crkvi. *Bez glasa žena crkvi nedostaje ono što joj je Bog pripremio.*

Prije nekog vremena poznatog teologa N. T. Wrighta pitali su što misli o propovjednicama. „Uobičajena predodžba da su žene u antici bile potlačene i da ih je tek u novije vrijeme feminizam ponovno podigao posve je pogrešna", tvrdi Wright. Teolog, koji je nedavno objavio knjigu pod naslovom *Novi zavjet u njegovu svijetu*, rekao je da žene koje su imale određeni autoritet u crkvi i društvu u antici nisu bile nikakva grozota. „U Pavlovu svijetu bilo je mnogo neovisnih žena, i to je bilo nešto s čime je Pavao radio."

U Iv 20, kad je Isus uskrišen od mrtvih, prva osoba koju susreće jest Marija Magdalena. „On ne kaže: Marijo, imam doista važnu vijest – želim da dovedeš Petra, jer moram to reći njemu, da on onda može otići i reći svima ostalima", objašnjava Wright. Umjesto toga „kaže: Marijo, idi i reci mojoj braći – muškarcima koji se skrivaju kod kuće jer se boje – idi i reci im da idem svojemu Ocu i vašemu Ocu ...". Vijest da je razapeti Isus uskrišen od mrtvih i da je sada Gospodin svijeta „temelj je svake kršćanske službe", kaže Wright. Kad Isus tu vijest predaje Mariji umjesto nekome od svojih muških učenika, to je „gotovo jednako velika revolucija kao i samo uskrsnuće".

Drugi primjer na koji se Wright oslanja kako bi odgovorio na pitanje smiju li žene propovijedati ili ne nalazi se u Rim 16. Wright kaže da je Poslanica Rimljanima „vjerojatno najvažnije pismo koje je ikada napisano". Činjenica da je Pavao to najvažnije pismo povjerio Febi, koja je bila đakonica u crkvi u Kenhreji kraj Korinta, vrlo je značajna kad se promotri kontekst razdoblja i kulture. „U antičkom svijetu osoba koja donosi pismo jest osoba koja će ga i pročitati". Feba je bila „vjerojatno neovisna poslovna žena" koja je poslovno putovala u Rim, objašnjava Wright. Osim toga, vrlo je vjerojatno da je Feba objašnjavala i Pavlovo značenje kad su ljudi imali pitanja o pismu. Zapravo je

„vrlo vjerojatno da je prvu verziju Pavlove poslanice Rimljanima donijela kršćanska poslovna žena iz istočne korintske luke“, rekao je Wright. „Pavao je za to lako mogao izabrati muškarca“, objasnio je. Umjesto toga, svjesno se odlučio za Febu.

7.6 Sažetak

Završavam s probuđenom savješću: kako sam ikada mogao zastupati patrijarhalnu sliku žene s obzirom na ukupno biblijsko svjedočanstvo? I s obzirom na ono što je Bog pokrenuo po ženama u posljednja dva stoljeća svjetske misije? Žene koje su dale sve, koje su propovijedale, poučavale, vodile i evangelizirale? Kakvo nepoštivanje Božje naravi – držati žene podalje od bilo koje službe.

Postoje pouzdani podaci da od sadašnjih više od 100.000 kućnih crkava u Kini više od 70 % vode žene. Tko je razumio Isusa, tko je razumio Pavla, toga to ne čudi. Nikada više neću prihvatiti ni trpjeti u svojem području odgovornosti prezir prema ženama grčke filozofije, ni judaizantsku diskriminaciju žena, a ponajmanje crkvenu diskriminaciju žena.

Ne misle i ne postupaju svjetovno oni koji se prema muškarcu i ženi „jednako odnose“. To čine oni koji ženama zapovijedaju da šute, da ne poučavaju i ne vode i da ne obavljaju nikakve javne službe. Sve javne i nejavne službe, zadaće i funkcije pripadaju, prema biblijskom svjedočanstvu, ženama i muškarcima bez razlike. Pomognimo im mi muškarci da korak po korak urastu u te službe. Kao što su i nama pomogli!

8 „Jedan u Kristu“: Gal 3,28

Nijedna se biblijska riječ ne citira i ne slavi tako često kad je riječ o rodnim ulogama. *Navodno je kliču kao „Magnu Cartu kršćanskog (evanđeoskog) feminizma“.*[120] Evo cijelog odlomka, za koji, kao i za sve tekstove, vrijedi da ga treba objašnjavati u njegovoj povezanosti, dakle u kontekstu:

> [Gal 3,23-29, prevedeno prema njemačkoj Bibliji Elberfelder] Prije nego što je došla vjera, bili smo čuvani pod Zakonom, zatvoreni za vjeru koja se imala objaviti. Tako je Zakon bio naš odgojitelj prema Kristu, da bismo se opravdali iz vjere. A budući da je vjera došla, više nismo pod odgojiteljem; jer svi ste vi sinovi Božji po vjeri u Krista Isusa. Jer svi vi koji ste u Krista kršteni, Krista ste obukli. *Tu nema ni Židova ni Grka, tu nema ni roba ni slobodnjaka, tu nema muškog i ženskog; jer svi ste vi jedan u Kristu Isusu.* A ako ste Kristovi, onda ste Abrahamovo potomstvo i baštinici po obećanju.

Što je bila pozadina i problem u Galaciji? Ukratko, ovo: Galaćani su radosno prihvatili evanđelje koje im je Pavao navijestio. Bili su kršteni u Krista i snažno su iskusili Božju prisutnost u Duhu Svetom. Tada su došli židovski učitelji, *judaizanti* – kakav je nekoć bio i sam Pavao –, i pokušali uvesti dodatke evanđelju: narodi koji su vjerovali u Krista trebali su se svi obrezati. Da bi postali Židovi koji vjeruju u Krista. Da bi tako postali Abrahamovi sinovi (koji je i sâm bio obrezan i to je od Boga primio kao znak saveza). Da bi obrezanjem ušli u savez i postali baštinici. Ne postoji nijedna druga poslanica u kojoj Pavao upotrebljava tako oštre riječi protiv tih judaizanata i njihovih zahtjeva. Jer oni su izopačivali evanđelje, koje nije zahtijevalo djela Zakona, nego vjeru.

8.1 Što kaže tekst

Navedeni odlomak, a ne samo taj jedan 28. redak, vrhunac je u pobijanju tih judaizanata. Prava Božja riječ, u kojoj se osjeća Božje srce, njegova neizmjerna naklonost i njegova neobuzdana volja da spasi u Kristu. Opravdanje vjerom pripada srži poruke ove poslanice. Drugim riječima: oslobođeni krivnje, kao da nikada nismo zgriješili!

120. Strauch, 122

Zakon je za ograničeno vrijeme bio samo odgojitelj koji je trebao pomoći da se traži Krist i da ga se primi. Po vjeri su svi postali sinovi Božji! Svi, muškarci i žene. U ondašnjoj kulturi žene nisu imale nikakvu javnu ulogu. Živjele su povučeno, nisu bile baštinice i do udaje su bile pod skrbništvom oca ili najstarijeg sina. Tada su postajale vlasništvo svojega muža. *Pavao ovdje uzdiže žene u položaj sinovstva!* Ne radi se o muškom ili ženskom, nego o povlaštenom položaju, o visokoj povlastici sinovstva. Uzor za taj položaj ne proizlazi samo iz vremenom uvjetovanih kulturnih i društvenih obiteljskih odnosa. To sinovstvo ima za uzor sinovstvo samoga Sina Božjega. Svi su prihvaćeni i uzdignuti u položaj sinova. Samo u *današnjoj* uporabi jezika s pravom možemo reći i: u položaj kćeri.

Kršćankama u ondašnjem kulturnom kontekstu, naprotiv, ne bi bio nikakav dobitak da ih se naziva Božjim kćerima. Kao „kćeri“ bile bi tada podređene svojoj „braći“ u crkvi. No time što Pavao sve vjernike proglašava sinovima Božjim, ženama dodjeljuje isti položaj kao i muškarcima. Zato on dosljedno završava riječima „svi ste vi jedan“ (ne „jedno“!), jer su „u Kristu“ upravo svi Božji sinovi, i žene koje vjeruju. *U ondašnjim uvjetima ta „promjena spola po spasenju“ kod žena nije neprijateljska prema ženama, nego je početak nečega novoga.* Ako su i žene „sinovi Božji“, ima li to onda posljedice za njihovu ulogu u crkvi?

Svi sinovi i kćeri Božje obukli su Krista krštenjem vodom. Na njima, na svakom pojedinom od onih koji su spomenuti u 28. retku, sada se vidi Krist. Bez razlike. To vrijedi bez iznimke i neovisno o rasi, društvenom položaju ili spolu. Pavao bi mogao navesti još primjera onoga što razdvaja, kako bi jasno pokazao da nitko, iz bilo kojeg razloga, a ponajmanje iz razloga za koji sâm nije kriv, nije isključen iz Božjega djela spasenja. To veliko spasenje čini sve Abrahamovim potomcima i time baštinicima, po Kristu, Abrahamovu sjemenu. Na duhovan način rođeni u novo stvorenje. *To krvno srodstvo i obrezanje čini beznačajnima.*

U Kristu su svi jednaki. Jednako uzdignuti u sinovstvo i za baštinike. Golema, prevratnička i nikada prije čuta poruka izravno s neba. Čak i obrezanje otpada kao ulaz u savez. *Muška povlastica obrezanja okončana je na križu i zauvijek je prošlost.* Žene se više nikada ne moraju pitati kako se za njih može izraziti i utvrditi pripadnost savezu. *Krštenje je sada za sve novi simbol spasenja.*

8.2 Što tekst ne kaže izravno

U ovoj Pavlovoj riječi ne radi se prvenstveno o razumijevanju uloga muškarca i žene (*piše „muško i žensko“, s osloncem na Post 1,27*). Tekst ne ukida razlike tih triju parova. One i dalje postoje u svijetu. Narodnosti ostaju, rob ne postaje slobodan kad povjeruje u Krista, a spolovi se ne neutraliziraju. Muškarac ostaje muškarac, a žena ostaje žena. Postajanje jednim i postajanje jednakima odnosi se na spasenje u Kristu. Na odnos s Ocem i na mjesto u Kristovu tijelu. Ne na vidljivo stvorenje i društvene okvirne uvjete. Ni na poredak stvaranja. To osobito i stalno ističu zagovornici komplementarizma, hijerarhijske podložnosti žene. I ja, koga bi Strauch i Johnson ml. nazvali „evanđeoskim feministom“[121], ne uzimam ovu Pavlovu riječ kao glavni argument svoje argumentacije za jednakost ranga. Na ovome mjestu to nije Pavlova tema.

8.3 Što tekst ipak kaže neizravno

Ipak je ovom riječju izrečeno nešto što konkretno pogađa spolove. Ona stoji u istom lancu obrazloženja i argumentacije koji je započeo u Post 1. U 28. retku riječ je o više od pukog usporednog nabrajanja koje kaže da svi jednako imaju udjela u spasenju. To je spasenje kojemu ne pripada samo oproštenje grijeha, nego spasenje koje već sada izbavlja iz propasti, iz bankrota i slomljenosti palog stvorenja i čovječanstva. Kod sva tri para implicitno se naznačuje napetost, nešto što razdvaja. Inače ih Pavao ne bi naveo. Na pozadini Pavlova vremena i ondašnje kulture i načina života progovara se o onome što nije onako kako bi, sa Stvoriteljeva gledišta, trebalo biti. U napetost, u nejednakost tih parova sada Božja milost po njegovu dobrom Duhu djeluje iscjeljujuće, pomirujuće i obnavljajuće.

121. Vjerojatno taj pojam u SAD-u nema tako negativan prizvuk kao u Njemačkoj. Zastupnika podložnosti žene ne bih nazvao kršćanskim maskulinistom. Feminizam označuje velik kompleks, slojevit pokret sa svim mogućim krajnostima. Pokret koji je postigao dobro, manje dobro i, kao i svaki drugi pokret, loše. U tom pokretu zapažam obrat dominacije, što znači prelazak iz jedne krajnosti i pogreške u drugu. Ja se ne zauzimam za feminizam, nego za ukupnu biblijsku sliku muškarca i žene. Neprestana podmetanja da sam pod utjecajem toga pokreta ili da ga neizravno zagovaram nisu korisna.

Čak i ako taj vid tada nije bio u prvom planu, danas sigurno jest, gledano unatrag kroz 2000 godina crkvene i kulturne povijesti. Božja je riječ bezvremenska i može u svakom naraštaju i u svakom stoljeću stvarati nešto novo.

8.3.1 Židov i Grk

Ovo razlikovanje označuje razdvojenost između naroda idolopoklonika i Izraela, naroda jedinoga pravoga Boga. Ono pokazuje Božju milost prema malom i tada beznačajnom narodu. Ono ga izdvaja. Samo su oni Božji narod, njegovo vlasništvo, iz svih naroda. Ali to je prošlo. Ta razdvojenost je prošlost. Spasenje vrijedi za sve. Svi postaju sinovi Božji.

Pavao namjerno počinje s tim razlikovanjem, jer su judaizanti tjerali narode koji su povjerovali da se obrežu, kako bi time postali Židovi i ušli u Abrahamov savez.

Narodi će, jednako kao i Židovi, sačuvati svoju narodnost sve do novoga i vječnoga Božjega svijeta. Nitko ne može odbaciti svoju narodnost. Ali spasenjem u Kristu ukidaju se sve negativne i grešne, sve razorne popratne pojave koje proizlaze iz različitih i često neprijateljskih naroda. U crkvi i u Božjem kraljevstvu to bi se trebalo živjeti. Svi trebaju prihvaćati jedni druge, kao što je Krist prihvatio nas.

8.3.2 Rob i slobodnjak

Kakva nepojmljiva poruka za robove, koji su poput robe bili vlasništvo svojih gospodara. U Kristu su oni sada braća, jednako vrijedni i jednako dostojni pred Božjim licem. Ropstvo je, međutim, izraz palog čovječanstva. Ono nikada nije bilo Božja volja. Jer ne odgovara ljudskom dostojanstvu utemeljenom na tome da je čovjek Božja slika. Čovjek nikada nije vlasništvo drugoga čovjeka, pod prisilom i nasiljem.

Možda kratka Pavlova poslanica Filemonu postoji u kanonu Novoga zavjeta upravo zato što Pavao ovdje roba, Onezima, i to odbjeglog, cijeni kao brata i suradnika. No on prepušta Filemonu, njegovu vlasniku koji vjeruje, kako će postupiti s robom kad se ovaj vrati kući. Ukratko, Pavao se ne bori izravno protiv ropstva. Taj bi rat tada bio izgubljen prije nego što bi počeo. Ali

neizravno je borba protiv ropstva započela. Po Kristovu nauku, po evanđelju, rob je sada punovrijedan čovjek kojega kao takvoga treba poštovati. Evanđelje je smrtni udarac svakom ropstvu. Evanđelje je razlog zbog kojega je ono ukinuto, nažalost mnogo prekasno.

I ovdje se ne može previdjeti da evanđelje donosi slobodu. I iz doslovnog ropstva (ne samo iz duhovnog). U novom stvorenju više neće biti robova. *U crkvi i u Božjem kraljevstvu, plodu evanđelja, to je novo stvorenje već počelo. Djelovanje evanđelja na unutarnje i vanjsko stoji u uzajamnom odnosu. To dvoje bezuvjetno ide zajedno.*

U crkvi su rob i robovlasnik jednaki. Hijerarhijska razlika dio je palog svijeta. Isto vrijedi i za hijerarhijsku razliku između muškarca i žene, koja u crkvi, u novom stvorenju, više ne vrijedi.

8.3.3 Podaci o ropstvu

Abolicionizam (od engleskoga *abolition*, od latinskoga *abolitio* „ukidanje“, „poništenje“) označuje pokret za ukidanje ropstva. Hranjen kršćanskim, ali i prosvjetiteljskim uvjerenjima, to se događalo u sve više zapadnih zemalja, počevši od Portugala 1761. do Brazila 1888. Od 1808. Velika Britanija preuzela je predvodničku ulogu u borbi protiv ropstva. William Wilberforce (1759.-1833.) bio je britanski parlamentarac i predvodnik u borbi protiv ropstva i trgovine robljem. U Engleskoj je bilo važno to što se u pijetizmu i u protestantskoj misiji 18. i 19. stoljeća probilo shvaćanje da razumijevanje čovjeka kao Božjeg djeteta nije spojivo s ropstvom. U južnim saveznim državama SAD-a robovi su i dalje bili izrabljivani na farmama i plantažama. Budući da su sjeverne savezne države zahtijevale ukidanje ropstva u cijeloj zemlji, 1861. došlo je do rata u zemlji (građanski rat). Na kraju su pobijedile sjeverne države i tako je 13. amandmanom na Ustav u prosincu 1865. ropstvo ukinuto u cijelom SAD-u.

Europljani su bili ti, kršćanska Europa, koji su ropstvo u velikom stilu komercijalizirali. *To je zastrašujuće s obzirom na Isusov nauk u kršćanskoj Europi.* Jednako kao i to što je toliko dugo trajalo i što je bio tako težak put da se ono ukine. Danas još uvijek postoji trgovina ljudima. Ponajprije su djeca i žene ovdje žrtve. Tko poznaje i ljubi evanđelje, trebao bi ustati protiv toga gdje god može.

8.3.4 Muškarac i žena

Sada o posljednjem od triju primjera, koji je za našu temu najvažniji. Ovdje vrijedi isto što i za prethodne primjere. Pad u grijeh izbacio je odnos muškarca i žene iz ravnoteže. Muškarac je sebe učinio jačim, vladarom. Diljem svijeta, počevši od Adama do danas, muškarac je nepravedno prigrabio autoritet nad ženom i provodi ga diskriminirajući.

Kako evanđelje donosi iscjeljenje u taj odnos? Novim srcima, požrtvovnom i nesebičnom ljubavlju. Uzajamnom podložnošću, vjernošću i poštovanjem u snazi Duha Svetoga. Onda kad muškarci prepoznaju da su njihove žene biće nasuprot njima, bez kojega im život ne uspijeva onako kako Bog želi; po muškarcima koji ne inzistiraju na podložnosti, nego se u nesebičnoj ljubavi zauzimaju za svoje žene, bore se za njih i štite ih, dijele s njima svoj život. I po ženama koje se takvim muškarcima spremno podlažu i slijede ih. I obrnuto. Evanđelje može potpuno osloboditi bračne odnose, tako da se muškarac i žena uzajamno nadopunjuju: tjelesno, duševno, duhovno.

Apsolutno je važno ovu Pavlovu riječ promisliti dalje, a ne je odnositi samo na spasenje duše i samo na jedinstvo Božje obitelji. Zašto se slomljen i razoren brak ponovno popravi kad oboje vjeruju evanđelju? Zato što Bog ne stvara samo „čista srca“, nego i „nova srca“. *Zato što stara, svjetovna, patrijarhalna slika svijeta o muškarcu i ženi na križu nalazi svoj kraj, jednako kao ropstvo i izdvojeni položaj Židova.*

Ni tada Pavao nije izravno pobijao to palo, patrijarhalno shvaćanje uloga. Ali jest neizravno, i tako, dugoročno gledano, djelotvorno. To što se ta slika muškarca i žene uporno održala čak i u kršćanstvu sramota je koje se možemo samo stidjeti.

8.3.5 Zemaljsko i duhovno?

Karl-Heinz Weber smatra da tek u novom stvorenju prestaje „poredak stvaranja“. Biti u Kristu, kaže, nije isto što i zemaljski položaj vjernika na zemlji. To vrijedi za sva područja rada. I za okupljanja, gdje prema poretku stvaranja sestre šute.[122]

122. Weber, 11-13

Najprije se postavlja pitanje zašto bi u novom stvorenju „poredak stvaranja“ trebao prestati. Upravo će novo stvorenje imati blagoslovljen, neometan i savršen poredak stvaranja. Naime, onaj prije pada u grijeh. *Poredak stvaranja i poredak spasenja u Kristu ne mogu jedan drugome proturječiti. Poredak spasenja obnavlja izvorni poredak stvaranja.* Ondje su muškarac i žena jednaka ranga. Evanđelje ima spasonosne i društveno djelotvorne posljedice. Dakako najprije u crkvi, dakle najprije među ljudima koji vjeruju. To su dalekosežne, pozitivne i prevratničke promjene. To je sila na spasenje koja može razgraditi tisućljetne grešne strukture te promijeniti i spasiti cijele kulture i narode.

Nebiblijski je dualizam odvajati zemaljsko postojanje i evanđelje. To nije socijalno evanđelje, ali jest djelotvorna poruka s nezaustavljivim okomitim smjerom u odnosu prema Bogu. Ali istodobno i s vodoravnim učinkom među ljudima. Evanđelje je važno i za spasenje i za kulturu. *Dakako da postoji napetost između „već sada“ i „još ne“. Ali to „već sada“ mora se pustiti na slobodu i mora moći oslobađati, kako bi moglo razviti svoj puni, ovostrani učinak.*

Slično argumentira Anstey: „Postoje dva pojma koja razlikuju te dvije stvari: ‚u Kristu‘ (Gal 3,28) i ‚u skupštinama‘ (1 Kor 14,34).“ Jedno, kaže, vrijedi na nebu, drugo na zemlji. Uz to se može samo ustvrditi da smo zauvijek i na svakom mjestu „u Kristu“, pa i u skupštinama. Sve drugo dovelo bi u pitanje naše spasenje i jednostavno bi proturječilo Pismu.

8.3.6 Nema muškog i ženskog

„Da apostol posve ozbiljno misli to ‚pomuškarčenje‘ žena koje proizlazi iz spasenja, pokazuje se u njegovoj dosljednoj potpori rodno neutralnoj ekleziologiji, koja se ostvaruje u praksi crkve koja svima dopušta da, bez obzira na društveni položaj, etničko-religijsko podrijetlo i spol, načelno preuzmu bilo koju funkciju u crkvi. *Jedini je kriterij osposobljenost, koju Pavao shvaća kao obdarenost po Duhu Svetom (1 Kor 12).* … Zanimljivo je, međutim, da se kod rodne kategorije ne kaže da više nema muškaraca i nema žena. Umjesto toga radi se s oznakama ‚muško‘ i ‚žensko‘. *To navodi na pretpostavku da … nije bila riječ o ukidanju spolne pripadnosti pojedinaca, nego o tome da se razgradi rodni vid crkvenih funkcija.*

To onda u praksi znači: prorokovanje nije ni muško ni žensko. Vođenje crkve nije ni muško ni žensko. Govorenje jezicima nije ni muško ni žensko. … Biti

poslan od Krista na navješćivanje nije ni muško ni žensko. Propovijedanje nije muško, a služenje nije žensko itd. Zato u pavlovskim crkvama postoje žene đakoni kao Feba (Rim 16,1), žene apostoli kao Junija (Rim 16,7) itd.

Da prakršćanska ekleziologija bez rodnih podjela nije bila … ograničena, pokazuje crkva u Rimu. Nastala je neovisno o Pavlu, a u njoj je očito izvanrednu ulogu imao jedan kolegij žena. Pavao spominje Mariju (Rim 16,6), Trifenu, Trifosu i Persidu (Rim 16,12).“[123]

U svojem komentaru Martyn piše: *„Jer svi ste vi jedan u Kristu Isusu*. Religijske, društvene i spolne suprotnosti ne zamjenjuju se jednakošću, nego novostvorenim jedinstvom. U Kristu (u onome što će Pavao kasnije nazvati ‚tijelom Kristovim‘, 1 Kor 12,13.27) osobe koje su bile Židovi i osobe koje su bile pogani učinjene su novim jedinstvom, koje je tako temeljito poistovjećeno sa samim Kristom da Pavao upotrebljava muški oblik riječi ‚jedan‘. Članovi Crkve nisu jedna stvar; oni su jedna osoba, primljena u tijelo jednoga novog čovjeka.

Iz drugih Pavlovih poslanica znamo da je apostol bio svjestan činjenice da je čak i u Crkvi, mostobranu Božjega novog stvorenja, još uvijek bilo nekih znakova spolne i društvene isključenosti (npr. 1 Kor 7; Filemonu). Zato je kasnije morao ozbiljno razmišljati o napetosti između potvrđivanja stvarnog jedinstva u Kristu i zabrinjavajućeg nastavljanja razlikovnih obilježja staroga stvorenja.“ [124]

8.4 Sažetak i zaključak

Riječima Michaela Birda sažimam ovo poglavlje: „Pavao ne želi naznačiti da za kršćane spol prestaje postojati, kao da Bog ljude promatra samo od vrata naviše i time briše tjelesnu razliku između muškaraca i žena. Novo rođenje ne znači da ikada težimo jednospolnosti i da možemo upotrebljavati iste sanitarne čvorove u crkvi. Pavao također ne kaže da taj nauk vrijedi samo za spasenje ili za duhovne stvari. Ono što Pavao time želi reći jest da novo stvorenje znači ukidanje razlika koje su u prošlosti razdvajale ljude jedne od drugih.

123. Kügler, Joachim; Paulus und die prophetischen Frauen in Korinth, Zur Gender-Politik des Apostels (1Kor 11,2-16; Gal 3,26-28)
124. Martyn, J. L., Galatians: A New Translation with Introduction and Commentary, 33A, Anchor Yale Bible, New Haven; London 2008, 377.

Njegovi primarni sugovornici ovdje nisu bile feministice ni zagovornici hijerarhije, nego židovski kršćani koji su htjeli sačuvati povlastice svojega etničkog identiteta. Za Pavla čovjek nije bliži Božjem prijestolju ni po rasi, ni po staležu, ni po spolu. Bog je htio stvoriti jednu obitelj, a ne dvije ili više obitelji, i Abrahamova obitelj ima djecu iz svih naroda, bogatu i siromašnu, mušku i žensku. To naglašava načelo jednakosti u evanđelju, prema kojemu se nitko ne može hvaliti da ima izravnu vezu s Bogom, niti može drugome pripisivati da je bolji ili korisniji od bilo kojeg drugog čovjeka. Dok se primarni sadržaj Gal 3,27-28 usredotočuje na soteriologiju (spasenje), moramo imati na umu da je povezan i s ekleziologijom (Crkva, crkva) i s pneumatologijom (Duh Sveti). Ovdje nije riječ samo o jednakosti pred Bogom, nego o jedinstvu unutar Crkve, koje je stvoreno vezama krštenja i zapečaćeno darom Duha Svetoga.“[125]

Nakon odmjeravanja mnogih vidova i pojedinosti, ova je biblijska riječ snažan, božanski argument za ravnopravnu ulogu žene vjernice u braku i u crkvi. *U svjetlu ove istine o otkupljenju, koliko jednostavne toliko i duboke, moraju se tumačiti svi drugi tekstovi koji govore o odnosu muškarca i žene, o ulozi žene u braku pa i u crkvi. Da se vratim na početak: da, ova Pavlova riječ ravna je Magni Carti.*

125. Bird, 37

9 Bog Otac, Sin i Duh Sveti

Bog je u Bibliji predstavljen u muškom obliku. On je Otac. Njegov Sin Isus, Spasitelj svijeta, muškarac je. On izabire 12 muškaraca za svoje sljedbenike. Nijednu ženu. Sve knjige Biblije napisali su muškarci. Samo su muškarci bili svećenici u Starom savezu. *Ne govori li sve to zajedno dovoljno jasno da muškarac u odnosu na ženu ima nadređeni položaj autoriteta i ulogu vodstva?* Toliko muškosti ne prolazi pokraj nas bez traga. U svakom slučaju, nesvjesna predodžba o tome je li Bog muškog roda ili nije ima određeni učinak na naše mišljenje, na sliku o sebi i na našu sliku Boga. Kod muškaraca vjerojatno drukčiji nego kod žena, pretpostavljam.

„To isticanje muških likova te muških slika i jezika u Svetom pismu i u Crkvi John Piper opisao je kao ‚muški osjećaj' kršćanske vjere. Na neki je način to teško osporiti. Ipak se postavlja pitanje radi li se pritom o odrazu poretka koji je Bog htio ili je u tu naizgled očitu poruku utkana neka druga poruka. Je li isticanje androcentričnih[126] i patrijarhalnih pripovijesti u Bibliji jednoznačno odobravanje patrijarhalnih struktura u crkvi, obitelji i društvu? *Ili u tekstovima postoje druge naznake koje nas vode do zaključka da Biblija probija te patrijarhalne strukture i da muškarcima i ženama nudi drukčije vidove odnosa?*"[127]

Bog se objavljuje u Isusu. On je Božja slika. On je otisak njegova bića. On je posljednja, potpuna i najdublja Božja objava, u svojem životu i u svojoj smrti na križu. Ali prije nego što je Isus došao, mogli smo već mnogo saznati o Bogu. Pismo već objavljuje tko je Bog i kakav je. Isus tu sliku dopunjuje do savršenstva.

Kad se Bog objavljuje u muškarcu u prvom stoljeću, u Židovu, u neoženjenom graditelju, tada sam istodobno svjestan da je Bog, Vječni, Posve Drugi, više od onoga što se moglo vidjeti u Isusu. Njega samoga, Božjega Sina, ne možemo čak ni potpuno razumjeti. Naše je spoznanje djelomično. McFarland zaključuje: „Moramo zato paziti da Isusa prikazujemo tako da se Logos [Riječ], koji dolazi u tijelu, ne svede na tijelo."

126. Pod androcentrizmom se razumije gledište koje muškarce shvaća kao središte, mjerilo i normu. Androcentrizam se može shvatiti kao društvena usredotočenost na muškarca ili na ono „muško". Wikipedia
127. Peppiatt, Rediscovering Scripture's Vision for Women: Fresh Perspectives on Disputed Texts

Bog je duh (Iv 4,24). Bog je trojedini Bog. Te dvije Božje bitne odrednice ne smiju se povući u pozadinu. Čak i ako se Bog u Starom zavjetu opisuje na muški način, kao Otac, ratnik ili kralj. Koji ponekad i osjeća i djeluje kao čovjek. Takozvane „antropomorfne[128] slike Boga" pokazuju Božje djelovanje i osjećanje u ljudskim usporedbama i analogijama. Koliko su te slike blizu Božjoj stvarnosti? Bog kao trojica u jednome, kao duh i bez početka, za nas je neshvatljiv. Kad dođe k nama i postane jedan od nas, muškarac, to ne znači da je Bog muškarac, *nego da se tako objavljuje. Bog nema tijelo kao mi i zato nema ni spol.*

9.1 Je li Bog muškog roda?

Bog se objavljuje kao Otac. Objavljuje li to njegov spol? Ne, ali objavljuje nešto mnogo važnije: on je osoba i on je Bog odnosa, naklonosti i zajedništva. Taj Bog, koji nam je opisan ljudskim slikama, govori, sluša, opominje, štiti, jača, djeluje, sklapa saveze, daje obećanja i iznad svega ljubi požrtvovnom i neugasivom ljubavlju. On je nepromjenjiv, ali ima duboke osjećaje. Iako je nedokučiv, on barem, u mjeri koja nam nije poznata, ima sve sposobnosti koje mi imamo kao ljudi, kao žena i muškarac. Ljudske slike pokušavaju opisati Neopisivoga. Mnogo toga muškim jezikom. Ali postoje bezbrojne ženske slike Boga koje ističu i slave njegovu žensku stranu. Neke ću od njih navesti, ne zaboravljajući pritom da Bog nije ni žena. Još jednom: on nema spol. *Ženske slike o Bogu pokazuju ono što je u Edenu postalo tijelo: muškarac i žena Božja su slika i u svojem postojanju i u svojem spolu odražavaju bit Boga koji nema spol.*

Opisivanje Boga muškom gramatikom jest, ali ne samo, ograničenje jezika. Kad Boga u njemačkom i u svim drugim jezicima ne bismo opisivali ni u muškom ni u ženskom rodu, ostala bi samo neutralna zamjenica srednjeg roda „ono". To bi bilo neosobno i ne bi vodilo cilju. Isto vrijedi za biblijske izvorne jezike. *Na primjer, grčka riječ za duh, pneuma, srednjeg je roda. Ali hebrejska riječ ruach ženskog je roda. Na njemačkom (kao ni na hrvatskom) to se ne može izraziti, ali kad se govori o Božjem Duhu, moglo bi se govoriti o „njoj" (njem. „Geistin", ženski oblik riječi „duh").* Ali ni to ne može božanskim osobama pripisati spol. To bi nam upalo u oči, vjerojatno bi nas i zbunilo, jer smo jednostavno navikli na

128. Antropomorfizam (grčki ἄνθρωπος anthrōpos ‚čovjek' i μορφή morphē ‚oblik, lik') znači pripisivanje ljudskih svojstava životinjama, bogovima, prirodnim silama i sličnome (počovječenje). Ljudska svojstva pritom se mogu pokazivati i u liku i u ponašanju. Wikipedia

muške osobne zamjenice i ne poznajemo ništa drugo. *Pitanje Božjega spola jednostavno se ne može razjasniti jezikom, ni biblijskim ni suvremenim.*

U Starom i Novom zavjetu nema konkretne naznake o Božjem spolu. To treba istaknuti, *jer su bogovi staroga Istoka i antike svjesno bili muški i ženski*. Ciklus života održavao se na životu spolnošću. Plodnost je bila ideal ženskih božanstava. Spolnost je bila središte oko kojega su se vrtjeli kultovi. *Ali nije tako s Jahvom, Bogom Izraelovim. On se ne naziva ni muškim ni ženskim.* U židovskoj vjeri, jednako kao i u kršćanskoj, spolnost ne pripada nekom vječnom, kozmičkom ritmu. Spolnost je stvorena. Ona ima početak i imat će kraj.

„Bez obzira na to, Bog se u Pismu objavljuje kao ‚Bog i Otac našega Gospodina Isusa Krista' (Ef 1,3), a ne kao ‚majka'. Bog se također ne predstavlja kao kompleks oca i majke, kao da utjelovljuje ‚muškost' i ‚ženskost'. Pojmovi ‚muškost' i ‚ženskost' neodvojivo su povezani sa spolnim razlikama spolova. Spolnost i njezini spolovi samo su u poganskoj kozmologiji vječna duhovna načela."[129]

Ako Bog nema spol, a ipak se opisuje kao Otac, onda se slike i jezik ne mogu jednostavno promijeniti i umetnuti „majka". To bi značilo jednu pogrešku – naime shvaćanje Boga kao muškog bića – zamijeniti drugom. To se događa u *Bibel in gerechter Sprache* („Biblija u pravednom jeziku", njemački prijevod Biblije), u kojoj se prevodi „rodno neutralno".[130]

Iako je Bog znatno više prikazan muškim nego ženskim slikama, iz toga se ne mogu izvoditi zaključci o spolu. To što je ukupno više muških slika i što se upotrebljava muški jezik može biti povezano i s time da su biblijski spisi nastali u patrijarhalnom vremenu. I Sveto pismo mora se čitati povijesno, a da mu se pritom ne oduzme važnost i autoritet za danas.

129. R.K. McGregor Wright

130. Wolfgang Huber kritizirao je: „To da prijevod uvijek sadrži i tumačenje ovdje je izokrenuto: tumačenje se izdaje za prijevod. To je povreda reformacijskog načela Pisma. Pravednost je središnja tema Biblije. Ali ne može se pod vidom pravednosti biblijski tekst izokrenuti tako da se, na primjer, ondje gdje je jednoznačno riječ o dvanaestorici muškaraca napiše ‚apostolice i apostoli', pa čitatelj stekne dojam da je u tom krugu bilo i žena." Peter Hahne: „Luteranskog novinara boli u duši kad ga skeptični kolege ismijavaju, ne zbog njegove vjere u uskrsnuće, nego zbog sektaške posebne Biblije iz duha fundamentalističkog feminizma." Wikipedia, o Bibel in gerechter Sprache

9.2 Ne pravi sebi lika

Ova zapovijed iz Dekaloga, Deset zapovijedi (Izl 20,4), dotiče pitanje Božjega spola, već i prije nego što se objavio u Isusu. Zabrana slika isključuje Božju spolnost, jednako kao i činjenica da je Bog duh. Oboje je neposredno povezano. Ni iz slavne Božje izjave o sebi: Bit ću onaj koji ću biti (Izl 3,14), ne može se izvesti nikakav spol, ni muški ni ženski. Ovo potonje namjera je nekih struja feminističke teologije.

„U Bibliji se često govori o Bogu kao Elohimu. *Riječ je o imenici plurale tantum*[131] *– gramatičkom načinu izražavanja koji želi upravo odgovarati mnoštvu božanskih – ni muških ni ženskih – svojstava.* Jer u svako vrijeme i na svakom mjestu, u beskrajno različitim situacijama nevolje i patnje, ali i radosti i zahvalnosti, pred očima nam lebde mnoge slike Boga.“[132]

9.3 Ženske slike Boga

Ovdje navodim primjere kako Pismo opisuje žensku stranu Boga:

Majka koja doji svoju djecu i odgovorna je za brigu o njima (Br 11,12): „Jesam li ja začeo sav ovaj narod ili sam ga ja rodio, da mi govoriš: Nosi ga u svojem naručju, kao što dadilja nosi dojenče, u zemlju za koju si se zakleo njihovim očevima?“.

Majka koja je rodila Izraelce (Pnz 32,18): „Stijenu koja te rodila zanemario si i zaboravio si Boga koji te porodio.“

Žena u porođajnim bolovima, čiji je snažan dah slika božanske moći (Iz 42,14). „Dugo sam šutio, bio sam tih, suzdržavao sam se. Kao rodilja duboko ću udahnuti, dahtati i soptati u isti mah.“

Majka koja rađa i štiti Izrael (Iz 46,3): „Poslušajte me, dome Jakovljev i svi vi preostali iz doma Izraelova, vi koje sam nosio od majčina krila, koje sam podizao od majčine utrobe!“

131. Plurale tantum (mn. pluralia tantum) imenica je koja se upotrebljava isključivo u množini (primjer: hlače, škare, vrata).
132. Lapide, Pinchas, Ist die Bibel richtig übersetzt, Gütersloh, 2004, 202

Majka koja ne zaboravlja dijete koje doji (Iz 49,14-15): „Može li žena zaboraviti svoje dojenče, da se ne smiluje sinu utrobe svoje? Pa da ga i one zaborave, ja tebe neću zaboraviti."

Majka koja tješi svoju djecu (Iz 66,13): „Na rukama ćete biti nošeni i na koljenima milovani. Kao što koga tješi majka, tako ću vas ja tješiti."

Majka koja doziva, poučava, drži, liječi i hrani svoje mlade (Hoš 11,1-4).

Druge majčinske slike nalaze se u Ps 131,2; Job 38,8.29; Izr 8,22-25; 1 Pt 2,2-3; Dj 17,28.

Na sličan način Biblija opisuje ondje gdje Boga nalazimo opisanog u odnosu na kulturnu ili društvenu djelatnost žena:

Švelja koja izrađuje odjeću za Izrael (Neh 9,21).

Primalja koja je prisutna pri porodu (Ps 22,9-10; 71,6; Iz 66,9).

Žena s autoritetom prema kojoj podiže pogled njezina sluškinja (Ps 123,2); žena koja kvasac zamijesi u kruh (Lk 13,20-21).

Pismo govori o Bogu i upotrebljavajući slike ženke ptice ili životinje: Bog djeluje kao ženka ptice koja štiti svoje mlade (Ps 17,8; 36,7; 57,1; 91,1.4; Iz 31,5; Pnz 32,11-12), kao orao (Pnz 32,11-12; Izl 19,4; Job 39,27-30), kao kokoš (Mt 23,37; Lk 13,34; usp. Rut 2,12) i kao medvjedica (Hoš 13,8).

Jedna od najfascinantnijih naznaka ženskoga u odnosu na Božju narav jest prikaz mudrosti kao žene u Izr 1,20-33; 8,1-9,12.

9.4 Otac i Sin

Prije nego što je Isus došao, nije se moglo znati da je Bog „jedan u trojici". Ni to da je Bog Otac svojega Sina u onom smislu u kojem je to postalo poznato po Isusu. Tek kad je Riječ postala tijelom, Bog se objavio kao Otac u svojem Sinu. Ali on nije otac koji je sa ženom začeo svojega sina. Otac, Sin i Duh svi su vječni, bez početka. Taj jezik pokazuje u kakvom su odnosu prva i druga osoba Božanstva jedna prema drugoj. Pokazuje odnos u kojem ljudi smiju stajati prema Bogu. Ali ni ta stvarnost ne čini vječnoga Oca i vječnoga Sina bićima muškoga spola.

Svjestan sam da se o tim pitanjima rijetko ili nikada ne razmišlja u ovom obliku. U okviru ove knjige smatram nužnim progovoriti o toj temi. Doduše, svjestan da ću uskoro naići na granice.

9.5 Podložnost vječnoga Sina?

U ovoj knjizi tvrdim da je hijerarhijska podređenost žene uvijek posljedica pada u grijeh i da nije bila predviđena u izvornom, nepalom stvorenju. To vrijedi i onda kad Božja riječ poziva žene na podložnost. Ipak, to se mora razumjeti u kontekstu antičkih okolnosti. To sam opširno opisao.

Prije nekoliko desetljeća u američkom konzervativnom evanđeoskom kršćanstvu nastao je nauk koji bi mogao pobiti moj gornji argument, kad bi odgovarao biblijskim tekstovima. Riječ je o trojedinom Bogu i o tome kako su Otac, Sin i Duh Sveti međusobno povezani. Taj nauk, izrečen u nekoliko riječi, sadrži tvrdnju da su tri osobe Božanstva jednake po biti i slavi. U svojem bitku (ontologiji) one su jednake. Ali one zauzimaju različite uloge u odnosu jedna prema drugoj i prema stvorenju. Tako bi Sin „od početka" bio podložan Ocu, a Duh podložan Ocu i Sinu. U Kristovu utjelovljenju, u njegovu dobrovoljnom poniženju, izražava se ono što je već u vječnosti bio odnos.

Pitate se kakve to veze ima s temom ove knjige? Itekako. Jer ta „vječna hijerarhija" treba poslužiti kao uzor za uloge muškarca i žene. Prema tome se, dakle, već u nepalom stvorenju može prepoznati jasna jednaka vrijednost, ali jednako tako i različita raspodjela uloga, u kojoj je muškarac glava koja vodi i upravlja, a žena mu je podložna. Tako su, kažu, muškarac i žena zamišljeni po stvaranju, s poznatim posljedicama za brak, crkvu i društvo.

Iz kršćanskog misaonog svijeta i literature na njemačkom jeziku ta mi misao nije poznata. Ali s opsežnom reformiranom dogmatikom Waynea Grudema ta je misao, sa svim svojim posljedicama, od 2013. stigla i u Njemačku: „Ovdje u braku, kao što Otac u Trojstvu ima autoritet nad Sinom, tako i muž ima autoritet nad svojom ženom. Uloga muža paralelna je s ulogom Boga Oca, a uloga žene paralelna je s ulogom Boga Sina. Osim toga, kao što su Otac i Sin

jednaki u božanstvu, važnosti i osobnosti, tako su i muž i žena jednaki u svojoj ljudskosti, važnosti i osobnosti."[133]

Tako se u toj dogmatici takoreći „vječnom težinom", dakle pozivanjem na Božanstvo, sve žene isključuju iz službi vodstva kao što su vijeće starješina i služba propovijedanja. Mlađe reformirane struje u Njemačkoj proaktivno i gotovo misionarski zauzimaju se za taj nauk.

Iako je to isključivanje, ne od početka, ali barem 1700 godina, nažalost obilježilo crkvenu povijest, taj se argument nikada nije iznosio.

Taj relativno mladi nauk ne može se ovdje raspraviti. Dajem samo nekoliko poticaja za razmišljanje i svoje cjelokupno razmatranje neću temeljiti na tom nauku. Time ostajem pri svojem polazištu u Post 1 i 2, u čijem sam svjetlu u ovoj knjizi objasnio relevantne biblijske tekstove u Novom zavjetu.

Kad bi ta vječna podložnost Sina postojala, a ne tek od njegova utjelovljenja, time ne bi automatski bila određena uloga muškarca i žene. Bila bi to analogija, usporedba, ali ne i nužnost. Da se Sin kao čovjek podložio Ocu, nitko neće dovoditi u sumnju. *Za temu ipak ostaje važno da se ni moguća vječna ni vremenita podložnost Sina nikada ne uzima kao uzor za opisivanje odnosa i uloga muškarca i žene općenito ili u braku. Uzor Isusova poniženja dakako se često naglašava, ali uvijek za sve učenike, bez ikakvog naglašavanja spola.*

Trebalo je nekoliko stoljeća dok u kršćanstvu nije nastalo ispovijedanje ili nauk o Bogu, većinom kao protureakcija na krive nauke. Tako je Atanazije (4. st.) izvanredno oblikovao, formulirao i branio nauk o Trojstvu. Sve do danas to je neosporna kršćanska dogma.

Čudnim mi se čini da se u raspravi o ulozi muškarca i žene formulira takav nauk i time učvršćuje podređena uloga žene. Ne mogu se osloboditi sumnje da ovdje „rep maše psom". Drugim riječima, koji to teški nauk o Bogu mora poslužiti za ovo pitanje rodnih uloga? Valjalo bi ustvrditi da je sve to u trenutku stvaranja čovjeka bilo nepoznato i da se moglo spoznati tek dolaskom Sina. „Božja slika" u Edenu još nije mogla sadržavati tu spoznaju.

Smatram dvojbenim takvo utvrđivanje koje se usuđuje dati golemo dalekosežnu izjavu o Božanstvu. Čak i ako postoje indicije za takve zaključke, meni

133. GRUDEM, W., Biblische Dogmatik: Eine Einführung in die Systematische Theologie, XXIX, Theologisches Lehr- und Studienmaterial des Martin Bucer Seminars, VKW; arche-medien, Bonn; Hamburg 2013, 284–285.

za tu pretpostavku nedostaju jasne naznake. Za suprotno također postoje indicije.

Naknadna napomena u 4. izdanju: taj je nauk u međuvremenu povučen zbog masovnog prigovora s mnogih strana.

9.6 Isus i njegovih 12 učenika

Isus je bio prepoznatljiv u proroštvima kao Mesija i Kralj, kao Sin Čovječji. Kao muškarac. Te su se riječi ispunile u čovjeku iz Nazareta. Pavao ga, kao u patrijarhalnoj obitelji, uspoređuje s Adamom kao glavom novoga stvorenja.

Alexander Strauch naglašava da je Isus morao biti muškarac. S time bi se moglo složiti, ali iz toga izvoditi nadređenost muškoga spola, kao što on čini,

jednostavno je zavaravajuće.[134] *On je u prvom redu postao čovjek – Riječ je postala tijelom, a ne muškarcem!* Njegova izlaganja i svi zastupnici takvog razmišljanja primjer su kako je grčka filozofija do danas uspjela potkopati Božju crkvu. I to pod plaštem pobožnosti.

Muške osobe ispunjavaju simboličke i tipološke funkcije ili uloge u Božjoj povijesti spasenja. Pritom nije riječ o isticanju muškoga spola, čak ni onda kad se uvijek iznova stječe taj dojam. Isusovo djelovanje razlikovao bih između funkcije u povijesti spasenja i funkcije spasenja. Prva je pretpostavljala da je on muškarac. Za ostvarenje spasenja spol nije imao nikakvo značenje. Drugim riječima, zaoštreno rečeno, i žena je mogla izvršiti spasenje na križu.

Isus je izabrao 12 učenika, sve muškarce. To je bilo normalno u ondašnjoj kulturi kojom su dominirali muškarci. Ali kao predstavnici 12 Izraelovih plemena morali su to biti muškarci. „*Isus je izabrao muške apostole iz istog razloga iz kojega je izabrao dvanaest židovskih apostola.* U mjeri u kojoj Isusovi sljedbenici predstavljaju novi Izrael, dvanaest Isusovih apostola tipološki predstavlja dvanaest Izraelovih plemena, a osobito dvanaest patrijarha (Jakovljevih sinova), od kojih potječe narod Izrael. Witt upozorava da dvanaest muških apostola daje tipološki kontinuitet i ispunjenje Izraelovoj povijesti. ‚*Dvanaestorica su morala biti slobodni židovski muškarci, a ne robovi, žene ili pogani, kako bi ispunili simboličku funkciju svoje tipološke uloge*'."

12 muškaraca pozvao je Isus. Tko se poziva na to da to smiju biti samo muškarci, smije uzeti u obzir i samo galilejske ili židovske muškarce. Povijesna, proročka, kulturna, ali jedinstvena situacija zahtijevala je da njegovi učenici budu muškarci, Židovi. *Zato to nikada ne može biti smjernica ili norma za svjetsku crkvu Isusa Krista, koja nastaje od svih naroda.*

Broj dvanaest ne podsjeća na školski razred s 12 učenika, nego upućuje i na sveobuhvatan karakter mesijanskog pokreta, koji nikoga ne ostavlja iza sebe i *kojemu su upravo pripadale i žene.* Vrijedno je pažnje da se Dvanaestorica nikada ne nazivaju muškarcima. U nasljedovanju Isusa svi su bili oni koji uče, svi su bili učenici. U Isusovoj prisutnosti nije bilo mjesta za muško razmetanje pred ženama.

Androcentrizam, dakle pretežno muška percepcija i način govora Biblije, zacijelo se ne događa na štetu žena. One time nisu zapostavljene.

134. Strauch, 42-44

Muškarac Isus cijenio je i poštovao žene na neobičan i radikalan način. Vratio je ženama njihovo dostojanstvo. Richard Bauckham piše o ženama na Isusovu grobu: Bog daje prednost ženama kao primateljicama objave, a time i kao posrednicama te objave muškarcima. *Nije li to dio eshatološkog preokreta položaja, u kojemu Bog posljednjega čini prvim, a prvoga posljednjim, kako se nitko ne bi mogao hvaliti pred Bogom?*

9.7 Zaključak

„Naš zaključak mora biti da ne postoje biblijski razlozi za prevladavajući utjecaj predodžbi o muškosti i ženskosti na naše razumijevanje bitne naravi Božjega bića. Bog je ‚on' zato što je Bog osoban, i naš je Otac zato što Bog postupa kao otac pun ljubavi. On nije ni muški ni ženski, ni kombinacija obojega. Predodžbe o Bogu određenoga spola svojstvene su mnoštvu poganskih predodžbi, ali u biblijskom kršćanstvu ih nema."[135]

Muškarci, a jednako tako i žene, poistovjećuju se pri čitanju Biblije s muškarcima kao što su Abraham, Mojsije, David i Ilija. Poistovjećujemo li se mi muškarci jednako tako sa ženama kao što su Debora, Rahaba, Ruta ili Marija? Čitajmo Bibliju i njezine priče jednom svjesno iz perspektive žena. Čitajmo i svjesno prenosimo priče o ženama mladima i u svojim propovijedima.

135. Isto.

10 Moje priznanje krivnje

Zbroj prijestupa nas muškaraca prema ženama velik je. Većinom u uvjerenju da smo vjerni Bogu i njegovoj riječi. Riječ je o mnogo više od spornoga teološkog stajališta. Osobno se osjećam pozvanim na otvoreno i ujedno nemilosrdno iskreno priznanje grijeha. Pokajanje je prilika za novi život i probuđenje. Nadam se da će se mnoga braća u Gospodinu pridružiti ovom priznanju i da će ono doprijeti do ušiju i srca sestara u Kristu, na Božju radost.

Bože, Jahve Elohim, Stvoritelju muškarca i žene, oprosti mi što sam mislio, zahtijevao i postupao kao da žena nije jednaka ranga, nego nižega ranga. Ne biće nasuprot meni, nego stepenicu ispod mene.

Gospodine Isuse, oprosti mi što sam mislio da žene moraju šutjeti i povući se iz javnosti.

Oprosti mi što sam mislio da Ti želiš da one javno ne smiju poučavati o Tebi i o Tvojoj istini.

Svojoj ženi, svojoj majci, svojim rođenim sestrama i svim prijateljicama u Gospodinu, svim suradnicama u Božjem kraljevstvu, svim sestrama s kojima sam sjedio na bezbrojnim sastancima skupštine, priznajem: gledao sam vas hijerarhijski, pod autoritetom muškarca!

Oprostite mi taj pogrešan stav, za koji sam mislio da je božanski i biblijski!

Oprostite nam što smo važne rasprave i pitanja raspravljali i odlučivali bez vas. Nismo tražili vaš savjet! Živjeli smo u svojem vlastitom svijetu, kao da je on jedini ili najvažniji.

Priznajem da smo mi muškarci zakazali. Često smo, a da to nismo ni primijetili, bili sebični, nadmoćni i diskriminirajući mačo-muškarci i sveznalice.

Slijepi za same sebe. Slijepi za vas žene i za vaše pozive i darove. I zato u ovoj stvari slijepi i za Boga, vašega Stvoritelja.

Oprostite nam ondje gdje smo bili kukavice i gurali vas naprijed i oslanjali se na vas, ondje gdje smo se trebali pokazati kao muškarci i ići naprijed, a vi ste to s pravom očekivale.

Oprostite nam našu ravnodušnost prema onome što vam je bilo teško i što nikada niste razumjele. Nikada vas nismo pitali kako vam je s time.

Oprostite nam što vas nismo pitali kako doživljavate te diskriminirajuće stavove i nauke.

Žao nam je. Pogriješili smo.

Budite slobodne! Služite Gospodinu s radošću!

Ne navikavajte se na status quo! Ustanite!

Iako treba vremena da se tradicije promijene, želimo početi sada i ne želimo više odgađati.

Podupirat ćemo vas – kao što ste vi to oduvijek činile, unatoč svemu što smo mi činili.

Kako to možemo ispraviti?

Križ Isusa Krista jedino je utočište grješnika, gdje on može iskusiti oproštenje i oslobođenje. I za kršćanina je to duhovno mjesto gdje se može uvjeriti u svoje oproštenje. Mjesto gdje je sâm Jahve Elohim ponio naše grijehe u svojem tijelu na drvo. I gdje se grješnici susreću i jedni drugima izriču oproštenje.

Kad Duh Sveti prosvijetli naše srce i savjest, a priznanje grijeha postane nužno i pokajanje jedini sljedeći korak, onda je to, pred licem križa, mjesto gdje se susreću muškarci i žene. Na uzajamno oproštenje i pomirenje, na slobodu i ozdravljenje.

„Nije lak put doći od patrijarhalnog načina mišljenja do načina mišljenja koji je naklonjen ženama. Tome pripada da sve što smo mislili da razumijemo o svojem svijetu i njegovu funkcioniranju, o svojoj vjeri i svojem odnosu s Bogom, jednih s drugima i s našim kozmosom, moramo iznova zamisliti. To je jednako teška promjena kao što je bila za naše pretke prijelaz od geocentričnog na heliocentrično razumijevanje svemira. Prvi znanstvenici koji su predložili da se Zemlja okreće oko Sunca, a ne obrnuto, bili su izopćeni, jer se vjerovalo da to predstavlja prijetnju Božjoj moći! Na sličan je način vrlo teško osloboditi se patrijarhalnog svjetonazora u kojemu se kao normalno prihvaća da muškarci dominiraju nad ženama i da sustave i institucije organiziraju i vode muškarci. Ravnopravni, egalitarni svjetonazor jest svjetonazor koji žene i muškarce vidi u uzajamnom odnosu, koji dijele moć, koji prepoznaju, potiču i oslobađaju darove drugoga. I koji jedni drugima pristupaju s jednakim poštovanjem i jednakim dostojanstvom.“[136]

136. Reid, Barbara E., str. 7, Wisdom's Feast, 2016

„Tko je zahvaćen duhom evanđelja, složit će se da patrijarhalno shvaćanje uloga, koje žene drži pod skrbništvom i sputava ih za Božje kraljevstvo, nije samo nepravda, nego je Božjoj crkvi nanijelo neizrecivu štetu. Iako se to nikada nije događalo iz neplemenitih pobuda, u duhu borbe za moć ili čak namjernog ponižavanja, nego često zbog tragičnog nerazumijevanja Svetoga pisma, ipak je sada vrijeme da se hrabro preispitaju ponižavajuće tradicije i da se od njih okrene, kako bi i žene mogle postaviti svoje noge ‚na prostrano mjesto' i napokon sa zahvalnošću iskusiti potpuno otkupljenje koje je stekao Isus Krist."[137]

„Muškarac koji je u sebi zdrav učinit će sve da ženu uz sebe svojom ljubavlju uvede u njezin poziv." Veronika Schmidt

Poput neizlječive bolesti, poput prastarog, čvrsto i duboko ukorijenjenog korova koji se posvuda proširio, slika žene kod kršćanskih muškaraca od početka je jeka njihove okoline, a nažalost i njihova srca. Svjesno i nesvjesno, življena na grub, na umjeren, pa čak i na ljubazan način – ipak nema druge mogućnosti osim obraćenja biblijskoj, a time i Božjoj istini, koja jedina oslobađa.

137. Krüger, Hartmut, str. 183, Frauen im Pietismus, Marburg, 2005

11 Zaključak i pogled naprijed

Iz svojega iskustva, dakle ograničeno i subjektivno, dolazim do zaključka da u stavu prema „ženskom pitanju“ (tako ga nazivaju gotovo samo muškarci) odlučujuću ulogu imaju mentalitet, crkveno okruženje i podrijetlo.

U crkvama u kojima žene šute, i to čine iz uvjerenja, ljudski gledano teško se može očekivati ukidanje takvog ponašanja. Obrasci mišljenja oblikovani su i ukočeni kroz naraštaje. To su tvrđave. Mijenjati takve navike i tradicije u takvim se krugovima doživljava kao „drmanje zakona svemira“.

Naravno, sve se obrazlaže „vjernošću Bibliji“ i poslušnošću. Samo, je li čovjek doista vjeran Bibliji ili svojem tumačenju Biblije? Ali pitanje se mora postaviti: može li se čovjek varati?

Isto vrijedi za crkve u kojima žene ne smiju biti đakonice ili starješine. Ondje gdje su isključene iz svih ili iz nekih službi vodstva. I ondje gdje ne smiju propovijedati i ne smiju poučavati.

Je li moguće da su naše društvo (društveni poredak) i naše zakonodavstvo u pogledu jednakosti i ravnopravnosti muškarca i žene biblijskiji od stava konzervativnih kršćana vjernih Bibliji?

Što ako zakon o ravnopravnosti i zabrana zapostavljanja jednoga spola jednoga dana u svim područjima – u evanđeoskim crkvama i slobodnim crkvama, i onima konzervativnog usmjerenja – zatraže jednaka prava za žene? Možda zatraže kvotu za žene? Je li onda naš patrijarhalni i u srži srednjovjekovni pogled na muškarca i ženu nešto za što bismo patili? Nešto zbog čega bismo išli u zatvor? Država, naravno, nema pravo to određivati u crkvi, ali što ako bi si uzela to pravo i ako bi se zaprijetilo posljedicama?

Trebali bismo se pokajati, mi muškarci, što još uvijek nismo razumjeli kako je Bog na početku stvorio ulogu i odnos muškarca i žene. U mnogim slučajevima to razumijevanje uopće nije iz Biblije, nego ga je oblikovala kultura i društvo. Kada ćemo napokon prepoznati tu duboko ukorijenjenu povezanost? Ne može se osuđivati svijet i istodobno svjetovne obrasce ponašanja proglašavati biblijskima.

Kada će doći do slobode Duha i izvornog poretka stvaranja? U kojemu spol ne određuje službu, zadaću i poziv u Božjem kraljevstvu i u njegovoj crkvi. Nego darovitost, osposobljenost, karakter i vjernost, kao i osobnost i obrazovanje. Jednostavno duhovna kompetencija: spremnost na služenje i poniznost, predanost srca i duhovni autoritet, koji se ne propisuje ni dodjeljuje, nego se opaža, prepoznaje i cijeni. To bi bio proboj blagoslova za sve crkve koje su ulogu žena odredile i obrezale u svjetovnim oblicima, a ne u duhovnim, biblijskim i božanskim.

Time sam ispunio svoju odgovornost i ograđujem se od oblika koji ne dolaze iz Svetoga pisma, nego iz palog svijeta. Od gledišta koja su sami kršćani, muškarci, kojima i ja pripadam, „ukrstili" u crkve i učinili ih pobožnima. *Upravo je to postigla zmija, zavodnik: da na mnogim mjestima potisne ili isključi nezamjenjiv doprinos žena.* Nositelji Božje slike bili su Adam i Eva zajedno. Funkcioniranje Kristova tijela događa se na isti način. Ili ono jednostavno ne funkcionira onako kako Krist želi.

Slijedimo mi muškarci Isusove stope u njegovu ponašanju prema ženama. Postoji put natrag. Bog daruje oproštenje i novi početak. I u ovim pitanjima.

Doduše, samo uz pokajanje. Promjenom smjera i promjenom mišljenja moći ćemo se boriti protiv zmijina otrova kojim je ona tisućljećima obmanjivala Božji narod i cijeli svijet, naime da muškarac ima autoritet nad ženom.

Promjena mišljenja koja dolazi iz srca može se dogoditi u trenutku, ali može trajati i godinama. Ove retke pišem u dobi od 56 godina. To nisam predvidio. Prije 5 godina ovo još ne bih napisao. Zato nikoga ne optužujem. Najviše sebe samoga, jer sam u ovom pitanju izgubio četiri desetljeća. Pavlu su trebale tri godine u Arabiji, odmah nakon njegova dramatičnog susreta s Kristom i obraćenja, da se oslobodi tereta i ruševina farizejskog mišljenja, i u pogledu svoje slike žene. Ali uspjelo je. I danas može uspjeti.

Pastoralno bi to ozdravljenje i oslobođenje imalo jedva procjenjiv obnavljajući, ispravljajući i ljekovit učinak, jer je to zdrav, a time i ozdravljujući nauk Božje riječi. Kad bi brakovi bili oslobođeni mita o autoritetu muškarca nad ženom. Kad bi crkve i zajednice napokon posegnule za svojim punim potencijalom.

Ostavimo napokon za sobom svoje omiljene reflekse i slike neprijatelja u ovim temama. Naše žene i kćeri, naše majke i rođene sestre i duhovne sestre

zamisao su neba. Tko ih dira, tko ih osuđuje na šutnju, postaje kriv. Kakav ćemo odgovor dati onoga velikog dana kad nas Jahve Elohim pozove na odgovornost?

Parole o ustrajnosti jedan su takav omiljeni refleks: Ostanimo pri Riječi! A „ostati pri Riječi" brka se s „ostati pri svojem razumijevanju Riječi". Mi muškarci moramo kapitulirati i uvidjeti da se stara zmija može pobijediti u Isusovo ime. Pokajanje je najbolji uvid – s izgledima za budućnost! Nema više smisla boriti se za svjetovne, a time i grešne poretke u Božjoj crkvi.

Kad žene budu oslobođene, tada će biti oslobođeni i muškarci.

Neka nam Gospodin Bog, Jahve Elohim, bude milostiv!

Zanemarivanje kulturne pozadine biblijskih tekstova ne vodi do toga da se čovjek drži doslovnog teksta; nego do toga da biblijski tekst postaje projekcijsko platno kulturnih uvjerenja vlastite sadašnjosti.

Ono što je mnogim evanđeoskim kršćanima navješćivano kao vječna biblijska istina zapravo je proizvod 19. i 20. stoljeća. Svatko to može provjeriti.

Kako naučiti u spornim pitanjima čak i samo ozbiljno raspravljati o različitim stajalištima, ako se desetljećima uvježbavalo ne zastupati uvjerenja, nego provoditi dogmatska ispovijedanja?

Thorsten Dietz

11.1 Napomene i savjeti

Kako, s obzirom na ovu kontroverzu, primijeniti biblijska načela da bi zaključci danas postali stvarnost u Kristovoj Crkvi?

Velik problem u crkvama i zajednicama danas jest duboko nerazumijevanje naravi milosti i djelovanja Duha Svetoga. Dok god se legalizam i tradicija brkaju s Kristovim evanđeljem, promjenama će uvijek slijediti raskoli. Zato moramo revno raditi na tome da se u crkvama naviješta radosna vijest. Moramo izričito upozoravati na pogreške legalizma i jasno izgovarati istinu o Božjoj milosti.

Iako će mnogi takav nauk smatrati liberalnim, on je zapravo samo ponavljanje Pavlova djelovanja. Pavao je veći dio svojega života radio na tome da ukori judaizirajuće učitelje koji su težili povratku Mojsijevu zakonu. Trebali bismo slijediti Pavla i ukoriti one koji teže povratku teologiji Staroga zavjeta (samo muški svećenici, pridržavanje i precjenjivanje oblika i vanjštine, strah od pogrešaka, slijepa poslušnost itd.). Ali istinu bismo trebali govoriti u ljubavi.

Pa ipak moramo razumjeti da treba vremena dok braća i sestre ne prihvate nove misli. Čak i za otvorenog čovjeka radikalna promjena mišljenja može trajati mnogo godina dok se u njoj ne osjeća ugodno. Kad dobijem novi recept za naočale, nove, bolje leće doista mi se čine lošijima od starih, mutnih, dok ih ne nosim nekoliko dana. Moramo biti strpljivi. Praksa će novom razumijevanju nauka možda slijediti tek godinama kasnije.

Raskoli nisu neizbježni, ali opasnost je vrlo velika. *Ako crkve ne odbace legalizam i ne okrenu se križu, doći će do razdvajanja i raskola.* Jedino je drugo rješenje ne mijenjati se. *I onda još izgubiti vlastitu djecu.*

Promjena je nužna i neizbježna. Ne možemo daleko više od polovine vjernika uskratiti pravo da budu punopravni kršćani. *To nije zbog njihovih „prava". Nego Bogu trebaju radnici.* Gladni moraju biti nahranjeni, djeca odgojena, a ljudi spašeni. Kad tolikim udovima Kristova tijela uskraćujemo pravo da sudjeluju u donošenju odluka ili u vodstvu crkve, *jednostrano se razoružavamo pred Sotoninom vojskom.* Zamislite da stojite pred neprijateljskom vojskom, a onda se okrenete i razoružate većinu svojih najboljih časnika, iz straha da ne prekršite pravilnik vojske. Moramo se brinuti o tome kako se možemo oduprijeti Sotoni, a Bogu prepustiti da se brine o izboru svojih vođa, učitelja, govornika i upravitelja.

Na kraju krajeva, mi možemo učiniti samo toliko, ostalo je na Bogu. *Čak ni Isus nije promijenio srca većine farizeja, ali je promijenio dovoljno srdaca da iznova napiše povijest svijeta. Mi možemo samo sijati. Bog mora dati rast.*

Prave promjene dolaze kad ljudi postanu sposobni upotrijebiti svoje mišljenje i svoju energiju na nov način, služiti se drukčijim obrascem mišljenja i drukčijim jezikom i imati svježe vizije budućnosti.

Kao muškarac i žena

Ljubiti, voditi i poučavati

BOLJE ZAJEDNO!

BOLJE UDRUŽENI!

BOLJE JEDNI S DRUGIMA!

I hodit ću NA PROSTRANOM MJESTU, jer istraživao sam tvoje naredbe.

Ps 119,45

12 Razlika

Iz knjige Marilyn B. Smith, (ur.) Ingrid Kern: *Ohne Unterschied; Frauen und Männer im Dienst für Gott* (Bez razlike; žene i muškarci u službi Bogu), 2005., skenirao sam dva pregleda i sheme. Oni daju dobar pregled kako se razumiju i obrazlažu dva stajališta komplementarnosti, jednom s hijerarhijom, odnosno jednostranom podložnošću muškarca i žene, a jednom bez nje. Ovdje se nazivaju *hijerarhijskim modelom i modelom usmjerenim na darove*.

Ova dva modela ne prikazujem zato da bi se netko odlučio za jedan od njih, nego zato da svatko za sebe utvrdi koji zastupa, svjesno ili nesvjesno.

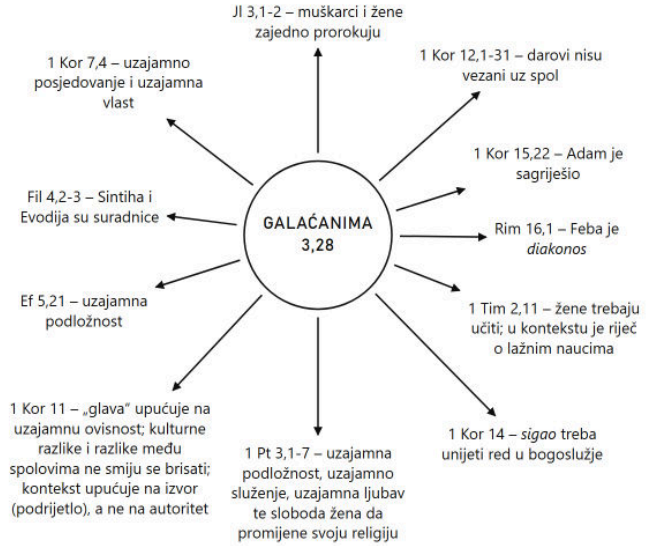
12.1 Model usmjeren na darove

U tom novom gledanju na otkupljenje polazi se od sljedećih značenja:

ʿezer kᵉnägdo	jednako vrijedna pomoćnica znači „licem u lice; prikladni jedno za drugo“
kephale	glava znači „izvor“
authentein	doživljava se kao rijetko upotrebljavana riječ koja upućuje na dominaciju
sigao	znači dobrovoljnu šutnju da bi se moglo pozorno slušati
hypotasso	znači dobrovoljno uklapanje / svrstavanje i upotrebljava se u kontekstu uzajamne podložnosti

Kao središnje mjesto navodi se Gal 3,28, koje upućuje na jednakost svih ljudi u Kristu i treba ga shvatiti i duhovno i praktično, jer se svakodnevno življenje našega novog identiteta u Kristu ne može odvojiti od vječne stvarnosti našega života u njemu.

Sažetak uvjerenja kojima se utemeljuje model *usmjeren na darove*

Muškarci i žene jednako su stvoreni na Božju sliku da žive u zajedništvu i služe tom zajedništvu na temelju darova koje im je podijelio Duh Sveti, a ne na temelju svojega spola. Bit toga zajedništva leži u uzajamnoj podložnosti i odgovornosti: svi trebaju biti sluge i svojim darovima pridonositi uzajamnoj izgradnji.

DODATAK B

Sažetak uvjerenja kojima se utemeljuje *hijerarhijski* usmjeren model

Žena je podređena muškarcu kao što je Krist podređen Ocu. Općenito tradicionalisti kažu da žene u usporedbi s muškarcima nisu manje vrijedne, ali da unatoč duhovnoj jednakoj vrijednosti imaju drukčije zadaće. To bi značilo da njihove zadaće ovise o njihovu spolu. Biblijski temelj za to bio bi u tome da „glava" znači isto što i autoritet, a budući da je Krist glava (autoritet) Crkve, a muškarac glava (autoritet) žene, žena se mora podložiti i ne smije imati autoritet nad muškarcem. Zato ne smije poučavati muškarce niti propovijedati.

U tom tradicionalističkom gledanju polazi se od sljedećih značenja:

ʿezer kᵉnägdo	jednako vrijedna pomoćnica znači „podređena“
kephale	glava znači „autoritet“
authentein	prevodi se kao „autoritet“
sigao	znači „ne smije govoriti“
hupotasso	znači „podložnost supruge suprugu“ i crkva ga preuzima u značenju „podložnost žena muškarcima“

Kao središnja mjesta navode se:

Ef 5,22 (podložnost)
1 Tim 2,12 (ne dopuštam)
Ef 5,23 i 1 Kor 11,3 (glava)

(Gal 3,28 tumači se isključivo duhovno – kao važna izjava nauka o opravdanju – ali bez konkretnog utjecaja na svakodnevni život)

13 Pogovori različitih čitatelja

Zahvalan sam što su se neki prijatelji, nakon kritičkog čitanja rukopisa, potrudili pridonijeti osobnu riječ. Ona nadopunjuje ono što kod mene nedostaje i produbljuje ono što sam ja samo dotaknuo.

13.1 Slobodan pogled je zarastao!

Zašto želimo i moramo napisati knjigu o ovoj temi? Ne zato što želimo sve revolucionirati. Ne zato što znamo bolje.

To dolazi otuda što je Hans-Jörg iznenada dobio pitanje: „Kako ti vidiš položaj i ulogu žene? Općenito, a posebno s obzirom na kršćanski život crkve?“

To pitanje nije se u našem životu prvi put našlo na stolu. Dugo smo bili vezani uz crkvene kontekste, a ondje je kontraproduktivno propitivati podređenu ili šutljivu ulogu žena kad sve mirno teče utvrđenim tračnicama.

Ja osobno nisam buntovna, u smislu da bih svoje gledište i mišljenje odmah iznosila ili ga htjela nametnuti. Ipak sam u prošlosti, osobito u kršćanskom životu crkve, teško podnosila i jedva trpjela pristupe koje nisam „smjela“ propitivati ili na koje sam dobivala vrlo ljudske i površne odgovore.

Uz mene je Hans-Jörg, muž koji iznad svega voli istraživati i proučavati Bibliju. Veliko je obogaćenje što on razumije i objašnjava Božju riječ. Ono što se ne razumije i gdje postoje pitanja, jednom se ponovno iznova proučava.

Potrebna je hrabrost da se ukorijenjena gledišta i mišljenja iznova preispitaju i da se zatim ustanovi da to zapravo ne odgovara mojem dosadašnjem životu.

Odgojena sam tako da žene na kršćanskom okupljanju crkve ne govore ništa naglas. Sigurno sam kao dijete jednom pitala zašto je to tako. Odgovor da tako piše u Bibliji tada mi je bio dovoljan i daljnje zapitkivanje nije bilo potrebno. Tako sam to jednostavno preuzela i dalje živjela. – Moje osobno sudjelovanje u sadržaju života crkve time je desetljećima bilo vrlo pasivno, jer su sve što je pridonosilo bogoslužju u potpunosti preuzimali muškarci. Kad sam

molila, molila sam tiho. Kao žena nisam pri tome imala nikakvu odgovornost.

Danas se pitam kako je to Gospodin Bog zamislio na početku. ON, Stvoritelj neba i zemlje, svih muškaraca i žena, svih životinja, želi da mi ljudi budemo slika NJEGA, jednaki pred NJIM, s talentima koje nam je ON dao. Kad radimo test darova, ustanovimo da svatko nešto može osobito dobro i da svatko u svemu ima jake i slabe strane.

Što ako

- Stvoritelj, koji me stvorio kreativnom, inventivnom, snažnom, a ja mu na bogoslužju / na okupljanju crkve nemam što reći
- Isus, Spasitelj čovječanstva, došao na zemlju, ovdje živio, život i ulogu žene doista okrenuo naglavce i promijenio – za mene umro, a sada velik dio njegova djela spasenja – ženski dio – polovina njegova stvorenja, na bogoslužju o tome nema što hvaliti ni na čemu zahvaljivati

Tada želim izaći iz svoje pasivnosti. Želim nadvladati ono čime sam oblikovana. Želim se aktivno razvijati. Vi muškarci možete pomoći ženama! Tko je tu kome pomoć?

Kad je riječ o našem bračnom životu, onda kao muž i žena živimo u dobro podmazanom zajedništvu. Važne odluke donosimo zajedno. Odluke koje se tiču mojega dara i moje zadaće itekako donosim i sama. Hans-Jörg isto tako. Pri svemu tome jedno drugome pričamo o tome i razmjenjujemo misli. Ljubav i poštovanje temelje se na uzajamnosti i zajedno vuku za isto uže i u istom smjeru. Mi smo, naime, na putu prema zajedničkom cilju.

Čak i kad čitam o povijesti kulture i ustanovim koja je uloga za žene, od srednjega vijeka kroz sva različita razdoblja, bila naizgled sama po sebi razumljiva, postanem tužna i danas to uopće više ne mogu zamisliti, jer je bilo najbolje da se žene uopće ne pojavljuju u javnosti, u obrazovanju i pri važnim odlukama. Tijek vremena uvijek je iznova donosio promjene i preobrazbe. Ali u nekim područjima života i u onome što nas je oblikovalo način raspodjele uloga još uvijek sjedi vrlo duboko.

Pada mi na pamet slika koja mi je upala u oči dok sam šetala oko našega lijepog jezera: uz put oko jezera tu i tamo stoje klupe. Kad zastanem da predahnem, primijetim da je pogled na jezero potpuno zarastao grmljem i drvećem.

Dok sam pisala, pala mi je na pamet ova usporedba: jezero i klupa još uvijek postoje = stvorenje i ljudska narav još uvijek postoje – samo je pogled, i ono što je Stvoritelj nekoć zamislio na početku, grmljem i drvećem prilično nestao. Da bi se pogled, zbog kojega je klupa nekoć imala svoj dobar razlog, ponovno raščistio, divlje izrasle grmove i drveće treba ukloniti. Tako treba ukloniti i izrasline koje smo pustili da izrastu nad Božjom stvoriteljskom zamisli.

Christine Ronsdorf, Sulzberg (Allgäu)

13.2 Što je sve moglo biti!

„Još jedna knjiga o ‚ženskom pitanju' …", to je bila moja prva reakcija na rukopis koji mi je poslao Hans-Jörg Ronsdorf. Ali nakon prvog letimičnog pregleda pristup me ipak toliko zainteresirao da se nisam mogao baš odvojiti od čitanja. Moja je kršćanska socijalizacija slična autorovoj. Odrastao sam u ‚zatvorenim skupštinama Braće', sa ‚sastancima mlade braće', koji su bili rezervirani isključivo za mladiće, dok su se mlade dame sastajale na ‚kružoku za pletenje'. Ondje nije bilo kratkih razmatranja, jer žena dakako nije smjela poučavati. Žene ne poučavaju, ne sudjeluju u raspravi o teološkim pitanjima, šute u crkvi, osim kod ‚Amen' ili četveroglasnog pjevanja. Još se dobro sjećam propovijedi jednoga tada na nacionalnoj razini vodećeg brata ‚zatvorenih skupština Braće' u mojoj matičnoj crkvi, u kojoj je temu ‚ženskih konferencija' popratio rečenicom: „Kamo ćemo stići ako žene budu na konferencijama, a muškarci kod kuće moraju gurati dječja kolica?" Upravo tako, kamo ćemo stići? Pitanje koje je čovjek, odnosno koje sam ja sebi trebao postaviti mnogo prije. Bilo da se to dogodilo iz uvida ili zbog pritiska cijeloga društva, u posljednjim su se desetljećima prilike i u konzervativnim krugovima skupština (Braće) itekako promijenile. Postoje susreti mladih, kućne grupe i druge prilike na kojima se žene percipiraju i tretiraju drukčije nego u vrijeme moje mladosti. Neki idu dio puta dalje i daju ženama mogućnost da u određenim nišama crkvenog života služe prema svojim darovima i pozivima. Ja se osobno ipak pitam: je li to dovoljno? U vremenima osnivanja skupština Braće Darby i njegovi suborci iznova su otkrili načelo općeg svećeništva svih vjernika. Borben kakav je bio, Darby ga je, ograđujući se od klerikalizma državnih crkava, formulirao ovako: „I believe the ‚Notion of a clergyman' to be the sin against the Holy Ghost in

this dispensation“. Dakle otprilike: „uspostavljanje staleža duhovnika grijeh je protiv Duha Svetoga u ovom razdoblju (dispenzaciji)“. Ta teza, koja stoji u teološkom središtu pokreta Braće, u svojoj je provedbi dovela do bitnog dobitka u vodstvu Duha i slobodi za Božju crkvu. Ali ona je nažalost ukinula samo ograničavanje službi u crkvi mjerilima ‚školovan i zaređen‘, a mjerilo „muški“ ostalo je. *Što je sve moglo biti da se prepoznalo kako ‚big picture‘ (velika slika), kako ju je nacrtao Hans-Jörg Ronsdorf, mijenja ulogu žene u Božjoj Ecclesiji?* Što bi bilo da je pokret Braće odlučno zastupao da „svi smo mi braća“, i muškarci i žene? Koliko je Božje kraljevstvo u ‚pravednosti, miru i radosti u Duhu Svetom‘ takvim otkrićem i njegovom provedbom moglo osvojiti i prožeti ovaj svijet, dugo prije vremena u kojemu je to sekularni feminizam učinio na djelomično nezdrav način? Zato želim Darbyjevu rečenicu svjesno provokativno napisati iznova i drukčije: „Vjerujem da je predodžba da žene moraju šutjeti i da ne smiju poučavati i služiti kao muškarci protivljenje Duhu Svetom u naše vrijeme“. Pismo je jasno: „Što si čuo od mene pred mnogim svjedocima, to povjeri vjernim ljudima koji će biti sposobni i druge poučavati!“ (2 Tim 2,2) Pavao piše „ljudima“ (anthropoi), a ne „muškarcima“! Što se događa kad se to živi? Bogatstvo darova i poziva >50 % članova crkve se aktivira i nastupa rast kakav se prije nije mogao zamisliti. U međuvremenu rado i često služim zajedno sa svojom ženom u mnogim prilikama, i vjerujte mi: ona neke stvari zna poučavati mnogo bolje od mene. A isto otkrivam kod mnogih žena u svojem crkvenom okruženju. *Zato meni osobno više nije riječ o nešto malo više ‚žene u crkvi‘, nego o tome da se ženama da mjesto koje im je Bog namijenio.* Dallas Willard to je izvrsno izrazio: „Nisu prava žena da obnašaju ‚službene‘ službe ili duhovne službe, ni njihova ravnopravnost s muškarcima u tim službama, ono što određuje uvjete njihove službe Bogu i bližnjima. To čine njihove obveze – obveze koje proizlaze iz njihovih ljudskih sposobnosti, osnaženih božanskim darovima milosti“ (u „How I Changed My Mind About Women in Leadership“). U tom se smislu radujem ovoj knjizi i svakome – bio muškarac ili žena – želim da ju je čitao otvorena srca, kako bi zatim s radošću rekao i živio: „A svi smo mi braća!“

Rolf Stücher, Salzburg, Westerwald

„Žensko pitanje“ i „bratska ljubav“

„Žensko pitanje“ već je donijelo toliko svađa i lomova u Božju crkvu. Može li biti Božja volja da se zbog takvih spornih pitanja razbijamo glave? Svatko bi od nas rekao: „Naravno da ne!“ Zašto je to onda tužna stvarnost?

U svojem pogovoru želimo strastveno zagovarati stvaranje platformi na kojima se može duhovno, s ljubavlju i konstruktivno raspravljati i razmjenjivati mišljenja, pa i o tako teškim temama kao što je ova. To smo doživjeli na susretu na kojem su bili Hans-Jörg, njegova žena Christine i zajednički prijatelji. Unatoč djelomično različitim gledištima o „ženskom pitanju“, iz razgovora smo izašli puni zahvalnosti i radosti što imamo tako drage sestre i braću. Iskusili smo kako se živjelo prema ovom biblijskom mjestu:

„Dajem vam novu zapovijed: ljubite jedni druge! Ljubite jedni druge kao što sam ja ljubio vas. Po vašoj ljubavi jednih prema drugima svi će prepoznati da ste moji učenici“ (Iv 13,34-35)

U našoj crkvi sada je na redu i razgovor o ulozi žene. Mi smo mala i mlada skupina – gotovo su svi između 20 i 40 godina. Osim toga, na put smo dobili posve različite utjecaje u nauku. Ljudski gledano, sve to nisu jednostavne pretpostavke. Tome se pridružuje i to što su mladi ljudi većinom još ekstremniji u svojim uvjerenjima nego stariji, zreliji kršćani. Hvala Bogu, NJEMU je moguće ono što je nama nemoguće. Smijemo, dakako, računati s vodstvom Duha Svetoga punim ljubavi! U našoj crkvi uvijek iznova imamo pred očima da trebamo biti jednako nastrojeni kao Isus: uvijek imaj u središtu pozornosti drugoga i njegove potrebe, budi ponizan i ne inzistiraj na tome da uvijek imaš pravo!

Kad se netko želi konstruktivno baviti ovom temom, što mi namjeravamo, čini nam se neizostavnim imati na umu dvije stvari: prvo, uvijek iznova moramo biti svjesni kakvu vrijednost ima „žensko pitanje“ u usporedbi s „bratskom ljubavlju“. Bog se neće radovati ako svoja uvjerenja o nauku stavimo iznad mnogih poziva da jedni druge posve praktično ljubimo. Odlučili smo da se ta ljubav u našem predstojećem razgovoru treba očitovati tako da ne postupamo preko savjesti braće i sestara i da se pritom ravnamo prema onome

tko je slabiji. Drugo, želimo tekstove istražiti što je moguće nepristranije, biti otvoreni i za kritička pitanja i iskreno promišljati o sebi. Možda dođemo do zajedničke spoznaje da tradicije tumačenja koje smo dosad živjeli doista trebaju ispravak. Naposljetku, znamo da plodna razmjena može nastati samo ako su svi otvoreni za Božje vodstvo i spremni se upustiti u temu i jedni u druge.

Jedno ipak želimo uvijek imati na samom vrhu svojega popisa prioriteta:

Neka nam glavna zadaća bude živjeti zajednički nalog da jedni druge posve praktično ljubimo!

Pridobijmo ljude za Isusa svojim ophođenjem jednih s drugima, jer zato smo ovdje!

Helen i Matthias Dünser, Missen (Allgäu)

13.3 Promjena

Christine i Hans-Jörg Ronsdorf naši su poznanici od prosinca 2015., kad su s nama podijelili svoju misionarsku viziju „Kirche für Alle“ („Crkva za sve“). Rame uz rame izgradili smo zajedno s njima i s jednim timom inicijativu „Kirche für Alle e.V.“ (registrirana udruga) i otada smo na javnim mjestima u Kemptenu održali mnoga kreativna, evangelizacijska događanja. U tih pet godina zajedničkog vodstva kao bračni parovi i obitelji intenzivno smo se osobno upoznali.

Kad smo upoznali Ronsdorfove, Hans-Jörg se već nalazio usred duhovne promjene. Bog je dotaknuo njegovo srce i potresao duboka uvjerenja i ono što ga je oblikovalo. Taj proces promjene smijeli smo pratiti uživo. To je bilo uzbudljivo osobito zato što godinu dana prije suradnja s nama zbog njegova teološkog uvjerenja ne bi bila zamisliva.

U tim smo godinama osobito naučili cijeniti oduševljenje koje Hans-Jörg ima za Bibliju, njegovo poznavanje pozadine, njegovu ljubav prema Bogu i njegovu iskrenost u bavljenju temeljnim teološkim pitanjima. On je više obvezan Bogu nego mišljenjima drugih i ne uzmiče pred kritičnim temama. Upravo ono što ga je oblikovalo, njegova povijest u crkvi i taj autentični stav

čine njegovo bavljenje zahtjevnom temom „Uloga žene u Bibliji“ tako posebnim, uzbudljivim i vrijednim čitanja.

Ova se knjiga ne zapetljava u teološke mikroperspektive, nego s dobre visine leta uspostavlja povijesne, kulturne i biblijske veze koje tumačenje teško razumljivih biblijskih mjesta stavljaju u novo svjetlo. *Žene, oprostite nam!* (*Frauen, vergebt uns!*) poziva da se vlastito oblikovanje i teološke spoznaje stave na kamen kušnje – a to su žene zaslužile. S velikim poštovanjem prema temi smjeli smo pratiti nastanak ove knjige i zahvalni smo za ovu hrabru knjigu, a ponajviše za mnoge duboke i dobre razgovore koji su joj prethodili. Hvala, Hans-Jörg i Christine.

Tobi i Daniela Stricker, Wiggensbach kraj Kemptena (Allgäu)

14 Završni apel: je li žensko pitanje toliko važno?[138]

Jedna me sestra upozorila da u ovom pitanju nije riječ (samo) o teologiji. Riječ je o ljudima. Riječ je o djevojkama i ženama, o njihovu dostojanstvu i priznanju. Ja kao muškarac promatram cijelu ovu temu iz muške perspektive, koja ne prenosi neposredno glas žena, ali govori u njihovu korist.

Bojim se da je ta hijerarhijsko-religijska struktura (komplementarizam) kod mnogih žena nešto povrijedila ili razorila. Ono malo povratnih reakcija na moju knjigu potvrđuje tu procjenu. Broj neprijavljenih slučajeva bit će veći, osobito kad pomislim na mlade žene i djevojke koje odrastaju u ravnopravnom društvu, ali ih se u njihovu crkvenom okruženju „poučava" antičkim uzorima rodnih uloga. Kako se nositi s tom dvojnošću?

14.1 Ne radi se o nekoliko (zabranjenih) službi

Da bude jasno: ne radi se prije svega o tome da žene ne smiju propovijedati ili poučavati ili voditi. Mnoge su se žene ionako na to naviknule i izgubile su iz vida da bi se na tome ikada nešto moglo promijeniti. Često te strukture i pravila za sebe smatraju biblijskom istinom i same više ne dovode te teze u pitanje. Ali trebale bi. To bih nazvao zdravim hrvanjem za spoznaju istine, upravo onda kad se misli da ta spoznaja neosporno postoji od praskršćanstva. To ionako vrijedi za mnoge biblijske teme. Ponekad teme treba iznova sricati od početka.

Pitanje iz naslova gotovo je razdražena reakcija na to što svojom knjigom (naslov: *Žene, oprostite nam!*) i prilozima uvijek iznova pokrećem ta „feministička" pitanja. To pitanje, po mojem mišljenju, želi reći, odnosno umanjiti sljedeće: sestre u crkvi, u Božjem kraljevstvu i u obitelji imaju toliko zadaća i mogućnosti da surađuju i razvijaju svoje darove da to ipak ne može biti diskriminacija ako ne smiju propovijedati, poučavati ili voditi. Svatko ima svoje mjesto i svoju ulogu, kako ih je, kažu, već odredio poredak stvaranja.

138. Ovo je poglavlje dodano.

No kad se pokuša vidjeti cijela slika, ne radi se o dvjema ili trima službama koje ženi navodno ne pripadaju. Radi se o cijeloj slici žene koja iza toga stoji. Iza pitanja je li to toliko važno stoji predodžba da je žena stvorena kao (pokorna) pomoć Adamu i da mu je hijerarhijski pridružena, podređena ili postavljena iza njega. *Tu leži korijen problema od kojega pate mnoge (ne sve) žene*. Izvana često neprimjetno, postoji unutarnja, duboko skrivena nesigurnost, osjećaj nepravde. Kad se ženu kao takvu ne poštuje jednako kao muškarca. Kad čovjek u mislima ne smije misliti i djelovati slobodno, nego u zakonskim granicama (što smijem, a što ne), koje se pobožno uljepšavaju. To gledište o ulozi žene ostavlja mnoge sestre u Gospodinu s mučnim pitanjima i sa sumnjama u sebe. Pitaju se zašto je Bog to tako htio, sve dok im se utuvljuje da je to Božji plan. Ako je Bog dobar i savršen, zašto žene u kršćanskim brakovima doživljavaju strašne stvari, a u crkvama granice koje se zdravim razumom ne mogu shvatiti? *Božje su zapovijedi uvijek dobre i on želi da razumijemo njihov smisao, koji je (barem u Novom zavjetu) uvijek očit. Ali u ovom pitanju nedostaje svaka uvjerljivost!*

14.2 Što muškarci osjećaju, a što ne osjećaju

To je osjećaj koji mi muškarci tako ne poznajemo. Muškarci su rijetko slabiji. Vrijeme je da to opazimo i da budemo osjetljivi za to. U predodžbama i u mišljenju nekih muškaraca čini se nemogućim razumjeti te osjećaje manje vrijednosti kod žena.

Je li pravi razlog velike emocionalnosti u ovoj temi možda manje vjernost Bibliji, a više vlastiti ponos jer je njegova vodeća uloga, njegovo biti glava, dovedeno u pitanje? Možda samo u podsvijesti? Jer odjednom žena ima ista prava i dužnosti kao muž? Ako se to desetljećima drukčije gledalo i živjelo, onda je ta spoznaja, ako uopće dođe, ravna potresu. Ne samo uvidjeti zabludu, nego se i prilagoditi drukčijem zajedničkom životu. Za to treba snage. Najprije uvida. Ali biblijski put vodi u život. Uvijek.

14.3 Kako čitamo Bibliju u ženskom pitanju

Ne poznajem nijednu temu koja je emocionalno toliko nabijena. Kao da se radi o životu i smrti. Kod tema kao što su Isusova osoba, njegovo božanstvo i njegovo djelo otkupljenja to bi bilo razumljivo. Ali ne i kod pitanja smiju li žene na bogoslužju moliti i prorokovati (od čega Pavao razumije se polazi, ako se pozorno pogleda, uzme u obzir kontekst i, dakako, velika i cjelovita biblijska slika).

Kako čitamo Bibliju kad je riječ o ženskom pitanju? *Gledamo li cijelu temu kroz dva (!) retka iz 1 Tim 2 i 1 Kor 14? Kakvi bi izobličeni nauci nastali kad bismo Bibliju i u drugim važnim pitanjima nauka tako suženo čitali i prosuđivali kroz dva retka? A ne bismo sav biblijski materijal doveli u zdrav, uvjerljiv međusobni odnos i odmjerili ga. Samo tako ipak nastaje zdrav nauk!*

Tada čitamo kao pismoznanci i mislimo da u Pismu nalazimo vječni život, ali propuštamo susresti onoga o kome Pismo svjedoči: Krista (Iv 5,39). Pismo koje toliko volimo svjedoči o onome koji je žene izveo u slobodu, na učenje, na ispovijedanje, svjedočenje i klanjanje.

Počnimo cijeniti cijelu biblijsku sliku o ženama, a ne je tumačiti kroz dvije krivo shvaćene Pavlove riječi.

14.4 Osjećaj

Mnoge žene, kad čitaju Bibliju, kad vide Isusa kako se ophodio sa ženama, osjećaju da nešto nije u redu. Još im je teže kad vide kako muškarci koji trebaju ili žele voditi i biti glava zakazuju. Iako je upravo njima – za razliku od žena – Bog navodno povjerio tu ulogu. A koliko često žene vade kestene iz vatre.

To je moj dojam iz povratnih reakcija na moju knjigu. *Čini se da naslov knjige ispunjava prazninu koja je golema. Veću nego što sam mislio kad sam se odlučio za taj naslov.*

Doduše, poznajem brakove – koliko je to uopće moguće čak i bliskim ljudima – u kojima se ta vrsta hijerarhije živi u ljubavi. Ali je li to dokaz da je hijerarhija onda ispravna i sveta? Nipošto. Koliko pogrešnih stvari mislimo i činimo, a mislimo da su ispravne, jer nekako ipak funkcioniraju.

Da, „žensko pitanje" apsolutno je važno. Jer riječ je o našoj slici Boga i slici čovjeka. Riječ je o tome da se svaki poremećaj i svako izobličenje te slike iskorijeni i ispravi. Neka nam Bog bude milostiv i neka nam pomogne u toj zadaći, jer krive slike sjede nezamislivo duboko i mnogima se k tome još čine božanskom istinom. A to je svjetovno ponašanje. To je duh vremena, ne 21. stoljeća u našem dijelu svijeta, nego duh prošlog 20. i 19. stoljeća.

Ako mi muškarci želimo ljubiti svoje žene kao što je Krist ljubio Crkvu, onda ćemo ih svojom ljubavlju izvesti iz te pogrešne i nerijetko diskriminirajuće uloge te im ustupiti i osloboditi mjesto koje im pripada u Božjem poretku stvaranja.

Žensko je pitanje, naime, u svojoj dubini muško pitanje. Mi muškarci moramo sebe dovesti u pitanje! Jer tko je odgovoran za hijerarhijsko i ponekad patrijarhalno čitanje Novoga zavjeta? *Muškarci su prisvojili vrhovnu vlast u tumačenju Biblije i vjeruju da je to njihovo najosobnije stručno područje. Kakvo precjenjivanje samih sebe.* Darovi Duha ne dijele se prema spolu. Takvim su ponašanjem bezbrojni darovi kod žena zaboravljeni, potisnuti, isključeni, previđeni i prigušeni. Gasiti Duha doista nije sitnica. Ta muškarci su ti koji vode crkve i određuju smjer – žene ondje nemaju pravo glasa, a ako ga imaju, onda samo neslužbeno, preko svojih muževa, koji, međutim, u svojem krugu vodstva nikada ne bi priznali da slijede mišljenje svoje žene.

14.5 Što mi nije cilj

Nije riječ ni o modernizaciji crkve (nije riječ o prostorijama i zgradama) ni o tome da se bude u korak s vremenom. *Riječ je o vjernosti Isusu, a to je vjernost Bibliji!* Ne modernizacija, nego reformacija u ženskom pitanju, da posljednji put upotrijebim taj dvojbeni izraz „žensko pitanje".

Nije riječ o tome da se pobijedi u teološkoj raspravi. Za to tema nije prikladna, jer se izravno tiče ljudi (ponajprije sestara u Gospodinu), a dotično

ište snažno oblikuje život, u crkvi, u Božjem kraljevstvu te u braku i obitelji.

Ali samo rasprava, samo prigovor i samo proročko obraćanje mogu ovu temu iznova pokrenuti. Bez razgovora i konstruktivne prepirke sve će ostati po starom.

14.6 Razlog za razdvajanje?

Visoka razina emocija u ovom pitanju navodi na brzo i dosljedno djelovanje, koje često završava razdvajanjem, rascjepom i raskolom. Za jedne se prelazi božanska granica, koja za druge ne postoji. Što sada?

Podnositi napetosti moći će se neko vrijeme, ali budući da to pitanje za obje strane sadrži toliko toga, na kraju neće biti moguće ići zajedno. Osim ako se može podnositi ono što je dotični običaj u nekoj crkvi. Da, i Bog mnogo toga podnosi, više nego što možemo zamisliti, a da pritom ne odobrava ono što je loše.

I tako svatko mora odlučiti za sebe. Po mojem je mišljenju teško i u toj napetosti dogovoriti srednji put na kojemu se jedni drugima približavaju koliko god to mogu opravdati.

Oprostite što u ovoj temi ne mogu ponuditi rješenje. Razdvajanja su većinom loša, ali to mogu biti i kompromisi.

14.7 Žene moraju ustati

U životu postoje stvari koje čovjek može učiniti samo sâm. Nitko ih ne može učiniti umjesto nas. Žene moraju krenuti, prepoznati svoj put i izaći iz krivo shvaćene podložnosti. U velikim crkvama postoje žene koje su se probudile i prepoznale da u pitanju spolova nešto ozbiljno ne valja. Može se o tim pokretima misliti što god se hoće, ali s Hoš 8,7 kažem: *Tko sije vjetar, žanje oluju.*

Nice girls don't change the world – istinita rečenica (Drage djevojke ne mijenjaju svijet). Ova je tema toliko ukočena i postala je tako nedodirljivom istinom da je itekako primjeren megafon da se ustane protiv nje. Kod drugih kršćanskih istina, koje se smatraju važnima za spasenje, i te kako se glasno viče, zar ne?

Druga je mogućnost da sve ostane kako jest. Da bi se onda, onoga velikog dana, pred njegovom slavom, jasnoćom i istinom moralo ustanoviti da smo se zabunili, oba spola. Muškarci sa svojim spoznajama, a žene sa svojim prihvaćanjem tih navodno biblijskih istina. Tada je velika prilika propuštena i izgubljena, zauvijek.

Ni muškarci ni žene sada ne smiju biti kukavice! Zauzimanje za istinu uvijek nešto stoji. *Da se u povijesti Crkve nije uvijek iznova podiglo mnogo hrabrih kršćanki i kršćana i plivalo protiv struje, gdje bismo danas bili?* A to vrlo dobro znamo. Svaki pokret i svaka struja kršćanstva, a nekoj od njih pripadamo, započeli su po hrabrim ženama i muškarcima koji su molili.

14.8 Jednom i sada

U vječnosti nas ova tema neće više pratiti. Neće više biti ni emocija ni predbacivanja ni podmetanja. Ni Novoga zavjeta, o čijim će se izjavama prepirati. Muškarac i žena bit će jednostavno kao brat i sestra, hijerarhija i jednostrana podložnost bit će prošlost. Sve prošlost iz palog svijeta i poremećenog poretka stvaranja. Spol uopće više neće igrati nikakvu ulogu. U Kristu nema ni muškog ni ženskog (Gal 3,28). Tako dosljedno to vidi Pavao. Budimo njegovi nasljedovatelji, kao što je on bio nasljedovatelj Kristov!

Živimo već sada, koliko do nas stoji, slobodu i snagu toga novog stvorenja, koje smo postali u uskrslom i uzvišenom Mesiji!

15 Popis literature

Anstey, Stanley Bruce, 2020, Die Rolle der Schwestern in der Gemeinde, www.soundwords.de

Andreas J. Köstenberger, Southeastern Baptist Theological Seminary, Ascertaining Women's God-Ordained Roles: An Interpretation of 1 Timothy 2:15

Bauer, Wörterbuch zum Neuen Testament

Baum, Armin, Die Bibel und ihre schwierigen Stellen

Beale, Gregory K., 2011, Der Tempel aller Zeiten, Die Wohnung Gottes und der Auftrag der Gemeinde, Oerlinghausen

Bielefeld, Frauke, 2007, Die Sache mit der Rippe, Die himmlische Idee von den Geschlechtern, Asslar

Bird, Michael F., Bourgeois Babes, Bossy Wives, and Bobby Haircuts: A Case for Gender Equality in Ministry (Fresh Perspectives on Women in Ministry) 2012, Grand Rapids, Mi

Carolyn Osiek; Margaret Y. MacDonald; Janet H. Tulloch. A Woman's Place: House Churches in Earliest Christianity

Clouse, Bonnidell i Robert, 1989, Women in Ministry, Downers Grove

Cunningham, Loren; Hamilton, Joel David, 2014, Warum nicht! Frauen in christlich-kirchlichen Führungspositionen, Altensteig

Dale, Felicity, 2014, The Black Swan Effect, A response to gender hierarchy in the church

Dangendorf, Daniel, 2010, Junia, die erste Apostelin? Eine exegetische Studie, MBS Texte

Bode van het heil in Christus 140 (1997) Frage & Antwort: „Was dürfen Frauen?"

Gooding, David, Symbole und Zeichen von Autorität und Herrlichkeit

Hardmeier, Roland, 2013, Himmelstöchter! Warum die Stärke der Frau in der Bibel gebraucht wird. Und warum das biblisch ist. Basel

Hempelmann, Heinzpeter, 1997, Gottes Ordnungen zum Leben, Lahr

Hohage, Jäger, Pletsch, Ziegeler, 2010, Frau sein, Mann sein in der Gemeinde, Dillenburg

Junker, Reinhard, Genesis 1 und 2: Zwei sich ergänzende Schilderungen vom Anfang, Wort und Wissen Diskussionsbeitrag 1/91

Hausoul, Raymond, Mannen en Vrouwen in Gods schepping

Keener, Craig S., Was Paul For or Against Women in Ministry?

Kiermeier, Gerhild, 1993, Den Frauen aber sage ich, Marburg

Kubsch, Ron, Gottebenbildlichkeit und Sünde

Kuen, Alfred, 1998, Die Frau in der Gemeinde, Wuppertal

Lapide, Pinchas, 2004, Ist die Bibel richtig übersetzt? Gütersloh

Lapide, Pinchas, 1995, War Eva an allem schuld?

Liebi, Roger, Genesis 2: Die Schöpfung des Menschen

Linder, Irmgard, 1995, Ich will aber, dass ihr wisst, Dillenburg

Logos Bibel Programm (biblijski računalni program)

Nunn, Philip, 2018, Sollten Schwestern schweigen, Hünfeld

Ortberg, John, 2006, Die Frau schweige, Holzgerlingen

Peppiatt, Lucy, 2020, Rediscovering Scripture's Vision for Women: Fresh Perspectives on Disputed Texts, IVP Academic, Downers Grove, Illinois

Peppiatt, Lucy, 2015, Women and Worship at Corinth: Paul's Rhetorical Arguments in 1 Corinthians, Eugene, Oregon

Peters, Benedikt, Das Weissagen der Frau

Pierce & Groothuis, 2005, Discovering Biblical Equality, IVP Academic, Downers Grove, Illinois

Piper, John and Wayne Grudem, 1991, Recovering Biblical Manhood and Womanhood, Crossway Books, Wheaton, Illinois; njemački: Zweimalig einmalig – eine biblische Studie, 2008, Friedberg

Ruthven, Jon Ph.D., Women and Ministry: Does Scripture Contradict Itself?

Schirrmacher, Thomas, izdanje 2002, Paulus im Kampf gegen den Schleier, Eine alternative Auslegung von 1. Korinther 11,2-16, Nürnberg

Schmalenbach, H., 2007, Frausein zur Ehre Gottes: ... im Kontext verschiedener Kulturen

Schmidt, Veronika, 2019, Endlich gleich, Holzgerlingen

Smith, Kern, 2000, OHNE UNTERSCHIED, Frauen und Männer im Dienst für Gott, Brunnen Verlag, Gießen

Stadelmann, Helge, Die Frau als Pastorin – Ja oder Nein?, und Die Frauenordination – Ein Testfall für Bibeltreue?

Steinmeister, Andreas, 2013, Wann immer ihr zusammenkommt, Daniel, Lychen

Steinmeister, Andreas, 1991, UNBEQUEM, Gottes Plan für Mann und Frau, CSV Hückeswagen

Spencer, Aída Besançon, 1985, Beyond the Curse: Women Called to Ministry,

Späth, Thomas / Beate Wagner, (ur.), 2006, Frauenwelten in der Antike, Geschlechterordnung und weibliche Lebenspraxis, Stuttgart

Strauch, Alexander, 2001, Die Revolution der Geschlechter, Bielefeld

Trenkel, Michael, 2017, Dürfen Frauen in der Gemeinde lehren? Kurzauslegung zu 1Tim 2,11-15

Ulm, Christoph, Die Rolle von Mann und Frau

Walton, J. H., 2001, Genesis, The NIV Application Commentary, Zondervan, Grand Rapids, MI

Weber, Karl-Heinz, 2007, Mann und Frau nach Gottes Plan, Neustadt

Welt und Umwelt der Bibel, 4/2025, Wer waren die ersten Christinnen

White, Joel R., Ehefrauen in den paulinischen Gemeinden

Wilson, Bunny, 1992, Ich? Mich unterordnen?, Bielefeld

Wunderli, Armin, 2020, „ihm gegenüber“: Geschlechter-Gleichberechtigung in der Kirche und was die Bibel dazu (nicht) sagt KSH.Digital

Zens, Jon, 2010, What's with Paul and Women? Unlocking the cultural background to 1 Timothy 2, Lincoln, Nebraska

16 Knjige autora

Und die Toten leben doch (I ipak mrtvi žive), 1992

Seitenwechsel, Von Adam zu Christus (Promjena strane – Od Adama do Krista), 2011

Entrückung, Himmel, Ewigkeit, Ein neuer Blick auf alte Themen (Uznesenje, nebo, vječnost – Novi pogled na stare teme), 2015

Gottes Lamm, Golgota und die Ewigkeit (Božje Janje, Golgota i vječnost), 2015

Fantastische Himmelwelt, Lehre und Leben der Himmelwelt im Epheserbrief (Čudesni nebeski svijet – Nauk i život nebeskoga svijeta u Poslanici Efežanima), 2016

Gott spricht, Eine erklärende Übertragung der allgemeinen Briefe und der Offenbarung (Bog govori. – Objašnjavajuća parafraza općih poslanica i Otkrivenja), 2017

Epheser, nacherzählt, erklärt, für heute (Poslanica Efežanima – prepričano, objašnjeno, za danas), 2018

Gods good Gospel, Gottes gutes Evangelium (Božje dobro evanđelje), 2019

Markus, nacherzählt, erklärt für heute (Evanđelje po Marku – prepričano, objašnjeno, za danas), 2019

Galater, nacherzählt, erklärt für heute (Poslanica Galaćanima – prepričano, objašnjeno, za danas), 2020

Die Briefe des Johannes, nacherzählt, erklärt für heute (Ivanove poslanice – prepričano, objašnjeno, za danas), 2020

Frauen, vergebt uns! Kurzversion (Žene, oprostite nam! – Skraćena verzija), 2022

Ein König voller Pracht – Die gute Botschaft von Jesus, dem Messias (Kralj pun slave – Radosna vijest o Isusu, Mesiji), 2022

17 Preporučene knjige

Može se nabaviti u knjižarama ili izravno kod izdavača Christiana Beesea: christian@rvbeese.de

Katharine C. Bushnell (1855–1946) bila je hrabra i darovita Božja službenica, koja je redak „Sve mogu u onome koji me jača“ učinila geslom svojega života. Bila je liječnica, misionarka, veleposlanica križa, reformatorica, autorica i govornica, kao i briljantna i originalna znanstvenica koja je govorila sedam jezika i vladala starogrčkim i hebrejskim. Bushnell je napustila medicinu kako bi činila ono što je smatrala još važnijim poslom, naime mijenjala

ponižavajuće životne uvjete ljudi, preuzevši vodeću ulogu u Women's Christian Temperance Union (WCTU) ženskog pokreta 19. stoljeća. Biblijski položaj žena za Bushnell je bio od velikog značenja, jer je došla do zaključka da su pogrešni prijevodi odgovorni za društveno i duhovno potčinjavanje žena. Godine 1896. napustila je WCTU kako bi preostale godine posvetila zadaći da piše i prenosi biblijsku istinu o Božjoj izvornoj i nepromijenjenoj namjeri pune jednakosti žena.

God's Word to Women Katharine Bushnell pionirska je studija koja pomno istražuje svako mjesto u Pismu o ženama. Jessie Penn-Lewis rekla je da je ovaj materijal otvorio Pismo na način koji se može opisati samo kao objava izravno od Boga. Mnogima je danas to knjiga koja im je dala slobodu da budu ono na što ih je Bog pozvao i da čine djelo koje je Duh Sveti položio u njihova srca.

Za vrijeme svojega rada kao misionarka liječnica u Kini Bushnell je otkrila da je kineska Biblija bila pogrešno prevedena kako bi se učvrstile kulturne predrasude protiv službe žena. Zapitala se ne utječu li možda iste muške predrasude i na engleske prijevode te je produbila svoj studij hebrejskoga i grčkoga. Kasnije, dok je za WCTU putovala po cijelom svijetu, koristila je sate u vlakovima, na brodovima i u smještajima u kojima je boravila kako bi pomno uspoređivala prijevode Biblije s tekstom na izvornim jezicima.

Iskustvom i studijem Bog je pripremio Katharine Bushnell da napiše God's Word to Women. Započeta 1908. kao dopisni tečaj, knjiga je najprije izašla u vlastitoj nakladi autorice. Unatoč ranim pozitivnim reakcijama knjiga je ubrzo opet nestala; i Bushnell je umrla vjerujući da njezin život nije ostavio velik trag. Ali Bog je znao bolje! Knjiga je ponovno otkrivena i nastavljaju je objavljivati oni koji prepoznaju njezinu neprocjenjivu vrijednost. Danas napokon dobiva zasluženo priznanje kao temeljni književni izvor za one koji rade na prvoj crti biblijske jednakosti žena.

Hanna-Maria Schmalenbach

Frausein zur Ehre Gottes

In jeder Kultur anders? (U svakoj kulturi drukčije?)

Bog je stvorio čovjeka kao muškarca i ženu. Je li im pritom dao i poredak stvaranja koji određuje što znači biti muškarac i biti žena i koji bezvremenski, za sve kulture, uređuje odnos spolova? Kakvu ulogu ima čovjekov grijeh; kakvu ulogu imaju kulturni utjecaji? I kakve promjene u odnosu spolova možemo očekivati po spasenju u Isusu Kristu?

Oko tih i sličnih pitanja hrva se do danas, ponajprije s obzirom na položaj žene i njezin prostor za djelovanje u crkvi. Biti žena na slavu Božju – to je želja mnogih žena! Ali što to konkretno znači: u svakoj kulturi nešto drugo?

Hanna-Maria Schmalenbach ocrtava biblijsku sliku žene u kontekstu povijesti spasenja i na pozadini ondašnjih kultura. Tako se dolazi do iznenađujuć

ih spoznaja i smjernica kako žene u kulturama našega vremena mogu oblikovati svoj život na slavu Božju.

„… (ona) može ponuditi smjernice, ali i zapaljivu građu za naše crkve."

Heike Heun u Idea Spezial 7/2021 Buchjournal

„Daleko najbolja knjiga o ulozi žene u crkvi … Opsežno, stručno bavljenje temom, logična struktura, uvažavanje kulture i povezanost s praksom neke su od jakih strana ove knjige. Prvi put sam po ovoj knjizi doista pronašla mir kad je riječ o mojoj ulozi u crkvi. Vrijedan i uvjerljiv doprinos važnoj, aktualnoj temi, koji bi svakako trebali pročitati muškarci i žene u našim crkvama!"

Marianne Müller na svojem blogu strickleserl

„Definitivno najbolji i najuvjerljiviji rad o ‚ženskom pitanju' koji sam dosad upoznala!"

Recenzija jedne žene koja je kupila knjigu

„… jedna od najpametnijih knjiga o ‚ženskom pitanju', koja može pomoći da iznova otkrijemo svoju ulogu kao žene."

Monika Kuschmierz u časopisu Joyce

„Nijedna studija o službi žene u crkvi ne objedinjuje tako dobro spoznaje s medicinskog, interkulturalnog, povijesnog i biblijskog gledišta kao studija dr. Schmalenbach. Tko ovo istraživanje shvati ozbiljno, morat će iznova promisliti svoje stajalište o službi žene. Nitko tko se bavi ovim pitanjem ne bi smio zaobići ovaj prikaz."

Dr. Helmuth Egelkraut (1938–2018)

Neufeld Verlag

Sauerbruchstraße 16

27478 Cuxhaven

Telefon: 04723 5057260

E-pošta: info@neufeld-verlag.de

Skraćena verzija ove knjige (na njemačkom), u novoj verziji teksta, s 80 stranica, može se nabaviti po cijeni od 3,80 eura kod autora (www.hans-

joerg-ronsdorf.de) i kao Kindle e-knjiga na Amazonu.

Die Gleichstellung von Mann und Frau (Jednakost muškarca i žene) kratak je, ali temeljit rad teologa i jezikoslovca Philipa B. Paynea, koji na svim relevantnim biblijskim tekstovima dokazuje da su muškarac i žena jednaki, u braku, crkvi i društvu.

56 stranica (na njemačkom), srpanj 2023., može se nabaviti u knjižarama ili kod prevoditelja njemačkog izdanja: hj-ronsdorf@t-online.de, kao Kindle e-knjiga na Amazonu

DIE GLEICH
STELLUNG
VON MANN
UND FRAU
AUS SICHT
DER BIBEL
PHILIP B. PAYNE